

**ANLATICILAR TİPOLOJİSİ VE
ANAR RİZAYEV’İN HİKÂYESLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Aysun UĞUR

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL
2015
Her Hakkı Saklıdır**

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Aysun UĞUR

**ANLATICILAR TİPOLOJİSİ VE ANAR RIZAYEV'İN
HİKÂYELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL**

ERZURUM – 2015

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

16.06.2015

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum **"ANLATICILAR TİPOLOJİSİ VE ANAR RIZAYEV'İN HİKÂYELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME"** adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun 3 ay süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Aysun UĞUR

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

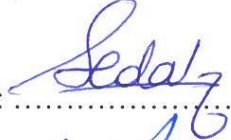

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL danışmanlığında, Aysun UĞUR tarafından hazırlanan bu çalışma 16 /05 /2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL

İmza:

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

İmza:

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. .... / ..... / .....

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
ÖN SÖZ.....	X
GİRİŞ	1
I. ANLATI SEVİYESİ.....	4
II. HİKÂYEDE KATILIMIN GENİŞLİĞİ.....	6
III. ALGILAMA DERECESESİ	11
A. Mekân Tasviri.....	11
B. Karakterin Kimliği.....	14
C. Zaman Özeti.....	15
D. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	16
E. Açıklama	17

BİRİNCİ BÖLÜM

ANAR RIZAYEV'İN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. ANAR RIZAYEV'İN HAYATI VE ESERLERİ	19
1.2. DİĞER AYDINLARIN ANAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

HİKÂYELERİN ANLATICILAR TİPOLOJİSİNE GÖRE İNCELENMESİ

2.1. GEÇEN YILIN SON GECESİ.....	33
2.1.1. Özet	33
2.1.2. Anlatı Seviyesi	34
2.1.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	37
2.1.4. Algılama Derecesi	39
2.1.4.1. Mekân Tasviri.....	39
2.1.4.2. Karakterin Kimliği.....	40
2.1.4.3. Zaman Özeti.....	41
2.1.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	42
2.1.4.5. Açıklama.....	42
2.2. VESTİYERDE ÇALIŞAN KADININ ANLATTIKLARI.....	44

2.2.1. Özet	44
2.2.2. Anlatı Seviyesi	44
2.2.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	46
2.2.4. Algılama Derecesi	48
2.2.4.1. Mekân Tasviri.....	48
2.2.4.2. Karakterin Kimliği.....	48
2.2.4.3. Zaman Özeti.....	49
2.2.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	50
2.2.4.5. Açıklama.....	50
2.3. BAYRAM ÖZLEMİ	52
2.3.1. Özet	52
2.3.2. Anlatı Seviyesi	52
2.3.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	53
2.3.4. Algılama Derecesi	55
2.3.4.1. Mekân Tasviri.....	55
2.3.4.2. Karakterin Kimliği.....	55
2.3.4.3. Zaman Özeti.....	56
2.3.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	56
2.3.4.5. Açıklama.....	57
2.4. TAKSİ, ZAMAN VE ÖTESİ	59
2.4.1. Özet	59
2.4.2. Anlatı Seviyesi	60
2.4.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	63
2.4.4. Algılama Derecesi	65
2.4.4.1. Mekân Tasviri.....	65
2.4.4.2. Karakterin Kimliği.....	66
2.4.4.3. Zaman Özeti.....	68
2.4.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	68
2.4.4.5. Açıklama.....	69
2.5. YAĞMUR DİNDİ	72
2.5.1. Özet	72
2.5.2. Anlatı Seviyesi	73

2.5.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	74
2.5.4. Algılama Derecesi	77
2.5.4.1. Mekân Tasviri.....	77
2.5.4.2. Karakterin Kimliği.....	78
2.5.4.3. Zaman Özeti.....	79
2.5.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	80
2.5.4.5. Açıklama.....	80
2.6. O GECENİN SABAHI.....	82
2.6.1. Özet	82
2.6.2. Anlatı Seviyesi	82
2.6.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	85
2.6.4. Algılama Derecesi	87
2.6.4.1. Mekân Tasviri.....	87
2.6.4.2. Karakterin Kimliği.....	88
2.6.4.3. Zaman Özeti.....	89
2.6.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	90
2.6.4.5. Açıklama.....	91
2.7. BEN, SEN, O, BİR DE TELEFON.....	93
2.7.1. Özet	93
2.7.2. Anlatı Seviyesi	94
2.7.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	95
2.7.4. Algılama Derecesi	97
2.7.4.1. Mekân Tasviri.....	97
2.7.4.2. Karakterin Kimliği.....	98
2.7.4.3. Zaman Özeti.....	100
2.7.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	100
2.7.4.5. Açıklama.....	101
2.8. GÜRCÜ FAMİLYASI	103
2.8.1. Özet	103
2.8.2. Anlatı Seviyesi	104
2.8.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	105
2.8.4. Algılama Derecesi	107

2.8.4.1. Mekân Tasviri.....	107
2.8.4.2. Karakterin Kimliği.....	108
2.8.4.3. Zaman Özeti.....	110
2.8.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	112
2.8.4.5. Açıklama.....	113
2.9. İYİ PADİŞAHIN MASALI	115
2.9.1. Özet	115
2.9.2. Anlatı Seviyesi	117
2.9.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	118
2.9.4. Algılama Derecesi	119
2.9.4.1. Mekân Tasviri.....	119
2.9.4.2. Karakterin Kimliği.....	120
2.9.4.3. Zaman Özeti.....	121
2.9.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	121
2.9.4.5. Açıklama.....	122
2.10. MUTLAKA GÖRÜŞÜRÜZ	124
2.10.1 Özet	124
2.10.2. Anlatı Seviyesi	125
2.10.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	128
2.10.4. Algılama Derecesi	129
2.10.4.1. Mekân Tasviri.....	129
2.10.4.2. Karakterin Kimliği.....	131
2.10.4.3. Zaman Özeti.....	132
2.10.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	132
2.10.4.5. Açıklama.....	133
2.11. 58. YILIN ÜÇ SANDIK HİKÂYESİ.....	136
2.11.1. Nisbet Nezeriyyesi	137
2.11.1.1. Özet.....	137
2.11.1.2. Anlatı Seviyesi.....	137
2.11.1.3. Hikâyede Katılımın Genişliği	138
2.11.1.4. Algılama Derecesi	139
2.11.1.4.1. Mekân Tasviri	139

2.11.1.4.2. Karakterin Kimliği	140
2.11.1.4.3. Zaman Özeti	140
2.11.1.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	141
2.11.1.4.5. Açıklama	141
2.11.2. Üreyim Ağrıyor	142
2.11.2.1. Özet	142
2.11.2.2. Anlatı Seviyesi	143
2.11.2.3. Hikâyede Katılımın Genişliği	145
2.11.2.4. Algılama Derecesi	147
2.11.2.4.1. Mekân Tasviri	147
2.11.2.4.2. Karakterin Kimliği	148
2.11.2.4.3. Zaman Özeti	149
2.11.2.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	150
2.11.2.4.5. Açıklama	150
2.11.3. İztirabın Vicdanı	152
2.11.3.1. Özet	152
2.11.3.2. Anlatı Seviyesi	153
2.11.3.3. Hikâyede Katılımın Genişliği	156
2.11.3.4. Algılama Derecesi	158
2.11.3.4.1. Mekân Tasviri	158
2.11.3.4.2. Karakterin Kimliği	159
2.11.3.4.3. Zaman Özeti	161
2.11.3.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	162
2.11.3.4.5. Açıklama	163
2.12. KÖNLÜMÜZÜN GECESİ	165
2.12.1. Özet	165
2.12.2. Anlatı Seviyesi	165
2.12.3. Hikâyede Katılımın Genişliği	166
2.12.4. Algılama Derecesi	167
2.12.4.1. Mekân Tasviri	167
2.12.4.2. Karakterin Kimliği	168
2.12.4.3. Zaman Özeti	169

2.12.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	169
2.12.4.5. Açıklama.....	170
2.13. LEYAGET	171
2.13.1. Özet	171
2.13.2. Anlatı Seviyesi	172
2.13.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	175
2.13.4. Algılama Derecesi	177
2.13.4.1. Mekân Tasviri.....	177
2.13.4.2. Karakterin Kimliği.....	178
2.13.4.3. Zaman Özeti.....	178
2.13.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	179
2.13.4.5. Açıklama.....	179
2.14. GARAGİLE	181
2.14.1. Özet	181
2.14.2. Anlatı Seviyesi	181
2.14.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	183
2.14.4. Algılama Derecesi	185
2.14.4.1. Mekân Tasviri.....	185
2.14.4.2. Karakterin Kimliği.....	185
2.14.4.3. Zaman Özeti.....	187
2.14.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	187
2.14.4.5. Açıklama.....	188
2.15. GECE YARISINDA HADİSE	190
2.15.1. Özet	190
2.15.2. Anlatı Seviyesi	192
2.15.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	193
2.15.4. Algılama Derecesi	196
2.15.4.1. Mekân Tasviri.....	196
2.15.4.2. Karakterin Kimliği.....	197
2.15.4.3. Zaman Özeti.....	199
2.15.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	201
2.15.4.5. Açıklama.....	202

2.16. HEKAYE	204
2.16.1. Özet	204
2.16.2. Anlatı Seviyesi	204
2.16.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	206
2.16.4. Algılama Derecesi	208
2.16.4.1. Mekân Tasviri.....	208
2.16.4.2. Karakterin Kimliği.....	209
2.16.4.3. Zaman Özeti.....	210
2.16.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	210
2.16.4.5. Açıklama.....	211
2.17. DÖRT ÇAHAR	212
2.17.1. Özet	212
2.17.2. Anlatı Seviyesi	212
2.17.3. Hikâyede Katılımın Genişliği.....	214
2.17.4. Algılama Derecesi	215
2.17.4.1. Mekân Tasviri.....	215
2.17.4.2. Karakterin Kimliği.....	216
2.17.4.3. Zaman Özeti.....	217
2.17.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı	217
2.17.4.5. Açıklama.....	218
SONUÇ.....	220
KAYNAKÇA	223
DİZİN	225
ÖZGEÇMİŞ.....	228

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ANLATICILAR TİPOLOJİSİ VE ANAR RIZAYEV'İN HİKÂYELERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Aysun UĞUR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL

2015, 228 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL

Doç. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

Doç. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Azerbaycan edebiyatında 60'lı yıllarda yeni bir döneme imza atan 1960 Nesri yazar ve şairleri bu dönem edebiyatına birçok yönden yenilik getirmişlerdir. Egemen ideolojinin kalıpları dışında eserler veren bu dönem aydınları, üslûp, konu, mekân ve kahraman açısından kendisinden önceki dönemlerden farklı bir edebiyat ortaya koyar.

1960 Nesri yazarlarından olan Anar Rızayev bu dönem yazarları arasında önemli bir yere sahiptir. Edebiyata hikâye ile giriş yapan yazar, eserlerinde özellikle sosyalizmin uzun yıllar yasak koyduğu insanın iç dünyasına ve bilinçaltına yönelir. 1960'lı yıllardan itibaren eserlerini veren Anar, Azerbaycan edebiyatına büyük katkılar sağlamıştır. Sadece edebi alanda değil birçok alanda Azerbaycan'a katkısı olan yazar, Azerbaycan için önemli bir şahsiyettir.

Bu çalışmamızda Anar'ın hikâyelerini Yavuz Demir'in Anlatıcılar Tipolojisi metoduna göre inceledik.

Giriş bölümünde, Azerbaycan edebiyatı ve 1960 Nesri Anar hakkında genel bir bilgi verdikten sonra birinci bölümde Yavuz Demir'in Anlatıcılar Tipolojisi metodunu açıkladık.

İkinci bölümde Anar Rızayev'in hikâyelerini Yavuz Demir'in Anlatıcılar Tipolojisi metoduna göre inceledik.

Sonuç bölümünde çalışmamızda ulaştığımız sonuçlar hakkında açıklamalarda bulunduk.

Kaynakça ve dizinler kısmı çalışmamızın sonunda yer almaktadır. Dizin kısmı kişi, yer ve eser adlarından oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anar Rızayev, Yavuz Demir Anlatıcılar Tipolojisi, Anar'ın hikâyeleri, Azerbaycan hikâyeleri, Azerbaycan edebiyatı.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**THE TYPOLOGY OF STORY TELLERS IN NOVELS AND STUDY ON ANAR
RIZAYEV STORIES**

Aysun UĞUR

Advisor: Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL

2015, Page: 228

Jury: Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL

Assoc. Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

Assoc. Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

1960 Prose writers and poets signing a new term in 1960s in Azerbaijan literature bring innovation in many ways at this term literature. This term intellectuals giving Works which are apart from the dominant ideology patterns, produce a different literature from predecessor in terms of styles, issue, place and character.

Anar Rizayev who is the one of 1960 prose writers, has an important role among this term outhors, in this Works Anar, entering to literature with stories, tend to people' inner World and subconsciousness whom was impose a ban for many years by socialism. The outhors, bringing works since 1960s has made majör contributions to azerbaijan literature. Anar, contributing in not only literary but also many fields, is an important person for Azerbaijan.

In this study we examined Anar's stories according to the methods of Yavuz Demir's narrators typology.

In introduction, after we gave some information about Azerbaijan literatüre, 1960 prose and Anar, we explained the method of Yavuz Demir's Narrators Typology in first section.

In second section, we analyzed Anar Rizayev's stories according to the methods Yavuz Demir's Narrators Typology.

In result section, we made some statements about the results we have achieved in our study.

The source part and indexes are included at the and of our study. Index part consists of the name of person, place and work.

Keywords: Anar Rizayev, Yavuz Demir, narrators typology, Anar's stories, Azerbaijan stories, Azerbaijan literature.

ÖN SÖZ

Azerbaycan edebiyatının 1960 Nesri'nin en önemli yazarlarından birisi Anar Rızayev'dir. Anar Rızayev ilk olarak hikâyeleriyle Azerbaycan edebiyatında eser vermeye başlamıştır. İlk hikâyelerinden itibaren Sovyetler Birliği'ni ve bu dönemin yanlışlarını eleştiren yazar, hikâyelerinin yanı sıra roman, tiyatro ve eleştiri türünde de eserler vermiştir.

Azerbaycan edebiyatında yeni bir döneme imza atan 1960 Nesri yazarları edebiyata yenilikler getirmişlerdir. Modern Azerbaycan edebiyatının oluşumunda katkıları olan bu yazarlar, edebiyatta özgün olmayı savunmuşlardır.

Anar Rızayev, eserleriyle Azerbaycan edebiyatının gelişmesine katkı sağlamıştır. Sadece edebi alanda değil, siyasi ve sosyal alanda da birçok katkısı olan yazar, başka yazarlar tarafından örnek alınmış ve adına birçok eser yazılmıştır. Onun millî ve manevî değerlere verdiği önem, eserlerinde kullandığı dil, sanatı, görüş ve düşünceleri Azerbaycan edebiyatında kendisinden söz ettirmiştir.

Eserlerinde topluma ve toplum insanına yönelen Anar, ortaya koyduğu yapıtlarla Azerbaycan Türklerinin unutulmaya yüz tuttuğu değerlerini tekrar kazandırma çabasındadır. Vermiş olduğu eserler birçok dile tercüme edilmiş, hikâye ve romanlarının çoğu Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Anar, çocukluğundan itibaren edebiyata ilgi duymaktadır. İlk yazısı da 14 yaşında kaleme aldığı "*Senin Neğmen İyidir*" adlı tiyotra eseridir. "*Eserler*" adlı kitabında yer verdiği "*İki Deniz*" adlı hikâyesini de Anar, aynı yıllarda yazmıştır.

İlk hikâyelerini 1958 yılında kaleme alan yazar, sosyalizmin katı kurallarından dolayı yayınlama fırsatı bulamamıştır. *Nisbet Nezeriyyesi*, *İztirabın Vicdanı* ve *Üreyim Ağrıyor* adlı hikâyelerini otuz yıl sonra yayınlama fırsatı bulan Anar, bu hikâyelerinde yaşayarak şahit olduğu 1937 olaylarını ve o dönemin acı gerçeklerini ortaya koymuştur.

Anar Rızayev, Sovyetler Birliği'nin katı kuralları yüzünden hem edebi hem ahlaki hem de ekonomik açıdan bozulan Azerbaycan'ı tekrar düzeltmeyi amaçlamış ve bundan hareketle eserlerinde millî ve manevî değerlere sıkça yer vermiştir. Eserlerinde unutulmaya yüz tutmuş birçok değere vurgu yapan Anar, sosyalizmin yasakladığı iç çözümlemelere ve insan psikolojisine de eserlerinde yer vermiştir.

Yazar, eserlerinde yer verdiği kahramanları toplum içinde yaşıyan sıradan insanlardan seçmiştir. Yıllarca yasaklanan konular üzerine korkusuzca konuşan yazar, hikâyelerinde kahramanlarının hem fiziksel hem de ruhsal özelliklerine sıkça değinmiştir.

Bu çalışmamızda 1960 Nesri yazarlarından biri olan Anar'ın hayatına ve eserlerine yer verdik. Daha sonra yazarın hikâyelerini Yavuz Demir'in "Anlatıcılar Tipolojisi" metoduna göre inceledik. Bunu yapmamızdaki amaç ise Azerbaycan edebiyatında önemli bir yere sahip olan Anar ve eserlerini Türkiye sahasında daha iyi tanıtılmasına katkı sağlamaktır.

Çalışmamın her aşamasında emeği olan, konunun tespitinde, kaynakların temininde ve Anar Rızayev'in hikâyelerinin tipolojik açıdan incelenmesinde benden hiçbir konuda yardımını esirgemeyen saygıdeğer hocam Sayın Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL'e, ayrıca teşvik ve tavsiyeleriyle yol gösteren değeri hocam Sayın Doç. Dr. Hüseyin BAYDEMİR'e, çalışmam sürecinde destek veren Arş. Gör. Şule Gül ATMACA'ya, İmran KANMAZ'a ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum 2015

Aysun UĞUR

GİRİŞ

Azerbaycan edebiyatı uzun bir dönem Sovyet edebiyatı anlayışının baskısı altında sıkışıp kalmıştır. Azerbaycan'ın siyasi anlamda yaşadığı olaylar edebi alana da yansımış ve benliğini yitirmek üzere olan Azerbaycan, kaybettiği değerleri tekrar edebiyat ile kazanmıştır. Bağımsızlık, tek bir vatan olma, bayrağına ve milletine özellikle de diline sahip çıkma gibi milli duygular edebiyat ile tekrar kazandırılmaya çalışılmıştır.

1920'li yıllardan sonra uzun yıllar Sovyetlerin baskısı yüzünden başarılı ve özgün eserler veremeyen Azerbaycan aydınları, 1960'lı yıllarda Sovyetlerin baskıcı tutumuna karşı başkaldırır. 60'lı yıllara kadar Sovyet Devri Azerbaycan Edebiyatı olarak adlandırılan bu dönemde eserler Sovyetler'in istediği tarzda olmak zorundaydı. 1920'li yıllardan 60'lı yıllara kadar aydınlar sipariş usulü eserler oluşturmak mecburiyetinde bırakılmış ve birçok aydın bu tarz eserler vermek istemeyince ya sürgünle cezalandırılmış ya da öldürülmüşlerdir.

Azerbaycan edebiyatı köklü bir geçmişe sahip olmasına rağmen yaşamış olduğu talihsizlikler ve siyasi baskılar nedeniyle yıllarca gelişim gösterememiş ve komünist sistemin istediği ölçüde sipariş usulü eserler ortaya koymak zorunda kalmışlardır. Yarım asra yakın bir süre zarfı içerisinde sistem için eser veren Azerbaycan yazarları bu yıllarda sistemi ve sistemin adamlarını öven, rejime bağlı olan insanların ne kadar mutlu olduğundan ve getirmiş olduğu eşitlikten bahsederler. Gerçeğin tam tersini yansıtmak zorunda kalan yazarlar aynı tip eserler kaleme alırlar.

1960 'lı yıllar Azerbaycan tarihinde hem siyasi hem sosyal hem de edebi anlamda değişikliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. *Hüseyn Cavid, Mehmed Hadi, Ahmed Cevad, Celil Memmedguluzade, Cafer Cabbarlı, Anar Rızayev, Elçin Efendiyev, Sabir Ahmedov* gibi milliyetçi ve vatansever yazarlar vermiş oldukları eserler ile milli ruhun uyanmasında büyük katkı sağlamışlardır.¹

20. Yüzyılın ikinci yarısında verilen eserler Sovyet Devri edebiyatı eserlerinden farklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eserlerde yazarlar kendi üslûplarına, görüşlerine, dünyaya bakış açlarına özellikle de milli duygulara yönelmişlerdir. 1960 yılında ortaya çıkan bu edebiyat dönemin de adını alarak 1960 Nesri edebiyatı olarak

¹ Sedat Adıgüzel, *Azerbaycan Edebiyatında 1960 Nesri (Hikâye ve Roman)*, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2007, 23.

geçmektedir. 1960 Nesri yazarları içerisinde *İsa Hüseyinov, Anar Rızayev Sabir Ahmedov, Elçin Efendiyev, Ekrem Eylisli, İsi Melikzade, Ferman Kerimzade, Mevlüt Süleymanlı ve Sabir Azeri* gibi isimleri dâhil ederler.² Azerbaycan edebiyatı bu isimlerle yeni bir yön kazanmış ve önceki dönemlerin yanlışları eserlerde açıkça kaleme alınmıştır. Anar bu nesrin yazarlarını şöyle değerlendirmektedir:

*“Savaş yıllarının yaraları bugün senin yarın başkasının kapısını çalan felaketleri, ağır kayıpları, manevi sarsıntılar, bu nesrin dünya duyumunda derin ve sarsılmaz izler bıraktı. Savaştan 25-30 yıl sonra “Yeni Azerbaycan Nesrinin” yazarları arasında adları geçen bu yazarların yeni yeni piyesler, sinemalar, herşeyden önce de kendilerine has parlak nesir numuneleri (örnekleri), hikâyeler, povestler ortaya koyarak yaşanan olaylar, rejim eleştirisi ve onların çağdaş Azerbaycan edebiyatına getirdikleri rahatlığı tekrar tekrar kaydedecek ve savaş yıllarının çocukları yazarların sürekli konusu olacaktır.”*³

Sovyetlerin baskıcı tutumunu üzerlerinden atan yazarlar modern edebiyatı hızla yakalamaya çalışmış ve birçok anlamda başarılı eserler ortaya koymuşlardır. 1920–1950 yılları arasında güdümlü bir edebiyat ortaya koymak zorunda kalan aydınlar Stalin’in ölümü ve Sovyetler Birliği’nin dağılması ile bu güdümlü edebiyatı bir kenara bırakıp başarılı eserler oluşturmuşlardır.

1960’lı yıllardan önce yaşanan siyasi olaylar, insanları tamamen sindirmiş ve ölüm korkusu ile gördükleri tüm yanlışlıklara, düzenbazlıklara, milli ve manevi duyguların hiçe sayılmasına herkes gibi aydın kesim de göz yummak zorunda kalmıştır. 1960 Nesri yazarları olarak ortaya çıkan bir grup cesur yazar ise bu yanlışlıkları eserlerinde keskin bir şekilde eleştirmiştir.

1960 Nesri yazarları yaşanan tüm haksızlıklara hikâye ve romanlarda açıkça yer vermiş ve sistemi katı bir şekilde eleştiriye tutmuşlardır. Aslında dönemin vermiş olduğu rahatlık da eserlerde bu konuların işlenmesine imkân vermiştir. Çünkü bu yıllardan önce bu konuları yazmak bir kenara, insanların akıllarından geçirmeleri bile imkânsızdı.

² Adıgüzel, *Azerbaycan Edebiyatında 1960 Nesri (Hikâye ve Roman)*, 23.

³ Anar Rızayev, Nesrin Fezası, *Azerbaycan Edebî-Bediî Jurnal*, 1984, No.7 165.

Azerbaycan edebiyatı içerisinde Anar önemli bir yere sahiptir. 1960 Nesri'nin başarılı yazarlarından biri olan Anar Rızayev de eserlerinde milli ve manevi duygulara yönelmiştir. Azerbaycan edebiyatına büyük katkıları olan yazar, halkın iç dünyasına, sıkıntılarına, mutluluklarının yanında mutsuzluklarına, vatan, millet ve bayrak gibi milli duygulara eserlerinde sıkça yer vermiş ve Azerbaycan edebiyatının önemli isimlerinden birisi olmuştur.

“Anar ise bu dönemin siyasî hayatında olan değişiklikleri bir inkılâp olarak değerlendirir ve bu değişikliklerin toplum yaşamını etkilediği gibi edebiyatı da çok derinden etkilediği görüşünü ileri sürer.”⁴

Eserlerinde çoğu kez iç çözümlemelere giden Anar, kahramanlarının iç dünyalarına inerek onların düşüncelerine hâkim olur. Bunu yapmasındaki amaç ise uzun yıllar insanî duygulardan yoksun kahramanların yerine gerçekten bir birey olarak duygularıyla yaşayan ve insan olduğunun farkına varan kahramanları ortaya koymaktır. Bu yüzden insanın duygu dünyasında yaşadığı olumlu ve olumsuz hislere eserlerinde sıkça yer vermiştir.

Eserlerinde herkesin başına gelebilecek sıradan olayları kaleme alan yazar işlediği konular ve edebiyata getirmiş olduğu yeniliklerle Azerbaycan edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Halkı için eserler ortaya koyan yazar, kültürel değerlere eserlerinde sürekli değinmiş ve bu değerlerin önemine vurgu yapmıştır.

Bu çalışmamızda birçok yönden başarılı eserler ortaya koyan Azerbaycan yazarı Anar Rızayev'in hikâyelerini Yavuz Demir'in “Anlatıcılar Tipolojisi” analizine göre inceledik.

Anlatıcı, aslında okuyucu ile metin arasında bir aracı konumundadır. Bu yüzden hikâye ve romanlarda *gizli yazar* olarak karşımıza çıkar. Yavuz Demir “Anlatıcılar Tipolojisi” tespitini şu şekilde yapmıştır:

1. Anlatı Seviyesi
2. Hikâyede Katılımın Genişliği
3. Algılama Derecesi

3.1. Mekân Tasviri

---

⁴ Adıgüzel, *Azerbaycan Edebiyatında 1960 Nesri (Hikâye ve Roman)*, 25.

3.2. Karakterin Kimliği

3.3. Zaman Özeti

3.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

3.5. Açıklama

Yukarıdaki tespite göre anlatıcının metinlerde farklı şekillerde ortaya çıktığını görmekteyiz. Anlatıcı, metinlerde baş figür olarak karşımıza çıkar. Hikâye ve romanlarda yer alan anlatıcının sadece insan olması gerekmez. Yazar, eserinde kimi konuşturmak isterse onu konuşturabilir. Örneğin; bir bitki ya da bir hayvan da anlatıcı olarak karşımıza çıkabilir.

I. ANLATI SEVİYESİ

Anlatı seviyesi, hikâye ve romanlarda karşımıza çıkan anlatıcının yer aldığı konumdur. Metinlerde yer alan anlatıcı hikâyenin algılanışı açısından büyük bir önem arz etmektedir.

*“Kurgulu metinlerin katılımcılarından olan anlatıcı, metnin sesidir; bunu genelleştirerek nakledilen bütün haber parçaları için düşünebiliriz. Yani aktarılan her haber parçası için karşımıza çıkan ve ilk önce sesini duyduğumuz figür anlatıcıdır.”*⁵

Anlatıcı, hikâye içerisinde önemli bir yere sahiptir. O olmadan hikâyeyi anlamak, yaşananları aktarmak ve kişileri tanıtmak imkânsızdır.

*“Roman sanatı esas itibarıyla anlatılacak bir “hikâye” ile bu hikâyeyi sunacak bir “anlatıcı”ya dayanır. Romanın genel yapısını şekillendiren diğer unsurların varlığı, bu iki elemana bağlı olarak önem ve değer kazanır. Bu durumda “hikâye” ile “anlatıcı” bir anlamda roman denilen yapının iki temel (olmazsa olmaz) unsurudur. Önem ve işlev bakımından “anlatıcı”, öncelikli konuma ve ağırlığa sahiptir kuşkusuz. Zaman zaman konumu ve önemi tartışılmış olsa da, “anlatıcı”, roman denilen anlatı türünün temel unsuru, aynı zamanda en etkili figürüdür.”*⁶

Anlatı metni, bir aktarıcı tarafından hikâye ve romanı okuyucuya sunduğu metindir. Bunu yazar olarak nitelendirmeyiz. Yazar, seçtiği bir varlık üzerinden bunu

⁵ Yavuz Demir, *İlk Dönem Türk Hikâyelerinde Anlatıcılar Tipolojisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, 31.

⁶ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015, 21.

gerçekleştirir. Hikâye ve romanların yazarları o eserlerin anlatıcıları değildir. Yazar tarafından kahramanla arasında ilişki bulunan herhangi bir varlıktır. Örneğin; Anar'ın *Beş Katlı Evin Altıncı Katı* adlı eserinde anlatıcı başkahraman Zaur'dur. Yazar, kahramanının düşüncelerini hâkim bakış açısı ile okuyucusuyla buluşturur. Bu yönüyle yazar, karakterlerin duygularına, hissettiklerine bire bir hâkim konumdadır.

*“Zaur, gelecekteki geçimini, evlerinin yapısını, eşyalarını hayalinde canlandırmaya çalıştı. Fakat darlandığını, canının sıkıldığını hissetti. Başka bir şey düşünmek istedi, zihni bir konudan diğerine gitti.”*⁷

Kurgu metni anlatıcının etrafında şekil alır. Olayların ve kişilerin aktarımı anlatıcının varlığının konumuna bağlıdır. Eğer hikâyede üstün konumda ise olay ve kişiler hakkında daha ayrıntılı bilgiler verebilir.

*“Roman onun etrafında kurulur, kurgulanır. O olmadan hikâyeyi anlatmak, olayları nakletmek ve olayların akışında rol alan figürleri tanıtmak mümkün olamaz. Çünkü o, anlatı dünyasının hem ‘yapıcı’, hem de ‘yansıtıcı’ unsurudur. Anlatıcı, anlatının hayata en yakın elemanıdır; okuyucunun kulağına il önce onun sesi ulaşır ve okuyucu, onun sıcak çağrılarıyla anlatı dünyasına yönelir.”*⁸

Yavuz Demir anlatıcıyı bir *dış anlatıcı* bir de *iç anlatıcı* olarak ikiye ayırır. Eğer anlatıcı anlatı metninde esas konumda ise yani *iç anlatıcı*dan daha üstün bir konumda ise bu tür anlatıcı *dış anlatıcı* bu tür anlatım da *dış anlatı* ismini alır. Bir de *iç anlatıcı* vardır. Bunun anlattığı metin de *iç anlatı* metnidir. Asıl metne cümlelerle bağlanan metinlere ise *eklenti metni (alt metin)* adı verilir.

*“Bir anlatı metninde en üstte bulunan anlatıyı, anlatıcının da bir parçası olduğu bir anlatı olarak değerlendirmek mümkündür. Burada içi içe geçen bir anlatı konumu söz konusu edilmekte ve bu en dışta kalan anlatı olarak görülmektedir. Dış anlatıyı terminolojik anlamda çerçeve anlatı, yani hikâye içerisinde mevcut olan bütün anlatıları kuşatan bir hikâye olarak da adlandırabiliriz. Diğer bir söyleyişle, bir anlatı içerisinde vücut bulan, diğer anlatılara göre daha üstte olan, kapsayıcı boyuttaki anlatıya ‘dış anlatı’, anlatıcısına da ‘dış anlatıcı’ adını verebiliriz.”*⁹

⁷ Anar Rızayev, *Beş Katlı Evin Altıncı Katı*, Ötüken, İstanbul 1995, 14.

⁸ Tekin, 21.

⁹ Demir, 36.

Bir yazar, eserinde anlatmak istediği her şeyi anlatı yoluyla okuyucusuna sunar. Tasvirlerle anlatıma canlılık kazandırır fakat her ne kadar başarılı tasvirler olursa olsun hiçbir zaman gerçek anlamda birebir görme duyusuyla eş değer değildir. Bunun başarılı bir anlatım olması yazarın anlatımına bağlıdır.

“Romanda ya da hikâye de okuduğumuz her şey bize anlatma yoluyla gelir. Romancının bir sahneyi ne kadar dramatik yaptığı pek de önemli değildir; zira bu asla bir film ya da oyundaki kadar dramatik de değildir. Bu sebeple romanda bize olan biten anlatılır. Romanı, hikâyeyi okurken gördüğümüzü, seyrettiğimizi hissedebiliriz, fakat bu görme temsil etmekten değil, anlatmaktan kaynaklanır.”¹⁰

Anlatı seviyesi, hikâye ve romanlarda karşı tarafın hikâyeyi anlaması açısından önemli bir unsurdur. Metinlerdeki karmaşıklık anlatı seviyesi ile açıklığa kavuşur. Bir anlatı iç içe geçmiş metinlerden mi oluşuyor yoksa tek bir metinden mi meydana gelmiş bunu okuyucunun anlaması için en temel unsurlardan birisi anlatı seviyesidir.

II. HİKÂYEDE KATILIMIN GENİŞLİĞİ

Bir metni okurken okuyucuyla ilk buluşan hikâyeyi aktarandır. Kurgulu metinlerde anlatıcı büyük bir önem taşımaktadır. Kurgulu metinlerin en temel özelliği olan anlatıcı(lar) *iç anlatıcı* ve *dış anlatıcı* olarak karşımıza çıkar.

“Şayet bir anlatıcı anlattığı hikâyenin katılımcılarından biri ise ‘benzer anlatıcı’ (homodiegetic) diğer taraftan anlatıcı anlattığı hikâyenin dışında kalan, katılımcılardan biri olmadığı konumda ise, o takdirde benzer olmayan anlatıcı (heterodiegetic) olarak isimlendirilir.”¹¹

Hikâye ve romanlarda anlatıcılar farklı şekillerde karşımıza çıkar. Kahramanın ağzından anlatılan ve 1. Şahıs anlatıcı ya da ben merkezli anlatıcı olarak, olaylara tamamen önceden biliyormuş gibi okuyucuya bunu hissettiren hâkim bakış açısı olarak ve anlatı içerisinde olayları üçüncü kişinin ağzından anlatan müşahit ya da gözlemci bakış açısı olarak karşımıza çıkan üç tip anlatıcı vardır.

---

¹⁰ Demir, 35.

¹¹ Demir, 55.

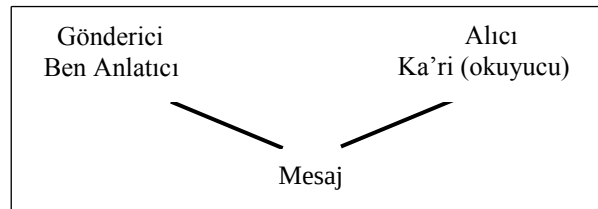
Ben anlatım konum itibarı ile hikâyede yer alan kahramanlardan biridir. Ben anlatıcı iki şekilde karşımıza çıkar: bizzat olayları yaşayan kişi ya da yaşanan olayları aktaran kişi olarak.

“Ben anlatım konumunda anlatıcı, epik mesafeyi ortadan kaldıracak denli, kurmaca dünyanın içindedir. Dolaylılığı da bu sağlar. Kişilik olarak kimliği belirlidir ve olaylar sürecinde bu anlamda gözükür. Olup bitenler baştan sona onun bilgisinde yer alır. Her şey onun bilgisi, görgüsü, deneyimi, duyguları hatta düşünceleriyle, öznel dünyasıyla sınırlıdır.”¹²

Ben merkezli anlatıcı hikaye kahramanlarından birisi olarak karşımıza çıkar. Bu anlatıcı türü diğer adıyla canlı karakterler olarak da nitelendirilebilir. Mehmet Tekin, ben anlatıcıyı şöyle ifade eder:

“Otobiyografik yöntemin hâkim olduğu romanlarda uygulanan bir bakış açısıdır. Bu tür romanlarda “anlatıcı” ile “anlatılan” aynı kişidir. Bu nitelikleri taşıdığı için bu figüre “kahraman-anlatıcı” adı da verilmektedir. Anlatı sistemini oluşturan her şey, merkezi karakter (the central character) konumunda bulunan söz konusu kişinin bakış açısından okuyucuya yansır.”

Ben merkezli anlatım yukarıda ifade edildiği gibi otobiyografik özellik taşıyan hikâyelerde daha sık karşımıza çıkmaktadır. Fakat sadece otobiyografik anlatılarda uygulanan bir bakış açısı değildir. Genel olarak ben merkezli anlatımın hâkim olduğu hikâye ve romanlarda yer alan bakış açısıdır. Örneğin; Anar’ın *“Vestiyerde Çalışan Kadının Anlattıkları”* adlı hikâyede ben merkezli anlatım hâkimdir. Fakat anlatıcı, olayları bizati yaşayan değil aktaran kişi olarak karşımıza çıkar. Yani burada ben anlatıcı olayları nakleden konumdur. Ben merkezli anlatıcının söylem yapısını Yavuz Demir şöyle ifade eder:

Şekil - 1¹³

¹² Fatih Tepebaşılı, *Roman İncelemesine Giriş*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2012, 167.

¹³ Demir, 60.

“Birinci şahıslı anlatı (benzer anlatıcı) konumunda aktarıcı, tıpkı diğer karakterler gibi, bu kurgu dünyanın varlıklarından biridir. Bu sebeple karakterin dünyası tamamiyle anlatıcının dünyası ile aynileşir.”¹⁴

Açıklamadan da anlaşılabilceği gibi ben konumundaki anlatıcı metinde arada hiçbir müdahaleci girmeden olayları aktarır. Olayı hem yaşayan hem aktaran olarak karşımıza çıkar. Bu durumda anlatıcının dünyası ile karakterin dünyası birleşir. Ben merkezli anlatıcılar metindeki olayları ya belirli oranda ya da tamamını yaşamış olarak karşımıza çıkar.

“İster yaşanmış, ister düşünmüş, ister anımsanmış, ister uydurulmuş olsun, anlatıcı kişiler arasında yer aldığı ve olaylar düzeyinde belirleyici bir işlevi bulunduğu zaman, anlatı ‘benöyküsel’ olarak tanımlanır.”¹⁵

Anlatılarda üçüncü şahıs anlatıcı hâkim ve gözlemci bakış açısı olarak iki gruba ayrılabilir. Şayet anlatıcı, metin içerisinde Tanrı gibi özelliklerle donatılmışsa *hâkim bakış açısı* olarak nitelendirilir.

“Üçüncü kişi ağzından verilen bir romanda anlatıcının karakterlerin en gizli duygularını, düşüncelerini okuması, Tanrı gibi her zaman her yerde hazır bulunması ve her şeyi bilmesi; olağanüstü bir yetenekle donatılmış olması demektir.”¹⁶

Hâkim bakış açısında anlatıcı, olayları, durumları önceden sezen, kahramanlarının hissettiklerini okuyucuya veren bir konumdadır. Anlatıcı, kahramanlar hakkında her türlü bilgiye sahiptir.

“Temel karakteri itibariyle ‘her şeyi bilme’ esasına dayanan bu bakış açısı, yazara geniş imkânlar sunmaktadır. Böyle bir imkânla donatılmış (techiz edilmiş) anlatıcı figür, adeta “Tanrı gibi”, her şeyi bilir, görür, sezer; geçmişten ve gelecekte haberler verir. Kelimenin tam anlamıyla o, her şeyin üstünde her şeye hâkimdir. Böyle bir güç ve yetenekle donatılmış anlatıcı (the omniscient narrator) aslında gerçek dünyaya ait olan yazara yarattığı kurmaca (gerçeksi) dünyada yer alan

¹⁴ Demir, 65.

¹⁵ Tahsin Yücel, *Anlatı Yerlemleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1993, 31.

¹⁶ Demir, 57.

kahramanlarının duygu ve düşüncelerini sunma/anlatma yönünde geniş imkânlar sağlar."¹⁷

Hâkim bakış açısında anlatıcı, konum itibariyle olmuş ve olacak her vakanın ya da metinde yer alan karakterlerin geçmiş ve gelecekleri hakkındaki bilgilere önceden sahiptir. Bunlar hakkında okuyucuya bilgi verebilir.

Metinlerde üçüncü şahıs anlatıcı sadece olaylara şahitlik ediyorsa bu da *gözlemci bakış açısıdır*. Gözlemci figür, hâkim bakış açısına göre olaylara, kişilere, zaman ve mekâna daha dar bir açıyla yaklaşır. Anlatıcının olaylara ve kişilere karşı yaklaşımı sınırlıdır. Onları sadece kendi gördüğü kadarıyla tasvir edebilir. Bu tür anlatılarda tasvir büyük önem taşır. Zira, anlatıcı gözlemledikleriyle kendi varlığını ortaya koyma çabasındadır.

*"Gözlemci figür, anlatı sisteminde ağırlıklı bir şahsiyetle yer almaz; en azından almamalıdır. O, genelde olayların akışını etkilemek için değil, olanları gözlemek için vardır. Okuyucunun anlatılanları daha iyi algılamasına yardımcı olur."*¹⁸

Yukarıda saydığımız bakış açılarının bir arada kullanıldığı anlatımda ise hâkim olan bakış açısını *çoğul bakış açısı* olarak değerlendiririz. Bu bakış açısı daha çok romanlarda karşımıza çıkmaktadır. Kısa anlatım türü hikâyelerde çoğul bakış açısına pek fazla rastlamak mümkün değildir. Yazarlar bu bakış açısını daha çok tek düz anlatıma son vermek için kullanırlar.

*"Geleneksel romanda (veya geleneksel anlatımda), anlatma meselesi tek merkezliydi; yani olaylara, kişi, zaman ve mekâna bir kişinin bilinç penceresinden bakılıyordu. Anlatım düz bir çizgide gerçekleşiyordu ve anlatılan da tek boyutlu olarak yansıtılıyordu. Oysa gerçek, anlatı dünyasının dışındaki gerçek, çok yönlü ve çok boyutluydu. Özellikle insan gerçeği... Dıştaki gerçeğin hakkıyla yansıtılması için romancılar, tek merkezli bilinç yerine, birçok kahramanın bilincini devreye sokmuşlar ve olayları, çok yönlü olarak yansıtma cihetine gitmişlerdir."*¹⁹

---

¹⁷ Tekin, 58.

¹⁸ Tekin, 59.

¹⁹ Tekin, 65.

Hikâyede katılımın genişliği hususundaki bir diğer unsur ise diyalogdur. Diyalog, iki veya daha fazla kişi arasında geçen konuşmalardır. Diyalog kısımlarında anlatıcı, karakterleri kendi ağzından konuşturur. Bu sırada devreye ben merkezli anlatıcı girer.

“Her şeyden önce diyalog yöntemi romana çeşitli açılardan güç katmakta, romanın edebi ve düşünsel dokusunu zenginleştirmektedir. Diyalogun basit ama temel işlevi, gizli olanı “âşikâr” kılmak, soyut olanı somutlaştırmaktır.”²⁰

Diyalog kısımları anlatı içerisinde dolaylı ve dolaysız aktarım olarak karşımıza çıkar.

“Olay örgüsünde, karakter, tasvir vb. hususlarda, anlatıcının bütünüyle hakim olduğu ‘sözeylem anlatı aktarımı’ formunu seçen anlatıcı diyaloglarda aktarım için ‘bağımsız dolaysız konuşmayı kullanır.’²¹

Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi bağımsız dolaysız konuşmalarda anlatıcı olaylara müdahale etmez. Karşılıklı yapılan bu konuşmada aktarıcının varlığı ortadan kalkar. Şayet diyaloglarda ‘dedi, söyledi’ gibi ifadeler kullanılırsa bu bağımsız dolaysız konuşma olmaktan çıkar. Bu yüzden bağımsız dolaysız konuşmanın gerçekleşebilmesi için bu ifadelerin yer almaması gerekir.

“...bazen anlatı eyleyenleri ile alıcı arasına giren anlatıcının metin içerisinde sıfır düzeyine çekildiği yerlerde mevcuttur. Diyaloglar buna örnek olarak gösterilebilirler. Burada anlatıcı aradan çekilir, bağımsız dolaysız konuşma aktarımı (Free Direct Speech) ile aktör ve alıcı hiçbir aktarıcının varlığına ihtiyaç duymaksızın ilişki kurarlar.”²²

Ben merkezli anlatıcının devreye girdiği diyalog kısımlarında anlatıcının bildikleri artık sınırlı konumdadır. Hakim bakış açısı gibi her şeyi bilen tavrı sıfıra iner ve buna bağlı olarak da olaylara müdahalesi de sınırlandırılmış olur.

Hikâye ve romanlarda kimi zaman anlatıcı olay kişilerinin düşüncelerini kendi ifadeleriyle okuyucuya aktarır. Burada da düşünce eylem anlatı aktarımı gerçekleşir.

---

²⁰ Tekin, 277.

²¹ Demir, 62.

²² Demir, 61.

“...anlatıcı çoğu kere olay kişinin düşüncelerini kendi aktarım ifadeleri içerisinde dâhil ederek, dolaylı bir biçimde aktarır. Özellikle bu aktarım için kullanılan form ise, anlatıcının müdahalesinin üst düzeyde olduğu ‘düşünce eylem anlatı aktarımı’dır.”²³

Metinlerde geçen zaman, mekân ve kullanılan dil bakış açısına göre değişir.

“Anlatıcı, bakış açısına göre şekil alacağı gibi varlık ve hayat tezahürleri de yine aynı bakış açısının verdiği imkânlar çerçevesinde anlatılacak ve tanıtılacaktır.”²⁴

III. ALGILAMA DERECESESİ

Algılama derecesi, anlatıcının metinlerde ortaya çıkış yerleri hakkında bilgi verir. Yani anlatıcının varlığı metin içerisinde ya tamamen vardır, ya da tamamen en üst düzeyde yoktur. Bu durum anlatıcının sınırlılığını ortaya koymaktadır. Örneğin; bir metinde geçen diyaloglarda anlatıcının en üst düzeyde yok olduğunu görmekteyiz.

“Bu başlık altında söz konusu edilebilecek husus, ayrıntılara inilerek anlatıcının eserde ortaya çıkış kanallarını göstermektir. Kavrayış, duyuş ya da algılama düzeyi olarak adlandırılan bu bahis, eserdeki anlatıcının ya tamamıyla yokluğu ya da en üst düzeyde varlığını açıklaması gibi iki uç arasında uzanır.”²⁵

Hikâye ve romanlarda anlatıcı karşımıza kapalı bir şekilde çıkar. Fakat bunu kolayca anlamamız için birkaç metin elemanı mevcuttur. Yavuz Demir bu metin elemanlarını, *mekân tasviri*, *karakterin kimliği*, *zaman özeti*, *karakterin söylemediği veya düşünmediği şeyin aktarımı* ve *açıklama* olarak beş madde altında toplamıştır.

A. Mekân Tasviri

Mekân, anlatı içerisinde bütünlük açısından önemli unsurlardır birisidir. Mekân, gerçek mekânlar ve hayali mekânlar olarak iki şekilde karşımıza çıkar.

“Mekânın gerçekçi olması ve iyi bir şekilde işlenmesi olayın inandırıcılığını artırır.”²⁶

²³ Demir, 77.

²⁴ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ, Ankara 2005, 77.

²⁵ Demir, 80.

²⁶ Sedat Adıgüzel, *Elçin (Edebiyat Sosyolojisi Açısından Romanları)*, Bengü Yayınları, Ankara 2001, 36.

Hikâye ve romanlarda gerçekliğin artması için mekân tasviri önemli bir yer tutar. Metinde yaşanan olayların gerçekliği ile bağlantılı olan mekân tasviri anlatının bütünlüğü açısından önemli bir rol üstlenir.

“İtibari bir eserde mekânın da itibari olması tabiidir. Vaka zincirini meydana getiren halkaların mahiyeti ve ona iştirak eden şahıs kadrosundaki fertlerin içinde bulundukları şartlar bu itibari mekânın şekillenmesine tesir eden faktörlerdendir. Anlatıcının durumu, tanıtılan yere göre, bulunduğu mevki mekânın tanıtılmasında ehemmiyetli rol oynar.”²⁷

Yavuz Demir’in mekân tasvirinin önemi konusundaki görüşü şöyledir:

“Mekân tasviri bir kurgulu anlatı da anlatıcının varlığına işaret eden en küçük işaretlerden sayılır. Kurgulu metinleri film ya da oyunla mukayese ettiğimizde aradaki farkın aktarımdan kaynaklandığını görürüz. Kurgulu anlatılarda dolaylı; film, oyun vb. de ise dolaysız bir aktarım söz konusudur.”²⁸

Yavuz Demir, hikâyelerde yer alan mekânı *dolaylı mekân* olarak nitelendirir. Gerçek hayattaki mekân ise *dolaysız mekân* olarak adlandırılır. Hikâye ve romanlarda yazar, mekânı ne kadar canlı tutarsa tutsun bir film ya da tiyatro sahnesi kadar kalıcı bir etki yapmayacağını belirtir.

Anar, hikâyelerinde sıklıkla Bakü’nün sokak ve caddelerini mekân olarak kullanır. Gerçek mekânları kullanarak inandırıcılığı artırmaya çalışır.

Anlatıcı, mekân tasviri yaparken mekân ve kişiler arasında ilişki kurar. Çünkü mekân ve kişileri birbirinden ayrı tutmak doğru değildir. Bu nedenle mekân tasvirleri bazı durumlarda şahısların özelliklerine dikkatleri çeker. Metinlerde yer alan karakterlerin durumları mekânın oluşmasına etki eden unsurlardandır.

“Ayrıca mekânla eserde nakledilen vaka zinciri arasındaki münasebeti gözden uzak tutamayız. Metinde ifade edilen şartlarda ve belirtilen zaman zarfında, eserde anlatılan vaka zincirinin zuhûru için nasıl bir mekâna ihtiyaç vardır suali, itibari

---

²⁷ Aktaş, 127.

²⁸ Demir, 81.

âlemin bazı hususiyetlerini anlamamıza yardım ettiği gibi bizi, eserde tatbik edilen yapma ve yaratma tarzının eşiğine kadar götürür.”²⁹

Mekân genel itibariyle kapsamlı bir kavramdır. Zira, metinlerde yer alan mekânlar o dönemin sosyo-kültürel yapısından da izler taşır. Bu bağlamda mekân toplumu yansıtıcı bir unsur olarak karşımıza çıkar.

“Eserin bünyesinde yer alan mekân tablosunda, bir dönemin gelenekleri, eşya zenginliği, mobilya ve mefruşat tarzı, giyime ve eğlenceye dönük alışkanlıklar, modalar, argo ve günlük konuşmalar... yer alır ve bunlar, kuşkusuz, toplumu toplum yapan temel dinamiklerdir. Yazar, bunları ağırlık ve önem sırasına göre işleyerek romanını, o günkü toplumun aynası yapar.”³⁰

Mekân, anlatılmak istenen olayın gerçekleştiği ile alakalıdır. Olayın inandırıcılığı mekânın gerçekliğine bağlıdır.

“Daha önceleri, “tasvirî” (descriptive) bir anlayışla ‘fon’ elde etmek için kullanılan mekân unsuruna yüklenen anlam realistler ile natüralistlerin katkılarıyla değişir; modern romanda gerçeği sezdirmek, dolayısıyla anlatıma destek sağlayacak yönde kullanılır. Bundan böyle mekân, sadece dış gerçekliğin (fizikî çevrenin) değil, büyük ölçüde iç gerçekliğin (moral gerçeğin) ortaya konulmasına, yansıtılmasına vasıta kılınır.”³¹

Anlatılarda karakterlerin kimlikleri hakkında bilgiler vermek için mekân unsuruna başvurulur. Mekân, hikâye ve romanlarda dar ve geniş mekân olarak iki şekilde ele alınır.

“... romancılar, kahramanlarının kimliklerini çizmek için mekân unsurundan yararlanırlar. Bu uygulama, özellikle psikolojik yönü ağır basan “dramatik roman” örneklerinde sıkça rastlanır. Genellikle ‘dar’ veya ‘kapalı’ nitelik taşıyan bu mekânlar, eşya unsuruyla zenginleştirilir.”³²

---

²⁹ Aktaş, 127.

³⁰ Tekin, 145.

³¹ Tekin, 156.

³² Tekin, 158.

*“Mekân-insan ilişkisi, bazı romanlarda ‘geniş’ veya ‘açık’ mekân düzeyinde de anlatılır. Genellikle toplumsal konuları işleyen bu tür romanlarda, natüralistlerin belgeselci tutumu dikkati çeker.”*³³

Bazı mekân tasvirlerinde anlatı içerisinde yer alan kahramanlar çevre hakkında bilgi verirken kendi duygu ve düşüncelerini bu mekâna yansıtarak aktarırlar. Kendisi ve çevre arasında ilişki kurmaya çalışırlar. Bu tasviri anlatıcının konumu belirler. Şayet anlatıcı hikâyeye içerisinde hâkim konumda ise mekân tasvirinde derinlemesine bilgiler vererek karakterlerin düşüncelerinde mekânın etkisi hakkında bilgiler verebilir. Fakat gözlemci figür ve ben merkezli konumda ise gördüklerini tasvir eder. Herhangi bir üstün bilgi söz konusu değildir. Yalnız ben merkezli anlatımda anlatıcı hikâyeye kahramanlarından biri olduğundan mekân tasvirinde kendi ruh hâlini yansıtabilir.

B. Karakterin Kimliği

Hikâyeye bir olay etrafında cereyan eder. Bu olayın bir de yaşayanı vardır. Olayları yaşayan sadece insan olmak zorunda değildir. Canlı ve cansız her varlık anlatılarda kişi olarak karşımıza çıkabilir. Hikâyeye ve romanlarda önemli iç unsurlardan birisi de metinlerde yer alan karakterlerdir. Yazar, eserinde kimi konuşturmak isterse kişi odur. Olaylar da onun etrafında gerçekleşir. Tabiidir ki, anlatılarda yer alan karakterlerin gerçekçi olması onun inandırıcılığını da artırır.

Kişi(lerin) hikâyeye içerisinde tanıtımı anlatıcının kimliğini ortaya koymada en önemli husustur. Zira, bu anlatıcının katılımının sınırlılığı ve sınırsızlığı ile alakalıdır. Eğer bir anlatı içerisinde anlatıcı, karakterlerin düşüncelerinden geçenler hakkında okuyucuya bilgi verebiliyorsa bu hâkim bakış açısının sınırsızlığıyla ilgilidir; fakat sadece fizikî özellikleri hakkında bilgiler verebiliyorsa bu da gözlemci figür ve ben merkezli anlatıcının sınırlılığıyla ilgilidir. Karakter tanıtımından yola çıkarak anlatıcının konumu hakkında bilgi edinebiliriz.

“Anlatıcıyı tespitteki en önemli metin elemanlarından birisi de karakterin kimliğinin aktarılmasıdır. Burada anlatıcının üstlendiği rol, karaktere yaklaşımında,

---

³³ Tekin, 160.

onu okuyucuya sunuşundaki tarza bağlıdır. Kimlikle alakalı hususiyetler, anlatıcının kişi hakkındaki temel bilgileri olarak değerlendirilir.”³⁴

Karakter, hikâye içerisinde anlatıcının duygularının ete kemiğe büründüğü şeklidir. Çünkü anlatıcı karakter aracılığıyla anlatmak istediği şeyi aktarır. Sosyal olaylar daha çok karakterlere yüklenerek okuyucuya aktarılır. Özellikle yazarın ruh hali, iç dünyasında yaşadıkları karakterler aracılığıyla hissedilir. Çünkü yazar kendi düşüncelerini şahısların düşünceleriymiş gibi okuyucuya iletir.

*“... kişi sadece vaka’yı canlandırmak ve olayları sürüklemek için devreye sokulmuş bir öge değildir. O, yenilenmiş kimliğiyle sadece bir roman kahramanı olarak görülmez, aynı zamanda, yazarın romandaki temsilcisi, sözcüsüdür; hatta yazarın yerine göre bakış açısından yaralandığı biridir. Kısacası o, hem serüveni sürükleyen hem de olayları anlatan, sunan etkili bir elemandır artık.”*³⁵

Metinlerde yazar karakterleri dilediği gibi konuşturur, onlar üzerinden kendi isteklerini, bilinçaltındakileri yansıtır. Anlatılarda kişiler hem fiziki hem de ruhi özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır. Anlatımın gerçekliği açısından karakterin iç dünyası ile dış dünyası birbirini tamamlar niteliktedir.

C. Zaman Özeti

Zaman unsuru anlatılarda önemli bir yere sahiptir. Anlatılarda yaşanan olayların illaki bir zamanı vardır. Zira, zaman olayı da ortaya çıkaran bir özelliğe sahiptir. Her olayın gerçekleştiği bir an mevcuttur.

*“Zaman özeti ile okuyucunun zihninde fasılada ne olduğu hakkında doyurucu olmak gayesi güdülür. Zaman özetiyle denilebilir ki, sıkıştırılmış bir anlatım gerçekleştirilir. Böylece anlatıdaki olaylar kısa bir zaman dilimi içerisine yerleştirilir.”*³⁶

Zaman unsuru, anlatıcıdan bağımsız düşünülemez. Anlatıcı, bakış açısına göre zamanını belirler. Yani hikâye ve romanlarda yer alan bu iç unsurlar birbirlerine bağlı olarak gelişirler.

---

³⁴ Demir, 94.

³⁵ Tekin, 86.

³⁶ Demir, 107.

“Anlatı, ister söz, ister yazıyla sunulsun, inşa edilmiş bir yapıdır. Doğal olarak belirli bir amaç doğrultusunda inşa edilen bu yapı, zamana bağlı olarak asıl değerini bulur ve zaman içinde idrak edilir. Bu nedenle bir romanda hikâye, mutlaka –belirli veya belirsiz- bir zamanda cereyan eder. Yine bu hikâye, belli bir süre sonra öğrenilir/duyulur ve belli bir süre içinde de kaleme alınıp anlatılır.”³⁷

Hikâyelerde zaman kavramı daha çok kısa zamanlı olarak karşımıza çıkar. Çünkü anlatılarda olaylar uzun uzadıya bir zaman diliminde değil de daha çok kısa süreli zaman dilimlerinde gerçekleşir.

“Bir anlatıda bahsedilen olayların başlangıcı ile sonu arasındaki zaman süreci (ne zaman başladı, ne zaman bitti sorusu sorularak), kısaca cereyan eden olayların başlangıcı ve bitimi arasında geçen süreyi (olay zamanı olarak) kapsar. Anlatılan zamana, hakkında bahsedilen olaylarla ilgili olduğu için “içsel” veya “kurmaca” zaman demek anlaşılabilirliği kolaylaştırır.”³⁸

Metinlerde bir olay zamanı bir de yazma zamanı mevcuttur. Bu iki zaman kavramı birbirine karıştırılmamalıdır. Örneğin yazar, metnindeki olaylara geçmiş yıllarda şahit olmuştur ve bu olayı daha sonraki yıllarda kaleme almıştır. İşte olay zamanı *asıl zaman*, kaleme alındığı zaman ise *yazma zamanıdır*.

“Kısacası, anlatma esasına bağlı bir eserde metindeki fiiller vasıtasıyla ifade edilen zamanın arkasında vaka veya vaka zincirinin meydana getirdiği bir zaman dilimi ve yerine göre, onların anlatıcı rolünü yüklenmiş, fiktif kahraman tarafından idrak edildiği bir an mevcuttur.”³⁹

D. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Bu maddede yazar, karakterlerin tamamıyla iç dünyalarına hâkim olmada en üst düzeydedir. Karakterlerin zihinlerinden geçenleri onu konuşturmadan dile getirir. Yani bir anlamda karakterin adına hissedilenleri kendisi ifade eder.

“Karakterin bilinçli olarak ya da bilinçsiz olarak anlatıcı, bilginin bağımsız kaynağı olarak düşünülür. Bu, anlatıcının müdahale açısından en üstte olduğu noktadır.

³⁷ Tekin, 122.

³⁸ Tepebaşılı, 122.

³⁹ Aktaş, 108.

Anlatıcı varlığını hikâye dışına çekmek yerine, iyiden iyiye karakterin içine sokulup, onun adına konuşmaya ve düşünmeye başlar.”⁴⁰

Açıklamadan da anlaşılabilceği gibi anlatıcı diyaloglarda bile kendi imkânlarını fazlasıyla kullanır ve kendisini geri çekmek yerine daha fazla hissettirir. Diyaloglarda anlatıcının varlığı en alt seviyede olması gerekirken bu madde bu özelliği ortadan kaldırır ve anlatıcının varlığı hissedilir.

“Roman ve hikâye gibi kurgulu metinlerde yazar, karakterin konuşma ve düşünce aktarımı için daha fazla alternatiflere sahiptir. Mesela; dolaylı aktarım gibi. Anlatıcı böylece çizdiği karakterin düşündüklerini ve konuştuklarını yazılı formun bütün imkânlarını kullanarak aksettirmeyi başarabilir.”⁴¹

Anlatıcının varlığını ortadan kaldırmak için dolaylı aktarıma başvurulur. Bunu yapabilmek için yazar diyaloglarla karakterlerini konuşturmayı tercih eder. Karakterler kendi düşünce ve konuşmalarını dolaylı veya dolaysız aktarımla sergiler. Çoğu zaman karakterlerinin duygu ve düşüncelerini aktarmada zorluk çeken anlatıcı, bunu karakterin zihninden vermek yerine anlatıcının da hâkim tavrını kullanarak *düşünce eylem anlatı aktarımı* içerisinde aksettirir.

E. Açıklama

Açıklama metodu, hikâyelerde anlatıcının varlığını ortaya koyan bir unsurdur. Anlatıcı, bu yolla okuyucuya vermek istediği mesajı açıkça iletmış olur.

“Açıklama, anlatıcının varlığına işaret eden önemli bir unsurdur. Bunu hikâyelerde değişik formlarda görebiliriz. Bunlardan birisi ve daha yaygın biçimde kullanılan yorum(lama)dur. Anlatıcı, olay-kişi arasındaki ilişkiyi sonuçları itibariyle değerlendirir. Yorumdaki ifadeler doğrudan anlatıcıya aittir.”⁴²

Anlatıcı, olay ve kişiler hakkında yorumlar yaparak okuyucuyu bilgilendirir. Bunu anlatıcı, kendisini gizlemeden açık bir şekilde yapar. Kimi zaman öğretici bir tavır sergileyen anlatıcı, kimi zaman da okuyucuyla sohbet edercesine bir tavırla açıklama yapar.

---

⁴⁰ Demir, 115.

⁴¹ Demir, 116.

⁴² Demir, 121.

*“Anlatıcının geçmişte kalmış olup bitenler hakkındaki duygu ve düşünceleridir. Bunlara “okurlarla konuşma” da denilebilir. Amacı olayların sebebi ve anlamı konusunda açıklamalarda bulunmaktır.”*⁴³

Açıklama kısımları anlatının sonunda yer aldığı gibi anlatı içerisinde de olayları keserek verilebilir. Olaylar ve kişiler hakkında yazar, kendi düşüncelerini açıklama kısımlarında daha net ortaya koyar.

---

⁴³ Tepebaşılı, 191.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANAR RIZAYEV'İN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. ANAR RIZAYEV'İN HAYATI VE ESERLERİ

Anar Rızayev, 14 Mart 1938 yılında Azerbaycan'ın başkenti Bakü' de doğdu. Babası Resul Rıza (1910 – 1981) Azerbaycan'ın büyük şairi, büyük sanat adamı ve Sovyet şiirinin kurucularından biridir. Annesi Nigar Refibeyli (1913 – 1981) ise cerrah bir ailenin kızıdır ve Azerbaycan'ın ünlü kadın şairlerindendir.

Anar, aydın bir ailenin çocuğudur. Bu yüzden edebiyata olan duyarlılığı küçük yaşlarda başlar. İyi bir eğitim alan Anar 1945 yılında on yıllık bir müzik okulunu kazanır. 1955 yılında da bu okuldan gümüş madalya ile mezun olur. Çocukluğundan itibaren edebiyata ilgi duyan Anar, mezun olduktan sonra babasının, sayısal bölüme gitmesini istemesine rağmen sevdiği şeyden vazgeçmeyerek 1955 yılında Azerbaycan Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesini kazanır. 1961 – 1962 yıllarında Nizami Adına Kurulmuş Edebiyat Müzesi'nde araştırmacı, Radyo ve Televizyon Komitesinde redaktör olarak görev yapar. 1955 yılında mezun olduğu müzik okulunda on yıllık arkadaşı olan Zemfira Seferova ile evlenir. Tural ve Günel adında iki evlat babasıdır.

1966 yılında Filoloji Fakültesinden mezun olur. 1962 – 1964 yıllarında Moskova'da Ali Senan Kursundan, 1971 – 1972 yılları arasında da Kinorejissura sanat okulundan mezun olur. 1968 yılında *Qobustan* sanat dergisinin baş redaktörü, 1976'da Azerbaycan Teatr Cemiyeti'nin Reyaset Heyeti başkan yardımcısı ve Azerbaycan Yazıcılar İttifakı ve Kinomaloğrafçılar İttifakı İdare Heyetlerinin üyesi olur. 1991 senesinden bugüne kadar Yazarlar Birliğinin başkanıdır.

Hem oyun yazarı hem de film yönetmeni olan Anar, çok meşhur bir soyadına sahip olmasına rağmen kitaplarında sadece Anar ismini kullanmayı tercih eder. Eserlerinde insanın iç dünyasına yönelir ve bireysellik ön plandadır. Geçmişe dair özlem, yaşanan acılara dair sitem eserlerin belli başlı konularını teşkil etmektedir. Anar Rızayev'in eserlerinde konular şehir hayatını anlatmaktadır. *Şehirli yazar* olarak bilinen Anar, eserlerinde Bakü'yü baş mekan olarak seçer.

Yazarın ilk hikâyesi 1960 yılında yazmış olduğu “*Bayram Özlemi*” ve “*Geçen ilin Son Gecesi*” adlı mensur hikâyeleridir. Yazar *Bayram Özlemi* adlı hikâyesinde aşk temasını anlatır. Genç bir kızın ilk aşk tutkusunu ve iç dünyasında yaşadıklarını ele alır. Yazar, uzun yıllar yasaklanan bireysel konulara ilk hikâyesinden itibaren değinmeye başlar.

Anar’ın hayatında geçmişin etkisi çok fazladır. Katı kurallar döneminde küçük bir çocuk olan Anar, çocuk gözüyle şahit olduğu bu acımasızlıkları eserlerinde açıkça dile getirir. Çocukluk dönemi ve en güzel gençlik yılları bu döneme rastlayan Anar, ailesinin çektiği sıkıntılara eserlerinde de yer verir. 1937 yılında Stalin terörü ile katledilen, Sibirya’ya sürgüne gönderilenler arasında birçok akrabası bulunan Anar, eserlerinde bu insanların hayatlarına da değinir..

Anar, hikâye ve romanlarında toplumsal konulara yönelir. Egemen ideolojinin hâkim olduğu dönemlerde yapılan yanlış davranışları eleştirir. O dönemlerde insanların yaşayabilmek için birbirlerini halk düşmanı olarak suçladığı ve bu psikoloji ile birçok insanın suçsuz yere öldürüldüğü gerçeğini ortaya koyar.

“Anar’ın *Liyakat* adlı hikâyesi de iş başında bulunan insanların kendilerinden aşağı makamlarda bulunanlara karşı sergiledikleri kötü tavır ve davranışlar anlatmaktadır. Genç müdür kendinden yaşça büyük olan memurunu herkesin gözü önünde küçük düşürür, o memur da aynı hareketleri bir başkasına yapar. Bu şahıslar bulundukları makamları koruyabilmek için insanlık gururunu hiçe sayarlar.”⁴⁴

Yeni Nesir yazarları birçok yönden benzer konulara değinmişlerdir. Daha çok yıllarca kapalı kapılar ardında kalan konular 1960 Nesri ile gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu yüzden 1960 Nesri yazarları her yönüyle döneme imza atmışlardır.

Eserleri:

1. *Ağ Liman*, Azərneşr, Bakü 1970.
2. *Adamın Adamı*, Azərneşr, Bakü 1977.
3. *Beş Katlı Evin Altıncı Katı*, Everest, İstanbul 1981.
4. *Molla Nesreddin-66*, Gençlik, Bakü 1970.
5. *Seçilmiş Eserleri*, Bakü 1988.

⁴⁴ Adıgüzel, *Azərbaycan Edebiyatında 1960 Nesri (Hikâye ve Roman)*, 68.

6. *Ak Koç Kara Koç*, Azərneşr, Bakü 2003.
7. *Azərbaycan Hakkında Düşüncələr*, Nurlan, Bakü 2003.
8. *Bayram Hasretinde*, Azərneşr, Bakü 1963.
9. *Bir Fırsat Bulsam*, Da Yayıncılık, İstanbul 2002.
10. *Dante'nin Jübilesi*, Da Yayıncılık, İstanbul 2002.
11. *Dede Qorqud*, Ötüken İstanbul.
12. *Dünya Bir Penceredir*, Gençlik, Bakü 1986.
13. *Eserler (1-2-3 cilt)*, Nurlan, Bakü 2003.
14. *Macal*, Bakü 1978.
15. *Min Beş Yüz İlin Oğuz Şiiri*, Azərneşr, Bakü 1999.
16. *Nesrin Fezası*, No 8, Azərbaycan 1984.
17. *Noçniye Mıslı*, Azərneşr, Bakü 1998.
18. *Otel Otağı*, Gençlik, Bakü 1985.
19. *Sandık Hekayeleri*, Azərbaycan, Bakü 1998.
20. *Sizi Deyib Gelmişem*, Gençlik, Bakü 1988.
21. *Sizsiz*, Bakü 1992.
22. *Şehrin Yay Günleri*, Yazıcı, Bakü 1992.
23. *Şehidler Dağı*, Gençlik, Bakü 1995.
24. *Yağış Kesdi*, Gençlik, Bakü 1968.

Türkiye Türkçesine Aktarılan Eserleri

1. *Beş Katlı Evin Altıncı Katı*, Akt: Yusuf Gedikli Ötüken, İstanbul 1997.
2. *Sıraselviler'de Bir Otel Odası*, Akt: İlideniz Kurtulan, Everest, İstanbul 2000.
3. *Bir Fırsat Bulsam*, Akt: İlideniz Kurtulan, Da Yayınları, İstanbul 2002.
4. *Dante'nin Jübilesi*, Akt: İlideniz Kurtulan, Da Yayınları, İstanbul 2002.
5. *Ak Koç Kara Koç*, Akt: İlideniz Kurtulan, Da Yayınları, İstanbul 2005.
6. *Azərbaycan Türkçesinin Söz Varlığı*, Akt: Arif Acaloğlu, Akçağ Yayın, Ankara 2005.
7. *Kerem Gibi, (Nazım Hikmet'in Hayatı ve Sanatı Hakkında Düşünceler)*, Akt: İmdat Avşar, Bengü Yayınları, Ankara 2009.
8. *Sizsiz*, Akt: Fatma Özkan, Öncü Basımevi, Ankara 2012.

1.2. DİĞER AYDINLARIN ANAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Anar, sadece Azerbaycan’da değil tüm dünyada tanınan başarılı bir yazardır. Azerbaycan aydınları ve birçok yabancı aydın Anar hakkındaki düşüncelerine gazete ve dergilerde yer vermişlerdir. Azerbaycan aydınlarının yazar hakkındaki görüşleri şöyledir:⁴⁵

YADIMA DÜŞDÜ

Oğlum Anara

Denizde lepe var, göyde bulud var,
Günde durna keçir göyden yüz qatar
Baxdım üfüqlere hezin axşamlar,
O melum durmağın yadıma düşdü.

Bax, yaşıl Kırmda yarpaqlar solub
Ele bil tebiet işden yorulub
Herden qerib-qerib gözlerin dolub
Boynunu burmağın yadıma düşdü.

Könlüm sensiz ağlar, seninle güler,
Ata olmayanlar bunu ne biler?
Tutub çarpayının yanından seher,
Ayağa durmağın yadıma düşdü.

*Resul Rza
Kırım, Yalta, 1938*

Yukarıdaki şiiri Babası Resul Rıza, oğlu Anar’a yazmıştır.

⁴⁵ <http://www.anar.az/?menu=4>, Erişim Tarihi: 05.04.2015

ANARA

Hicranın ağırdır, dőze bilmirem,
O uca dađlardan en gel, Anarım!
Körpe ayađların yaman yorulub,
Sinemin üstünde dincel, Anarım.

Sensiz ne gecem var, ne de gündüzüm
Sen gedenden beri gülmeyib üzüm,
Gel uzun kirpikli körpece quzum,
Anarım, Anarım, decel Anarım!

Dediler heyransan gülün etrine,
Gül qatdım şerimin her bir setrine
Min cefaya dözdüm senin xetrine,
Anarım, Anarım, gözel Anarım!

Nigar Refibeyli

1945

Yukarıdaki şiiri ise annesi Nigar Refibeyli, oğlu Anar’a yazmıştır.

Fakat bu eski şeyleri burada açmak oluyor. Gelip sizi ne kadar şikâyet ediyorlardı. Biri gelip diyordu ki bu pantürkisttir, biri diyordu ki bu Türkiye’nin casusudur, biri diyordu ki bu İran’ın casusudur, bir diğeri diyordu bunun babası Sovyet hükümetinin aleyhinedir. Ne kadar gelip diyorlardı ve çalışıyorlardı ki bu eserleri karşılarına alsınlar. O zamanlar bizim olumsuz durumları eleştiren eserleri karşılarına almak istiyorlardı. 1969 yılında ben de Azerbaycan’a rehber seçileceğim günden itibaren Azerbaycan’ın hayatında olan noksanlıkları, olumsuz durumları daima eleştirmişim, onlarla savaşmışım. Ona göre gelip bana dediklerinde “Anar, “Şehrin Yaz Günleri” piyesini yazmış, bizim kuruluşun aleyhinedir.” Peki, gidip bakıyorum. Geldim baktım övdüm, hatta ödöl verdim. 1930’lu yıllarda çok değerli Genceliler, aydınlar mahvedilmiştir. Onların biri de Nigar hanımın babası, Hududat bey Refibeyli, Azerbaycan’ın ilk bağımsız hükümetinde Halk Cumhuriyeti’nde başkan görevinde bulunmuş bir insan, daha sonra rejim kurbanı olmuştur. Ancak tarih herşeyi kendi hakettiği yere getiriyor.

Rejim kurbanı olmuş Hududat Bey Refiyebeyli'nin kızı Nigar Refibeyli büyük yol katetmiş, Azerbaycan medeniyetinin gelişmesi uğruna çalışmıştır. O, kendi hayat arkadaşı, Azerbaycan'ın büyük şairi Resul Rıza ile birlikte Azerbaycan edebiyatının yükselmesinde önemli rol oynamıştır. Ben mutluyum ki onun evladı, Azerbaycan'ın büyük yazarı, yazıcılar birliğinin başkanı saygıdeğer Anar da atalarının, annesinin, babasının işini devam ettiriyor ve Azerbaycan edebiyatının, medeniyetinin gelişimine kendi hizmetlerini gösteriyor. Görüyorsunuz Gence ne kadar büyük insanlar yetiştiriyor. Bir ailede üç halk yazarı; Resul Rıza, Nigar Refibeyli, Anar.

Heyder Eliyev

Azerbaycan Cumhuriyet İdaresi'nin Başkanı

İdarede gençleri çok eziyorlardı. Resul Rıza birden çıktı, 20-30 kişiyi himayesi altına aldı. Topluluk bakıyordu ki, yukarıda Resul de var. Resul'un adına aşağıdan bazıları cesaretleniyorlardı. Ve onları Resul himaye ediyordu. Örneğin Fikret Qoca, Vaqif Semedoğlu ve başkalarıydı. O zaman aydınlar çok büyük işler görüyorlardı. Aynı devirde Ekrem Eylišli de, Anar da, Elçin, Yusuf Samedoğlu da gözönünde idiler. Bunlar aynı sözü diyorlardı, bildiriyorlardı. Bazen biz diyoruz ki Bahtiyar hoca niye böyle konuştu, biraz yumuşak konuştu. Bahtiyar hoca o zor zamanlarda öğrencilerine, milletine vatanperverlik şiirleri öğretiyordu. Bizim ki o zaman yükseliş değildi, ölümden dönüştü. O devrin edebiyatı da çok çilelidir. Milletinin sesini tekrar kurtardığı için o dönemin eserlerine daha çok değer verilmelidir. Dil yolunda edebiyat savaşıyordu. Ekrem'in "Azerbaycan" dergisi, C. Semedoğlu'nun "Yıldız" dergisi büyük rol oynadı. Onlardan önce Anar'ın "Qabustan" dergisi diliyle, sesiyle yeni açılmıştı. Sonra herkes onun üzerine gitti, başladılar Resul Rıza'nın aleyhine yazmaya, Anar'ın aleyhine yazmaya.

O devrin aydınları hakkında ayrıca yazı da yazmak gerekir. Onlara değer verilmelidir. Hatırlıyorum, "Molla Nesreddin-66" Anar'ın yazılarını herkes okuyordu. Bütün gençler birbirine okudun mu diye soruyorlardı. Gençler onun tartışmasını yapıyorlar, onu konuşuyorlardı. Yani bu, Sabir ruhunun geri dönmesiydi. Bu 20. Asrın birinci yarısında ortaya çıkan aydın tefekkürünü yeniden geri getirmek, yeniden ona dönmek ve onu yeniden kurmak idi. Şimdi nasıl ki biz Azerbaycan demokratik

cumhuriyetini yeniden kurmaya çalışıyoruz o zaman da bunlar aynı o ülküyü kurmaya çalışıyorlardı ve başardılar da. Çok şey yaptılar.

Ebülfez Elçibey

Azerbaycan Cumhuriyet İdaresi'nin II. Başkanı

Aydın beyni bizim manevi servetimizdir. Bununla milli serveti korumak, onun için kaygı duymakta gerekir. Ama itiraf edelim ki, değerli insanlarımızı korumak, onlar için kaygılanmak bir yana yukarıda dediğim gibi, ömrünü milletin dertlerini dile getirmeye, uzun yıllar yaşadığımız diktatör rejimin kökünü baltalamaya adanmış Anar gibi aydınlarımızı yerli yersiz acıtmaya, kendimizden uzaklaştırmaya ihtiyaç var mıydı? Son 2-3 yılda bazı gazetelerimizin işi gücü Anar gibi saygıdeğer aydınlarımızı neşterlemekten ibaret olmuştur. Özgürlüğümüzü kazandıktan sonra Sovyet emperyalizminin kökünü baltalayan “*Adamın Adamı*”, “*Anlamak Derdi*”, “*İyi Padişahın Masalı*” gibi o zamanlar büyük cesaret isteyen eserleri yazmış Anar’ın hizmetlerini bugün değerlendirmek adına, türlü alaylarla onun yersiz ifşası ile meşgul olmak medeni halka yakışır mı?

Behtiyar Vahabzade (Halk Şairi)

Benim şairlik tarihim Anar benden daha iyi bilir. Örneğin, benim aklımdan çıkmış, tamamıyla unuttuğum dört hikâyemi Anar bana vermiş. Görünce aklıma geldi. Anar’ın bu özelliğini de bizim gençler öğrensinler nasıl dost olmak gerekir. Dostluk sadece sözle, sohbetle, yemek içmekle değil. Her dost bunu yapmaz. Hem de Anar gibi toplumsal düşüncelerle her zaman meşgul olan insan, oturup dostunun kitabını düzenlesin. Önsözü de o yazmış. Toplayan da, gözden geçiren Anar’dı.

Vaqif Samedoğlu (Şair)

Anar’ın zengin edebi mirası vardır ve bu miras güçlü bağlarla millî manevî değerlerimize, büyüklerimizin bırakıp gittiği mirasa bağlıdır. Onu ilmi yönden inceledikçe bir gerçeği kabul etmeliyiz ki Anar, halkına, onun geçmişine, dününe, bugününe saygıyla yaklaşan bir sanatkârdır. Onun millî ve manevî değerlere yaklaşımda gösterdiği yüksek medenilik ve üstün seviye inkâr edilemez.

Gülhani Penah, Anar ve Folklor,

Elm Neşriyatı, Bakü 2007, 7.

Anar'ın “*Ak Liman*” povestinden bir örnek vermek istiyorum. Povestin kahramanı Tahmine, asimile olmuş bir kadın tipinin örneğidir. O, ilim adaydır, çok güzel ve serbest yaşayan biridir. Daha doğrusu Tahmine rastgele ilişkilerde kendisini bulmuş bu serbestliğin eseridir. O, kendi özgürlüğünü etrafını saran adamların, esas itibariyle insanlığını kaybedenlerin gözüne sokarak, azaplı gerçekliği arar. Burada sanki hiçbir milli benlik yoktur.

Biz Tahmine resminin bu kısa tahlilinde kullandığımız bir kelime tam da yerinde oldu, bu “azap” kelimesidir. Tahmine'nin kendi “asimile olmuşluğunu”, “modernliğini” doğal olarak hiçbir zaman kendisinin azaplı kaygılar âlemine çevirmezdi. Burada gerek Doğu nüfusunun, gerek Azerbaycanlı kadının iç dünyasının, ıstıraplarının şahidi oluyoruz.

Yazarın marifeti ve milli değerlere sadakati de bu ince meseleyi farketmesinde ve göstermesindeydi.

Elçin (Halk Yazarı)

Ben yüksek şahsiyetli, sevimli şairimiz rahmetli dostum Resul Rıza'nın oğlu, benimle mukayese de genç dostum Anar'ı çok seviyorum. O, babasından kalan birçok beşeri durumları çekişmeli devirlerden geçirerek kendisinde yaşatabilmiş, kendi zahmeti, kendi çalışkanlığı üzerine bilgisini, seviyesini arttırarak kâmil bir insan, çok geniş yaratıcılığı olan hassas, duygulu bir sanatkâr ve yüksek medeniyetli devlet adamı olmuştur.

Tofiq Quliyev (Bestekâr)

Moskova, Roma, Paris ve dünyanın birçok büyük şehirlerinde bulundum ve oradan Azerbaycan'a baktığımda daima Anar'ı gördüm.

Toğrul Nerimanbeyov (Ressam)

Anar, bir yazar olarak özelliklerinden biri de şudur ki, yazmak istediği konuyu mükemmel araştırıyor. Araştırmacı gibi araştırmalar yapıyor ve onu tamamen anladıktan sonra yazmaya başlıyor. Biz buna Mirza Celil'den eser yazmadan önce “*Anlamak Derdi*” ve “*Dede Qorqud Dünyası*” gibi ilmi eserlerin örneğinde görüyoruz.

Bana öyle geliyor ki, “*Dede Qorqud Dünyası*” şimdiye kadar “*Dede Qorqud*” hakkında yazılan bütün ilmi araştırmalara dayanak olarak, onların esaret zincirinden

uzaklaşarak, özgür muhakemeler esasında oluşturulmuş duygulu, duygulu olduğu kadar da ilmi bir eserdir. Bu eser de iki durum özellikle dikkatleri çeker. Birincisi Anar, “*Dede Qorqud*” oğuzlarının farklı olduğunu, kendi örf, adalet, psikoloji ahlak, aile ilişkileri, aşk ve sadakat anlayışları ile Azerbaycanlı oldukalarını ve bunların bizim aslımız olduğunu kanıtlar. “*Dede Qorqud*” bizimdir, onun oğuzları ise atalarımızdır. Kendisi de Azerbaycan toprağında miladımızın öncelerinde, belki de daha eski zamanlarda yaşamışlardır. İkinci durum ise; Anar “*Dede Qorqud*” dili ile “*Dede Qorqud*” ahlakı, psikolog, etik özellikleri ile şimdiki Azerbaycanlıları karşılaştırarak benzer yönler buluyor. Hiç şüphesiz bu eser Dede Qorqud bilinirliğini zenginleştirecektir.

İsmayıl Şıxlı (Yazar)

Ünlü Azerbaycan yazarının kaleminden çıkmış “*Sizsiz*” isimli romanı çağdaş Azerbaycan edebiyatının ciddi başarılarından. Bu eser gözyaşı ve yürek acısı ile oluşturulmuş, en temiz fikirlerle, duygularla yazılmıştır. Anar, bu romanında Resul Rıza ve Nigar Refibeyli’nin edebi canlılığını oluşturmuştur. Bu gün edebiyatla az çok ilgisi olan, her iki şairi seven, okuyan, onları tanıyanlar bilirler ki Resul Rıza’nın çalışma yolu sayılan, seçilen yoldur. Edebi gençliğe kaygı denildiğinde ölmez şair geliyor akla. O daima hayâ etmek, herkesi sarsılmaktan, yıkılmaktan korumak için yaratılmıştı sanki.

Bu eser dert, kader, çile nağmesidir. Yüz gün arayla annesini ve babasını kaybeden bu kaybolmuş büyüklüğünü yalnız aklı ile değil, bütün yüreği ile hisseden, duyan, dert saymayan, çileli evladın edebi itirafıdır.

Yazar “ korkuyorum kalemim kanaya” sözleriyle sanki romanın yazılma tarzını, onun nasıl doğduğunu belirler. Eserin dili çağdaş edebi dilimizin gelişmesi ve zenginleşmesi bakımından da bir hayli önemlidir. Anar’ın edebi nesir dili, hayatın ve insan varlığının derin katlarını öğrenen, en ince fikir ve duyguları dürüst ifade etmeye çalışan ve buna nail olan realist sanatkârın dilidir. Edebiyatımızın genel gelişiminde, onun şekil olarak, mazmun olarak zenginleşmesinde eşsiz hizmetleri olan Resul Rıza, Nigar Refibeyli hakkında yazılmış bu roman, yüksek edebi niteliklerle, yazı tarzıyla üslubuyla da yeni ve ilgi çekicidir. Benim yazdıklarım ise eserin her iki kahramanına ve onun yazarına büyük saygı duyan bir şairin içten sözleridir.

Halil Rıza Ulutürk (Şair)

Anar, Anar'ın çalışmalarının canlılığı, realizmi, eğer tabiri caizse, bize gerçek edebiyat hakkında konuşmaya hak veriyor. Anar bir yazar, deneme yazarı ve sinema yönetmeni gibi kendi çalışmaları çağdaş sanatın birçok özelliklerini bir araya getirmiştir, bu sentez zıt karakterli değil, bütündür, amaca uygundur. Asıl bu yüzden bugün biz edebiyattan konuştuğumuzda, çağdaş Azerbaycan nesrinin son yıllarda gelişim olarak yeni bir döneme başladığını kabul ederek yeni fikirli, yeni mazmunlu, yüksek realist mevkili, geniş çaplı sanat üzerine konuşmalıyız. Bu sanatın ön sıralarında Anar kendi sesi ve nefesi ile uğurlu adımlarla ilerliyor.

Yusuf Samedoğlu (Yazar)

Anar, faaliyetinin gerçekten yenilik ve genişliğinin yetenek ve ilgi dairesinden başka manevi kaynakları da var; kendi emelleriyle, kaderiyle, çabalarıyla bu kadar yürekten ilgilenmek yalnız ölümü unutmayan ve hayatı seven adamın işidir.

Anar'ın şahsiyetinin, sanatkârlığının ve sosyal hizmetnin Azerbaycan medeniyetinde nadir oluşu açık bir gerçektir. Yeteneğini, halkına, ülkesine faydalı olmak yolunda harcayan ve çağına son derece ilgi duymanın böyle canlı bütünlüğü ben başka hiçkimsede görmedim.

Rüstem İbrahimbeyov (Yazar)

Yabancı aydınların Anar hakkındaki düşünceleri:⁴⁶

BASINDAN

ALMANYA DEMOKRATİK BASINI

Metnin bir yerinde biz sanki Gothe kahramanı Greter'in nağmesini duyuyoruz. Bu türkü Tuls'taki kral hakkındadır, sevgilisi ölüm anında ona kızıl şerbet verir. Niye içimizde bu satırlar sesleniyor? Faust'a vasfolunmuş hükümdarla Anar'ın kahramanlarını muhtelif dünyalar ayırıyor: kahramanlar bugünkü Bakü'de yaşıyor, seviyor ve ölüyorlar. Görünür edebi motiflerin benzerliği bu heyecanlara neden oluyor. Şimdiye kadar bizde Anar'ın “Ben, Sen, O ve Telefon” hikâyesi ve “Alaka” povesti biliniyordu. Bu romanı ise gözlerimizi yaşartıyor. Yazar bilinçli bir şekilde duyarlılığa önem veriyor. Onun için duygusallık hayatta ve edebiyatta gerçekleşen sosyal olaylara

⁴⁶ <http://www.anar.az/?menu=5>, Erişim Tarihi: 05.04.2015

kanuni ilavedir. Roman büyük şehirde facia ile sonuçlanan bir roman gibi seslenir. Bu kitabı okumanızı tavsiye ederiz.

Kırk beş yaşındaki Azerbaycan yazarı Anar, başarılı romanında aldatılmış bir aşkın tarihini anlatır. Doğu'nun özelliği, ahlaki dürüstlük, bozulmamış gerçeklik bu kitabın esas tabiatıdır. Anar eserin öncesinde parlak sahneler yazar.

Taqe Zommerfeld.

"Kısa bal ayı".

"Yunqe Valt" gazetesini. Berlin, 12 Nisan, 1983.

Azerbaycan yazarı Anar'ın romanı, güzel edebi bir eserdir, roman, ilk olarak gerçekliği yansıtır, ikinci olarak da ideal hakkında düşünceleri uyandırıyor.

"Gerçek ve ideal".

"Zonntaq" gazetesini. Berlin, 3 Nisan 1983

Azerbaycan edebiyatında yeni istikamet taşıyıcı temsilcilerinden biri de Anar'dır. Onun 1967 yılında basılmış olan "*Ak liman*" povesti bu gerçekçi yazarın "yeni neslin" taşıyıcısı olmasının yanısıra aynı zamanda gerçek itibarıyla "Yeni nesir" oluşturmak yolunda ilk adımlar attığını gösterdi. "*Ak liman*"ın devamı gibi düşünülmüş "*Beş Katlı Evin Altıncı Katı*" eseri Anar'ın doğru yolda olduğunu bir kez daha ıspatladi.

Eserin Rusçası ve el yazmasıyla tanışan ilk Alman okuyucuları, ilk sırada Leipzig Üniversitesi'nin Rus ve Sovyet edebiyatı kürsüsünün ve "Folk und veld" (Halk ve Dünya) yayını Sovyet Edebiyatı dalının yardımcısı Anar'ın yeni romanı hakkında oldukça büyük düşünceye sahiplerdir.

Eminiz ki, "*Beş Katlı Evin Altıncı Katı*" roman Almanca basıldıktan sonra yetenekli Azerbaycan yazarı bizim cumhuriyetimizde de kendi okuyucusunu bulacak. Hem de bu okuyucular yüzlerce binlerce değil milyonlarca olacak. Anar'ın çok yönlü yeteneği bunu kanıtlamaktadır.

Friderike Buxner,

Alman edebiyatı. Berlin.

TÜRKİYE BASININDA ANAR

Bir yazar düşünün. İlk defa başka bir ülkeye geliyor. Gittiği yerlerde sormak, öğrenmek istediği şeylerin başında kendi ülkesine gösterilen ilgi gelmez mi? Kendi ülkesinin edebiyatı ne ölçüde biliniyor, hangi eserler çevriliyor, çevrilen eserler nasıl karşılanıyor? Bir süredir ülkemize misafir olan genç Azerbaycan yazarı Anar da böyle yapmış. Gezdiği kitapçılarda, gittiği yayın evlerinde gözleri her zaman ülkesinin edebiyatından bir örnek aramış. Ama nafile. Şaşırarak görüyor ki, Amerikan edebiyatından kaçınıcı derecede bir yazarın eserleri var. Buna karşılık tek bir Azerbaycan eseri yok. Üzülüyor. Sohbeta başlarken de önce bu üzüntüsünün altını çiziyor.

*Kamal Özer'in Anar'la sohbeti.
"Cumhuriyet" gazetesi, İstanbul
9 Haziran, 1975*

Tanınmış şair Resul Rıza'nın ve şaire bir annenin oğlu olan Anar 1934 yılında (doğrusu 1938'dir) Bakü'de doğmuştur. *"Dantenin Jübilesi"*, *"Ak Liman"*, *Molla Nasreddin-66* isimli eserleriyle tanınmıştır. Özellikle sonuncusu çok sevilmiştir. Bildiğiniz Nasrettin Hoca'nın Azerbaycanlısı olan Molla Nasreddin 1966 yılında yaşasaydı neleri söylerdi, nelere gülerdi? Yazar, bunları anlatıyor. Ne yazık ki, yayınlanmış sekiz kitabı olan yazarı yeterince tanımıyoruz.

*Fakir Baykurt.
"Yeni gün" gazetesi, İstanbul
4 Haziran, 1975*

Modern Azerbaycan edebiyatının ürünlerinden Türk okuyucular çok da haberdar değildir. Çevrilen kitapların sayısı üçü, beşi geçmez. Son olarak Simav yayınları arasında Anar Resuloğlu'nun *"Ak Liman"* adlı romanı yayınlandı.(1991)

Bu roman Sovyetlerin kolhoz edebiyatında dışarı çıkmaya çalışan birinin adımıdır belki. Ancak romanın basıldığı yıl 1967'dir. O zamandan beri köprülerin altından çok sular aktı. Bu günlerde esen kişilik rüzgarları Anar da olduğu gibi bütün Sovyet edebiyatı ve sanatında da gözlenen değişikliklerin müjdecisi olabilir. Anar'ın romanı bürokratik toplumsal kuruluşun tek düze bir hale getirdiği insan hayatındaki sıkıntılara

bir ak liman hayali ile teselli verir. Bu ak limanda mesken tutmuş kıpkırmızı gemiler Batı'nın özgürlük nağmeleri söyleyen denizlerine doğru yüzüp gidebilecek mi?

Mustafa Kutlu.
"Ak Liman" "Dercan" dergisi.
Ekim, 1991. İstanbul.

Çağdaş Azerbaycan romancılığının en ünlü temsilcisi olan Anar "Ak Liman" da günümüz Azerbaycan halkına güçlü ve derin bir bakışla yaklaşır. Son derece hareketli ve canlı olan anlatı iç monologlarla, geri dönüşlerle ve modern bir roman örgüsü ile zengileştirilmiştir. "Yağmur Dindi", "Molla Nesreddin" ve "Beş Katlı Evin Altıncı Katı" gibi eserlerin yazarı olan Anar'ın piyesleri ve senaryoları vardır. Eserleri birçok yabancı dile çevrilmiştir.

"Güney" gazetesi, İstanbul
10 Ağustos, 1992

Anar Resuloğlu Kuzey Azerbaycan'ın genç yazarlarından. Çekici bir üslupla, derin, güçlü bir anlatım kabiliyetine sahip olan Anar Resuloğlu, eserlerinde milli düşünceyi izlemekte ve özellikle Stalin devrini acı bir dille ifade etmektedir. Bu bakımdan "Ak Liman" da ilgi çekici bir eserdir.

Ahmet Bican Ercilasun.
"Türk edebiyatı" dergisi, 1982, No:108.

Anar, hem Azerbaycan'da hem de yabancı ülkelerde tanınan meşhur bir yazardır. Kitapları birçok yabancı ülkede yayınlanmıştır. Çok sevilen bir insandır. Bu sevgi babasından kalmış, ama kendisi de eserleri ile Azerbaycan halkının kalbinde yer edinmiştir. Sokakta yürüyoruz, herkes onu tanıyor ve hürmetle selamlıyor. Anar aynı zamanda Sovyetler birliği parlamentosunda Azerbaycan'ın temsilcisidir. Üç yıldır Azerbaycan yazarlar Birliği'nin birinci yazarı yani başkanıdır. Türkçeyi en düzgün konuşanlardır. Yazdıkları Latin alfabesi ile yayınlanırsa, şüphesiz ülkemizin en çok okunan, sevilen yazarlarından biri olacaktır.

Oktay Akbal.
"Bakü'den izlenimler".
"Hürriyyet" gazetesi, 24 Ocak, 1990

Çağdaş Azerbaycan edebiyatının bütün dünyada tanıtılmasında büyük payı olan yazarlardan Anar'ın doğumunun 50. yıldönümü. Anar genç yaşından itibaren kaleme sarılmış, kısa zamanda da Azerbaycan toplumunun dikkatini çekmiştir. Anar, Korkut edebiyatının Azerbaycan'daki güçlü bir devamı olarak Azerbaycan medeniyetinde bir abide gibi yükselmekte, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki medeniyet körpüsünün temellerini korumaktadır.

Yavuz Onk.
"Anar".
"Tanıtım" dergisi, No: 42, 1988

Anar, çok yönlü bir yazar olarak dikkat çekmektedir. Geniş bilgisi ve derin medeniyeti onun insan problemi üzerinde yoğunlaşmasını sağlamıştır. Anar, konularını ve kahramanlarını sadece çağdaş Azerbaycan hayatının sınırları içerisinde almakla kalmamış, milliden beşeri olana kadar yükselmiş, hem çağdaş Azerbaycan'ın insanını, hem de zamanımızı anlatmayı, canlandırmayı, çok yönlü bir şekilde ifade etmeyi başarmıştır.

Ali Yavuz Akpınar
"Yeni Türk İslam Ansiklopedisi".
Ankara, 1995

Anar, modern Azerbaycan edebiyatı içinde önemli bir yere sahiptir. Okumaya hevesli olan Azerbaycan toplumunda Anar'ın her eseri kendi başına bir edebi olaydır. Üslubu ve anlatısı çok çekici ve heyecan vericidir. Anar, akıcı üslubu, canlı karakterleri ve sağlam roman kurgusu ile modern Türk edebiyatının güçlü ve etkin kalemlerinden biridir. Onun eserlerinde lirizm ve derinlik görülür. Modern Türk edebiyatı, Cengiz Aytmatov, Cengiz Dağçı, Anar ve daha nice romancının yazdıkları ve yazacakları eserlerle daha da zenginleşecektir.

Profesör Doktor Bilge Ercilasun
"Azerbaycan'dan güçlü bir ses:
Beş Katlı Evin Altıncı Katı" makalesinde.

İKİNCİ BÖLÜM

HİKÂYELERİN ANLATICILAR TİPOLOJİSİNE GÖRE İNCELENMESİ

2.1. GEÇEN YILIN SON GECESİ

2.1.1. Özet

Geçen Yılın Son Gecesi hikâyesinde ana tema olarak aile ve ailenin toplum içerisindeki önemi anlatılmaktadır. Her yılbaşı gecesini ailesiyle geçiren Hemide teyzenin bir yılbaşı gecesinde evinde yalnız kaldığı ve bundan duyduğu büyük üzüntü anlatılır.

Yılbaşını her zaman evinde geçiren Hemide teyzenin yaşı elliyi geçmişti. Sadece 1947 yılını Moskova'dan dönerken kardan dolayı yolda kalan trende karşılamak zorunda kalmıştır.

Hemide teyze, herkes tarafından tanınan, petrol kuyusu ustası Gezenfer Bey ile evli ve dört çocuğa sahiptir. En büyükleri Gülare, onun bir küçüğü Rüstem, sonra Dilare ve en küçükleri Tofig. Gülare, doktor olan Süleyman ile evlidir ve Vagif adında bir erkek çocukları vardır. Gülare, yirmi beş, Rüstem, yirmi bir, Dilare, on yedi ve Tofig on dört yaşındadır. Gezenfer Bey 1947 yılında vefat etmiştir.

Evin en küçüğü Tofig, bu yılki yılbaşı gecesini kendi sınıfıyla birlikte evlerinde geçirmek istemektedir. Kumpanya denen şey ise Tofig'in okulundaki sekizinci sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır.

Tofig bir bir arkadaşlarını arar ve davet eder. Daha sonra ağabeyi Rüstem ve ablası Dilare'nin de bu yılki yılbaşını evde geçireceğini öğrenen Tofig, arkadaşlarının evde yalnız kalamayacaklarını öğrenmeleri üzerine yılbaşı gecesini Tofig'in arkadaşı Rauf'un evinde gerçekleştirir ve Tofig arkadaşlarının yanına gider.

Dilare'yi arkadaşı Leyla okul müsameresine götürür. Rüstem, Hemide teyzenin ısrarıyla sevdiği kızı arar ve yılbaşını geçirmek için kızın evine gider. Gülare ve eşi Süleyman da Vagif'i Hemide teyzeyle bırakıp Süleyman'ın arkadaşına giderler.

Evde sadece Vagif kalır o da uyumaktadır. Tofig ve arkadaşları için hazırladığı on iki kişilik masanın yanına gelen Hemide teyze, pişirdiği on beş kişilik pilavı masanın ortasında büyük servis tabağına koyar ve eski günlerdeki arkadaşlarını bir bir masaya davet eder. Kendi kendisine konuştuğunu fark eden Hemide teyze, oturma odasına geçer.

Oturma odasına geçip televizyonu açan Hemide teyze, spiker ile konuşmaya başlar. Spikere yayını bırakıp yılbaşı kutlamalarına katılmasını söyler. Bir süre sonra bu ısrarından vazgeçerek radyo sunucularını düşünür ve kaset yayını yapacaklarını düşünerek bu düşüncesinden vazgeçer.

Hemide teyze, birden danışma hattında çalışanların da evlerinde olmadığını düşünerek 09 danışma hattını arar ve telefonu açan kızın yeni yılını kutlar. Bu duruma şaşırان kız, arayanın sarhoş bir kadın olduğunu düşünerek telefonu kapatır.

Bir süre sonra telefon çalar ve Rüstem, anasının yeni yılını kutlar. Ardından Tofig ve onun ardından da Gülaire arar ve yeni yılını kutlar.

Hemide teyze, tekrar radyoya yönelir ve çalan müziği beğenmeyerek radyoyu kapatır. Gezenfer Bey'in ölmeden önce doldurduğu kaseti kasetçalara yerleştirir ve dinlemeye başlar. Gezenfer Bey'in ve arkadan gelen kalabalık aile sesinin ardından odayı bir sessizlik kaplar. Hemide teyze tekrar Gezenfer Bey'le konuşmak ister fakat ne kadar dinlerse dinlesin hep aynı şeyleri duyacağını düşünerek vazgeçer.

Yemek masasını toplamaya yeltenir fakat çocuklar da gelip görsünler diye düşünerek vazgeçer ve torunu Vagif'in yanına giderek onun yanına sokulur ve rahat bir uykuya dalar.

2.1.2. Anlatı Seviyesi

“*Geçen Yılın Son Gecesi*” adlı hikâyede anlatıcı, anlatının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatıcı, hikâyede olan biteni bize gözlem yoluyla aktarır. Bu yönüyle de anlatıcı üçüncü şahıs anlatıcı konumundadır. Kimi yerlerde anlatıcı, olaylar hakkında okuyucuya bilgiler verse de bunlar gözlemlerinden öteye geçmez.

Hikâyede diyaloglar dışında tek düze bir anlatım hâkimdir. Anlatıcı kişilerin ruh halleri hakkında bilgi vermeden gördüklerini aktarır. Hikâye sadece çerçeve metinden oluşur.

“Tofig yeniden telefon ahizesine sarılıp birilerini arıyor, uzun uzadıya konuşuyor. Ahizeyi yerine koyar koymaz bir başkasını arıyor. Yine uzun bir süre konuşuyor. Kapatıyor. Sonra onu arıyorlar telefonla. Konuşuyor, konuşuyor. Ona göre “kumpanya”yı bir araya getirmek oldukça zor. Yani çok zor başarılı bir görev. Birisi geç gelmek ister. Öteki uzakta oturur. Bir başkası Tofiggilin nerede oturduğunu bilmez ve bir başkasının da telefonu yok. Gelmekten utanan bir başkası var. Birileri de beklenilmeyen bir anda cayarlar, yapmak istedikleri işten... En fazla nazlananlarsa kızlardır...”

Dilare’nin bu akşam evde kalışı anlaşılır gibi değil. Son beş altı yıldır ilk kez yılbaşı gecesi evde bulunuyor. O neyse, Rüstem de evde.

Rüstem’in evde bulunduğu son yılbaşında daha babası ölmemişti. Gezenfer’in sağlığında yılbaşı geceleri evde şenlik içinde geçerdi, kalabalıktan... Gezenfer’in ölümünden sonra iki dönem yılbaşı ailece kutlanmadı. Ailece dedik aslında ama Gülare ve Rüstem arkadaşlarıyla birlikte olurlardı. Hemide teyze, küçük Dilare ve Tofig ise akşam olunca çeker yatarlardı. Sonraları, yeni yıl akşamları Dilare de çıkmaya başladı. Şimdiyse çıkma sırası Tofig’deydi. Oysa bu gece hepsi evde. Gülare’den başka. Gülare’yle kocası kaynatasının evine gitmiş olmalı.”⁴⁷

Hikâye yapı itibariyle tek bir metinden oluşmaktadır. Alt metinlerin olmadığı hikâyemizde tek düze bir anlattım mevcuttur.

“Gerçekten de ne yapsınlar pilavı? Orada konservelerle kendilerini özgürlüğün, mutluluğun koynunda bulacaklar. Oysa burada pilavı kaşıklarken özgür olmayacaklardı. Yalancıkdan biraz gülümseyip, eğleniyormuş gibi görünüp, erken ayrılacaklardı.”⁴⁸

“Dilare’nin gideceği zaten belli.”⁴⁹

⁴⁷ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 3.

⁴⁸ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 5.

⁴⁹ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 7.

“Bunlar neden bu kadar duygusuz, bu kadar soğuk, yapay bir incelik, acı alayla konuşuyorlar? Oysa birbirlerini de seviyorlar...”⁵⁰

“Rüstem birden konuşmayı fısıltıya çeviriyor. Hemide teyze artık hiçbir şey duymuyor. Sadece onu bilir ki Rüstem gerekenleri söylüyor ve artık sesinde ne soğukluk var ne de alay. Sonra yüksek sesle konuşmasını sürdürüyor. İşte bu her zamanki Rüstem, sevecen ve duygusal...”⁵¹

“Bu kez başka bir şeye takılıyor aklı. Önce direnip sıyrılmak istiyor. Başaramıyor. Aklına takılanı gerçekleştirmeli. Evet, hem de durumu oldukça uygun. Kimse yok evde. Aklına takılan Gezenfer’le konuşmak. Gezenfer sağlığında sesini kasete çekmişti. Ölümünden sonra evde kimse bir tek kez bu sesi dinlemeye cesaret etmemiş. O edebilecek mi? Nasıl olduysa Hemide teyzenin aklına takılan bu düşünce istemine egemen oluyor. Sonunda bu isteğe boyun eğiyor, küçük çekmeceyi açarak kaseti alıyor ve kasetçalara yerleştiriyor. Kulak kesiliyor.

Gezenfer’den önce çocukların, sonra da kendisinin yani Hemide teyzenin sesi duyuluyor. Gülüşmeler, kahkahalar, hay huy... Sonra derin bir sessizlik ve Gezenfer’in yumuşak sesi.”⁵²

“Kayıt burada bitiyor. Gezenfer de bitiyor. Tabii ki başa alıp yeniden dinlenebilir. Ama istediğin kadar dinle, ne tek bir sözcük artacak, ne de eksilecek. Bunlar onu üzmüyor, tersine üzüntülerini alıp götürüyor. Yüreğine sonsuz bir sevecenlik ve yumuşaklık çöküyor. Avuntu buluyor, sanki birileri yaşamın karmaşık sorunlarına çözüm getirmiş onun için. Yüreğine su serpiliyor.

Masayı toplayacak. Vazgeçiyor.

Bırak olduğu gibi kalsın, çocuklar da gelip görsünler, diye düşünüyor. Sonra gidip küçük Vagif’ in yanına yatıyor. Onun kapkara saçlarını okşayarak, alnından öperek, dingin rahat ve güvenli bir uykuya dalıyor.”⁵³

⁵⁰ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 10.

⁵¹ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 10.

⁵² Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 17.

⁵³ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 19.

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi hikâye içerisinde anlatı seviyesi baştan sona üçüncü şahsın ağzından devam eder. Gözlemci figürün gördükleri kadarıyla bilgi verdiğini görmekteyiz. Anlatıcının olaylara ve kişilere yaklaşımı sınırlıdır.

2.1.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

“*Geçen Yılın Son Gecesi*” adlı hikâyede anlatıcı hikâyeye kahramanlarından biri değildir. Yani anlatıcı hikâyedeki olayı yaşayanlardan birisi olarak karşımıza çıkmaz. Bu anlatıcı, konum itibarıyla *benzer olmayan anlatıcıdır*. Hikâyenin dışında kalan anlatıcı olaylar hakkında yorumlar yapar, karakterlerin iç dünyalarına girmeden gördüklerini okuyucuya aktarır.

Hikâyede baştan sona aynı tarzda karşımıza çıkan anlatıcı karakterlerin düşüncelerine hâkim değildir fakat birkaç yerde kahramanların düşünceleri hakkında yorumlar yapar. Üçüncü şahsın ağzından hikâyeyi anlatan anlatıcı tam anlamıyla üstün konumda değildir. Olaylara yarı müdahaleci olarak yaklaşır.

“*Geçen yılın son gecesi saat dokuza çeyrek kala, Hemide teyze mutfakta pilav pişiriyor. Tofik’se telefonda sürekli. Bir ara mutfığa anasının yanına gidiyor.*”⁵⁴

“*Heyecanlanıyor Tofig.*”⁵⁵

“*Gözleri parlıyor Tofig’in. Anasını üzmediğinden emin.*”⁵⁶

“*Rüstem oturduğu yerde uymuştur herhalde. Çünkü gözleri kapalı. Kısa bir süre sonra esneyerek kalkıp kendi odasına çekilecek ve anasına ‘Ben uyuyorum! Uyandırmayın beni...!’ diyecek.*”

“*Hemide teyze bu yılbaşı uykusunun nedenini biliyor. Bir haftadan beri Rüstem nişanlısına küs. İkisi de direktip birbirlerine telefon etmiyorlar.*”⁵⁷

“*İkisi de paltolarını çıkarıp içeri giriyorlar. Hemide teyze, ‘Eğer Gülaregil on dakika önce gelmiş olsaydı,’ diye düşünüyor. ‘Tüm aile bu yılbaşı gecesinde bir araya gelecektik... İyi olurdu elbet. İsterse sonra Rüstem gitsin. Ya da Rüstem’in gitmesinden birkaç dakika önce gelmiş olsalardı...’ Hemide teyze mutlanırdı o zaman, olmadı işte.*”

⁵⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 1.

⁵⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 2.

⁵⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 4.

⁵⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 5.

*“Sessizlik. Buz gibi soğuk sessizlik.”*⁵⁸

*“Artık ekranın kızını düşünmüyor Hemide teyze. Şimdi radyo sunucularını ele alıyor.”*⁵⁹

*“Şimdi kasetçalara yaklaşıyor Hemide teyze, ‘Acaba neden yaşamın sonu yaklaştıkça yalnız bu gibi aygıtlar kalır insanın elinde?’ diye düşünüyor ama hemen bu kötümser düşünceyi kafasından siliveriyor.”*⁶⁰

Hikâyemizde anlatıcı kimi yerlerde üstün bir özellikle okuyucusunun fikrinden geçenleri okur.

*“Bu kez başka bir şeye takılıyor aklı. Önce direnip sıyrılmak istiyor. Başaramıyor. Aklına takılanı gerçekleştirmeli. Evet, hem de durumu oldukça uygun. Kimse yok evde. Aklına takılan Gezenfer’le konuşmak. Gezenfer sağlığında sesini kasete çekmişti. Ölümünden sonra evde kimse bir tek kez bu sesi dinlemeye cesaret etmemiş. O edebilecek mi? Nasıl olduysa Hemide teyzenin aklına takılan bu düşünce istemine egemen oluyor. Sonunda bu isteğe boyun eğiyor, küçük çekmeceyi açarak kaseti alıyor ve kasetçalara yerleştiriyor. Kulak kesiliyor.”*⁶¹

“Masayı toplayacak. Vazgeçiyor.”

*“Bırak olduğu gibi kalsın, çocuklar da gelip görsünler, diye düşünüyor. Sonra gidip küçük Vagif’in yanına yatıyor. Onun kapkara saçlarını okşayarak, alnından öperek, dingin rahat ve güvenli bir uykuya d alıyor.”*⁶²

Anlatıcı kimi zaman da olayları sohbet havasında okuyucuya aktarır.

*“Gerçekten de ne yapsınlar pilavı? Orada konservelerle kendilerini özgürlüğün, mutluluğun koynunda bulacaklar. Oysa burada pilavı kaşıklarken özgür olmayacaklardı. Yalancıkdan biraz gülümseyip, eğleniyormuş gibi görünüp, erken ayrılacaklardı.”*⁶³

⁵⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 9.

⁵⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 15.

⁶⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 17.

⁶¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 17.

⁶² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 19.

⁶³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 5.

Diyalog kısımlarında ise anlatıcının varlığı sıfıra iner. Burada anlatıcı aradan çekilir ve olaylar karakterlerin ağzından anlatıcının hiçbir müdahalesi olmadan aktarılır. Bu durumda devreye ben merkezli anlatıcı girer.

Anlatıcı diyaloglarda *bağımsız dolaysız konuşma* şeklini kullanır.

“Bırak ana... Allah'ını seversen bırak.

“Baksana, kalk... Bak ne diyorum, kalk!

“Ne var ya? Bıraksana beni uyuyorum.

“Kalksana, işim var seninle. Hadi gel buraya.”⁶⁴

Karakterlerin karşılıklı konuşmalarından oluşan bu kısımlarda anlatıcının müdahalesi sınırlandırılmıştır. Alıcı ile aktaran arasına hiçbir aracı girmeden konuşma gerçekleşir.

2.1.4. Algılama Derecesi

2.1.4.1. Mekân Tasviri

Hikâyede mekân tasviri yapılmamaktadır. Çünkü anlatıda mekân olarak sadece Hemide teyzenin evi geçmektedir. Mekân olarak geçen ev için uzun uzadıya betimlemeler yer almaz. Müşahit anlatıcı konumunda olan anlatıcı, hikâye içerisinde geçen mekânı ayrıntılarıyla okuyucuya aktarmaz. Sadece oda olarak mekân adını verir. Zira önemli olan o evin içinde yaşayan aile fertlerinin mutluluğudur.

“Geçen yılın son gecesi saat dokuza çeyrek kala, Hemide teyze mutfakta pilav pişiriyor.”

“Dilare, kendisini oyalayacak bir iş bulamıyor... Bir odadan ötekine geçip eski dergileri karıştırıyor...”

Yazar, mekân olarak seçtiği bu evde sadece yemek masasını ayrıntılı bir şekilde tasvir etmektedir.

“İlginçtir, yemek masasının üstünde on iki kişilik servis duruyor. Tofig'in arkadaşlarından birkaçı sabahtan gelip sofrayı kurmuşlardı. Ortada büyük bir kayık

⁶⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 8.

tabak. Daha da ilginç Hemide teyzenin bu büyük tabağa pişirdiği on beş kişilik pilavı kotarmasıydı...”

Yazar, hikâyede derinlemesine bir mekân tasvirine girmez. Çünkü olayın mekânla bir ilgisi yoktur. Yıllar önce her yılbaşı gecesi ailesiyle birlikte olan Hemide teyzenin bu yılbaşında yalnız kaldığının ve yıllar geçtikçe insanların önemli günleri ailelerinden ayrı geçirdiğinin mesajını vermek isteyen yazar, hikâyede geniş bir mekân tanıtımına gerek duymaz.

2.1.4.2. Karakterin Kimliği

“*Geçen Yılın Son Gecesi*” adlı hikâyede Hemide Teyze, Gezenfer Bey, çocukları Gülare, Rüstem, Dilare ve Tofig, Gülare’nin eşi Süleyman ve oğlu Vagif bir de Dilare’nin arkadaşı Leyla yer almaktadır. Hikâyedeki esas karakter ise Hemide teyzedir.

Anlatıcı, Hemide teyzenin fiziki özelliklerine yer vermez fakat yer yer iç dünyası hakkında bilgiler verir. O, çocuklarını iyi birer insan olarak yetiştirmek isteyen bir annedir. Topluma faydalı bireyler olmalarını istemektedir.

“Hemide teyzenin dört evladı var. İkinci yaşını doldurmadan ölen Sahib de yaşasaydı çocuk sayısı beş olacaktı.

*En büyükleri kız Gülare; onun küçüğü Rüstem; sonra Dilare ve son turfanda Tofig.”*⁶⁵

Anlatıcı, diğer kahramanların da fiziki özelliklerine değinmez. Sadece kaç yaşında olduklarının bilgisini verir.

*“Gülaire evliydi, kocası Süleyman. Hekim. Gülaire’yle Süleyman’ın çocuklarının adı Vagif, bir buçuk yaşında. Tofig on dört, Dilare on yedi, Rüstem yirmi bir ve Gülaire yirmi beşinde.”*⁶⁶

Yazar, vefat eden Gezenfer Bey hakkında da kısa bir tasvir yapar.

*“Tofig’in merhum babası, anlı şanlı petrol kuyusu ustası Gezenfer’i herkes tanır.”*⁶⁷

⁶⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 1.

⁶⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 1.

⁶⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 2.

Anlatıcı Rüstem ve Tofig hakkında kısa bir tanıtıcı bilgi verir.

“Rüstem’le Tofig arasında yedi yaş var. Ama ikisi de aynı biçimde heyecanlanıyor. Sevgili Gezenfer’e benziyorlar o da heyecanlanınca yanakları kızarırdı.”

Hikâyede sıradan bir olaya yer veren yazar, kişileri de sıradan insanlar arasından seçmiştir. Karakterlerin canlı olması hikâyedeki inandırıcılığı artırır. Karakterler ayrıntılı olarak bize verilmese de az da olsa tanıtıcı bilgilere yer verilir. Kimi karakterlerin ise sadece adı veya mesleği hakkında bilgi yer alır.

2.1.4.3. Zaman Özeti

Anar’ın *“Geçen Yılın Son Gecesi”* adlı hikâyesinde olaylar kısa bir zaman diliminde gerçekleşir. Hikâyede olaylar bir gecede gerçekleşir ve sona erer. Anlatıcı, zaman kavramını hikâye aralarında yaptığı açıklamalarda verdiği saatler üzerinden aktarır.

*“Duvar saati dokuzu çalıyor.”*⁶⁸

*“Saat dokuz buçuğu çalıyor.”*⁶⁹

*“Hı... Saat kaç şimdi? On biri yirmi geçiyor.”*⁷⁰

“Balkona çıkıyor. Sokak bomboş. “Bu gece herkes bir ocak etrafında toplanır.

*(Acaba bu saatte sokaklarda dolaşan kimse var mı?)”*⁷¹

*“Daha on ikiye yirmi var.”*⁷²

*“Ekrandaki kız yok, yayın bitmiş. Bakü vaktiyle artık yeni yıla girilmiş.”*⁷³

Anlatıcı, hikâyeyi anlatmaya başladığı ilk anda zaman ile ilgili ifadeler yer verir.

*“Yolcularla birlikte Gezenfer ve Hemide teyze de 1947 yılını trende karşılamak zorunda kalmış.”*⁷⁴

⁶⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 4.

⁶⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 6.

⁷⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 11.

⁷¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 13.

⁷² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 14.

⁷³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 16.

Anlatıcı verdiği bazı ayrıntılarla hikâyeyi kaç yılında anlattığını ortaya koyar.

“ 1952 yılında Gezenfer vefat etti.”⁷⁵

“Aileden bir de Gezenfer eksik, o da yedi yıl oluyor öldüğü.”⁷⁶

Anlatıcının verdiği bu zaman ayrıntılarıyla olayın geçtiği zamanın 1959 yılı olduğunu anlıyoruz. Anar’ın hikâyesinin sonuna yazmış olduğu “Ocak 1960” tarihi ise hikâye zamanı ile olay zamanının aynı olduğunu gösterir.

Hikâyede olaylar bir gecelik kısa bir zaman diliminde gerçekleşir. Birkaç saat dilimi veren anlatıcı yeni yıla girildiğinin mesajını verdikten sonra hikâyesini bitirir.

2.1.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Anlatıcı bu hikâyede karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımını okuyucuya çok fazla yapmamıştır. Bunu yaptığı yerlerde de anlatıcının hâkim bakış açısıyla hareket ettiğini görmekteyiz.

“Dilare, kendisini oyalayacak bir iş bulamıyor... Bir odadan ötekine geçip eski dergileri karıştırıyor... Kimi zaman da televizyona bakıyor, tedirgin. Ha bire telefona uzanmak istiyor, çalmış gibi ama susuk.”

“Hemide teyze kalkmıyor. Kalkmasına gerek yok, “Ziyarı yok git gitmek istersen” demek istiyor ama kalkmıyor.”⁷⁷

2.1.4.5. Açıklama

Hikâyede, anlatıcı varlığını açıklama kısımlarında açık bir şekilde göstermektedir. Açıklama kısımlarında anlatıcı okuyucuyu bilgilendirir ve vermek istediği mesajı okuyucuya bu yolla iletir.

Açıklama yaparken anlatıcı yorumlar yapar ve bu yorumlar anlatıcının kendi düşünceleridir.

⁷⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 1.

⁷⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 1.

⁷⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 4.

⁷⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 10.

“Hemide teyzenin dört evladı var. İkinci yaşını doldurmadan ölen Sahib de yaşasaydı çocuk sayısı beş olacaktı.”⁷⁸

“Tofig’in merhum babası, anlı şanlı petrol kuyusu ustası Gezenfer’i herkes tanır, ailesine de saygı ve güven besler.”⁷⁹

“Hemide teyze bu yılbaşı uykusunun nedenini biliyor. Bir haftadan beri, Rüstem nişanlısına küs. İkisi de direktip birbirlerine telefon etmiyorlar.”⁸⁰

“Rüstem birden konuşmayı fısıltıya çeviriyor. Hemide teyze artık hiçbir şey duymuyor. Sadece onu bilir ki Rüstem gerekenleri söylüyor ve artık sesinde ne soğukluk var ne de alay. Sonra yüksek sesle konuşmasını sürdürüyor. İşte bu her zamanki Rüstem, sevecen ve duygusal...”⁸¹

Anlatıcı sohbet yoluyla da okuyucuya açıklama yapmıştır.

“Gerçekten de ne yapsınlar pilavı? Orada konservelerle kendilerini özgürlüğün, mutluluğun koynunda bulacaklar. Oysa burada pilavı kaşıklarken özgür olmayacaklardı. Yalancıkıtan biraz gülümseyip, eğleniyormuş gibi görünüp, erken ayrılacaklardı.”⁸²

Anlatıcı bu kısımlarda yorum yaparak okuyucuya kendi düşüncelerini izah eder. Anlatıcı hikâye içerisinde varlığını yaptığı yorumlarla ortaya koyar. Olayın kendi açısından nasıl gözüktüğünü okuyucuya açıklar. Anlatıcının müdahaleci tavrı ortaya çıkar.

---

⁷⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 1.

⁷⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 2.

⁸⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 5.

⁸¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 10.

⁸² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 5.

2.2. VESTİYERDE ÇALIŞAN KADININ ANLATTIKLARI

2.2.1. Özet

Hikâye, beş yüze yakın personelin çalıştığı bir kurumda vestiyerde çalışan bir kadın tarafından anlatılır. Bu kadın, paltolar üzerinden insanların yaşamları hakkındaki düşüncelerini aktarır. Bu paltolardan yola çıkarak bir aşk hikayesini anlatır.

Her mantonun yerini ayrı ayrı bilen kadın özellikle birlikte verilen sarı ve siyah mantonun sahipleri hakkında konuşur. Uzun yıllar bu iki mantoyu birlikte alan ve mantoların sahiplerinin karı koca mı yoksa arkadaş mı olduğunu bilemeyen kadın bu iki mantonun yıllar sonra ayrı ayrı asıldığını fark eder.

Çok antika olan sarı mont kıza aittir ve daima, eski, kolları yırtılmış ve erkeğe ait olan siyah mantonun altına asılır. Bir de bunların dışında vişneçürüğü renkte olan erkek mantosunu daima tek asan kadın, bu mantonun sahibinin soğuk, kimseyle arkadaşlık etmeyen bir adam olduğunu düşünmektedir. Vişneçürüğü manto, siyah mantonun aksine yeni ve pahalı kumaştan bir mantodur.

Bir gün kadın sarı mantoyu bu vişneçürüğü manto ile birlikte astığını fark eder ve bunu yanlışlıkla yaptığını düşünen kadın siyah mantoyu askıda bulamaz. Birkaç gün sarı manto ile vişneçürüğü mantoyu birlikte asan kadın artık siyah mantoyu tek asmaya başlar. Bir ay sonra siyah mantolu adam gelir ve kadından sarı mantoyu ister. Kadın başkasının mantosunu ona veremeyeceğini bilir, lakin adamın bu haline dayanamayan kadın sarı mantoyu adama uzatır, siyah mantolu adam, kızın mantosuna uzun uzun bakar ve tekrar onu vestiyerdeki kadına uzatır ve bir daha vestiyerdeki kadın siyah mantolu adamı görmez.

2.2.2. Anlatı Seviyesi

“*Vestiyerde Çalışan Kadının Anlattıkları*” adlı hikâyeye baktığımızda anlatıcının hikâye kahramanlarından biri olduğunu görmekteyiz. Hikâye başkasının ağzından değil de olaya şahit olan kişi tarafından bize aktarılır. Durum böyle olunca da olayın gerçeklik payı artmış olur. Çünkü bir başkası tarafından müdahale edilmeden olay okuyucuya

olayı gözlemleyen kişi tarafından nakledilmektedir. Bu yüzden okuyucu olayları gerçekmiş gibi algılar.

Hikâyede, anlatıcının olaylar ve kişiler hakkındaki görüşleri sınırlıdır. Anlatıcı, olayları kahramanlarının iç dünyalarına girmeden aktarır. Sadece gözlem ve tecrübelerle dayanarak olayları anlatır. Ben merkezli anlatının varlığı hikâyenin tamamında kendisini açıkça fark ettirmektedir.

“Bizim kurumun beş yüze yakın personeli var. Herkesin de bir başka çeşit, bir başka model paltosu var. Moda mı derler ne derler, ama inanın hepsini tek tek tanırım. Numara filan olmasa hiçbir zaman birinin paltosunu diğerinkiyle karıştırmam. Ve yanlışlık yapmam. Eh! Oğul, yedi yıldır burada çalışıyorum, öyle olacak tabii.”⁸³

Anlatıcı, olayları karşısında biri varmış gibi sohbet havasında anlatır.

“Söylesem, belki inanmazsın, hangi paltonun nereye asılacağını dahi bilirim. Anlıyor musun?”

Bundan iki-üç yıl önce, işte şurayı görüyor musun? Şimdi oraya deri palto asmışım ya, işte o numaraya her zaman iki palto asardım. Paltoların rengi de aklımdadır.

Ben burada çalışmaya başladığımdan beri bu iki paltoyu beraber almış, beraber vermiştim. Anlıyor musun? Ayda yılda bir işe gelmedikleri olurdu. O zaman ikisi de gelmezdi. Sanki hastalanınca da beraber hastalanıyorlardı! Oğul artık bilmiyorum karıkoca mıydılar? Herhalde arkadaştlar. Her neyse ben o paltoları bir kez bile ayrı asmadım.”⁸⁴

“Ben önce sarı mantoyu alıp alttan asardım, üstüne de erkeğin siyah paltosunu. Zannedersiniz insandılar.

İşe er de gelseler geç de gelseler, ben daima bu yeri onlar için ayırırdım. Anlıyor musun?”⁸⁵

“Her neyse, söylemek istediğim o değil... Günlerden bir gün sabah personelin paltolarını alıyordum. Güçlükle yetişiyordum.”

⁸³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 21.

⁸⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 21.

⁸⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 22.

“Üç-dört gün böylece geçti, bir gün gördüm ki siyah paltolu da gelip paltosunu uzattı. Tek verdi ben de astım. Ne yapsaydım yavrum tutup bir yere üç palto asamazdım ki!”⁸⁶

“Bir süre geçti. Bir ay kadar. Bir gün siyah paltolu bana yaklaştı, kızın paltosunu istedi. Oğul bizde bir kural var biliyor musun? Kim hangi numarayı verirse o paltoyu da alır. İsterse babamın oğlu, kardeşim olsun, ona numarasız palto veremezdim.”⁸⁷

Anlatıcı, hikâyede hissettiklerini de okuyucuya kendisi aktarır.

“Ama buna yüreğim dayanamadı. Kıyamadım. Sessiz-sedasız kızın sarı paltosunu ona uzattım.”⁸⁸

Hikâyelerde geçen bu pasajlardan da anlaşılacağı gibi hikâyenin kahramanı olan kişi anlatıcı konumunda olduğundan daima ön plandadır. Anlatıcının olaylara şahit olan biri olması onun olayın yaşandığı anda neler hissettiğini de açıkça okuyucuya sunma imkânını sağlamaktadır.

“İster anlatan anımsayan ister anlatılan veya anımsanan ben kimliğinde olsun, ben anlatıcının konumu kurmaca dünyanın içindedir.

Ben anlatıcı iki rolde gözüktür: Bunlar anlatan ve anlatılan veya kahraman-ben ve anlatıcı-ben rolleridir.”⁸⁹

Vestiyerde Çalışan Kadının Anlattıkları hikâyesinde anlatıcının konumu anlatıcı ben olarak nitelendirilir. Zira, anlatıcı, olay yerinde bizzat bulunmuş ve yaşananları gözlemleme imkânına sahip olmuştur.

2.2.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

“*Vestiyerde Çalışan Kadının Anlattıkları*” adlı hikâyede anlatıcı benzer anlatıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira anlatıcı, anlatı seviyesi kısmında bahsettiğimiz gibi olaylara şahit olan anlatıcı-ben konumundadır. Bu nedenle de anlatıcı, her şeyi bilen bir özelliğe sahip değildir. Olaylar ve kişiler hakkında bildikleri sınırlı ölçüdedir.

⁸⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 23.

⁸⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 23.

⁸⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 23.

⁸⁹ Tepebaşılı, 168.

Hikâyede iç anlatıcı olan kadın, olayları gözlemleyen kişidir. Gördüklerini ve hissettiklerini sınırlı seviyede okuyucuya aktarır. Daha gerçekçi olan birinci şahıs yani ben merkezli anlatıcının varlığı hikâyede kendisini açık bir şekilde göstermektedir.

“Söylesem belki inanmazsın, hangi paltonun nereye asılacağını dahi bilirim. Anlıyor musun? Örneğin kim kimle aynı semtte oturuyorsa onlar işe de beraber gelip gidiyorlar. Öyle ki, onların paltolarını da yan yana asıyorum. Diyeceğim bu değil... Bu olay ki, anlatıyorum, yani olay deyince, aslında bir olay da yok.”⁹⁰

“Ben önce sarı mantoyu alıp alttan asardım, üstüne de erkeğin siyah paltosunu. Zannedersiniz insandılar. Siyah palto sarı mantoyu öyle sıkı kucaklayıp örtüyordu ki, sanki soğuktan koruyor veya kötü gözlerden saklıyordu. Aylar yıllar geçiyor bu paltolar bir arada, daima bir arada geliyordu.”⁹¹

“Ha, evet bir tane de atkıları vardı, hani beyaz yün atkılar olur ya, erkek atkısı hah! İşte ondan bir tane vardı. Her zaman onu erkeğin paltosunun içinde alırdım. Yalnız, soğuk olduğunda o atkı kadının mantosunun üzerinde gelirdi.”⁹²

Hikâyede anlatıcı okuyucuyla sohbet eder. Ben merkezli anlatıcı açıklamalarla okuyucuyu bilgilendirir. Olaylar karşısında hissettiklerini ve düşüncelerini gizlemez.

“Her neyse söylemek istediğim o değil... Günlerden bir gün sabah personelin paltolarını alıyordum. Güçlülükle yetişıyordum. Daha sonra ortalık biraz sakinleşince bir de ne göreyim, sarı mantoyu o vişneçürüğü paltoyla asmamış mıyım? Dedim, evet mutlaka şaşırmış olmalıyım. Herhalde siyah paltonun yerine vişneçürüğü paltoyu asmışındır. Gittim, baktım, gördüm ki, hayır, siyah paltonun kendisi yoktu.

“Bir tane ayrı vişneçürüğü erkek paltosu vardı. Onu da daima tek asardım. Her zaman paltosunu tek verdiğimden anlıyordum ki adam çok soğuk biriydi. Kimseye yanaşmıyordu. Bu kurumda onunla beraber gelip gidecek bir dostu, bir arkadaşı yoktu. Bu palto yepyenydi, hem de pahalı kumaştandı.”⁹³

“Üç- dört gün böylece geçti, bir gün gördüm ki siyah paltolu da gelip paltosunu uzattı. Tek verdi, ben de ayrı astım. Ne yapsaydım yavrum tutup bir yere üç palto

⁹⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 21.

⁹¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 22.

⁹² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 21.

⁹³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 22.

asamazdım ki! O günü de iyi hatırlıyorum, biraz yağmur yağmıştı. Yağmur yağıyordu deyince, hiç doğru dürüst yağmur yağmıyordu! İşte hafifçe çiseliyordu. Bütün paltolar azıcık ıslanmıştı, ama siyah paltoyu sanki suya sokup sokup çıkarmıştılar.”⁹⁴

Anlatıcı, hikâye içerisinde anlatıma kendi duygu ve düşüncelerini de katar. Bu nedenle anlatıcının varlığı açıkça hissedilir. Yıllar önce şahit olduğu olayı okuyucuya karşısında biri varmışçasına sohbet edasıyla aktarır.

2.2.4. Algılama Derecesi

2.2.4.1. Mekân Tasviri

Hikâyede anlatıcı mekân tasvirine yer vermemiştir. Birinci şahsın ağzından anlatılan bu hikâyede sadece olayın bir iş yerinde geçtiğinin bilgisi verilmektedir. Bu bilgi kahramanın ağzından yapılmakta ve ayrıntılı bir açıklama verilmemektedir.

“Bizim kurumun beş yüze yakın personeli var.”⁹⁵

“Eh! Oğul yedi yıldır burada çalışıyorum...”⁹⁶

“Bundan iki-üç yıl önce, işte şurayı görüyor musun? Şimdi oraya deri palto asmışım ya, işte numaraya her zaman iki palto asardım.”⁹⁷

Hikâyede geçen mekânın sadece bir iş yerinde bulunan vestiyer bölümünde geçtiğini anlamaktayız. Mekânla bir ilgisi olmadığı için yazar, mekân tasvirine uzun uzadıya yer vermez. Çünkü yazarın vermek istediği mesaj zamanla değişen duygulardır. Hikâyeyi anlatan kişi olaylara şahit olduğundan bu olayın kendisi üzerinde bıraktığı etkiden bahseder ve bunu yaparken mekân tasvirine gerek duymaz.

2.2.4.2. Karakterin Kimliği

“Vestiyerde Çalışan Kadının Anlattıkları” adlı hikâyede asıl kahraman olayları anlatan ve şahitlik eden kişi olarak karşımıza çıkar. Anlatıcı-ben olan kişinin karakteri

⁹⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 23.

⁹⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 21.

⁹⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 21.

⁹⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 21.

ya da fiziki özellikleri hakkında bilgi mevcut değildir. Sadece hikâyenin adından olayın bir kadın tarafından aktarıldığını anlamaktayız.

Hikâyede adı geçen sarı mantolu kadın, siyah mantolu ve vişneçürüğü mantolu adamların hayatları üzerinde yorum yapan anlatıcı bunu eşyalar üzerinden gerçekleştirir.

*“Kadının paltosu sarıydı, hem de çok antika bir şeydi. Erkeğin paltosu ise siyahtı. Hem de eski, kullanılmıştı, kolu falan gitmişti.”*⁹⁸

*“Bir tane de ayrı vişneçürüğü erkek paltosu vardı. Onu da daima tek asardım. Her zaman paltosunu tek verdiğinden anlıyordum ki adam çok soğuk biriydi. Kimseye yanaşmıyordu. Bu kurumda onunla gelip gidecek bir dostu, bir arkadaşı yoktu. Bu palto yepyenydi, hem de pahalı kumaştandı.”*⁹⁹

Hikâyede anlatıcı karşısında biri varmışçasına sohbet havasında olayları aktarır. Karşısındakine “oğul” diyerek hitap eden anlatıcı bu kişi hakkında hiçbir ayrıntıya girmez.

2.2.4.3. Zaman Özeti

Hikâyede olayın anlatıldığı zaman ile yaşandığı zaman farklıdır. Anlatıcı geçmişte şahit olduğu bir olayı okuyucuya aktarır. Anlatıda kesin bir zaman dilimi verilmemektedir. Sadece anlatıcı, olayları aktarırken geçmiş zamanda gerçekleştiğinin mesajını vermektedir.

*“Eh! Oğul, yedi yıldır burada çalışıyorum.”*¹⁰⁰

Anlatıcı bu zaman diliminin ardından geçmişe gider ve olayın geçtiği zamanı ayrıntıya girmeden okuyucuya aktarır.

“Bundan iki-üç yıl önce, işte şurayı görüyor musun? Şimdi oraya deri palto asmışım ya, işte o numaraya her zaman iki palto asardım.”

*Ben burada çalışmaya başladığımdan beri bu iki paltoyu beraber almış beraber vermiştim.”*¹⁰¹

⁹⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 21.

⁹⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 22.

¹⁰⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 21.

¹⁰¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 21.

“Her neyse, söylemek istediğim o değil... Günlerden bir gün sabah personelin paltolarını alıyordum.

“Ertesi gün yine öyle; sarı mantıyla vişneçürüğü paltoyu birlikte verdiler.”¹⁰²

“Üç - dört gün böylece geçti...

“Bir süre geçti. Bir ay kadar. Bir gün siyah paltolu bana yaklaştı kızın mantosunu istedi.”¹⁰³

Anlatıcı-ben'in varlığı zamanla ilgili açıklamalarda da kendisini açıkça göstermektedir.

2.2.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Hikâyede anlatıcı, olaya şahit olan kişi olduğundan hikâyeyi kendi ağzından anlatır ve bu yüzden kendi düşüncelerini de kendisi aktarır. Bunlar daha çok olayların izahı şeklindedir. Yani karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımı bu hikâyede yer almaz.

2.2.4.5. Açıklama

Hikâyede, anlatıcı-ben'in varlığı açıklama kısımlarında da kendisini fark ettirmektedir. Bu kısımlarında anlatıcı okuyucuyu bilgilendirir ve yorumlar yapar. Bu yorumlar anlatıcının kendisine aittir.

“Kadının paltosu sarıydı, hem de çok antika bir şeydi. Erkeğin paltosu ise siyahtı. Hem de eski, kullanılmıştı, kolu falan gitmişti.”¹⁰⁴

“Ha, evet bir tane de atkıları vardı, hani beyaz yün atkılar ya, erkek atkısı hah! İşte ondan bir tane vardı. Her zaman onu erkeğin paltosunun içinde alırdım. Yalnız soğuk olduğunda o atkı kadının paltosunun üzerinde gelirdi.”¹⁰⁵

“Ben önce sarı mantoyu alıp alttan asardım, üstüne de erkeğin siyah paltosunu. Zannedersiniz insandılar. Siyah palto sarı mantoyu öyle sıkı kucaklayıp örtüyordu ki

¹⁰² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 22.

¹⁰³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 23.

¹⁰⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 21.

¹⁰⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 22.

sanki soğuktan koruyor veya kötü gözlerden saklıyordu. Aylar yıllar geçiyor bu paltolar bir arada, daima bir arada geliyordu.

Bir tane de ayrı vişneçürüğü erkek paltosu vardı. Onu da daima tek asardım. Her zaman paltosunu tek verdiğinden anlıyordum ki adam çok soğuk biriydi. Kimseye yanaşmıyordu. Bu kurumda onunla beraber gelip gidecek bir dostu, bir arkadaşı yoktu. Bu palto yepyenydi, hem de pahalı kumaştandı.”¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 22.

2.3. BAYRAM ÖZLEMİ

2.3.1. Özet

Hikâye Fatma teyzenin kızı Gülare'nin ilk aşk heyecanını anlatmaktadır. Bir gün Gülare okuldan gelirken evlerinin avlusunda önüne bir demet çiçek dökülür. Çiçekleri komşularının oğlu besteci Faig'in attığını gören Gülare hemen eve koşar ve olayı annesi Fatma Hanım'a anlatır. Fatma Hanım, bu olayın bir tesadüf olmadığını söyleyince Gülare'nin içini büyük bir heyecan kaplar.

Bir süre sonra komşuları Dilşad Hanım gelir ve aslında Faig'in başına üst kattan pense düştüğünü bunun üzerine elindeki bir demet çiçeğin balkondan aşağı savrulduğunu söyler. Fatma Hanım, Gülare'nin bunları duymasını istememesine rağmen buna engel olamaz ve Gülare konuşulanları duyar. Gülare başını masanın üzerine koyar ve için için ağlamaya başlar.

2.3.2. Anlatı Seviyesi

“*Bayram Özlemi*” adlı hikâyede anlatıcı gözlem yeteneğini ön plana çıkararak olayları okuyucuya aktarır. Anlatıcı, olayları ve kahramanları adeta bir kamera yöntemiyle anlatır. Onların iç dünyalarına girmeden sadece gördüklerini aktaran üçüncü şahıs ya da müşahit anlatıcı şahısların iç dünyaları hakkında bilgi vermeden olayları aktarır.

Hikâye sadece çerçeve anlatıdan oluşur. Tek düze bir anlatıma sahiptir. Anlatı seviyesi baştan sona değişmez.

Hikâyede anlatıcı olaylara müdahale etmez. Olaylar ve kişiler hakkında geçmiş ya da geleceğe ait bilgiler vermez. Çünkü müşahit anlatıcı okuyucu karşısında kendisini tamamen gizler.

“Fatma teyze, pişirmekte olduğu yoğurtlu çorbayı kesilmemesi için sürekli karıştırıyor. Mestan kedi tembel tembel döşemenin üstüne kaykılmış. Koca duvar saatinin sarkacı, sağdan sola, soldan sağa gel gitte. Sokaktan çiğ börek satan kadının cırlak sesi duyuluyor...”

Boğucuydu hava.

Birileri radyoyu sonuna dek açmıştı. Radyodan, klasik müzik konseri yayınlanıyor. Arada sırada sokaktan kimi arabalar geçiyor.

Üst kattakiler çamaşır asıyor. Sağ yandaki komşular kahkahayla gülüyor, sol yandaki komşular evde yok. Çocuklarsa avluda oynuyor.

Avluya bir eskici girdi. Birkaç kez bağırdı. Eskiciye köhne paslı bir çaydanlık satmak istediler. Bir süre pazarlık edildi. Ortalık bir ara iyice kızıştı, ama anlaşamadılar. Eskici çekip gitti.”¹⁰⁷

“Fatma teyze çorbayı karıştırdığı elini kaşıktan ayırmadan, öteki eliyle bir tutam tuz ekti tencereye.”¹⁰⁸

2.3.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

Hikâyede anlatıcı olaylar hakkında kahramandan daha az bilgiye sahiptir. Zira anlatıcı yalnızca gördüklerini okuyucuya aktarır. Üstün varlık olarak hikâyede kahramanların iç dünyaları hakkında bilgi veremez. Sınırlı yetkiye sahip olan müşahit anlatıcı hikâyede olayları şahit olduğu kadarıyla aktarmaktadır.

Hikâyeye bakıldığında anlatıcının benzer olmayan anlatıcı olduğunu görmekteyiz. Yani anlatıcı hikâyede yer alan kahramanlardan herhangi birisi değildir. Olayları dışarıdan gözlemleyerek aktaran anlatıcı olaylara müdahale etmez.

“Fatma teyze, pişirmekte olduğu yoğurtlu çorbayı kesilmemesi için sürekli karıştırıyor. Mestan kedi tembel tembel döşemenin üstüne kaykılmış. Koca duvar saatinin sarkacı, sağdan sola, soldan sağa gel gitte. Sokaktan çiğ börek satan kadının cırlak sesi duyuluyor...”¹⁰⁹

“Bir ipin ucunu biri oğlan öteki kız iki çocuk tutuyor. Bir başka kız da ipin üzerinden bir o yana bir bu yana atlıyor.”¹¹⁰

¹⁰⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 25.

¹⁰⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 26.

¹⁰⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 25.

¹¹⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 25.

“Boğucu oldu mu hava, tembelleştiricidir... Radyoda da acıklı bir ezgi çalınır, büsbütün yorar insanı. Bugün de radyo o biçim bir şey çalıyor. Ve her zaman olduğu gibi çocuklar avluda oynuyor. Börekçi kadın bağıırıyor.

Fatma teyze çorbasını karıştırdı, durdu. Mestan kedi tembel tembel döşemenin üstüne kaykıldı güneş altında. Koca duvar saatinin sarkacı, sağdan sola, soldan sağa gel gitle. Sokakta çiğ börek satan kadının cırlak sesi duyuluyordu.

Boğucuydu hava.

Birileri radyoyu sonuna dek açmıştı. Radyodan klasik müzik konseri yayınlanıyordu. Bir başkası avludaki musluğu kapatmayı unutmuştu, su durmadan akıyordu.”¹¹¹

Hikâyede anlatıcının varlığı diyalog kısımlarında ortadan kalkar ve ben merkezli anlatıcı devreye girer.

“- Anlat bakalım, kaç tane beş aldın?

- Bir tane dört aldım.

- Neden?

- Fizikten.”¹¹²

Diyalog kısımları anlatıda olayları açıklığa kavuşturur ve olayların inandırıcılığını artırır.

“Ne? Bana neden çiçek atsin ki?”

“O çocukluğundan beri seni çok sever yavrum. Sen bir yaşındayken, o on yaşında bir çocuktı. Gelir seni kucağına alır, oynatır, gezdirirdi. Bir defasında seni kucaklarken burnunu ısırmıştın.

Ay ciddi olamazsın.

Ciddiyim o seni çok sever. Benim küçüğüm der senin için. Şimdi çiçekleri de sana sataşmak için atmıştır. Seni korkutup kaçacağını bilerek. Çocukluğunda da hep sataşırdı sana. Ayda yaşadığına inandırmıştı seni.”¹¹³

¹¹¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 30.

¹¹² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 26.

¹¹³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 29.

“- Aslında soruların yanıtını çok iyi biliyordum. Gereksiz ayrıntılara girdi hoca.

- Zararı yok yavrum, canın sağ olsun.

- Onsuz da bu dönemde fizikten iki tane beşim var.

- Ortalaması beş mi olur.

- Kesin. İki beş, bir dört, ortalaması beş olmalı.”¹¹⁴

Hikâyede anlatıcının katılımı açıklamalardan da anlaşılacağı gibi açıkça hissedilir. Sadece diyalog kısımlarda müdahalesi ortadan kalkan anlatıcının bu kısımlarda varlığı sıfıra iner.

2.3.4. Algılama Derecesi

2.3.4.1. Mekân Tasviri

Müşahit (gözlemci) anlatıcı tarafından aktarılan hikâyede mekân tasvirlerine yer veren anlatıcı bu tasvirlerle yorumlarını çok fazla katmaz. Gördüklerini olduğu gibi okuyucuya aktarır.

“Avluda karadut ağacının altında bir grup yüksekokul öğrencisi sınav heyecanı içinde ve alt kattaki komşular dolaşmakta.

Üst kattakiler çamaşır asıyor. Sağ yandaki komşular kahkahayla gülüyor, sol yandaki komşular evde yok. Çocuklarsa avluda oynuyor.

Birileri avludaki musluğu kapatmayı unutmuş, su durmadan akıyor, akıyor...”¹¹⁵

Hikâye bir genç kızın ilk aşk heyecanını anlattığı için anlatı içerisinde olayın gerçekliğini arttırmak için yazar mekân tasvirini de kullanır. Seçilen mekân gerçek hayatta var olan bir mekândır.

2.3.4.2. Karakterin Kimliği

Hikâyede karakterlerin kimlikleri hakkında fazla bir bilgi mevcut değildir. Anlatıcının müşahit olması onun kişilerin iç dünyaları hakkındaki bilgilerini de

¹¹⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 26.

¹¹⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 25.

sınırlamaktadır; lâkin anlatıcı kişilerin fiziki özellikleri hakkında yorum yapabilir. Fakat hikâyede anlatıcı, karakterlerin fiziki özellikleri hakkında da bilgi vermez. Sadece Gülare'nin yaşı hakkında bilgi verir.

“... Çünkü Gülare olsa olsa ancak on beşinde.”¹¹⁶

2.3.4.3. Zaman Özeti

Anlatıda olaylar bir günlük bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşir. Hikâyenin sonunda ise yazılma zamanı 12 Eylül 1958 olarak verilmektedir.

“Gülaré okuldan döndü.

Sıradan bir gün işte bugün.”¹¹⁷

“Ne bileyim, bugün okuldan eve gelirken, o da yukarıdan balkondan bakıyordu...”¹¹⁸

2.3.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Anlatıcı hikâyede karakterlerin iç dünyalarına hâkim değildir. Çünkü gözlemci bakış açısı sadece gördüklerini okuyucuya aktarır. Fakat hikâyede kimi yerlerde anlatıcı, karakterlerin düşünceleri hakkında okuyucuya bilgi verir.

“Gülaré okuldan döndü. Fatma teyze, şimdi kızının, ‘Yine mi yoğurtlu çorba? Yine ye, iç, yat, ertesi gün okula git...’ diye söyleneceğini bekledi.”¹¹⁹

“Gülaré, kendi kendine bile itiraf edemediği ama duymasını isteklediği en ince, en gizli iletiyi duyarak, olağanüstü sevindi, bayramdaymış gibi. Oysa daha o tür bir sevgi bayramı yaşamıyordu. Çünkü Gülaré olsa olsa ancak on beşinde. Bu duygu genç kız yüreğinde sevgiden çok önce uyanan ve sevgiden çok sonra sönen bir isteğin, sevecen ve güçlü bir isteğin sevmeye ve sevmeye duyarlı bir bayramın özlemiydi.”¹²⁰

¹¹⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 29.

¹¹⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 26.

¹¹⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 28.

¹¹⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 26.

¹²⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 28.

“Zor söylenecek bir sorunu var Gülare’nin galiba. Söylemeye zorluyor kendini ama başaramıyor, cesaretini toplayamıyor.”¹²¹

Anlatıcı bu kısımlarda müdahale açısından en üst noktadadır. Zira, karakterlerin yerine konuşur ve onlar adına düşünür.

2.3.4.5. Açıklama

Açıklama kısmı hikâyede çok fazla yer almaz. Anlatıcı hikâyede kimi yerlerde diyaloglardan sonra da kısa açıklamalara başvurmuştur.

“Boğucu oldu mu hava tembelleştiricidir... Radyoda da acıklı hava çalınır, büsbütün yorar insanı. Bugün de radyo o biçim bir şey çalıyor. Ve her zaman olduğu gibi çocuklar avluda oynuyor. Börekçi kadın bağılıyor.”¹²²

Anlatıcı hikâyede kimi yerlerde diyaloglardan sonra da kısa açıklamalara başvurarak okuyucuyu bilgilendirir.

“Ne bileyim, bugün okuldan eve gelirken, o da yukarıdan balkondan bakıyordu...” Gülare’nin dili dolaşıyor. “Ha orada duruyor, elinde bir demet çiçek. Ben avluya girince çiçek demetini tam önüme atıverdi. Belki de elinden düşürmüştür, bilemiyorum. Çiçekler tam ayağımın önüne dağıldı. Kesin elinden düşmüş olmalı.” diye yeniden ıvecen ekledi. İnanmadığı bir şeye kendini inandırmak istercesine.”¹²³

“Gülar okuldan döndü. Fatma teyze, şimdi kızının, ‘Yine mi yoğurtlu çorba? Yine ye, iç, yat, ertesi gün okula git...’ diye söyleneceğini bekledi. Oysa Gülare’nin gözleri gülüyordu.”¹²⁴

“Ana, şu bizim komşunun oğlu var ya... Besteci olan.”¹²⁵

Hikâyede dış anlatıcının varlığı açıklama kısımlarında kendisini ortaya koyar. Dış anlatıcı hikâyeye içerisinde olaylar ve kişiler hakkında bazı yerlerde açıklama yapma gereği duyar. Bu gereklilik daha çok meddah tavrının yazıya yansımaları olarak da

¹²¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 28.

¹²² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 26.

¹²³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 28.

¹²⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 26.

¹²⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 28.

değerlendirilebilir. Fakat hikâye içerisinde yer alan açıklama kısımları meddahların yaptığı kadar uzun bir yapıda değildir. Yani olayın akışını kesmeden yapılır.

2.4. TAKSİ, ZAMAN VE ÖTESİ

2.4.1. Özet

Dört bölümden oluşan hikâye, kahramanın psikolojik durumunu zaman olgusuyla birlikte vermektedir. Yirmili yaşlarda âşık olduğu kıza gitme diyemeyen birinin zaman içerisindeki bu pişmanlığını anlatmaktadır.

İlk bölümde sevdiği kızla taksi bekleyen kahraman içindeki dur deme sesine karşı koyarak ondan ayrılır ve taksiye bindirerek uğurlar. Zaman her şeyin ilacı olacaktır diye düşünen kahraman, zamanla bu kadını, bu taksiyi ve onu bindirdiği köşe başını unutacağını düşünür.

İkinci bölümde ise, kahraman artık yaşlanmıştır. Arkadaşı Şemsi'nin evine akşam yemeğine giden kahraman bir ara balkonda Şemsi'nin kızı Nergiz'in gölgesini fark eder. Bu gölgeler onu geçmiş zamanlara götürür ve içini gençlik yıllarındaki heyecan kaplar. Yan odadan onun bulunduğu odanın balkonundan Nergiz'in gölgesini seyreden kahraman, kendisini bir an gençlik duygularının içerisinde bulur.

Birkaç dakika sonra onların bulunduğu odaya gelen Nergiz, nişanlısı Asef'in doğum günü partisine gitmek için hazırlanmaktadır. Partiye geç kalan Nergiz'e eşlik etmek için onunla birlikte kahraman da evden ayrılır.

Üçüncü bölüm de ise kahraman, Nergiz'le birlikte taksi beklemektedir. Yine yıllar öncesindeki gibi bir köşe başında genç ve güzel bir kızla taksi beklediğini hatırlayan kahraman kendisini tuhaf hisseder. Yıllar önce aynı şeyi yaşadığını fakat o zaman kendisinin de genç olduğunu anımsayan kahraman bu duygulardan sıyrılmak ister.

Taksi gelir ve Nergiz'le taksiye binerler. Aralarında çok fazla konuşma geçmez ve kahraman yol boyunca düşünceler içerisinde kaybolur. Nergiz'in genç ve güzel oluşu onu heyecanlandırmaktadır. Nergiz, ona yıllar önce bir taksiye bindirip uğurladığı sevgilisini hatırlatır. Aynen Nergiz'in de onun gibi genç ve güzel olduğunu düşünen kahraman birden gerçeklerle yüzleşir. O zaman sevdiği kıza dur diyemediği için kendisini suçlayan kahramanın şimdi ise aynı olay karşısında yaşı dur demekteydi. Bir zamanlar Nergiz kadar genç olan bu adam artık yaşlıydı ve Nergiz'le aralarında büyük bir yaş farkı vardı.

Nergiz'in güzelliğinin tüm bir kente degecek güzellikte olduğunu düşünen kahraman, onun nişanlısının yanına gittiğini anımsar. Sonra ona nereye gittiğini soran kahraman aslında bu sorunun cevabını bilmektedir. Nergiz, kahramanı da partiye davet eder. Birdenbire içinde gitme arzusu duyan adam bu fikrinin yanlışlığını fark eder ve vazgeçer. Düşüncelerinde oraya gidip herkesten Nergiz'i almak ister, nişanlısından bile. Fakat bunu yapamayacağını bilir. Nergiz, akşam televizyonda bir program olduğunu ve onun da kaçırmamasını söyler.

Birkaç dakika sonra Nergiz taksiden iner. Taksici, kahramana Nergiz'in karısı mı yoksa nişanlısı mı olduğunu sorar. Adam sorulara hayır yanıtını verir ve taksici ikisinin öylesine birlikte olduklarını düşünür. Bu düşünceye karşı çıkmayan kahraman düşüncesinden Nergiz'le nişanlı olduğunu ve onu kısa bir süreliğine akrabalarına bıraktığını geçirir. Yıllar önce kaybettiğini şimdi bulduğunu düşünen kahraman, taksicinin sesiyle irkilir. Taksiden iner ve arkasından bakar. Birden kararını değiştirir ve taksiyi tekrar çağırır. Biner ve kesin bir ifadeyle taksiciye “nişanlımı bıraktığım yere götür” der. Aralarında birkaç konuşma geçer ve Nergiz'le nişanlı olduğuna kendisini de inandırır. Bir süre sonra taksiden iner ve ne yapacağını bilmeyerek öylece bekler.

Dördüncü bölümde kahraman, Nergiz'i bıraktığı kapıda bir kıza rastlar ve genç kız, kahramanı içeriye buyur eder. Ne yapacağını bilemeyen adam bunun büyük bir sınırı geçmek kadar zor olduğunu düşünür ve gençlerin içine karışmaktan korkar. Uzaktan Nergiz'in dansını izleyen kahraman kapıdaki genç kızın sesiyle düşüncelerinden uzaklaşır ve yanlış adres olduğunu söyler.

Bir zamanlar dur diyemediği taksiye dur demenin ne kadar kolay olduğunu düşünür ve oradan uzaklaşır.

2.4.2. Anlatı Seviyesi

Taksi, Zaman ve Ötesi adlı hikâyede anlatıcı olayı yaşayan kahramanlardan birisidir. Kahraman anlatıcı olarak karşımıza çıkan anlatıcı, olayları kendi bakış açısıyla okuyucuya aktarır. Sadece gördüklerini aktaran anlatıcı kendi zihninden geçenleri de okuyucuya sunar.

Taksi, Zaman ve Ötesi hikâyesi dört bölümden oluşur ve bu bölümler hikâye içerisinde 1, 2, 3, 4 diye bölümlere ayrılmıştır. Hikâyede anlatı seviyesi bölümler

arasında değişmez. Hikâyede yer alan çerçeve anlatı ve alt anlatı kısımlarını kısaca özetleyebiliriz.

Kahramanın yıllar önce bir taksiyle uğurladığı sevgilisini yıllar sonra bindiği takside anımsaması ve hissettikleri	Temel anlatı	İç anlatıcı
Kahramanın sevgilisini taksiyle uğurlaması	Alt anlatı 1	İç anlatıcı
Kahramanın dostu Şemsi'nin evinde akşam misafir olması	Alt anlatı 2	İç anlatıcı
Kahramanın dostu Şemsi'nin kızı Nergiz'i taksiyle onu nişanlısı Asef'in doğum günü partisine bırakması	Alt anlatı 3	İç anlatıcı
Kahramanın Nergiz'in nişanlısı Asef'in partisi olan evin kapısına tekrar gelmesi fakat içeriye girmeye cesaret edememesi	Alt anlatı 4	İç anlatıcı

Şekil - 2

Kahramanın sevdiği kızı bir taksiye bindirerek uğurlaması, ona dur diyemediği için pişman olması ve yıllar sonra arkadaşı Şemsi'nin kızı Nergiz ile yine bir taksiye binerek geçmiş yılları anımsaması çerçeve anlatı, kahramanın sevdiği kızla taksi beklemesi, bu sırada yaşadıkları ve onu taksiyle uğurlaması alt anlatı 1, kahramanın arkadaşı Şemsi'nin evinde akşam yemeği yemesi ve Nergiz'le taksiye binme kararı alt anlatı 2, kahramanın Nergiz'le taksi beklemesi ve o sırada geçmişi hatırlaması, Nergiz'i taksiyle Asef'in evine bırakması alt anlatı 3, kahramanın Nergiz'i bıraktığı taksiyi geri çevirerek tekrar Asef'in evine gelmesi, fakat içeriye girmeye cesaret edememesi alt anlatı 4 olarak değerlendirilebilir.

Çerçeve anlatının başlangıcı;

*“İkimiz de sokağın dönemecinde durmuştuk. Sıcaktı. Taksi bekliyorduk. Ben sıkılıyordum, daralıyordum. Dışından gömleğim yakıyordu sanki beni, içimden bağrım.”*¹²⁶

Çerçeve anlatının bitişi;

¹²⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 31.

“Eh, taksiyi geri çevirmek çok kolay.”¹²⁷

Alt anlatı 1’in başlangıcı;

“İkimiz de sokağın dönemecinde durmuştuk. Sıcaktı. Taksi bekliyorduk. Ben sıkılıyordum, daralıyordum. Dışından gömleğim yakıyordu sanki beni, içimden bağırdım.”¹²⁸

Alt anlatı 1’in sonu;

“Ben, her şeyi, bu dönemeci, bu kadını, bu taksiyi unutacağım, unutacağım, unutacağım.”¹²⁹

Alt anlatı 2’nin başlangıcı;

“Durmadan söyleniyordu Şemsi.”¹³⁰

Alt anlatı 2’nin sonu;

“Otuyorduk yahu, Nergiz gider tek başına. Sen otur. Sana Murtuz’u anlatacağım; namussuzun kendisine bile güveni yok. Dün Kafedran’ın toplantısında...

Şemsi anlatıyordu.”¹³¹

Alt anlatı 3’ün başlangıcı;

“Dönemeçte durmuşuz, Nergiz’le ben. Taksi bekliyoruz. Yağmur yağıyor.”¹³²

Alt anlatı 3’ün sonu;

“Ama tökezlemezsem, yakalanmazsam, düşüp ölmezsem, nereye giderim? Nereye kaçarım? Hangi ocağa, eve sığınırım?

Nereye? Nereye?”¹³³

Alt anlatı 4’ün başlangıcı;

“Kapıda tanımadığım bir kız duruyordu.”¹³⁴

¹²⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 53.

¹²⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 31.

¹²⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 35.

¹³⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 35.

¹³¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 39.

¹³² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 39.

¹³³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 52.

¹³⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 52.

Alt anlatı 4'ün sonu;

“Eh, taksiyi geri çevirmek çok kolay.”¹³⁵

Kahramanın yaşadığı olaylar birbirinden bağımsız olaylar değildir. Her anlatı birbirinin devamı niteliğindedir. Hikâye içerisinde alt anlatılar belirgin çizgilerle (1, 2, 3, 4 diye adlandırılarak) ayrılır. Anlatı seviyesi baştan sona değişmez. İç anlatıcının varlığı anlatıların tamamında hissedilir.

2.4.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

“Taksi, Zaman ve Ötesi” adlı hikâyede anlatıcı, benzer anlatıcı konumundadır. Yani anlatıcı hikâye kahramanlarından birisidir. Bu durumda hikâye kahramanı ile anlatıcının dünyası birleşir. Otobiyografik tarzda yazılan hikâyede anlatıcı kendi duygu ve düşüncelerine sıkça yer verir. Kahraman-anlatıcı, zihninden geçirdiklerini okuyucudan gizlemez.

“İkimiz de sokağın dönemecinde durmuştuk. Sıcaktı. Taksi bekliyorduk. Ben sıkılıyordum, daralıyordum. Dışından gömleğim yakıyordu sanki beni, içimden bağırdım.”¹³⁶

Anlatıcı kimi yerlerde okuyucuyla sohbet edercesine düşünceleri okuyucuya aktarır. Bu kısımlarda iç diyalog yöntemini tercih eden anlatıcı, içinden konuşur.

“İkircimliydim. Söylesem mi? Söylemesem mi?”¹³⁷

“Söyledim diyelim, yanıt önceden biliniyor. İki ya da üç, belki beş mutlu dakikayı, onun şaşkınlıktan soluğu kesileceğine, dönüp kalacağına ayırıyorum. Ya altıncı dakika? Öfke? Alay? Umursamazlık? Belki de hafif azarlama ya da ağır horlama? Yani ne olursa olsun yanıt olumsuz. Beni sarsacak, üzecek, efkârlandıracak bir yanıt. Ama beni korkutmuyor. Beni korkutan olumsuz yanıt, beni bir ay, beş ay, en fazlası bir yıl, bilemedin iki yıl üzecek. Daha fazla mı olur? Neyse sonra geçip gidecek. Anılar solacak, tutkular dinecek, duygular körelecekti. En sonunda ölüm tüm olup biteni kendi siyah boyasıyla sıvayacak.”¹³⁸

¹³⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 53.

¹³⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 31.

¹³⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 31.

¹³⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 32.

“Bilmiyorum, yalnız bildiğim şu ki o zaman yirmi yaşındaydım. Ve ben o zaman öyle düşünüyordum.”¹³⁹

Diyalog kısımlarında aktarıcıya ait söylemler (dedi, söyledi vb.) mevcuttur. Bu diyalog kısımlarında anlatıcının müdahaleci tavrı ortadadır. Diyaloglarda dolaylı konuşma aktarımı tercih edilmiştir.

“Güle güle,” dedi. Geç kalma. Geç kalmışsın zaten. Ortalık kararmış. Nasıl gideceksin?”¹⁴⁰

- Ben hazırım dedim.¹⁴¹

- Sahi ne çağrısıydı bu? diye sordum.¹⁴²

- Geldik mi? Burası mı? diye sordu.

- Evet!

Araba durdu. Nergiz indi arabadan. İnerken bana sordu,

- Ben ödeyeyim mi?”¹⁴³

“- Hayır dedim.

-O oo...

Sürücü eliyle anlamını çözemediğim bir işaret yaptı. Sonra yüzünü bana döndü, puştçasına güldü ve başını salladı,

- Anlaşıldı, dedi.”¹⁴⁴

“- Hey!.. Dur! Dur, bakalım, taksi!

Beni duyan sürücü, frenleyip çivilendi. Çağırdım. Geri geldi. Bindim. Sürücü karanlıkta şaşkınlıkla bana bakıyordu. Benim yüzüm, gülüyor,

- Fikrimi değiştirdim, dedim. Çek bakalım.

- Nereye?

¹³⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 33.

¹⁴⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 38.

¹⁴¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 39.

¹⁴² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 43.

¹⁴³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 47.

¹⁴⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 48.

Ben,

- Kızı indirdiğimiz yere, dedim. Sonra şişinerek ekledim, nişanlımı.

- Yaaaa. Demek öyle...

Sürücü güldü, ağzı kulaklarına vardı.

Bir bilse, bu anda bu sürücünün benim için kardeşimden bile çok değerli olduğunu bu anda içtenliğimle, duygularımı onunla paylaşmak istediğimi.

- Bilirsin, dedim. Küçük bir toplantı, kızın arkadaşlarının evinde, ben katılmak istemiyordum, işim vardı. Ama sonra düşündüm, kızı gereksiz yere yalnız gönderdiğimi anladım. Orada kimlerin olabileceğini kestiremezsin ki.”

Sürücü kıvançla destekledi.

- Tabii ya... dedi. İnsanoğlu çiğ süt emmiş, güven olmaz.”¹⁴⁵

Örneklerden de anlaşılabilceği gibi konuşma kısımlarında anlatıcının yarı müdahaleci tavrı ortadadır. “Dedi, söyledi” gibi ifadeler bunu açıkça göstermektedir.

Hikâyede anlatıcı, kurgu dünyasının içinden gelmektedir. Olayları gören, yaşayan ve anlatan aynı şahıstır. Kahraman-anlatıcının varlığı açıkça hissedilir.

2.4.4. Algılama Derecesi

2.4.4.1. Mekân Tasviri

Hikâyede anlatıcı mekân tasvirine fazla yer vermez. Yaptığı tasvirler kısa ve ayrıntısızdır. Olayların yaşandığı yerleri ayrıntılı bir şekilde vermeyen anlatıcı yaptığı bu tasvirlerde de varlığını ortaya koymaktadır.

“İkimiz de sokağın dönemecinde durmuştuk.”¹⁴⁶

“Balkona bakıyordum.”¹⁴⁷

“Bitişik odadan balkona, balkonun döşemesine yamuk bir ışık düşmüştü. Işığın üzerinde gölgeler vardı. O odada Nergiz giyiniyordu. Zaman zaman aynanın önünden

¹⁴⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 50.

¹⁴⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 31.

¹⁴⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 36.

ayrılıp, gardıroba yaklaşıyor. İşte o zaman gölge yok oluyor. Gölge, rolünü oynayıp bitiren dansçılar gibi hafif bir hareketle, baş eğerek çekiliyor. O zaman balkon döşemesi boş kalıyor. Gri, boş bir balkon döşemesi.”¹⁴⁸

“Caddeler parlıyordu. Cilalanmış siyah çizmeler gibi. Caddelerin aynaya dönen asfaltında, değişik renkte ışıklar yzüüyordu. Yeşil, sarı, kırmızı. Araçların ön farı caddeleri sarı ışıkla süpürüyor, arka stop lambalarıysa yol boyunca kan kırmızı sürükleniyordu.

Kırmızı şerit gibi.

Birden trafik lambaları caddeye yeşil ışıklar serpmiş oldu.

Gökte ipek başörtüsü bulutlar. Aralıklarından gözüken gökyüzü... Gözünüz görebildiğince yayılan ekin.”¹⁴⁹

Hikâyede önemli unsur zaman olduğu için yazar, mekân tasvirini ön plana çıkarmaz. Çünkü vermek istediği mesaj; kayıp giden zamanın tekrar gelmeyeceği ve zamanın hiçbir şeyin ilacı olmadığıdır.

2.4.4.2. Karakterin Kimliği

Hikâyede anlatıcı karakterlerin tasvirlerinde ayrıntıya girmemekle beraber okuyucuya onların fiziki özellikleri hakkında bilgiler verir. Kendi kimliği hakkında da kendi ağzından bilgiler veren kahraman-anlatıcının varlığı yine ön plandadır.

“Ben yirmi yaşındaydım, böyle düşünüyordum.”¹⁵⁰

“O zaman, o gün, saat üçe çeyrek kala, kadın, ince ve narin, ay ışığında keman iniltisine benzeyen elini kaldırdı.”¹⁵¹

“O zaman, o gün, saat üçe çeyrek kala, kül rengi eski model, boyları kazınmış bir taksi durdu. Sürücüsü tıpkı kasaba benziyordu.”¹⁵²

¹⁴⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 36.

¹⁴⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 42.

¹⁵⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 32.

¹⁵¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 33.

¹⁵² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 34.

“Canım bir iş yerinin başında Murtuz bulunursa, o işten ne hayır beklenir ki? Bu adamın yaşam boyu bağımsız önerisi olmuş muydu? Elifi mertek sanır, hiçbir şeyden anlamaz. Ama akıl vermekte üstüne yok. Ukalalıkta eline su dökülmez...”¹⁵³

“Nergiz bizim oturduğumuz odaya girdi. Yay gibi ince. Yay gibi dimdik, uzun. Sesi keman sesi.”¹⁵⁴

“Al kırmızı gülleri, ak vazodan toplayan uzun parmaklı bu kızın yeşil giysisi.

“Asef, Nergiz’in nişanlısıydı.

Nergiz, Şemsi’nin kızıydı.

Şemsi benim dostum...”¹⁵⁵

“Saçlarını dağıtmıştı yağmur. Yanağını, kaşını, kirpiğini yalayıp yıkamış, gözlerinin bebeğine kara bir su birikintisi gibi noktalanmıştı. Her dalında narin bir çiçek ya da küçük meyveler asılan bir ağaca benzetmişti onu yağmur.”¹⁵⁶

“O gençleri seviyordum ben. Onlar akıllı, sağlıklı, ateşli, güzel gençlerdi.”¹⁵⁷

“Yüksek ökçeli, zarif, ufacık çizmeleriyle sokağı, yağmuru döve döve gitti.”¹⁵⁸

“Birden salonun açık kapısından Nergiz’i gördüm. Dans ediyordu. Yeşil giysisinin yakasın al kırmızı güllerden biri takılmış. Omuzları çıplak. Günün modasına uygun. Kısa kesilen saçları, konuşması, tutumu, yaşam biçimi de modaya uygun.”¹⁵⁹

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi karakterlerin sadece fiziki özelliklerine değinen anlatıcı onların iç dünyaları hakkında herhangi bir bilgi vermez. Çünkü ben merkezli anlatıcın karakteri sınırlı anlatıcı olduğundan olaylar ve kişiler hakkında görünen dışında bilgiler verme yeteneğine sahip değildir.

¹⁵³ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 35.

¹⁵⁴ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 38.

¹⁵⁵ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 39.

¹⁵⁶ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 41.

¹⁵⁷ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 44.

¹⁵⁸ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 47.

¹⁵⁹ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 52.

2.4.4.3. Zaman Özeti

Taksi, Zaman ve Ötesi hikâyesinde anlatıcı zamanı geriye kırılmalarla okuyucuya vermektedir. Geçmişe dönüşler yaparak okuyucuyu bilgilendirmektedir. Hikâyenin yazılma zamanı, metnin sonunda yer alan, 1961 yılıdır. Fakat hikâyenin yazılma zamanı ile hikâye zamanı arasında ilişki kurulacak bir bilgi metinde yer almaz.

“Ben yirmi yaşındaydım, böyle düşünüyordum.”¹⁶⁰

“O zaman, o gün, saat üçe çeyrek kala, kadın, ince ve narin, ay ışığında keman iniltisine benzeyen elini kaldırdı.”¹⁶¹

“Yaşlı bir adamım ben. Gençliğim çoktan çekip gitmiş.”¹⁶²

“Ama neden, bu yağışlı akşam bana o güneşli günü çağırıştırıyor? Üstelik her şey değişik. Dönemeç o dönemeç değil. Bu başka bir sokağın köşebaşı. Nergiz benim o zaman uğurladığım kadın değil. O kadın da gençti. Tıpkı Nergiz gibi. Ama o bilmem bundan kaç yıl önce gençti. Ben de gençtim o zaman, Nergiz’se şimdi genç. Ama ben yaşlıyım.”¹⁶³

“Yağmur dinmek üzereydi. Sokak kalabalık. Sahi bugün pazar akşamı.

Havada bahar kokusu var. Az soğuksa da mart soğuğu, baharın öngünü...”¹⁶⁴

Hikâyenin adından anlaşılabileceği gibi zaman kavramı hikâye içerisinde ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü kahraman gençliğinde yapamadığı bir şeyi yaşlılığında gerçekleştirmiş; fakat artık bunu yapmanın zamanı çoktan geçmiştir.

2.4.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Hikâyede anlatıcı bu bölümde varlığını açıkça ortaya koymaktadır. Anlatıcının müdahaleci tavrı en üst konumdadır. Bu kısımlarda anlatıcı karşısındaki adına konuşmaya ve düşünmeye başlar.

“Ben sensiz nereye gidebilirim ki? diyecek. Ayrılık dolu bir yaşam çekilir mi? sensizliğe nasıl katlanırım?”¹⁶⁵

¹⁶⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 31.

¹⁶¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 33.

¹⁶² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 36.

¹⁶³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 40.

¹⁶⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 51.

*“Bir de onun beyninde ve gönlünde, isteklerinde, anılarında, kulaklarında, gözlerinin içinde yerleşen, esmer, ela gözlü yakışıklı bir genç. Akıllı, becerikli hem de biraz delidolu, delikanlı.”*¹⁶⁶

*“Ne anlaşıldı?” diye sert bir edayla çıkışmak istedim ama vazgeçtim. Çıkışmadım işte. İsterse Nergiz hakkında kötü şeyler düşünsün. Düşüncesini değiştirmek için oturup ona olup biteni mi anlatmalıyım? Hayır, sürücünün yanlışısını, tek bir sözcük ya da hareketle düzeltmeliydim. Ondan da vazgeçtim. Ne gereği var? Bu adam belki de ne bana ne de Nergiz’e bir daha rastlamayacaktı. Üstelik ne beni, ne de Nergiz’i tanımaz. Öyleyse onun bu yanlışısı kimseye zerre kadar dokunmaz. Düşündüklerini yalnız kendi içinde yaşayacak, hem de tek bir akşamlik, belki de yalnız birkaç saat, dakikalık...”*¹⁶⁷

2.4.4.5. Açıklama

Açıklama kısmında anlatıcı yorumlar yaparak okuyucu bilgilendirir. Bu yorumlar anlatıcının kendisine aittir ve açıklama kısımlarında ben merkezli anlatıcının varlığı açıkça görülmektedir.

“Bana göre insanlar mutlu kılınmışlar. Yalnız kendilerine mutluluğu arzulamak, esenlik umudunda yaşamak ve sevinç gölgesinde barınmak hakkı verilmiştir.

*Mutluluğa yaklaştıkça, bu kavram tazeliğini, kokusunu, güzelliğini, albenisini yitirir. Mutluluk ufuk gibidir, görünür ama ulaşılmaz, yaklaştıkça uzaklaşır.”*¹⁶⁸

“Sürücüsü tıpkı kasaba benziyordu.

*“Her şeyden, kardeşimin ölümünden, anamın gözyaşlarından bile, benim için daha aziz olan bu kadın, bu beş dakika da kimseyi, hiçbir zaman, hiçbir yerde kimseyi sevmediğim kadar sevdiğim kişi, ilk aşkım, son aşkım, damalı, demin yeşil şimdiyse kırmızı ışıklı taksiyle sonsuza dek gitti.”*¹⁶⁹

Kahraman-anlatıcı (benzer anlatıcı) tarafından aktarılan hikâyede açıklama kısımlarında olaylar ve kişiler hakkında yorumlar yapılır. Hikâyede açıklama

¹⁶⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 32.

¹⁶⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 43.

¹⁶⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 48.

¹⁶⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 33.

¹⁶⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 34.

kısımlarında yaptığı yorumlarla müdahaleci tavrını ortaya koyan iç anlatıcının varlığı açıkça hissedilir.

“Şövkət hanım, taşıdığı büyük kayık tabağın ağırlığı altında horlanmış, yerin dibine geçmiş gibiydi.”¹⁷⁰

“Bu titreyiş ay ışığının okşadığı narin ürpertiler kadar zarif.

“Yaşam müzik gibidir. Son bulmadıkça sürer, durmaz... Belki kopabilir, kesilebilir, susabilir. Ama durmaz yani yerinde sayamaz. Yinelenemez. Belki de böylesi iyi. Bozuk gramofon kime yarar?

Giyinmekte olan bir kadının yere düşen gölgesinden daha hazin ve şiirsel ne olabilir? Bu gölgeler ne kadar ani, geçici, uçarı, melankolik. Birer mucize gibi ya da rüzgârlı bir gün, pınar sularının aynasında, söğüt yapraklarının titreyişi gibi.”¹⁷¹

“Ben paltomu giyerken, Nergiz, uzun vazoda bulunan kırmızı gülleri uzun parmaklarıyla topladı.

Al kırmızı gülleri, ak vazodan toplayan uzun parmaklı bu kızın yeşil giysisi...”¹⁷²

“Oysa Nergiz’e yağmur da yakışır.

O gençti, güzeldi. Benim yaşıma geçkin. Ve bu yüzden bugünkü ikircimliğim de o günkü kararsızlığına benzemez. O zaman karşıma yalnız kendi yabancılığım, kendi aymazlığım, kendiiç donukluğum direnmekteydi.”¹⁷³

“Caddeler parlıyordu. Cilalanmış siyah çizmeler gibi. Caddelerin aynaya dönem asfaltında, değişik renkte ışıklar yüzüyordu. Yeşil, sarı, kırmızı. Araçların ön farı caddeleri sarı ışıkla süpürüyor, arka stop lambalarıysa yol boyunca kan kırmızı sürükleniyordu.”¹⁷⁴

“Bir de onun ne akıllara, ne anlatıma ne de bu arabaya sığmayan güzelliği.”¹⁷⁵

¹⁷⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 35.

¹⁷¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 37.

¹⁷² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 39.

¹⁷³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 41.

¹⁷⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 42.

¹⁷⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 43.

“Ama biliyordum, çocuklaşarak çağırıyor kabullensem, gençlerin arasına katılsam, bu aldanişımın kokusu hemen tütecek. Orada onların arasında oldukça, uyumsuz bir yama gibi duracağım.”¹⁷⁶

“Kış geçmişti, ayaz da. Hasırlar açılıyor. O kaba saba görüntü ortadan kalkıyor. Yerine altından ince ve zarif, güzel ve yeşil bahar çıkıyor.

“Nergiz şimdi arabadan inecek, vedalaşıp gidecek. Orada bu biçimsiz, yağmurluğu ve paltosunu çıkaracak. Onu soğuktan, ıslanmaktan koruyan bu kaba örtüler kalkınca, o; taze, ince, yeşil giysili bir bahar olarak ortaya çıkacak.”¹⁷⁷

“Yüksek ökçeli, zarif, ufacık çizmeleriyle sokağı, yağmuru döve döve gitti.”¹⁷⁸

“Beni duyan sürücü, frenleyip çivilendi.”¹⁷⁹

“Marketten çok pahalı nefis bir vazo çalmış gibi duyumsuyorum kendimi.”¹⁸⁰

“İçerde curcuna, vur patlasın, çal oynasın. Gürültü ayyuka çıkmış.

“Zevkleri çağdaş, gülüşü çağdaş, bilinci çağdaş. Ama şimdi yaptığı eski bir dans, çağdaş. Eski Karabağ yörelerinden alınmış bir dans. Oyunda ilginç bir uyum var. Kemiklerin, kasların esnekliğinden mi, mimiklerin şirinliğinden mi ne?”¹⁸¹

“Bugün erkek arkadaşları arasında dans eden bu kız sanki, yüzyıllarca kara çarşaf altında boğulan kadınlık duygularının en narin, en ince gizlerinden, beklentilerinden söz ediyordu.

“Son basamağı ininceye dek müzik sesi gürdü. Gür ama yorgun vurgulu, başıboş bir ezgi, sanki durgunluğunun sonunu aramaktaydı ama bulamıyordu.”¹⁸²

¹⁷⁶ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 44.

¹⁷⁷ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 46.

¹⁷⁸ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 47.

¹⁷⁹ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 50.

¹⁸⁰ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 51.

¹⁸¹ Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 52.

¹⁸² Rızayev, Seçilmiş Öyküler, 53.

2.5. YAĞMUR DİNDİ

2.5.1. Özet

Hikâye kahramanı Bahtiyar her hafta geldiği yirmi yıllık arkadaşı Fuad'ın evinden ayrılıyordu. Buzovna'dan Bakü'ye dönüyordu. Dönüş yolunda düşüncelere dalan Bahtiyar yol boyu bu düşüncelerine çözümler arar.

Otobüste yedi yaşından itibaren yirmi yıllık arkadaşı olan Fuad hakkında düşüncelere dalan Bahtiyar, Fuad'ın bilimsel olarak yaptığı çalışmayı kendi çalıştığı Bilim Kurulu'nun cevabı karşısında ona nasıl açıklayacağını düşünür. Fuad bu düşüncelerlederken otobüste bir olay yaşanır. Yaşlı bir kadın cüzdanını deniz kenarında kaybettiğini ve hiç parası olmadığını söyler. Bunun üzerine biletçi kadına inanmaz ve onu azarlar. Otobüsteki herkes kadının yalan söylediğini düşünür. Fakat kadın ineceği yere gelince şoföre beklemesini söyleyerek gidip bilet parasını getirir. Otobüsteki herkesi utandırır. İşte bu olay Bahtiyar'ın insanlara bakışını değiştirir. Fuad'ın çalışmalarının doğruluğuna inan Bahtiyar, ön yargılı olmanın yanlış sonuçlar doğurduğunu düşünür.

Fuad, ömrünü bu çalışmalara adamıştır. Eğer bu çalışmaları bilim kurulu tarafından başarısız kabul edilirse Bahtiyar yirmi yıllık arkadaşına karşı gönül borcunu ödememiş olarak kendini suçlu hissedecekti. Tam tersi olur deneyler kabul edilirse Fuad'ın karşıtı olan insanların bu defa kendisini dostunu kayırıyor düşüncesiyle suçlayacaklarını düşünmekteydi. Çünkü bu deneyler kabul edilirse Fuad bilim dünyasında adından söz ettirecekti. Kahraman, arkadaşının başarılı deneylerine onay verdiği zaman kötü insan ve dost kayıran torpilci olarak nitelendirilmekten korkmaktadır.

Bu iki korku arasında kıvranan kahraman aslında bu yapıtların başarılı olduğunu bilmektedir. Ne pahasına olursa olsun Fuad'ın yapıtlarının gerçekten başarılı olduğuna inanan kahraman artık ne suçlamaları ne de kötü insan olarak nitelendirilmeyi sorun yapar. Çünkü o, gerçekten bu çalışmaların bilim dünyası için başarılı deneyeler olduğuna inanmaktadır. Bu yüzden doğru olanı yapmayı tercih eden Bahtiyar'ın artık içi rahattır. Tam bu sırada otobüs Bakü'ye varmıştır.

2.5.2. Anlatı Seviyesi

“*Yağmur Dindi*” adlı hikâyede olaylar hikâye kahramanlarından birisi tarafından anlatılmaktadır. Ben merkezli anlatıcı tarafından aktarılan hikâyede anlatıcı yarı müdahaleci konumdadır. Anlatıcı, olayları ve kişileri kendi gözlemlerine dayanarak okuyucuya aktarır. Metinde anlatıcı varlığını hiçbir şekilde gizlemez.

Hikâye çerçeve anlatı içerisinde alt anlatısı olan iki bölümden oluşur. Hikâyede anlatı seviyesi bölümler arasında değişmez.

Bahtiyar’ın arkadaşı Fuad’I ziyareti, ziyaret sonrası Buzovna’dan Bakü’ye dönmesi	Çerçeve Anlatı	İç Anlatı
Bahtiyar’ın Kamer’le ilgili gördüğü düş	Alt Anlatı	İç Anlatı

Şekil - 3

Bahtiyar’ın arkadaşı Fuad’ı ziyareti sonrası dönüş yolculuğunda aklından geçenler çerçeve anlatı, bu yolculuk sırasında gördüğü düş ise alt anlatı olarak değerlendirilebilir. Bölümler hikâye içinde belirgin çizgilerle ayrılmamıştır.

Çerçeve anlatının başlangıcı;

“*Buzovna’dan Bakü’ye dönüyordum.*”¹⁸³

Çerçeve anlatının sonu;

“*Otobüs Bakü’ye vardı. Yağmur dindi.*”¹⁸⁴

Alt anlatının başlangıcı;

“*Şimdi ben ünlü bir futbolcuyum. Mevsim yaz Fuadgilin konuğuyum yazlıkta. Kamer radyoyu açıyor, maç var.*”¹⁸⁵

Alt anlatının bitiş kısmı;

“*Kamer sarsarak uyandırdı beni. “Kalk Bahtiyar bu kadar uyumak yeter.”*”¹⁸⁶

¹⁸³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 55.

¹⁸⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 72.

¹⁸⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 59.

Hikâyede her iki metinde de anlatıcı aynı kişidir. Kahramanın düşünde yaşadığı olay asıl olayı keserek araya yerleştirilmiştir. Metin içerisinde yeniden metin oluşturulmuştur. Alt metin olarak karşımıza çıkan düşte görülen bu anlatı asıl hikâyeden ayrıdır. Alt metinde yer alan kişiler asıl metindekilerle aynı kişilerdir. Fakat yaşanan olay kahramanın düşünde gerçekleşir ve kahraman düştten uyanınca asıl olay kaldığı yerden devam eder.

2.5.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

“*Yağmur Dindi*” adlı hikâyemizde anlatıcının katılım benzer anlatıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani hikâyeyi nakleden kişi hikâye kahramanlarından birisidir. Canlı karakterler ile olaylar okuyucuya aktarılır.¹⁸⁷ Anlatıcı hikâyede yer alan diğer kahramanlar gibi kurgu dünyasının varlıklarından biridir. Bu sebeple de karakterin dünyası ile anlatıcının dünyası birleşir. Bu tip anlatıcılara kahraman-ben anlatıcı adı da verilir.

*“Yine ayrıldığım bağ, üzüm çardaklarının gölgesi, kumların ayaklarımızı kavuran sıcaklığı, akşamın okşayıcı yumuşak serinliği ve de dostlar üzerine düşünmeye koyuldum.”*¹⁸⁸

“Fuad’la ben sırdaştık. Onu tüm arkadaşlarımdan daha fazla severdim; bilinen bir kitap gibiydi benim için. Ben bu kitabın her yaprağını, her tümcesini her sözcüğünü bildiğimi sanıyordum... Bilmiyormuşum!”

*Dün az daha Terlan boğuluyordu. En iyi yüzenleri olan ben, öyle kendimi yitirmiş, öyle şaşkınım ki soyunup suya atlamayı akıl edemedim.”*¹⁸⁹

*“Benim yaz tatilim çoğunlukla Fuadgilin yazlığında geçer. Kamer’in yakın sırdaşı oldum. Fuad’a söylemediği şeyleri bile bana açar.”*¹⁹⁰

“Böyle yapıyor ki,” dedi. “Pantolonu kırılsın, dizleri tobalaşsın.” Kamer’in açıklamasına karşın, yine her hafta Sultan oturunca Fuad’la ben anlamlı

¹⁸⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 61.

¹⁸⁷ Demir, 59.

¹⁸⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 57.

¹⁸⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 58.

¹⁹⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 59.

anlamlı birbirimize bakıyoruz. Sultan herkesle olduğu gibi benimle de çok saygılı davranıyor. Yine de ondan pek hoşlanamıyorum.”¹⁹¹

“Karanlıkta Kamer’i göremiyorum, heyecanını yalnız titreyen sesinden duyumsuyorum.”¹⁹²

“Biliyorum,” dedim. Bir sigara çıkarıp yaktım.”¹⁹³

“Zehirli deyince anımsadım. Dün Kamer bana şakayla karışık zehir zemberek sözler söyledi.”¹⁹⁴

Hikâyede katılım kimi yerlerde okuyucuyla sohbet ederek kendisini ortaya koyar. Anlatıcı içinden karşısında biri varmış gibi konuşmaya başlar. Sorular sorar kendisine. İç diyalog (kahramanın içinden kendi kendisiyle konuşması) tekniğini kullanır.

*“Bana gelince, Kamer, Fuad, Sultan beni sadık bir dost iyi bir insan olarak kabul ederler. Bir hafta sonraki bilim kurulu’nda Fuad’ın çalışmalarını yetersiz bulursam, ne olacak? Yirmi yıllık dostunun çalışmasını, hem de yaşamı kadar önemli çalışmasını yerden yere vuran bir insan, dost ve iyi olarak nitelenebilir mi? Peki bu çalışmayı uygun bulursam ne olur? Doğru olmadığına emin olmadığım bir konu hakkında hatır için olumlu oy kullanan insan iyi birisi midir? Neden? Yirmi yıllık dostluk uğruna mı? Bu doğru bir tutum mu? O zaman dostluğu masaya yatıralım. Gerekli değil mi?”*¹⁹⁵

Hikâyede bir diğer katılım da diyalog kısımlarında gerçekleşmektedir. Ben merkezli anlatıcı kimi diyaloglarda bağımsız dolaysız konuşma aktarımını tercih ederken kimi yerlerde ise kendine ait aktarım ifadeleri (dedi, söyledi vb.) kullanarak bağımsız dolaylı konuşma aktarımın seçerek varlığını ortaya koymaktadır.

“Kamer,

- Bugün su öyle güzeldi ki...

Kopardığım dutları ağzıma atıyorum,

- Akşam yine gireriz.

- Yoo, ben kente ineceğim.

¹⁹¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 63.

¹⁹² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 64.

¹⁹³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 65.

¹⁹⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 66.

¹⁹⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 68.

- *Ne var kentte?*
- *Hiç öylesine.*
- *Bir sırrın var gibi...*
- *Sana bir şey söylemek istiyorum.*
- *Ne hakkında?"*

İri bir dut sataştı gözüme koparıp ağzıma attı.

- *Hiç, kalsın sonra anlatırım. Sen akşam denize Fuad'la git.*
- *Olur.*
- *Bahtiyar, sen Sultan'ı tanır mısın?*¹⁹⁶

Yukarıda diyalog kısmında anlatıcının varlığına gereksinim duymadan bağımsız dolaysız konuşma ile aktarım yapılan bu kısımlarda okuyucu ile konuşmacılar arasına hiçbir aktarıcının varlığı girmemiştir.

"Kamer,

- *Ay, ay Bahtiyar, diyor. Sizin takımın maçı, sen neden oynamıyorsun?*

Ben,

- *Boş ver bensiz oynasınlar bakalım ne olacak?"*¹⁹⁷

*"Böyle yapıyor ki, dedi. Pantolonu kırışmasın, dizleri tobalaşmasın."*¹⁹⁸

*"Borç yiğidin kamçısıdır," dedi."*¹⁹⁹

Yukarıdaki kısımlarda da dolaylı anlatımlar karşımıza çıkmaktadır. Burada anlatıcı 'dedi' gibi aktarım ifadelerine yer vererek yarı müdahaleci tavır sergilemektedir. Anlatı bu tavrını daha çok alt anlatı kısmında ortaya koyar.

Karakteri sınırlı anlatının en önemli özelliği hikâye kahramanlarından biri olması ve canlı bir varlık olarak karşımıza çıkmasıdır. Açıklamalarda da anlaşılacağı gibi anlatımda dolaylı ve dolaysız konuşmaya yer verilmiştir.

¹⁹⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 62.

¹⁹⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 59.

¹⁹⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 63.

¹⁹⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 70.

2.5.4. Algılama Derecesi

2.5.4.1. Mekân Tasviri

Hikâyelerde anlatıcının varlığını ortaya koyan en küçük işaretlerden birisi mekân tasviridir. Anlatıcı mekân tasviri ile olay arasında ilişki kurar ve anlatımı daha inandırıcı kılmak için gerçek hayattan mekânlara yer verir.

“Arkaya dönüp bakınca, mavi deniz, altın sarısı güneş ve kum. Boz kayalar...”²⁰⁰

“Hüzünlü bir akşamdı. Denizin bitmeyen ve alkış sesini andıran homurtusu, ılınmış kumsalın katkısız güzelliği, Pirşağı’ya doğru batmaya giden güneşin kızılığı, Abşeron akşamlarının şiirsel üzgün, biraz da acılı güzelliği...”

Kahvenin önündeki sekide oturan yaşlı köylüler, su kuyusunun başına toplanan çocuklar... Dükkân camekânları, yokuş, arkasına dekor gibi çizilen deniz, kıyı, ufuk, pazar yeri, tren istasyonu, demir yolu bariyeri.”²⁰¹

Mekân tasvirlerinde benzer anlatıcı varlığını açıkça ortaya koyar. Etrafında gördüğü nesneleri aktarırken söz sanatlarından yararlanan aktarıcı, kendi ruh halini mekân tasvirine yansıtır. Yani hikâyemizde anlatıcının varlığını mekân tasvirlerinden de belirlemek mümkündür.

“Yine ayrıldığım bağ, üzüm çardaklarının gölgesi, kumların ayaklarımızı kavuran sıcağı, akşamın okşayıcı yumuşak serinliği ve de dostlar üzerine düşünmeye koyuldum.”²⁰²

“Ağaçlara tırmanıyoruz sonra. Kocaman dut ağacında, benim özel bir dalım var, Kamer’in kendi dalı.”²⁰³

Yukarıdaki kısımların bazısında anlatıcı, insanın nesneye bakışıyla oluşan bir mekân tasvirine gitmiştir. Ben merkezli anlatıcı tarafından aktarıldığı için aynı zamanda hem anlatıcının hem de hikâye kahramanının ruh halinin mekâna yansımadır.

²⁰⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 55.

²⁰¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 56.

²⁰² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 57.

²⁰³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 62.

2.5.4.2. Karakterin Kimliği

Anlatıcıyı tespit etmede karakterin hem fiziksel hem de ruhsal özelliklerinin belirlenmesinin de önemi büyüktür. Hikâyemizde bu kısımlar benzer anlatıcı tarafından yapılır. Anlatıcı kendi görüş ve düşüncelerine göre karakterlerin kimliklerini ortaya koyar.

*“Kamer, eşi Sultan, Fuad, bir de küçük Terlan. Terlan, Kamer’le Sultan’ın kızı. Kamer, Fuad’ın bacısı, Fuad benim en yakın dostum.”*²⁰⁴

*“Ben ele avuca sığmayan yaramaz bir çocuktum. Karşılaştığımızda Fuad kestane rengindeki uzun saçlarını yüzüne dökmüştü.”*²⁰⁵

“Aslında Sultan oldukça iyi bir çocuk. Onu yakından tanıyınca içtenlikle sevdim. Tabii ki Kamer de iyi bir kız.”

*Kamer’in beyaz çizgili mavi bir giysisi vardı üstünde. Artık, ince ve çekici bir kızdı. Doğurduktan sonra oldukça şişmanladı.”*²⁰⁶

*“Biz bizyiz şimdi, dostluğumuz bir yana, ben Fuad’ı hep biraz yüreksiz, hatta biraz korkak, çekingen bilirim. Gerek çocuklukta, gerekse gençliğinde hiçbir zaman kimseyle dalaşmak, dövüşmek durumuna düşmedi. Genelde sert tartışmalara bile girmez. Her zaman gölgede kalmayı, yalnız gezmeyi, az konuşmayı sever. Kimseye karışmaz, hiçbir hurgürlü olaya girmez. Daima dingin, daima rahat...”*²⁰⁷

*“Ziver teyze de saygın bir insan, hem de cana yakın. Bu huyu Kamer’e de geçmiş.”*²⁰⁸

Anlatıcı kimi yerlere otobüste yanında oturan ve etrafındaki birkaç kişiyi kamera-göz aracılığıyla okuyucuya aktarır.²⁰⁹ Çünkü anlatıcı bu kişilerin sadece görülen kısımlarını okuyucuya aktarır.

*“Sıçradım yerimden. Otobüste şişman, esmer, yaşlı bir kadın bağıırıyordu...”*²¹⁰

²⁰⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 55.

²⁰⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 58.

²⁰⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 64.

²⁰⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 67.

²⁰⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 71.

²⁰⁹ Demir, 95.

²¹⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 56.

*“Yanımda sıska cılız biri oturuyordu. Uzun burnu, kepçe kulakları vardı, tilkiyi andırıyordu ve durmadan soru soruyordu.”*²¹¹

2.5.4.3. Zaman Özeti

“Yağmur Dindi” adlı hikâyemizde zaman bir günlük kısa bir dilimi kapsamaktadır. Anlatıcı olayı bir haftalık tatil sonundaki otobüs yolculuğu sırasında anlatır.

“Bir haftada kanımız kaynamıştı birbirimize, ayrılmak zordu.

*“Hüzünlü bir akşamdı. Denizin bitmeyen ve alkış sesini andıran homurtusu, ılınmış kumsalın katkısız güzelliği, Pirşağı’ya doğru batmaya giden güneşin kızıllığı, Abşeron akşamlarının şiirsel üzgün, biraz da acılı güzelliği...”*²¹²

*“Eğilip pencereden baktım bulutlar çekilmek üzere.”*²¹³

Otobüs Bakü’ye vardı.

*Yağmur Dindi.”*²¹⁴

Anlatıcı hikâyenin ilerleyen paragraflarında geriye dönüşler yapar. Çocuklukta yaşadığı olayı anınsayarak onu okuyucuya anlatır.

“Hiç unutmam, birinci sınıfta, okul yaşamımın ilk günü eylül ayının birinde tanıştık. Ben ele avuca sığmayan yaramaz bir çocuktum. Karşılaştığımızda Fuad kestane rengindeki uzun saçlarını yüzüne dökmüştü. Nedense bu bana dokunmuş, “gösteriş meraklısı, budala” demiştim, ona sataşmışım. Dalaştık, benkiminle dalaşsam döverim. Anam da beni döver. Çünkü dövdüklerimin büyükleri yakınmaya ona gider.

*Dün az daha Terlan boğuluyordu.”*²¹⁵

*“Yirmi yıldan beri, yedi yaşından beri tanıdığım, arkadaşlık ettiğim Fuad’ı düşündüm.”*²¹⁶

²¹¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 57.

²¹² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 55.

²¹³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 71.

²¹⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 72.

²¹⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 58.

²¹⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 56.

2.5.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımı, anlatıcının kişilerin duygu ve düşüncelerine müdahale etmesiyle gerçekleşir. Anlatıcı, karakterin yerine konuşmaya ve düşünmeye başlar. Burada anlatıcının katılımı en üst seviyededir.

*“Küçük Terlan çok korkmuştu. İyi ki olup bitenden Kamer’in haberi olmadı, yoksa ödü kopardı.”*²¹⁷

*“Sanki Kamer bu durumu çoktan bekliyor, içini döktü. Sanki bunları ben bilmiyorum, sanki ben Fuad’ı ancak onun kadar tanıyorum ve onun kendi düşüncelerinden habersizim.”*²¹⁸

Anlatıcı kendi düşüncelerini okuyucuya kendi gözünden aktarır.

*“Yarın Fuad’ın karşıtları, beni dost kayırmakla, kişisel duygulara sığınıp bilimsel nesnelliğe karşı çıkmakla suçlarsa haksız mı olurlar?”*²¹⁹

*“Kamer’e Fuad’ın ünü mü gerek? Hayır, kardeşinin manen rahatlaması ona yeter. Sinirlerinin sakinleşmesi... Ün kimin neyine? Herhalde Fuad’ın kendisine de gerekmez. Fuad’a yalnız inanç ve ülkü gerekir. Kendine güveni, yaptığın işin gerekli ve insanlara yararlı olduğuna inanması gerekir. Eğer buna inanmazsa, yaptıklarının meyvesini, insanlara yararını görmese o zaman... Hayır, böyle olmamalı. Fuad yaşamanın anlamını, varlığının amacını ortaya koymuştur. O yanılmaz. Buna yüreklilik gerekir. Böyle bir yüreklilik Fuad’da var mı?”*²²⁰

Yağmur Dindi hikâyesinde karakterin düşünmediği ya da söylemediği şeyin aktarımı benzer anlatıcı (kahraman-ben) tarafından yapılır.

2.5.4.5. Açıklama

Anlatıcının olaylar ve kişiler arasındaki ilişkiyi kendi açısından değerlendirerek okuyucuya aktarmasıdır. Bir tür yorum yapma tekniğidir. Anlatıcının varlığına işaret eden bu ifadeler doğrudan anlatıcıya aittir. Zira, yorum, kişinin bizzat kendi görüş ve düşünceleridir.

²¹⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 58.

²¹⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 64.

²¹⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 68.

²²⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 71.

Yağmur Dindi hikâyesinde açıklama kısımlarına sıkça yer verildiği görülmektedir. Ben merkezli anlatıcı tarafından yapılan bu açıklama kısımları anlatıcının varlığını ortaya koyar ve okuyucu ile karşılıklı ilişki içine girer.

*“Hüzünlü bir akşamdı. Denizin bitmeyen ve alkış sesini andıran homurtusu, ılınmış kumsalın katkısız güzelliği, Pirşağı’ya doğru batmaya giden güneşin kızıllığı, Abşeron akşamlarının şiirsel üzgün, biraz da acılı güzelliği...”*²²¹

“Yanımda sıska cılız biri oturuyordu. Uzun burnu, kepçe kulakları vardı, tilkiyi andırıyordu ve durmadan soru soruyordu.

*Yine ayrıldığım bağ, üzüm çardaklarının gölgesi, kumların ayaklarımızı kavuran sıcağı, akşamın okşayıcı yumuşak serinliği ve de dostlar üzerine düşünmeye koyuldum.”*²²²

“Dost olmak herhalde aynı anıyı paylaşmak demektir.

Dün az daha Terlan boğuluyordu. En yüzenleri olan ben, öyle kendimi yitirmiş, öyle şaşkınım ki soyunup suya atlamayı akıl edemedim. Kızın babası Sultan’da donup kalmıştı, heykele dönmüştü. Oysa Fuad çıt çıkarmadan kendini burgacın ortasına attı, Terlan’ı çıkardı. Belki de bunda şaşılacak bir şey yoktu. Şaşılacak şey Fuad’ın haliydi, dingin ve temkinli.

*Erkek çocuk psikolojisi değişik aşamalardan geçer. Belirli yaşa dek kızlara olan ilgiyi ya da onların sana olan ilgisini büyük bir giz gibi saklarsın. Bu birinci aşama, ikinci etapta tersine herkese açar, çoğu kez de abartarak anlatırsın.”*²²³

*“Ağaçlara tırmanıyoruz sonra. Kocaman dut ağacında, benim özel bir dalım var, Kamer’in kendi dalı. Fuad’a gelince o ağaca tırmanmaz. Durmadan kitap okur.”*²²⁴

*“Sultan’ı tanırım. Son zamanlarda Kamergile sık uğrar. Oturunca hep pantolonu dizinden yukarı çeker. Bu yaptığı Fuad’la bana gülünç gelir.”*²²⁵

²²¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 55.

²²² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 57.

²²³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 58.

²²⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 62.

²²⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 63.

2.6. O GECENİN SABAHI

2.6.1. Özet

Yazar, hikâyede 1937 yılı olaylarının insanlarda nasıl korkular yaşattığını gözler önüne sermiştir. Bir gece insanların uyudukları bir anda gelen gürültülü araba sesini rejimin adamları sanarak korkan insanların bu durum karşısındaki endişeleri anlatılmaktadır.

Gelen arabadan inen kişilerin ayak seslerini bir bir kapı önünde işiten insanlar korkulu gözlerle kapının çalmaması için dua etmektedir. Ayak sesleri, 4. katın 8 nolu dairesinde oturan Murat Zeynalli'nin önünde susar. Kapı çalınır ve bu ses apartmanın içinde yankılanır. Murat Zeynalli'nin suç işlediği için götürüldüğünü düşünen apartman sakinleri sabah sofada Zeynalli'yı görünce şaşırırlar. Sofada siyah bir levha üzerinde beyaz harflerle apartmanda oturanların ismi yazılıdır. Yönetici Beşir kara kova ve fırçasıyla Zeynalli'nin ismini karalamak için fırçasını kaldırır ve tam o sırada Zeynalli çıkıp gelir. Zeynalli'yı gören apartman sakinleri şaşırırlar. Aslında Zeynalli'yı götüren araba onların düşündüğü gibi polis arabası değildir. Eşi Feride'nin doğumu için gelen ambulanstır. İnsanlar korkularından cama bile çıkıp bakamamışlardır. Bu yüzden de Zeynalli'nin suçlu olduğu için götürüldüğünü düşünmüşlerdir.

Hikâye o gece doğan çocuğun konuşmasıyla son bulur. Ona göre her yıl ayrı bir anlam ve ayrı bir renk taşımaktadır. 1917 yılı devrim rengine, 1924 yılı matem rengine, 1941 yılı askeri üniforma rengine, 1945 yılı mayıs rengine boyanmıştır. Kendi doğum tarihini 1937 olarak söyleyen yazar bu yılın aslında insanlar arasında korku ve tedirginlik dolu yıllar olduğunu bilmektedir. Fakat onun için bu yıl onun doğum tarihidir ve güneşi, ağaçları, dünyayı ilk kez gördüğü yıldır.

2.6.2. Anlatı Seviyesi

O Gecenin Sabahı hikâyesi üç bölümden oluşmaktadır. Anlatı seviyesi bölümler arasında farklılık göstermektedir. Hikâyenin giriş bölümünde anlatıcı gözlemci bakış açısıyla olayları aktarır. Gözlemci (müşahit) bakış açısı okuyucuya sadece gördüklerini yansıtır. Olaylar ve kişiler hakkında derinlemesine bilgiye sahip değildir. Geçmiş veya

gelecek hakkında bilgiler vermez ve şahıslar üzerinde de sınırlı bilgilere sahiptir. Yani şahitlik ettiği kadarıyla olayları okuyucuya aktarır.

Üç bölüme ayrılan hikâyede asıl öykünün yer aldığı ikinci bölümü çerçeve anlatı, diğer bölümleri ise alt anlatı olarak ele alabiliriz.

Arabadakilerin apartmana girişi, apartman sakinlerinin korkuları ve Zeynallı'nın oğlunun dünyaya geldiğinin öğrenilmesi	Temel anlatı	Dış anlatıcı
Arabanın mahalleye gelişi ve mahallenin durumu	Temel anlatı 1	İç anlatı
O gece doğan çocuğun konuşması	Temel anlatı 2	İç anlatı

Şekil - 4

Arabadakilerin rejimin adamları sanılması ve apartmana girmeleri ile Murad Zeynallı'nın oğlunun dünyaya gelmesi temel anlatı (çerçeve anlatı), arabanın mahalleye gelişi ve mahallenin durumu alt anlatı 1, dünyaya gelen çocuğun kendi düşüncelerini okuyucuyla buluşturduğu son bölüm ise alt anlatı 2'dir.

O Gecenin Sabahı hikâyesinde yazar anlatıları belli çizgilerle ayırmıştır. Geçişler kesin çizgilerle belirlenmiştir.

Çerçeve anlatının başlangıcı;

*“Dört katlı apartmanın zemin katında 1 numaralı dairede yaşlı bir çift karı koca oturuyor.”*²²⁶

Çerçeve anlatının sonu;

*“Gözünüz aydın, kutlarınız, dedi ve ivedi çekip gitti.”*²²⁷

²²⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 74.

²²⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 84.

Anlatıcı, gözlemci figür bakış açısıyla hikâyenin ilk bölümünde olayın yaşandığı mekân hakkında tanıtıcı bilgiler verir. İlk bölümü hikâye içerisinde alt anlatı 1 olarak değerlendirebiliriz.

Alt anlatı 1'in başlangıcı;

*“Gece, Bakü'nün dingin sokaklarından biri.”*²²⁸

Alt anlatı 1'in sonu;

*“Gece yaklaşık iki sularında, sokağın sessizliği dört katlı apartmanın önünde duran, bir arabanın gürültücü acı fren sesiyle parçalandı. Bu ses uyuyanların uykularını bıçak gibi kesti. Ama kimse yatağından fırlamadı. Kimse balkona çıkmadı. Kimse pencerelere yanaşmadı. Herkes yattığı yerden, kulağını ses kaynağına, tek bir noktaya dikti.”*²²⁹

Hikâyede son bölümde anlatıcı benzer anlatıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani anlatıcı hikâyedeki katılımcılardan birisidir.

Alt anlatı 2'nin başlangıcı;

*“O gece doğan çocuk bendim.”*²³⁰

Alt anlatı 2'nin sonu;

*“Oysa benim için o yıl yaşamımın en önemli yılıdır. Güneşi, ağaçları, dünyayı ilk kez o yıl gördüm.”*²³¹

Hikâyede olayın yaşandığı mekân hakkında bilgi verilen bölüm olan alt anlatı 1 ile asıl olayın yaşandığı çerçeve anlatı kısmında anlatıcı dış anlatıcı olarak karşımıza çıkar. Olaylar alt anlatı 1'de gözlemci figür, çerçeve anlatı kısmında ise hâkim bakış açısı ile anlatılır. Kişilerin düşüncelerine giren anlatıcı onların akıllarından geçirdiklerini okuyucuya aktarır. Hâkim bakış açısı, olaylar ve kişiler hakkında en çok bilgiye sahip anlatıcıdır. Asıl olayların yaşandığı bölüm olan ikinci bölüm temel anlatı olarak nitelendirilebilir.

²²⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 73.

²²⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 73.

²³⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 84.

²³¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 84.

Geçmişte yaşadıklarını kaleme alan anlatıcı üçüncü bölümde varlığını açıkça ortaya koyar. Alt anlatı 2 olarak adlandırdığımız bu bölümde yer alan anlatıcı aslında diğer olayları da anlatan kişidir. Bu bölümde anlatıcı ben merkezli olarak karşımıza çıkmakta ve asıl olayda doğan çocuk olduğunu söyleyerek doğduğu yılın insanların hafızasında nasıl yer ettiğini açıklar.

2.6.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

Hikâyede karşımızı çıkan ilk kişi anlatıcıdır. Anlatıcıların hikâyede yer aldıkları konumlar bakış açılarını belirler. Bu hikâyede anlatıcı olarak hem dış hem de iç anlatıcıyı görmek mümkündür.

Hikâyede ilk bölümün anlatıcısı gözlemci bakış açısıyla karşımıza çıkmaktadır. Anlatıcı bu bölümde mahallenin durumunu gözlemlediği kadarıyla okuyucuya aktarır.

“Sokağın ağzında iki büyük apartman karşı karşıya duruyor. İki beton yığını.

Az ötede küçük bir bahçe park var.

Yalnız bir tek kanepede üzerine kırık kanat gibi sarkan dalın altındaki kanepede, iki kişi birbirine sokulmuş oturuyor. Oğlan, kızın saçlarını okşuyor.”²³²

Hikâye içerisinde en önemli rolü anlatıcı üstlenir. Zira okuyucu her şeyi anlatıcıdan öğrenir. Her şeyi gören ve şahit olan anlatıcıdır. Hikâyede ikinci bölüm olan ve temel anlatı kısmını oluşturan bu bölümde anlatıcı hâkim tavrıyla karşımıza çıkar. Her şeyi bilen konumdadır ve anlatıcının varlığı sınırlandırılmamıştır.

“Yönetici Beşir düşünde çay içiyor.”²³³

“Bu gecenin yaşamının önemli günlerinden birisi olsa da sonuncusu olmayacağını biliyordu. Başka önemli bir gün, bir sabah. Gerçeğe, adalete açılan sabah. Bu sabah ne zaman sökecek? Hangi gün? Hangi ay? Hangi yıl?”²³⁴

“Yanılmış olmalılar! diye düşündü. Peki, bu katta ancak bir daire olduğunu bilmiyorlar mı?”²³⁵

²³² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 73.

²³³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 74.

²³⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 77.

²³⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 79.

“5 numaralı dairede Gurbankişi ikircikti, kafa yoruyordu. ‘Kalkıp Moskova’ya gitsem? Mektubu elden götürsem? Bakalım.”²³⁶

Hikâyede alt anlatı olan son bölümde ise anlatıcı benzer anlatıcı olarak karşımıza çıkar. Ben merkezli anlatıcının devreye girmesiyle hikâyedeki anlatının inandırıcılığı artmış olur.

“O gece doğan çocuk bendim.

Ben anketlerde, doğum yılımı 1937 olarak yazarım.

Büyüyünce bu yılın halk anısında korku ve tedirginlik yılı olarak yerleştiğini öğrendim. O gün sayısız güzel insanımızın canına kıyılmış.

Oysa benim için o yıl yaşamımın en önemli yılıdır. Güneşi, ağaçları, dünyayı ilk kez o yıl gördüm.”²³⁷

Hikâyede diyalog kısımlarında bağımsız dolaylı konuşmayı tercih eden anlatıcını yarı müdahaleci tavrı ortadadır.

Dolaylı konuşmanın geçtiği diyaloglar:

“Kes gülmeyi! dedikten sonra, çirkin bir sövgü savurdu.

Hay Allah dedi. Nasıl da unutmuşum, üstümüzde bir kat olduğunu. Tovuz ağlamaklı sesiyle,

Dördüncü kat, diye onayladı ama sövgü hala kulaklarında çınlıyordu.”²³⁸

“İç karartıcı şeyler düşünmeyin, dedi. Ambulanstı, Feride’yi doğumevine götürdük. Gece bir oğlumuz doğdu...” Tovuz alnına vurdu elinin ayasıyla ve ‘Hay Allah’ dedi. ‘Nasıl da unutmuşum? Feride’nin karnı burnundaydı... Gün sayıyordu.”²³⁹

“Sahi hiç düşünemedik, dedi. Analı babalı büyüsün. Tanrı can sağlığı, uzun ömür versin.”²⁴⁰

²³⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 82.

²³⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 84.

²³⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 81.

²³⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 83.

²⁴⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 84.

O Gecenin Sabahı hikâyesinde açıklamalardan da anlaşılacağı gibi üç ayrı bakış açısının kullanıldığını görmekteyiz. Hikâyede anlatıcının katılımı hem en üst seviyede hem de gözlemci ve ben merkezli anlatıcının varlığıyla sınırlı konumdadır.

2.6.4. Algılama Derecesi

2.6.4.1. Mekân Tasviri

O Gecenin Sabahı hikâyesinde mekân tasvirine ilk bölüm olan alt anlatı 1’de sıkça yer verilmiştir. Anlatıcı gözlemci figür açısıyla olayın geçtiği apartmanın yer aldığı sokağı kısa tasvirle okuyucusuna sunar.

“Bakü’nün dingin sokaklarından biri.

Sokağın ağzında iki büyük apartman karşı karşıya duruyor... İki beton yığını.

Az ötede küçük bir bahçe park var.

Park, sokak, apartmanlar, hepsi karanlığa gömülü. Yalnız sağdaki dört katlı apartmanın bir penceresinden canlı bir ışık demeti sokağa süzülüyor.”²⁴¹

Mekân, anlatıda geçen olayların yer aldığı sahne konumundadır ve anlatıcının varlığı mekânın tanıtılmasında önemli rol oynar.

“Dört katlı apartmanın zemin katında 1 numaralı dairede yaşlı bir çift karı koca oturuyor.”²⁴²

“Gurbankişi son üç aydan beri karyolasının yanı başına iki takım iç çamaşırı, dış fırçası, tozu ve üç kalıp sabun koymakta.”²⁴³

“Üçüncü katta iki daire var.

5 numaralı bundan iki hafta önce boşalmış.

6 numaralı dairedeyse Cevanşir adlı birisi var.”²⁴⁴

“Sofanın dış kapısından gri beton döşemeye yamuk bir ışık demeti düşmüştü. Kapının açık kanadından sokağın bir bölümü ve karşı dairenin pencere pervazına

²⁴¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 73.

²⁴² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 74.

²⁴³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 76.

²⁴⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 78.

kaplar içinde dizilen yeşil ‘semeni’ler(Nevruz Bayramı için çimlendirilen buğday filizleri) görülüyordu.”²⁴⁵

Hikâyede mekân olarak, Bakü’nün sokağı ve bu sokakta bulunan bir apartman seçilmiştir. Apartman hakkında detaylı bir tasvir yapmayan anlatıcı bulunduğu sokak hakkında daha fazla tanıtıcı bilgiye yer vermiştir. Hikâyede geçen pasajlardan apartmanın 4 katlı 8 daireden oluşan bir bina olduğunu anlıyoruz.

2.6.4.2. Karakterin Kimliği

Hikâyede şahıs kadrosu oldukça kalabalıktır. Daha çok asıl olayın gerçekleştiği temel anlatı kısmında kişilere ve onların özelliklerine yer verilmiştir.

“Beşirkişi apartman yöneticisi. Karısının adı Züleyha.”²⁴⁶

“Beşir’in oturduğu dairenin karşısında 2 numaralı dairede yaşlı dul bir kadın oturuyor. Zehra karı.

Zaten Zehra teyzenin kulakları biraz sağırdı, uykusu da ağır. Top atsalar uyanmaz. Şimdi de uyanmadı.

Kiracısı Sekine adlı bir daktilo. Otuz iki yaşında, yumuşak huylu, çirkin yüzlü, içine kapanık bir kız.”²⁴⁷

“İkinci kat 3 numaralı daire Surhay’ın evi. Surhay, bekâr bir mimar.

Gurbankişi son üç aydan beri karyolasının yanı başına iki takım iç çamaşırı, dış fırçası, tozu ve üç kalıp sabun koymakta. Zaten gençliğinden beri arkadaşı ona işkilli derlerdi.”²⁴⁸

“5 numaralısı bundan iki hafta önce boşalmış. Orada Ferec adlı bir besteci oturuyordu.

6 numaralı dairedeyse Cevanşir adlı birisi var. Karısı Tovuz ve altı yaşında kız Rena.”²⁴⁹

²⁴⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 83.

²⁴⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 74.

²⁴⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 75.

²⁴⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 76.

²⁴⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 78.

“Dördüncü katta da iki daire vardı. 7 numaralı dairede Salayev oturuyordu, Heşterhan’a sefer yapan geminin kaptanı. Haftanın üç günü evde dört günüyse, pazartesten perşembeye dek, denizde.

Ya petrolcü Zeynallı? Şu işe bak. Kim derdi ki bu fiyakasından geçilmeyen işçi... He? Son günlerde selamımızı bile almayan...”²⁵⁰

“Murad güldü mü ağzı kulaklarının dibine varır. Bembeyaz dişleri ortaya çıkar.”²⁵¹

Hikâyede apartman sakinlerinin özelliklerine kısaca yer veren yazar, son bölümde olayları anlatan kişi olarak varlığını ortaya koyar. Fakat fiziksel ve ruhsal özellikleri hakkında bu bölümde de bilgi mevcut değildir. Sadece hissettiklerini okuyucuyla paylaşmıştır.

“Ben anketlerde doğum yılımı 1937 olarak yazarım.

Oysa benim için o yıl yaşamımın en önemli yılıdır. Güneşi, ağaçları, dünyayı ilk kez o yıl gördüm.”²⁵²

Hikâyede yazar geçmişte yaşadığı bir olayı aktarır. Bunu başka kişiler üzerinden anlatan yazar, 1937 yılında insanların ve kendi ailesinin nasıl bir psikoloji içinde yaşadığının mesajını okuyucuya verir. Anar, toplumsal bir olayı ele aldığı bu hikâyede sıradan toplum insanına yer vermiş ve bu olay hakkındaki kendi düşüncelerini başka kişiler üzerinden okuyucuya aktarmıştır.

2.6.4.3. Zaman Özeti

O Gecenin Sabahı hikâyesinde yazar kesin tarih belirtmiştir. Olayı anlattıktan sonra aslında o gece doğan çocuğun kendisi olduğunu ve hangi yılda doğduğunu söyleyen yazar bize hikâyedeki olayın zamanını verir. Olay bir gece ve onun sabahında gerçekleşir. Yani hikâyede olaylar kısa bir zamanda gerçekleşir ve son bulur.

Gece yaklaşık iki sularında, sokağın sessizliği dört katlı apartmanın önünde duran, bir arabanın gürültücü fren sesiyle parçalandı.”²⁵³

²⁵⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 81.

²⁵¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 83.

²⁵² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 84.

“Ayak sesleri basamaklarla yükselirken demek ki nisanın 14’ü diye düşündü.”²⁵⁴

“Oysa bugün cuma dedi Cavanşir.”²⁵⁵

“Bu sabahsa yönetici Beşir, kara kova ve fırçasını alıp sofaya çıkarken saat yedi idi.”²⁵⁶

“Ben anketlerde doğum yılımı 1937 olarak yazarım.”²⁵⁷

Yazar, doğum yılının ne anlama geldiği hakkında da okuyucuya bilgi verir.

“Büyüyünce bu yılın halk anısında korku ve tedirginlik yılı olarak yerleştiğini öğrendim. O yıl sayısız güzel insanımızın canına kıyılmış.”

Oysa benim için o yıl yaşamımın en önemli yılıdır. Güneşi, ağaçları, dünyayı ilk kez o yıl gördüm.”²⁵⁸

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere öykü zamanı (hikâyede geçen olayın yaşandığı zaman dilimi) 14 Nisan 1937 Cuma gecesidir. Fakat öyküleme zamanı (hikâyenin yazar tarafından kaleme alınma zamanı) yazarın hikâyenin sonuna yazdığı 1964 yılıdır. Bu da bize olay zamanı ile yazılma zamanının aynı olmadığını gösterir.

2.6.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Yazar, burada karakterlerin bilinçaltına girer. Onların düşüncelerini okuyucuya aktarır. Kişilerin düşüncelerinden geçenleri onu konuşturmadan dile getirir. Kısacası yazar, kişilerin iç dünyalarında hissettiklerini okuyucuya kendi ağzından anlatır. Karakterin düşüncesinin sözcüsü olan yazar hâkim tavrıyla varlığını en üst düzeyde ortaya koyar.

“Araba durunca hemen uyandı Sekine. Tedirginlikle dinlemeye geçti. Ayak sesleri kapılarına yaklaştıkça Sekine’nin kafasında binlerce kuşku biçimlendi. Sonra cıva gibi küçücük küreciklere bölünüp yuvarlandı. Ardından bir araya gelip toparlandı. Yine parçalandı, yine birleşti.”

²⁵³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 73.

²⁵⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 80.

²⁵⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 81.

²⁵⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 82.

²⁵⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 84.

²⁵⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 84.

Hayır, bir tek ‘sözcük’ yüzünden olamaz... Hem de Ahmedov’dan başkası bilmiyor ki... Ahmedov böyle bir şey yaptırır mı? Yooo, hayır olası değil. Biliyorum, evet ‘sözcük’ önemli bir sözcük... Bunca önemli sözcüğü yazarken mi şaşırılmalıydım sanki? Kahrolası (z) harfi (p) nin yanında olmalıydı...

Hayır, dünyada inanmam Ahmedov yapmaz böyle bir şeyi!

Ama bilinmez ki eninde sonunda o da insan. Belki korkmuştur. Ama o korkak değil. Hem de büroda yalnız ikimiz vardık... Kimin haberi olmuş? Kuşkulanmış mı benden?”²⁵⁹

“Yanılmış olmalılar! diye düşündü. Peki, bu katta ancak iki daire olduğunu bilmiyorlar mı? 5 numara boş, 6’da da biz varız...”²⁶⁰

Hikâyenin bu kısımlarında anlatıcı, karakterlerinin düşüncelerinden geçenleri okuyucuya aktarır. Burada aracı rolünü üstlenen anlatıcı kişilerin iç dünyalarına tamamıyla hâkimdir. Karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımı hikâye içerisinde temel anlatı olarak değerlendirilen bölümde yer alır. Çünkü bu bölümde anlatıcı, hâkim anlatıcı konumundadır.

2.6.4.5. Açıklama

Hikâyede anlatıcı kimi yerlerde olaylar ve kişiler hakkında yorumlar yapar. Bu yorumları açıklama başlığı altında değerlendiriyoruz. Yazar, bu tarz açıklama kısımlarına hikâyede yer vermiştir.

“Park da boş, arınmış gülüşme gürültülerinden. Kanepelerin ince paralel tahtaları, yazılmamış çizgili defter yaprağını andırıyor.

Herkes uyumuş. Ama herkes tedirgin uykuda.”²⁶¹

“Yaşam boyu önemli günlerimiz var. Anılara yerleşen günler. Doğum günü, ilk sevginin tadıldığı gün, baba ya da ana olunduğu gün, bir yakınının yaş günü, büyük

²⁵⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 75.

²⁶⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 79.

²⁶¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 73.

umudun doğduğu gün, anılara işlenmiş olan günlerdir. Bir de işlenmeyen günler var, anıların söndüğü, ölüm günü gibi.”²⁶²

“Sofanın dış kapısından gri beton döşemeye yamuk bir ışık demeti düşmüştü. Kapının açık kanadından sokağın bir bölümü ve karşı dairenin pencere pervazına kaplar içinde dizilen yeşil ‘semeni’ler (Nevruz Bayramı için çimlendirilen buğday filizleri) görülüyordu.”²⁶³

“Bana göre öylesi yıllar var ki anılarımızda değişik renklerle belirlenmiş. Örneğin,

1917 yılı devrim rengine boyanmış,

1924 yılı matem rengine,

1941 yılı askeri üniforma rengine

1945 yılıysa mayıs rengine.”²⁶⁴

Ben merkezli anlatının ortaya çıktığı son bölümde anlatıcı yıllar hakkında genel bir açıklamaya gitmiştir. Anlatıcı bu yılların insanlar üzerinde ne gibi etkiler bıraktığını hikâyenin sonunda yaptığı açıklama ile okuyucuya aktarır.

---

²⁶² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 77.

²⁶³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 83.

²⁶⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 84.

2.7. BEN, SEN, O, BİR DE TELEFON

2.7.1. Özet

Hikâye Firuz, Kemal, Seymur, Rasim ve Murat adında beş arkadaşın aralarında tek bekâr olarak kalan Seymur'u evlendirme düşünceleriyle başlar. Bu beş arkadaş Rasim'in düğününden dönerken aralarında tek bekâr olarak kalan hikâyenin kahramanı Seymur'a teker teker rakam söylerler. Seymur'un çevirdiği numara ilk önce meşgul çalar. Telefonu bırakıp giderler.

Herkes eve gittikten sonra Seymur tekrar aynı rakamları çevirir ve bu kez bir kız çıkar. Seymur karşısındakinin telefonu yüzüne kapatacağını düşünür fakat kız aksine konuşmayı kabul eder.

Seymur, her gece telefondaki sesle konuşur. Onun sadece adının Medine, ayakkabı numarasının otuz beş ve en çok sevdiği şeyin radyo olduğunu bilmektedir. Medine, pilot olan ilk eşini bir uçak kazasında kaybetmiştir. Seymur ise kıza isminin Ramis olduğunu söyler. Her gece günlük sıkıntılarını veya yaşadıklarını paylaşan Seymur, bir süre sonra bu sese bütün içini döker. Medine'ye âşık olan Seymur bunu ona söyler fakat Medine onunla yüz yüze görüşmeyi kabul etmez.

Bir gün Seymur yeni iş yerinde çalışanlarının numaraları arasında her gece çevirdiği rakamları görür ve şaşırır. Medine'nin kendisiyle aynı yerde çalışan bir sekreter olduğunu öğrenir. Bunu Medine'ye söylemeyen Seymur onunla bir oyun oynamaya başlar. Her gece aynı saatlerde Medine'yi aramaya devam eder. Medine ise telefonda sürekli Seymur'dan bahsetmektedir. Telefonda Medine, Seymur'u anlatırken onu kıskanır. Aslında o, kendisini kendisinden kıskanmaktadır.

Medine iş yeri müdürü Seymur'a âşık olur. Seymur ona evlenme teklif eder. Bir gece Seymur'u evine davet eden Medine, onunla otururken birden sessizce bir şey dinlemeye başlar. Seymur anlar ki Medine telefonu dinliyor. Fakat artık telefonun hiç çalmayacağını bilen Seymur, bir mucize olmasını ve telefonun çalmasını ister fakat telefon ebediyete kadar susmuştur.

2.7.2. Anlatı Seviyesi

Ben, Sen, O, Bir de Telefon hikâyesinde anlatı iki kısımdan oluşur. İlk anlatı okuyucuya girişte açıklama niteliğinde verilmiştir. Yazar burada asıl olayın sonundaki duygularını okuyucuya aktarır. Bu giriş kısmını iç anlatıcının anlattığı alt anlatı olarak değerlendirebiliriz. Bu kısımdan sonra asıl olayın anlatıldığı bölüm başlar. Bu bölümü ise temel anlatı olarak değerlendirebiliriz.

Hikâyede her iki bölümde de anlatı seviyesi değişmez. Ben merkezli anlatıcı hikâyenin başından sonuna kadar devam etmektedir.

	Anlatı seviyesi	Anlatıcının konumu
Seymur'un rastgele çevirdiği bir numarada karşına çıkan kızla konuşması ve ona âşık olması ziyareti	Temel anlatı	İç anlatıcı
Seymur'un başından geçen bu telefon konuşmasının sonunda hissettiklerini dile getirmesi	Alt anlatı	İç anlatıcı

Şekil - 5

Hikâyede ben merkezli anlatım başından sonuna kadar devam etmektedir. Yapı bakımından tek bir metinden oluşan hikâyeyi iki bölüme ayırmak mümkündür. İlk bölüm olan ve alt anlatı olarak değerlendirdiğimiz bölüm şöyle başlar:

*“Dün senin telefonun öldü. Yalnız insanlar ölmez ki... Telefon numaraları da ölür. Ömrün boyunca çok rakam unutacaksın: nüfus cüzdanının seri numarasını, sonuncu işinden aldığın maaşını, dostunun otomobilinin plakasını, ayın uzaklığını, yaşadığın şehrin nüfusunu.”*²⁶⁵

Alt anlatının bitiş kısmı:

*“Bin kere tekrarlanan şey: Ben, sen, bir de o, elbette. Ama bir de telefon.”*²⁶⁶

Temel metnin anlatıldığı bölümün başlangıcı:

²⁶⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 85.

²⁶⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 86.

“Her şey Rasim’in düğününde başladı.”²⁶⁷

Anlatıcı bu cümle ile olayı anlatmaya başladığının mesajını okuyucuya verir. Bu bölümün sonu ise şöyle biter:

“Biliyordum ki o bir daha telefon etmeyecek, hiçbir zaman telefon etmeyecek, ama bir an ben de kuşkulandım, ben de beklemeye koyuldum ve ben de bir mucize bekledim; istedim ki, telefon çalsın.

Telefon susmuştu.”²⁶⁸

Hikâyede her iki anlatıda da anlatıcı iç anlatıcı konumundadır. Yani hikâyeye kahramanlarından birisidir. Olayları hem yaşayan hem de aktaran aynı kişidir. Bu kısımlar hikâyeye içerisinde belirgin çizgilerle birbirinden ayrılmaz. Tek parça bir ötetinden oluşur fakat yukarıda yaptığımız gibi olayları birbirinden ayırmak mümkündür.

2.7.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

Hikâyede ben merkezli bakış açısı hâkimdir. Benzer anlatıcı konumunda olan anlatıcı, olaylar ve kişiler hakkında derinlemesine bilgiler vermez. Çünkü ben merkezli anlatıcının hikâyeye katılımı sınırlıdır.

“Şimdi bu numara yok. Yani var ama benim için yok. Benim için bu şimdi yasak bölgedir. Elimin altındaki bu beş rakam şimdi benim için ulaşılmaz uzaklıktır. Kilometreler, miller, ışık yılları bu mesafenin beşte dördünü geçebilirim dört rakamı çevirebilirim, ama hiçbir zaman son rakamı beşinciye çevirmeyeceğim. Senin numaran kilitli kapıdır, anahtarını kaybettim.”²⁶⁹

“Kendimde kendime şaşıra şaşıra hiç bilmiyorum ki, niye bu yabancıya hiç kimseye söylemediklerimi söylemeye başladım. İşteki zorluklarımdan, eski dostum Firuz’la gün geçtikçe uzaklaşmamızdan, tez hocamı niçin sevmediğimden, müzakerede ona ağızımdan çıkanı değişimden ve bunun gibi daha başka şeylerden. Ben niye bunları yalnızca ona söylüyordum? Ben de bilmiyordum. Ama kendimi tutamıyordum da.”²⁷⁰

²⁶⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 86.

²⁶⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 114.

²⁶⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 86.

²⁷⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 95.

Anlatıcı bir iç anlatı bir de dış anlatıcı olarak sınıflandırılır. Şayet anlatıcı hikâye kahramanlarından biri ise (ben merkezli) iç anlatıcı, eğer anlatıcı dışardan biri ise (hâkim veya müşahit) bu da dış anlatıcı olarak adlandırılır. Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi bu hikâyenin anlatıcısı iç anlatıcıdır.

Hikâyede katılımın en az olduğu yer ise diyalog kısımlarıdır. Bu kısımlarda anlatıcının müdahalesi ortadan kalkar. Hikâyede diyaloglar çoğunlukla telefon konuşmalarından oluşur. Bu telefon konuşmalarında yazar, bağımsız dolaysız konuşma formunu tercih etmiştir.

“- Evet

- *Selam.*

- *Selam. Kimsiniz?*

- *Benim. Gelin tanışalım.*

- *Ama tanışmak için vakit biraz geç.*

- *Geç mi? Hayır, asla! Tam vaktidir. Ben şu an çok yakın bir dostumun düğününden çıktım. Bu, benim sonuncu bekâr arkadaşım. Bana öyle geliyor ki, bugün onun düğünü değil yasıydı.*

- *Vayy, vay, vay. Niye öyle diyorsunuz? Peki, siz evli değil misiniz?*

- *Hayır, peki ya siz evli misiniz?*²⁷¹

Yazar, hikâyede geçen birkaç diyalogda bağımsız dolaysız konuşma formunun dışına çıkarak aktarıcıya ait aktarım ifadelerine (dedi, söyledi vb.) yer vermiştir. Bu kısımlarda ise anlatıcının yarı müdahaleci tavrı ortaya çıkmış olur.

“- *Kendine layık kız bulamıyor, dedi.*

- *Mutlaka, dedim, ancak bir şartla.*

- *Gözümün ışığı, dedi. Gecenin bu vaktinde sana nereden kız bulacağız?*

- *Evet, dedim, tamamıyla doğru buyurdunuz. Onun için bu sohbeti kapatalım.*

- *Güzel fikir, dedim, ama jetonum yok.*

²⁷¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 89,90.

- *Be adam, aklına gelen numarayı çevir, dedi.*

- *Korkak, dedim, mesele de bunda.*”²⁷²

Hikâyeden aldığımız yukarıdaki diyalog örneklerinde de görüldüğü gibi yazar, hem bağımsız dolaysız konuşmaya hem de bağımsız dolaylı konuşmaya yer vermiştir.

2.7.4. Algılama Derecesi

2.7.4.1. Mekân Tasviri

Mekân tasviri anlatılarda anlatıcının varlığını ortaya koyabilecek en küçük işaretlerden biridir. Bu hikâyede mekân tasviri ayrıntılı bir şekilde verilmez. Büyük bir kısmı telefon konuşmalarından oluşur. Seymur, Medine’yi her gece bir telefon kulübesinden arar. Kulübe hakkında hiçbir bilgi verilmez.

“*Biz uykuya dalmış şehrin, artık geceye ait sokaklarında yürüyorduk ve birden Firuz’un karısı benim koluma girdi.*”²⁷³

“*Deniz kenarındaki parka döndüm, uzun bir süre insansız bulvarı dolaştım, karanlık denize ve uzaktaki rengârenk şamandıralara bakıyordum, birden aradığım telefon numarası aklıma geldi. Saat gecenin ikisiydi. Yakındaki telefon kulübesine girdim, kumbaraya jeton attım ve numarayı çevirdim.*”²⁷⁴

Hikâyede çok ayrıntıya girmeden Seymur, Medine’nin evi hakkında da kısa bir bilgi verir.

“*Neringa radyosu, yumuşak tabure, abajur, her şey aynen benim hayal ettiğim gibiydi.*”²⁷⁵

Daha çok telefon konuşmalarından oluşan hikâyede ayrıntılı mekân tasvirlerine rastlanmaz.

²⁷² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 87, 88.

²⁷³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 87.

²⁷⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 89.

²⁷⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 114.

2.7.4.2. Karakterin Kimliği

Ben, Sen, O, Bir de Telefon hikâyesinde çok kalabalık şahıs kadrosu mevcut değildir. Olay birkaç kişi etrafında şekillenmiştir. Hikâyenin hem anlatıcısı hem de başkahramanı Seymur adlı kişidir. Olayları kendi ağzından anlatan Seymur, kişiler hakkında da çok fazla bilgi vermez. Hikâyenin temel anlatı kısmı olarak değerlendirdiğimiz bölümün başında hikâye kahramanlarının isimleri verilir.

*“Firuz nutkuna devam ediyordu. Biz beş kişiydik. Tıpkı o filmdeki gibi, anımsadınız mı; onlar beş askerdi. Ben, Kemal, Murat, Rasim, Seymur. Bizi birer birer esir ettiler. Birer birer boyunduruk altına aldılar. İşte bunlar aldı bizim hanımlar.”*²⁷⁶

Seymur kendisi hakkındaki bilgileri ise yine kendi ağzından kısa açıklamalarla okuyucuya paylaşır.

*“Müzakereden sonra Firuz beni evine götürdü. Biz onunla aynı enstitüde çalışıyorduk.”*²⁷⁷

*“O da bu konuda bana bir şey sormuyordu, ama biliyordu ki, yirmi dokuz yaşındayım, bekârım, bir bilimsel kurumda çalışıyorum.”*²⁷⁸

Seymur, telefonda tanıştığı Medine hakkında bilgiler verir.

*“Ben şimdi onun hakkında bazı şeyler öğrenmiştim, ama çok az şey. Biliyordum ki adı Medine, tek başına yaşıyor. Biliyordum ki, gözleri açık kahverengi, ayak numarası otuz beş.”*²⁷⁹

Seymur, Medine’nin bir sekreter olduğunu ve bu kez hayal ettikleriyle değil gerçekten gördükleriyle Medine’yi okuyucuya anlatır.

“- Velizade kim? diye sordum.

- Bizim sekreter. Az önce dosyayı verdiniz ona... Ne vardı ki?

*Ben pencereden baktım. Ela gözlü sekreter merdivenlerden aşağıya iniyordu. Merdivenlerden yüksek topuklu çizmelerinin tak tak tak, sesi geliyordu ve ben biliyordum ki, çizmesinin numarası otuz beş.”*²⁸⁰

²⁷⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 86.

²⁷⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 91.

²⁷⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 96.

²⁷⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 96.

“Sabahleyin ilk kez Medine’yi ‘benim Medinemi’ gördüm. Elbette onu dün de görmüştüm. Ama bu yüz başka yüzlerden biriydi, güzel, çekici bir yüzdü ama özel bir şeyle diğerlerinden ayrılmıyordu. Basit bir yüz. Belki ona güzel bile denilebilirdi ama nedense solgun, tutkun bir güzelliği bu, bütün bunlar dündü.”²⁸¹

Anlatıcı hikâyede yer alan telefonu da kahraman olarak nitelendirir. Seymur, telefonları sanki canlı bir varlıkmiş gibi tasvir eder.

“Bu hikâyenin kahramanlarından biri telefondur. Telefon hakkında birkaç söz söylemek istiyorum. Son zamanlarda telefonları düşünür olmuştum. Onlar bana ilginç ve değişik şekillerde görünüyorlardı. Bizim laboratuvar müdürümüzün odasında masanın üstünde siyah bir telefon var. Bu telefona her baktığımda bana öyle geliyordu ki, kablosu dinamit fitiline benzer. Müdürün daima endişeli, daima telaşlı, korkak gözlerine baktığımda bu telefonu, odasına geç patlayan mayın gibi koyduklarını sanıyordum. O, her çalışından her hareketinden irkilirdi. Mutlaka bu mayından telefon her an kötü bir haberle patlayabilir gibi geliyordu.”²⁸²

Hikâyenin kahramanı Seymur, Medine ile aynı yerde çalışan bir şube müdürü ve Medine ise Seymur’un sekreteridir.

“Bu tıpkı bir masala benziyordu. Kader bizi aynı iş yerinde karşılaştırmıştı, ama o hala bu konuda bir şey bilmiyordu. Şimdi o daktilosunda benim verdiğim büyük dosyayı yazarken, bunu benim verdiğimi hiç aklına getirmiyordu...”²⁸³

Hikâyede anlatıcı, aynı iş yerindeki birkaç kişinin ağzından Medine hakkında okuyucuya bilgiler verir. Seymur’la iş yeri arkadaşı arasında şöyle bir konuşma geçer:

“- Rahibe gibi. Hiç kimse onun yüreğine giden yolu bulamıyor. Vefalı kadınmış. Kocasından birkaç yıl önce vakitsiz öldü.

Öğrendim ki kocası pilotmuş, gökte ölmüş.”²⁸⁴

²⁸⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 102.

²⁸¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 103.

²⁸² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 95.

²⁸³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 102.

²⁸⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 106.

2.7.4.3. Zaman Özeti

Ben, Sen, O, Bir de Telefon hikâyesinde zaman kesin bir şekilde okuyucuya verilmez. Hikâyede öykü zamanları sadece günler üzerinden verilir ve belirgin bir zaman dilimi mevcut değildir.

*“Saat gecenin ikisiydi. Yakındaki telefon kulübesine girdim, kumbaraya jeton attım ve numarayı çevirdim.”*²⁸⁵

*“Ne çabuk unuttunuz. Anımsadınız mı, ben size telefon etmiştim. Bundan üç gün önce. Yine bu saatlerdeydi.”*²⁸⁶

“Yeni yılı Firuzlar’da karşılıyorduk. Yeni damatla gelin, Rasim’le Feride de gelmişlerdi. On ikiye on kala masaya geçtik.

*Saat on ikiyi vurdu, birbirimizi kucaklayıp öptük, herkes birbirine şans ve mutluluk diledi.”*²⁸⁷

*“Ocağın ikisinde yeni işime geldim.”*²⁸⁸

Hikâyede zaman dün, bugün gibi vakitlerle verilmiştir. Telefon konuşmaları ise gece saatlerinde gerçekleşir.

“Ben kendimi tutamıyordum, bu yeniliği ona da söylemek istiyordum. Otomatik telefondan onu aradım. İlk kez böyle erken arıyordum ve telefon cevap vermiyordu. ‘Zararı yok her zamanki vakitte telefon ederim, bırak sürpriz olsun.’

*Gece ona telefon ettim.”*²⁸⁹

Hikâyenin yazılma zamanının ise yazarın hikâyesinin sonuna yazdığı nottan 1967 yılı olduğu anlaşılmaktadır.

2.7.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Ben, Sen, O, Bir de Telefon hikâyesinde ben merkezli bir anlatıcı hâkimdir. Kahraman aynı zamanda anlatıcı olduğundan karakterin söylemediği ya da düşünmediği

²⁸⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 89.

²⁸⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 93.

²⁸⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 97.

²⁸⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 101.

²⁸⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 102.

şeyin aktarımına sıkça rastlamak mümkün değildir; fakat ilk bölüm olarak ele aldığımız alt anlatı kısmında karakter geçmiş bir olayın kendisinde ve düşüncesinde bıraktığı izlerden bahseder. Bunlar kahramanın yaşadığı olaylar hakkındaki izahları olarak değerlendirilir.

“Bazen bana öyle geliyordu ki, onun bu konuda hiç kimseyle konuşmamasının nedeni tümüyle aldırmazlığı, ilgisizliğidir. Bazen de tersini düşünüyordum. Düşünüyordum ki, o, bunu en titrek, en sevgili, en gizli bir duygu gibi gizliyor, hiç kimseye açmak istemiyor. Şaşılacak şeydi, sanki duygularım karmakarışıktı.

Hikâyede anlatıcı ben merkezli anlatıcı olduğundan olayları yaşayan ve aktaran kendisidir. Örneğin;

“Birden aklıma geldi ki, ilk kez kendim hakkında, kendimin ikinci beni hakkında başka bir kişi gibi düşünüyorum.”²⁹⁰

2.7.4.5. Açıklama

Hikâyede açıklama kısımları anlatıcının yorumlama kabiliyetidir. Olaylar ve kişiler hakkında yorumlar yapan anlatıcı açıklama kısımlarda okuyucuyu bilgilendirir.

“Seni görmeyebilirim de, ama o uzak mesafeden bile hissediyordum. Sahilde yaşayanların denizi görmediklerinde bile onu hissetmeleri gibi. Şimdi ise deniz kayboldu.”²⁹¹

Anlatıcı aşağıdaki diyalog kısımlarında da araya girerek okuyucuya açıklamalarda bulunur. Bunu ilk konuşmada iki çizgi arasında veren anlatıcı, ikinci konuşmada ‘dedi’ ifadesinden sonra yapmıştır.

“- Benim bir teklifim var diye Firuz’un karısı söze karıştı.- Onun her zaman bir önerisi olurdu,- hiç kimse sorumluluğu yüklenmek istemiyor. Gelin, öyleyse sorumluluğu bölüselim. Herkes bir rakam söylesin.

Firuz:

- Pekâla, dedi. O her zaman karısının önerisini beğenirdi.”²⁹²

²⁹⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 105.

²⁹¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 86.

²⁹² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 88.

“Birkaç gün sonra iş planının müzakeresinde laboratuvar müdürümüzle çok sert bir şekilde tartıştım. Hâlbuki O, aynı zamanda benim tez hocamdı.”

*Müzakereden sonra Firuz beni evlerine götürdü. Biz onunla aynı enstitüde çalışıyorduk.*²⁹³

*“Onun nazik parmakları vardı ve daktiloda yazarken insan piyanoda çalıyor sanırdı.*²⁹⁴

*“Görüşmeden sonra ben kendimi rahatsız hissettim, şöyle ki önce tamamıyla haklı değildim, ikincisi Firuz’un öğütlerini anımsadım, üçüncüsü de bu işten gitmek istemiyordum. Çünkü Medine burada çalışıyordu. Neyse sorumlu sekterin odasına gittim özür diledim.*²⁹⁵

*“Kadın psikolojisi tuhaftır. Başkasına âşık olur olmaz, sen en iyi dost, en yakın insan olursun.*²⁹⁶

Hikâyelerde yer alan açıklama kısımları okuyucuyu bilgilendirme amacıyla yapılır. Bu kısımlar tamamıyla anlatıcının kendine ait yorumlarıdır. Yazar, açıklama kısımlarında olaylar ve kişileri kendi penceresinden bakarak değerlendirir. Açıklama kısımları meddah tavrının yazıya aktarılmış formudur.²⁹⁷

²⁹³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 91.

²⁹⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 106.

²⁹⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 108.

²⁹⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 112.

²⁹⁷ Demir, 122.

2.8. GÜRCÜ FAMİLYASI

2.8.1. Özet

Hikâye Muradov Oktay'a gelen isimsiz bir telgrafla başlar. Anlatının kahramanı Muradov Oktay 29 Nisan'da Moskova'dan gelecek misafiri için havaalanına gider. Ama gelenin kim olduğunu bilmemektedir. Havaalanında bir süre bekledikten sonra uçak gelir ve Oktay yolcular arasında aklına gelen ve aklından kovduğu kişiyi görünce şaşırır. Gelen Oktay'ın on yıl aynı sınıfta okuduğu çocukluk arkadaşı Esmer'dir.

Esmer, uçaktan iner inmez Oktay'a saklanması gerektiğini söyler. Esmer, Cemal ile evlidir ve bir kızları vardır. Oktay'ın doğum gününü kutlamak için Bakü'ye gelmiştir. Aynı gece de tekrar dönecektir. Yıllar sonra doğduğu, büyüdüğü şehre gelen Esmer, şehrin değişimi karşısında hüzünlenir. Çocukluğunun geçtiği ev, tarihi yerler ya yıkılmış ya da harabeye dönmüştür.

Esmer, okul bittikten sonra okuduğu okulda kendisinden yedi sekiz yaş büyük İngilizce öğretmeni Cemal ile evlenir. Oktay, Cemal'den hiçbir zaman hoşlanmaz. Oktay ise hâlâ bekârdır. Çocuklukta yaşadıkları anıları hatırlayan Esmer ve Oktay birbirlerine karşı kendilerine bile söyleyemedikleri gizli bir duygu beslerler.

Esmer, çocuklukta Oktay'ın evinde kutladığı doğum günü partisini hiç unutmadığını ve yine aynı o gün gibi birlikte vakit geçirmek istediklerini söyler. Oktay'ın doğum günü ise 30 Nisan'dır. Annesi çocukken Oktay'ın doğum gününü 29 Nisan cumartesi günü kutlamıştı.

Esmer, sabaha karşı geldiği şehirden aynı akşam dönecektir. Oktay ve Esmer sinemaya giderler, şehri gezerler, yemek yerler ve gemiye binerler. Gemide denizden esen rüzgâr Esmer'in saçlarını savurur. Oktay, bir an Esmer'in elini tutar ve onu öper.

Bir süre sonra havaalanına gelirler ve Oktay, Esmer'e kocası Cemal için söylediklerinden dolayı özür diler. Onu uçağa bindirir ve yirmi dakika sonra ayın 30'u olur.

Oktay eve gelir ve sabah kız kardeşinin sesiyle uyanır. Kız kardeşi Ceyhun, abisini öperek onu uyandırır, yeni yaşını kutlar. Daha sonra elindeki telgrafi ona verir. Telgraf Esmer'in yolculukta mola verdiği Heşterhan'dan, Gürcü'den gelmektedir.

Telgrafta “Tebrikler. Öperim.” yazmaktadır ve “Kamikaze” imzalıdır. Hikâye yine aynı kişiden gelen telgrafla sonlanır.

2.8.2. Anlatı Seviyesi

Gürcü Familyası hikâyesinde anlatım birinci şahsın ağzından verilmektedir. Anlatıcı hikâye kahramanlarından birisidir. Ben merkezli anlatım anlatının başından sonuna kadar devam eder. Hikâye tek bir anlatıdan oluşmaktadır. Tek bir metinden oluşan bu hikâyeyi kendi içerisinde iki bölüme ayırabiliriz. Asıl olayın gerçekleştiği bölüm çerçeve anlatı diğer bölüm ise alt anlatı olarak ele alınabilir.

Çerçeve anlatı Esmer’in telgraf çekerek Oktay’ı ziyaret etme haberi, alt anlatı ise Oktay’ın Esmer’i karşılaması ve onunla Bakü’yü gezmesi, Moskova’ya dönüşü olarak değerlendirilebilir. Bu değerlendirmeyi Yavuz Demir’in Sami Paşazade’nin Küçük Şeyler hikâyesinde yapmış olduğu şemayı uygulayabiliriz.²⁹⁸

	Anlatı Seviyesi	Anlatıcının konumu
Esmer’in Oktay’ı ziyaret için telgraf çekmesi ve	Temel anlatı	İç anlatıcı
Esmer’in Oktay’ın yanına gelmesi ve yaşadıkları	Alt anlatı	İç anlatıcı

Şekil - 6

Çerçeve anlatı kısmı hikâyede Oktay’ın aldığı isimsiz telgrafla başlar. Yine aynı kişiden aldığı telgrafla sonlanır. Bu kez telgrafi gönderen kişinin ismi vardır.

“Bu ne garip telgraftı: “Muradov Oktay’a 29 Bakü’deyim, sefer sayısı 203 karşıla.”²⁹⁹

²⁹⁸ Demir, 45.

²⁹⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 115.

Ben merkezli anlatım hikâyeye tamamen hâkimdir ve anlatı seviyesi değişmez.

“Allah’a şükür ki telgrafi annem almış. Kız kardeşim alsaydı gör bak o zaman ne velvele kopardı. Tam bir yıl beni diline dolardı.”³⁰⁰

Çerçeve anlatının bitiş kısmı ise yine bir telgraftır.

“Ben telgrafi kaptım. İki söz. “Tebrikler. Öperim.” Bir de imza. “Kamikaze.”

Hikâyede alt anlatı olarak değerlendirdiğimiz kısım ise Oktay’ın Esmer’i karşılaması ile başlayan bölümdür.

“Her olasılığa karşı bütün yolculara göz gezdirdim, ama artık yüzde yüz emindim ki, telgraf ondan ve şimdi oraya buraya şaşkınca bakınarak beni arıyordu.”³⁰¹

Alt anlatının bitiş kısmı ise Esmer’in Moskova’ya dönüşüdür.

“Merdivenin üst basamağından dönüp el salladı, sonra uçağın karanlık kapısında kayboldu. Birkaç dakika sonra o, yüce karanlık gökte iki kırmızı, bir yeşil ışık noktasıydı. Yirmi dakika da geçti, ayın otuzu oldu ve benim yaşımda bir yaş daha arttı. Bu zaman ben şehre yaklaşıyordum ve gece vitrinlerin ışıkları soğuk, soğuktu.”³⁰²

Gürcü Familyası hikâyesinde anlatı başlangıç ve bitiş noktaları belli değildir. Anlatı, yapı itibarıyla tek bir hikâyeden oluşur.

2.8.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

Gürcü Familyası hikâyesinde anlatıcı hikâye kahramanlarından biridir. Anlatıcı, Oktay Muradov isimli bir mimardır. Ben merkezli anlatımın hâkim olduğu hikâyede karakterin dünyası ile anlatıcının dünyası birleşmiş durumdadır. Olayları hem yaşayan hem de aktaran kişi aynıdır. İç anlatıcı olarak nitelendirilen ben anlatıcı kahramanların iç dünyalarına hâkim değildir. Kişileri ve olayları sadece bir kamera özelliği ile okuyucuya aktarır. Ben merkezli anlatıcının hikâyede katılımı sınırlıdır. Her şey hakkında bilgi verme gibi bir özelliğe sahip değildir.

³⁰⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 115.

³⁰¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 117.

³⁰² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 143.

“Aklıma bir başka düşünce daha geldi ama bu düşünce tam anlamıyla hayaldi. Mümkün olmayacak şeydi, aklın alacağı iş değildi. Olamazdı.”³⁰³

“Her olasılığa karşı bütün yolculara göz gezdirdim, ama artık yüzde yüz emindim ki, ondan ve şimdi oraya buraya şaşkınca bakınarak beni arıyordu.”³⁰⁴

“Esmer, Bakü topraklarına ayak bastığında yüzünde heyecan, bir o kadar da yapay, bir o kadar doğal olmayan çılgınlıkta vardı, ama şimdi yavaş yavaş bu heyecan, bu çılgınlık makyaj gibi onun yüzünden yıkanıp siliniyor, yerine azıcık sinirli bir heykel ifadesi geliyordu. Senin kaç masken var, diye vaktiyle sorardım. O vakitler, benim böyle sorular sorma yaşımla gelmişti, ama bu sorulara yanıt bulma vaktim hâlâ uzaktaydı.”³⁰⁵

Hikâyede yer alan anlatıcı açıklamalardan da anlaşıldığı gibi benzer anlatıcı konumundadır; yani olayları yaşayan da aktaran da aynı kişidir. Ben merkezli anlatıcı hikâyede diyalog kısımlarında kimi yerlerde yarı müdahaleci tavrını ortaya koymuştur.

- *Sen anlat. Nasıl yaşıyorsun?*

- *Güzel, dedi. Güzelden de güzel. Asıl olarak dışarıda yaşadık. Ama Moskova’da da yaşamımız güzel geçiyor. Yeni evimiz üç odalı. Telefonu, altında garajı, banyosu lüks fayans kaplı, döşemesi plastik...”³⁰⁶*

Bağımsız dolaysız konuşmanın gerçekleştiği yerlerde ise anlatıcının varlığı sıfır düzeyine inerek ortadan kalkar. Hikâyede anlatıcı araya girerek metnin ilerleyişini keserek kendi varlığını okuyucuya açık bir şekilde hissettirir. Yazar bunu metin içerisinde konuşma çizgisinden sonra iki çizgi arasında vermiştir.

- *İyi dinle – Bu yeni bir maskeydi.- Moskova’daki Bulgaristan ateşesinin karısı çoktandır bana Zagorsk’a gitme teklifinde bulunuyordu. Ben de razı oldum, sonra bir arkadaşımı ona gönderdim, kendim de buraya geldim.*

- *Allah’ım sen koru sadece diplomatik engeller yetmiyordu.*

- *Hiçbir engel filan yok. Biz Cemal’le çoktan Bakü’ye gelmek için hazırlanıyoruz. Biliyor musun kaç yıl önce buradan çıktık. Buraya geldiğimizde de en az bir ay akrabalara, tanışlara ziyarete gitmemiz gerek...”³⁰⁷*

³⁰³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 116.

³⁰⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 117.

³⁰⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 119.

³⁰⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 121.

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi hikâyede anlatıcı benzer anlatıcı konumundadır. Şayet anlatıcı, anlattığı hikâye içerisinde katılımcılardan biri ise benzer anlatıcı olarak nitelendirilir.³⁰⁸

2.8.4. Algılama Derecesi

2.8.4.1. Mekân Tasviri

Hikâyede ben merkezli anlatıcı mekân tasvirlerine yer vermiştir. Daha çok geçmiş zaman Bakü'sünü tasvir ederek şimdiki Bakü sokaklarının ne kadar değişmiş olduğunun mesajını okuyucuya aktarır. Anlatıda Bakü, İçeri Şehir olarak da geçmektedir.

*“Onlar İçeri Şehir’de yaşıyorlardı. Çok ara vermeden giderdim evlerine. Eski merdivenlerin altında iki göz küçük oda. Odalardan birinin penceresi küçücük, çamurlu hayata açılırdı. İkinci odanın ise hiç penceresi yoktu. Bu oda şimdiki gibi hatırımdadır. Küçücük lambanın zayıf ışığında edebiyattan kompozisyon hazırlıyorduk, kış aylarında Esmer’in annesi elektirikli soba getirirdi odaya, biraz ısınmamız için. Annesi derdi ki, evde adam olsaydı, bu odanın duvarını yıkıp sokağa bir pencere açmak mümkün olabilirdi. Böylece pencereden deniz görünürdü.”*³⁰⁹

Yazar, yukarıda vermiş olduğu mekân tasviri ile hikâye kahramanlarından biri olan Esmer’in zorluklar içinde bir yaşam sürdüğünün bilgisini okuyucuya verir.

*“Biz Dağüstü Park’a gittik, açık yaz kafesinde yemek yedik. Bütün şehir ayaklarımızın altındaydı. Bütün şehir, mavi deniz, masmavi deniz, bir de ak, apak gemi. Krasnovodsk’a giden ‘Kırgızistan’ gemisi.”*³¹⁰

*“Ama şimdi sabah. Açık, aydın bir sabah. Uzak, seyrek ak bulutlar gökyüzünde sere serpe dağılıp güneşi kapatmıyorlar, ışığı gizlemiyorlar. Bulvar da çocukların elinde. Çocuklar oynuyorlar.”*³¹¹

Anlatıcı kimi zaman diyalog kısımlarında okuyucuya mekân hakkında bilgiler verir. Hikâye kahramanlarından Esmer, kendi gözünden Moskova'nın tasvirini yapmaktadır.

³⁰⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 122.

³⁰⁸ Demir, 55.

³⁰⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 122.

³¹⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 126.

³¹¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 129.

“- Moskova ile Bakü’nün farkı nedir biliyor musun? Bakü denize yaslanır, trenin istasyona yanaşması gibi. Bakü denizde tamamlanır, biter, nasıl anlatayım sana, şöyle bir düşün ki, denize düşer, bak bu sahil evlerinin, ağaçlarının yansımasıyla birlikte suya düşer. Ama Moskova... Moskova tamamlanmıyor, bitmiyor, yavaş yavaş yola çıkar, kenarlarında eriyip gider...”³¹²

Anlatıcı kimi mekân tasvirlerinde geçmişten bugüne kalan tarihi eserler hakkında da okuyucuya bilgiler verir. Bunu yapmasındaki amaç ise Azerbaycan tarihinin nasıl yok olduğunun mesajını vermektedir.

“Vagon dehlizleri gibi dar dar sokaklar, balkonları vagon kompartımanının çatıları gibi nerdeyse birbirine dokunacak evler. Bütün bunların yerinde azametli hoş bir meydan kalmıştı; taşlı, kurumuş çamurlu, tozlu, kireçli meydan. Oraya buraya atılmış gereksiz kullanılmış eşya kırıntıları, işlenmiş duvar parçasının gereksiz sırlı nakışı, kırık su ibriği, kırık musluk, paslı boru, boş meydan. Bu meydanın tam ortasındaki eski hayvanları anımsatan hortumlu buldozer çalışıyor, yıkıyor, dağıtıyor, ufalıyordu, nedense onun plakası belleğime kazılmıştı: GTP-44.”³¹³

Açıklamadan da anlaşılacağı gibi yazar o günün toplumsal yapısının özelliklerini mekân tasvirlerinde okuyucuya vermiştir. Yazar diğer birçok hikâyesinde olduğu gibi *Gürcü Familyası*’nda da anlatı mekânı olarak Bakü’yü seçmiştir. Mekânın gerçekçi olması hikâyede olayın inandırıcılığını arttırmıştır.

2.8.4.2. Karakterin Kimliği

Gürcü Familyası hikâyesinde şahıs kadrosu kalabalık değildir. Olaylar Esmer ve Oktay etrafında cereyan etmektedir. Fakat olayları yaşayan ve aktaran kişi olan Oktay, hikâye içerisinde başka şahıslar hakkında da bilgi verir.

“Ceyhun küçük kardeşimdir. Moskova’da mimarlık enstitüsünde okuyor. Vaktiyle ben de orayı bitirdim.”³¹⁴

“Mavi giysili hostes. Sonra kapının kenarında şişman birisi göründü, yeşil şapkası vardı. Onun arkasında genç bir asker göründü, sonra çocuklu kadın, başka bir kadın, adam... Aman Allah! Olmayacak hayal. Mümkün olmayacak şey. “Olamaz”.

³¹² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 130.

³¹³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 131.

³¹⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 116.

Gerçekten aklıma gelen ve aklımdan kovduğum fikir. Merdivenden uzun boylu bir kadın iniyordu. Şık ve gösterişli, Genç ve güzel. Saçının garip toplanışı, giysilerinin şaşılacak sadeliği derhal onu başkalarından ayırıyordu. Ben onu bir an içinde, kara güneş gözlüklerini takana kadar tanıdım. Belki bu giyimde, bu kıyafette, üstelik kara gözlüğü de taksaydı, hiç tanımayacaktım. Ama tanıdım, gözlerinden tanıdım...”³¹⁵

Anlatıcı hikâyede ismi geçen kahramanlar hakkında da okuyucuyu bilgilendirir.

*“Cemal onun kocasıdır. Büyük diplomattır. Gerçekten bütün Avrupa ülkelerinde çalıştı. Neredeyse elçi mi, ateşe mi neydi. Hayır elbette, elçi hayır, ama son zamanlarda herhalde gerçekten de ateşelik yapıyordu.”*³¹⁶

*“Cemal de bizim öğretmenimizdi. O bizim okula geldiği zaman biz dokuzuncu sınıftaydık. Cemal bizden yaklaşık yedi sekiz yaş büyüktü. Bize İngilizce dersi veriyordu.”*³¹⁷

Oktay, Esmer’in saçlarına daima yorum yapan matematik öğretmeni hakkında da okuyucuyu bilgilendirir.

*“Antika insandı Babayev. Neşeli, olgun, açık yürekli, kâh öyle sinirli ki, yüzünü görme, kâh hoş, mihriban; kâh kederli, kâh şen. Sakin ve sessiz. Sessiz sedasız durmuş saat gibi. Çoğumuz onun ölümünü kaç ay geçtikten sonra öğrendik.”*³¹⁸

Anlatıcı, kimi yerlerde düşüncelerinden geçenleri okuyucuya aktarırken kendisi ve ailesi hakkında da bilgiler verir. Oktay, hâlâ bekâr olmasının nedenlerini aklından geçirirken aynı zamanda ailesi hakkında da bilgiler verir.

*“Gülümsedim ve omzumu kaldırdım. Ne ev koşullarımdan söz açmak istiyordum ne de ailevî durumumdan. Evin büyük işçisi benim, annem yaşlı, kız kardeşim Çimnaz Bakü’de okuyor, kardeşim Ceyhun Moskova’da, demek istiyordum, hem de bunlar tek nedenleri değildi.”*³¹⁹

Oktay, hikâyede Esmer’in ona sorduğu sorular karşısında içinden konuşur. Bu konuşma sırasında ise kendisi hakkında birkaç özellikten bahseder.

³¹⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 116.

³¹⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 118.

³¹⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 121.

³¹⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 120.

³¹⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 129.

“Belki de haklı. Benim yapım aile yaşamıyla, çocukla, hanımla zor uyuşur.”³²⁰

Hikâye ben merkezli bakış açısıyla okuyucuya aktarıldığından kahramanların sadece dış görünüşleri hakkında bilgiler verilir. Çünkü benzer anlatıcının hikâyede karakterlere yaklaşımı sınırlıdır. Hâkim bakış açısı gibi iç dünyaları hakkında bilgi verme gibi özelliği yoktur. Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi benzer anlatıcının varlığı karakterlerin fiziki özelliklerinin aktarımında açıkça kendisini ortaya koymaktadır.

2.8.4.3. Zaman Özeti

Gürcü Familyası hikâyesinde zaman bir gecelik kısa bir dilimi kapsar. Hikâyede yıl olarak kesin bir bilgi verilmez; fakat gün ve ay olarak kahramanın doğum günü verildiğinden hikâyenin öykü zamanı hakkında bilgi edinebiliriz. Esmer’in, Oktay’a göndermiş olduğu telgrafta da tarih yer almaktadır.

“Bu ne garip telgraftı: ‘Muradov Oktay’a 29 Bakü’deyim, sefer sayısı 203 karşıla.”³²¹

“İlahi, bak neyi aklında tutmuş? diye düşündüm ve hissettim ki, ağlamak istiyorum. Üzüliyordum ki, bu kadın, şimdi bana tamamiyle yabancı olan bu kadın, Dior’un giysileriyle bezenmiş bu büyük kadın benim anlaşılmamış ilk aşkım, uzak ve unutulmuş çocukluk arkadaşım o akşamı, 29 Nisan akşamını, yılların, ülkelerin, yabancı sözlerin içinden geçirip saklamış. Tıpkı benim gibi. O yıl biz okulu bitiriyorduk, annem bütün sınıfı davet etmem için izin verdi. Doğum günümü de 30’undan 29’a, cumartesi gününe aldık. Şimdi nice yıllardan sonra o akşam burada, takside bizim aramızda, Esmer’le benim aramdaydı.”³²²

Esmer ve Oktay’ın aralarında geçen bir diyalog kısmından ise olayın 29 Nisan tarihinde yaşandığını öğreniyoruz.

“- Bunları boşver. Haddinden fazla mutluyum ki, gelmişsin. Fedakârlığını da gerektiği kadar takdir ediyorum, hem de, acele ediyorsun. Benim bu fani dünyaya ayak bastığım gün, bugün değil, yarın.

³²⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 129.

³²¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 115.

³²² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 119.

- *Nasıl yani sabah? Bugün 29'u değil mi?*

- *Öyle. Ama ben 30'unda doğmuşum. 1 Mayıs Bayramı'na hediye gibi.*”³²³

Anlatıcı, hikâyede bazı yerlerde ise sabah, gece veya saat gibi zaman dilimleri üzerinden de okuyucuyu bilgilendirir.

“Sabah erkenden hava yolları otobüsünün yumuşak koltuğuna serilmiş kendi kendime düşünüyordum...

Otobüs şehrin uykulu sokaklarından geçiyordu.”³²⁴

“Denize doğru çıktık. Sabahın bu vaktinde deniz kenarındaki ağaçlık yerler koca karıların, kucağı bebekli annelerin, çocukların elindeydi.”³²⁵

“Ama şimdi sabah. Açık, aydın bir sabah. Uzak, seyrek ak bulutlar gökyüzünde sere serpe dağılıp güneşi kapatmıyorlar, ışığı gizlemiyorlar.”³²⁶

“... O akşam, nisanın 29'unda bizden dağıldıklarında, ben de hepsiyle birlikte çıktım.”³²⁷

“- Acıkmadın mı daha?

- Şimdi değil. Bir iki saat sonra.

- İyi. Şimdi saat iki. İki saat daha vakit öldürelim.”³²⁸

“Merdivenin üst basamağında dönüp, el salladı, sonra uçağın karanlık kapısında kayboldu. Birkaç dakika sonra o, yüce karanlık gökte iki kırmızı, bir yeşil ışık noktasıydı. Yirmi dakika da geçti, ayın otuzu oldu ve benim yaşıma bir yaş daha arttı. Bu zaman ben şehre yaklaşıyordum ve gece vitrinlerin ışıkları soğuk, soğuktu.”³²⁹

“Sabah beni uykudan kızkardeşimin çınlayan sesi uyandırdı.

Tebrik ederim, tebrik ederim. Büyük oğlan ol, küçücük kızkardeşini incitme. Eğilip beni öptü, sana telgraf geldi. Heşterhan'dan, Gürcü'den.”³³⁰

³²³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 119.

³²⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 115.

³²⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 128.

³²⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 129.

³²⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 135.

³²⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 136.

³²⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 143.

³³⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 144.

Açıklamalardan anlaşılacağı gibi hikâyede olayın yaşanma zamanı 29 Nisan günü ve 30 Nisan sabahıdır. Fakat yazarın diğer hikâyelerinde olduğu gibi hikâyenin sonuna düştüğü nottan yazılma zamanının 1967 yılı olduğunu öğreniyoruz.

Hikâye içerisinde ben merkezli anlatıcı geriye dönüşlerle çocukluk yıllarını anlatsa da bu kırılmalar, asıl olay tam olarak koparılmadan yapıldığından tek düze anlatımı bozmaz. Aşağıdaki alıntıda hikâyede asıl olay koparılmadan açıklayıcı bilgiler vermek için geriye dönüş yapılmıştır.

“O yıl biz okulu bitiriyorduk, annem bütün sınıfı davet etmem için izin verdi. Doğum günümü de 30’undan 29’a, cumartesi gününe aldık. Şimdi nice yıllardan sonra o akşam burada, takside bizim aramızda, Esmer’le benim aramdaydı. O akşam Esmer’in bana getirdiği nergizler, bir de onun kısa kesilmiş saçları. Yalnız o akşam Esmer, çocukluk yıllarının örüklerini kestirmişti.”³³¹

Yavuz Demir, geri dönüşü şöyle ifade eder:

“... kurgulu metinlerdeki ritmik oluşumun en önemli elemanlarından olan geriye doğru kırılma (flashback) ile oluşturulur. Bütün hikâye boyunca mevcut hikâye zamanına dönüşün sadece belli yerlerde, bir tür araya girme formunda, ortaya çıktığını görüyoruz.”³³²

Açıklamadan da anlaşılabilceği gibi anlatıcı mevcut hikâye içerisinde geçmiş anılarına da yer vererek okuyucuyu geçmişe götürür ve olayı anlattıktan sonra asıl hikâyeye kaldığı yerden devam eder.

2.8.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Gürcü Familyası hikâyesi yazarın ben merkezli anlatımı seçtiği hikâyelerden biridir. Bu yüzden karakterlerin iç dünyalarına giremeyen anlatıcı karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımını açıkça ortaya koyamaz. Benzer anlatıcının hâkim olduğu anlatılarda aktarılan düşünceler bizzat yazarın kendi düşünceleridir.

Hikâyede anlatıcı sadece bir yerde Esmer’in de kendisiyle aynı şeyleri düşündüğünü var sayarak okuyucuya onun düşüncesi hakkında bilgi verir.

³³¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 120.

³³² Demir, 51.

*“Yine de anlaşılıyor ki, düşünce akımımız aynı menzilde birleşti ve Esmer’in sözlerine bu kez şaşırmadım.”*³³³

Ben merkezli anlatıcının hikâyede imkânları sınırlı olduğundan karakterlerin düşüncelerine hâkim değildir.

2.8.4.5. Açıklama

Açıklama kısımları anlatıcının hikâye içerisinde yaptığı yorumlardır. *Gürcü Familyası* hikâyesinde açıklama bölümleri kahraman-anlatıcı olan Oktay tarafından yapılır.

“Esmer benim çocukluk arkadaşım. On yıl aynı sınıfta okumuştuk. Benim önümdeki sırada oturuyordu.”

*Konuşma, ilk aşk, filan... Yalan. Hiçbir zaman ben onun ilk aşkı olmadım. O da benim. Doğruydum, biraz hoşuma gidiyordu. Nasıl derler, biraz kesiyordum. Ama ilk muhabbet filan... Hiç aklıma gelmiyor, benim ilk aşkım var mıydı, yok muydu...”*³³⁴

*“Esmer, Yabancı Diller Enstitüsü’ne yazıldı, Cemal orada ders veriyordu, bir yıl sonra evlendiler. Cemal ailesinden ayrı, yalnız yaşıyordu. Esmer de onun evine gitti. Bir gün Esmer bize telefon etti ve hepimizi davet etti. ‘Ancak tam 12’de ha...”*³³⁵

*“Bütün oğlan çocukları gibi, biz de deniz maceraları hakkında düşünüyor, Hazar’a bakıp uzak limanları, fırtınaları ve okyanusları arzulardık. Böyle zamanlarda coğrafyayı da unuturduk. Unuturduk ki, Hazar, ancak büyük bir göldür. Dünyanın başka denizlerinden ve okyanuslarından ayrılmış garip bir göl, doğanın garip bir deneyi. Dünyanın en büyük gölü. En büyük havuzu. En büyük akvaryumu.”*³³⁶

Anlatıcı hikâyede geçmişte yaşanan olayları anlatırken araya girerek açıklamalar yapar.

*“Bir gün edebiyat öğretmeninin ikinci nöbetinin sonunda evine gidip üzgün bir görünümle (maske takmayı çocukluğunda da becerirdi)...”*³³⁷

Biz İçeri Şehre kale derdik. Bir mimar olarak, bence, kale, çağdaş şehirlerdir, herkes kabuğuna çekilir gibi evine kendi hüccresine çekilir; merdivenler, merdiven

³³³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 136.

³³⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 118.

³³⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 123.

³³⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 126.

³³⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 127.

başları da yalnız köprüdür. Bu köprü komşular, yalnız tesadüfen görüşebilirler. Böyle görüşmeler, hiçbir zaman tanışmaya, dostluğa, yakınlığa neden olamaz. Köprüler ya da vagonlar arasındaki yaylı tamponlar. Yaylı tamponlarda tanışıp – dost olmak mümkün mü? Herkes kendi evine İçeri Şehir genel vagondur. Sevinci, kederi, rahatsızlığı, uykusu ortak, genel vagon. Davaları, dedikoduları, korkuları ortak; düğünleri, yasları, kaygıları ortak. Çağdaş şehrin rahatlığı karşısında İçeri Şehrin neyi var? Pisliği, çamuru, rahatsızlığı, yamaları... Yaşlı yüzünün kırışıklıkları gibi eğri büğrü sokakları. Yamuk yumuk yaslanmış kırık elleri. Evet... Ama bir de insanlığı, yaşama sevinci, genel kaderin sessizliği ki, onun yerini hiçbir şey dolduramaz. Bir de bizim çocukluğumuz. İşte budur, İçeri Şehir... Babalarımızın yaşayışları, yaşamları, bütün ömrü.”³³⁸

Yukarıdaki açıklama kısmında yazar, Bakü’yü adeta kişiselleştirmiştir. Geçmiş yılların Bakü’sünü okuyucuya kendi gözünden aktarmış ve aslında atalarının burada yaşadıklarını, insanlığın, yaşama sevincinin yerini, yok olan bu tarihi hiçbir şeyin alamayacağını mesajını yukarıdaki açıklamayla okuyucuya vermektedir.

“Biz filmin hemen başlangıcında geldik. Belgesel bir filmdi. ‘Japonya Savaşlarında’. Ben belgesel filmleri severim, -bu filmde ise Japon sinema tarihinin az bulunan kadroları vardı: Ölüme mahkûm pilotlar, kamikazeler, uçuş öncesi insanın tüyleri ürperiyordu.

Uçuştan önce onların hepsine içki, Sake Japon rakısı veriyorlardı. Uçak kalkarken onları çeken kameraya bakarken biliyorlardı ki, karşıda onları yalnız ölüm bekliyor ve artık hiçbir şey onları bu ölümden kurtaramazdı.

- Acaba, onlar havalandıkları zaman ne düşünüyorlarmış? diye. Esmer sordu: -Düşüncelerinden vazgeçmiyorlar mıydı? Onun sorusunu spiker yanıtladı. Kamikazeler yaşamla sonsuza dek vedalaşırlar. Geri dönmek için onların uçaklarına benzin koymuyorlardı.”³³⁹

Hikâyenin yukarıdaki kısmında verilen bu bilgilerden anlaşılmaktadır ki Esmer’in gönderdiği telgrafta yazdığı Kamikaze ismi geri dönmeyeceğinin ifadesidir.

“Ben telgraftı kaptım. İki söz. “Tebrikler. Öperim.” Bir de imza. “Kamikaze”.³⁴⁰

³³⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 133.

³³⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 137.

³⁴⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 144.

2.9. İYİ PADİŞAHIN MASALI

2.9.1. Özet

Hikâye halkını mutlu etmek için uğraşan bir padişahın etrafında geçer. Çok eski zamanlarda Çilistan denilen bir ülkede iyi bir padişah halıkının mutluluğu için sürekli yasaklar koyar. Padişahın güzeller güzeli bir de eşi vardır. Eşi, başvezir ile kaçınca padişah çok üzülür ve eşinin kendisinden başka birilerinin rüyasına giriyor mu diye meraklanır ve sabah herkese gördüğü rüyayı yazıp padişaha vermesini emreder. Padişah Bir gün bu rüyaları okumaktan sıkılır ve sadece pazar günleri rüya görülmesini emreder. Padişahın görülen rüyaların karmaşık ve kötü şeylerle dolu olmasına da canı sıkılır ve kötü rüya görmeyi yasaklar. Bundan sonra artık herkes padişahı rüyasında iyi görmeye başlar.

Ülkede hiçkimse hiçbir zaman bu yasaları bozmaz. Padişah karısının kaçması üzerine duyduğu üzüntü yüzünden geceleri gözüne uyku girmez. Herkesin rahat rahat uyuduğunu düşününce canı sıkılır ve o gece aklına uyuma yasağı fikri gelir. Bu fikirden sonra padişah rahat bir şekilde uyur. Sabah olunca ülkede ferman yayınlanır ve halka uyuma yasağı getirilir. Artık ülkede kimse uyumaz.

Bu uyku yasağından sonra padişah halkını daha mutlu etmek yeni yasaklar getirmek ister. Bunun üzerine padişah, vezirlerine hangi yasağı getirelim de halk daha mutlu olsun der. Vezirlerden s harfi yerine ç diyen veziri s harfinin alfabeden çıkarılmasını ister, diğer vezirin karısı keldir bunun üzerine ülkedeki bütün kızların ve kadınların saçlarının kökünden kestirilmesini ister. Renk körü olan bir diğer vezir de her yerin koyu kırmızıya boyanmasını ister. Bir başka vezir de her ne sebeptense soru sorma yasağının getirilmesini ister. Padişah bu yasakları kabul eder ve fermanla ülkeye duyurulmasını emreder.

Diğer yasaklar neyse de soru sorma yasağı padişahın hiç hoşuna gitmez. Çünkü padişah saati öğrenmek istediğinde nöbetçiye herhangi bir saat dilimini söylemiş, fakat iki nöbetçiden biri padişah ne derse onaylarmış. Bu yüzden de saatin kaç olduğunu öğrenemediğinden padişahın canı sıkılmış. Sonra padişah soru sorma yasağını istisna olarak bu ikisi için ortadan kaldırmış.

Bir gün başvezir padişahın yanına gelerek diğer vezirlerin yasakları bozduklarına dair belgeler ortaya koyunca padişah çok sinirlenir ve başvezirin de teklifi üzerine onları hapse atmaya karar verir. Bunun üzerine başvezir hapsedilecek bina olmadığını söyler ve padişah hemen görkemli bir hapisane yapılmasını emreder. Derhal bu emir yerine getirilir ve bir tuğlası altın bir tuğlası gümüş muhteşem bir bina inşa edilir. Binanın güzelliğine hayran kalan halk bilerek yasayı bozar ve hapse girer. Böyle olunca da bina ağzına kadar insan dolar. Padişah bile binaya yerleşmek ister, fakat bunun doğru olmayacağını düşünerek bu düşüncesinden vazgeçer.

Padişah bu kadar yasağa rağmen yine de uyuyamaz. O izin verilecek ne varsa izin vermiş, yasak edilecek ne varsa yasak etmiştir; fakat hâlâ rahat bir uyku uyuyamıyordu.

Bir gün padişah yine düşünürken aklına iki farklı fikir gelir ve bu fikirler birbiri ile uyaklıdır. Bunun üzerine padişah o gece şiir yazmaya karar verir. Bunu da birine okumak ister ve vezirine huzuruna gerçek bir şair getirmesini emreder. Vezir gerçek şairi arayıp bulur ve padişahın huzuruna getirir. Padişah, şaire şiirlerinin hepsini okur ve soru sorma yasağını bilmeyen şair, padişaha bunlar şiir mi diye sorar. Dört defa soru sorma yasağını çiğneyen şair, hapiste yer olmadığı için ahıra hapsedilir.

Padişah şiir yazmaya devam eder ve aradan uzun zaman geçtikten sonra yine aynı şairi huzuruna getirir; fakat şair yine şiirleri beğenmeyince tekrar ahıra bağlamalarını ister. Padişah şiirlerinin beğenilmemesine çok üzülür. Şaire neden şiirlerini beğenmediğini sorar ve şair: “Kusura bakmayın, herkes padişah olamaz ama herkes şair de olamaz.” diye cevap verir. Bunun üzerine çok sinirlenen padişah herkes şair olabilir diyerek karşı çıkar. Bunu ıspatlamak için ülkede herkesin şiir yazmasını ve birbiriyle uyaklı bir şekilde konuşmasını emreder. Şairi serbest bırakan padişah halka karışıp herkesin şiir yazabildiğini görmesini ister.

Şair ülkenin en büyük caddesine çıkar ve alışveriş yapmak ister. Ahırda iyice yaşlanan ve saçı sakalı ağaran şair isteklerini nesirle söylediği için kimse ona cevap vermez ya da şiirle cevap verir. Şair bütün gün o kadar çok kafiye duyar ki artık buna dayanamayarak kendini bir kayadan aşağı atar. Şairin öldüğünü duyan padişah, öfkelenir ve halkına bu defa ölümü yasak eder. Yeni bir yasak bulduğuna sevinen padişah dedesinin Allah’ı, babasının ise aynayı yasak ettiğini söyler.

Bir gün veziri padişahın yanına gelerek, aşk ve sevginin yasak edilmesini ister. Padişah nedenini sorar ve veziri karısının padişahın babasının harabe sarayında bir cam parçası bulduğunu ve her gün onunla konuştuğunu bir gün karısının hamama girdiği sırada o cam parçasını eline aldığı anda genç, yakışıklı bir yiğit gördüğünü söyler. Bu duruma şaşırarak padişah cam parçasını ister ve eline alır kahkaha atmaya başlar. Vezirine bu tılsımlı camdakinin yaşlı, çirkin ve odun suratlı bir ahmak olduğunu, bu kişinin kendisi mutsuz olduğu için herkesi de mutsuz etmek istediğini söyler. Bunun ahı gitmiş vahı kalmış, bugün yarın ölecek bunun için keyfini bozma değmez der.

2.9.2. Anlatı Seviyesi

İyi Padişahın Masalı hikâyesi, anlatı seviyesi bakımından tek bir metinden oluşan tek düze bir anlatıma sahiptir. Bu hikâyede anlatı dış anlatı ve anlatıcı da dış anlatıcı olarak karşımıza çıkar. Gözlemci bakış açısı ile aktarılan hikâyede anlatıcının hikâye içerisindeki konumu sınırlıdır. Hikâye sadece çerçeve anlatıdan oluşur ve alt anlatıları yoktur.

Çerçeve anlatının başlangıcı şöyledir:

*“Size kimden bahsedeyim: İyi padişahı. Erenler böyle rivayet ederler ki, çok eski günlerde Çilistan’da iyi bir padişah varmış.”*³⁴¹

Çerçeve anlatının sonu ise şöyle biter:

*“Hakikaten de padişah doğru diyor: Keyfini bozmaya değer mi?”*³⁴²

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi hikâye daha çok masal tarzında yazılmıştır. Hikâye müşahit (gözlemci) bakış açısıyla yazılmış ve anlatıcısı dış anlatıcı olan tek parça bir metinden oluşur. Metin içerisinde anlatıcının konumu hikâyenin sonuna kadar değişmez.

³⁴¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 145.

³⁴² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 166.

2.9.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

Bakış açısı, metinlerdeki en önemli unsurdur. Çünkü okuyucuya metni aktaran anlatıcıdır. *İyi Padişahın Masalı* hikâyesinde anlatıcı gözlemci bakış açısıyla karşımıza çıkar. Anlatıcı hikâye katılımcılarından biri olmadığı için benzer olmayan anlatıcıdır.

“Bedbaht padişah bir ara pirelerden kurtulup uykuya dalar dalmaz, yeniden yerinden sıçırıyor, karısının o müthiş horultusuyla uyanıyormuş. Kadın sabah erkenden kalkıyor; aya diyormuş “sen doğma ben doğayım”, güneşe diyormuş “sen doğma ben doğayım.”³⁴³

Anlatıcı kimi yerlerde üçüncü kişinin ağzından olayı anlatmadan önce ben merkezli olarak okuyucuya soru sorar ve daha sonra üçüncü kişinin ağzından olayları anlatmaya devam eder.

“Bunlar burada sevişedursunlar, ben size kimden bahsedeyim, iyi padişahтан.”³⁴⁴

Hikâyede anlatıcının varlığı diyalog kısımlarında da kendisini hissettirir. Diyalog kısımlarında demiş, sorar vb. gibi aktarım ifadelerini kullanan aktarıcı bu kısımlarda bağımsız dolaylı konuşma aktarımını gerçekleştirir.

“- Nasıl? diye sormuş.

Şair:

- Ne nasıl? diye sormuş.

Ülkenin yasalarından, yasaklarından, olurlarından, olmazlarından haberi yokmuş. Soru sormanın yasak olmadığını bilmiyormuş.

Padişah:

- Şiirler, demiş.

- Hangi şiirler?

- Şimdi size okuduklarım.

- Bunlar şiir miydi? diye şair üçüncü defa yasayı bozmuş.”³⁴⁵

Üçüncü kişinin ağzından aktarılan metinlerde anlatıcının olaylar ve kişiler hakkındaki bilgileri yüzeyseldir. Yani geçmiş veya gelecekte söz edemez ya da karakterlerin iç dünyaları hakkında okuyucuyu bilgilendiremez. Sadece gördükleri ve şahit oldukları kadarını aktarır.

³⁴³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 145.

³⁴⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 148.

³⁴⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 158.

2.9.4. Algılama Derecesi

2.9.4.1. Mekân Tasviri

Hikâyede gerçek hayatta olmayan hayali bir mekân yer alır. Bu mekân hakkında çok fazla bilgi mevcut değildir. Sadece ismi verilir.

*“Erenler böyle rivayet ederler ki, çok eski günlerde Çilistan’da iyi bir padişah varmış.”*³⁴⁶

Hikâyede yaşanan olaylar bir padişahın sarayında ve ülkesinde geçer.

*“Kadın öyle derin uyuyor ve hem de öyle çok horluyormuş ki, billur, betonarme sarayın sütunları tir tir titriyormuş.”*³⁴⁷

Anlatı içerisinde bir de hapishane tasviri yapılır.

“Yüz beş projeden biri beğenilmiş. Kısa zamanda muhteşem ve güzel bir bina yükselmiş. Bina ki, ne bina! Ayağı deryadan, başı buluttan nem çekiyor, bir tuğlası altın, bir tuğlası gümüş. İnsan bakınca gözü kamaşır. Öyle güzelmiş ki, hapishane, insanlar kasten yasayı bozuyorlarmış, ta ki, oraya düşsünler. Hapishane çabucak ağzına kadar dolmuş ve artık hiçbir suçla oraya girmek mümkün olmamış. Tek tük açık gözler rüşvetle, tanıdıkları aracılığıyla bir iki geceliğine 98-99. katlardaki hücrelere girebiliyorlarmış.

*Başvezir kendisi için burada yedi hücrelik bir yer kapmış. Bu hücrelerin pencereleri güzel bir manzaraya açılıyor, deniz görünüyor. Bilmiyorum artık hangi deniz; ya Kızıl Deniz, ya Sarı Deniz...”*³⁴⁸

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere hikâyede yer alan mekânlar ütöpik mekânlardır. Masal tarzında yazılan bu hikâyede yazar mekânı da masal unsurlarından biri olan hayali mekân olarak seçer. Yazarın masal tarzında yazdığı bu hikâyede yaşananlar olağanüstü olaylardır. Bu yüzden olayın geçtiği mekânda gerçekte olmayan bir ülkedir.

³⁴⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 145.

³⁴⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 145.

³⁴⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 156.

2.9.4.2. Karakterin Kimliği

İyi Padişahın Masalı hikâyesinde şahıs kadrosu çok net değildir. Olaylar daha çok padişah ve etrafındaki adamları arasında geçer.

*“Kısacası bu iyi padişah âdil imiş, akıllı, tedbirli imiş, ama bedbaht, yalnız hem de yapayalnız, bir padişah imiş. O ülkede herkesin bir tanıdığı, bir arkadaşı, bir dostu varmış... Padişah'tan başka herkesin.”*³⁴⁹

*“Padişahın karısı bir güzel bir güzelmiş ki, söylemekle bitmez. Dünyada eşi benzeri yokmuş. İnce miyan, nazik beden, billur gerdan, elma yanak, “gel beni gör, derdimden öl”. Mermer sinesinde bir çift tomurcuk başkaldırıp “benim, benim” dermiş. Kaşlar kurulu yay, kirpikler ise yaydan çıkmış ok gibi öyle uzunmuş ki, gözünün üstünü örterlermiş. Saçlar desen sümbül misali. Beli öyle inceymiş ki, kiraz yese hamile zannedilirmiş. Boğazı öyle zarıfmış ki, su içse görünürmüş. Padişah çok severmiş onu. Çok da kısıkanmış padişah, karısını horozlardan bile saklarmış.”*³⁵⁰

*“Şairi arayıp bulmuşlar, getirmişler. Şair uzun boylu, gururlu bir genç imiş. Bıyıkları menekşe misali yenice çıkıyormuş. Güzellikte öyle bir afet-i zaman imiş ki, Yusuf-i Kenan onun eline su dökemezmiş. Yüzüne bir bakan bir daha bakayım dermiş.”*³⁵¹

*“Bir zaman sonra padişahın huzuruna saçı ağarmış, beli bükülmüş, dişleri dökülmüş bir ihtiyarı getirmişler. Bu, o şairmiş.”*³⁵²

Anlatıcı, hikâyenin sonunda padişahı şöyle tasvir eder:

*“Be adam, bunun odun suratını görmüyor musun, görmüyor musun ki, ahmağın biridir. Bütün dünyadan nefret ediyor. Kendini hayırsever gibi gösteriyor ama herkese kin besliyor. Bu yüzden de mutsuzluk çekiyor, onun için de herkesi mutsuz etmek istiyor. Be adam, bunun hay hayı gitmiş, vay vayı kalmış. Bugün yarın mezara girecek. Böyle bir teneşirliğin yüzünden keyfini bozmaya değer mi?”*³⁵³

³⁴⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 146.

³⁵⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 147.

³⁵¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 158.

³⁵² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 160.

³⁵³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 166.

İyi Padişahın Masalı hikâyesi yazarın mizah unsurunu kullanarak sistemin eleştirisini yaptığı en güzel hikâyesidir. Anar, Stalin'i ve sistem adamlarını eleştirdiği bu hikâyesinde padişahı Sovyetler Birliği olarak görür ve hikâyenin sonunda yaptığı padişah tasviriyle o dönemin gerçeklerini ortaya koyar. Bu yüzden yazarın yapmış olduğu kişi tasvirleri ayrıca bir anlam taşımaktadır.

2.9.4.3. Zaman Özeti

İyi Padişahın Masalı hikâyesinde belirli bir zaman yoktur. Anlatıcı hikâyeye giriş yaparken olayın çok eski zamanlarda gerçekleştiğinin mesajını verir.

*“Erenler böyle rivayet ederler ki, çok eski zamanlarda Çilistan’da iyi bir padişah varmış.”*³⁵⁴

Hikâyede padişahın sürekli düşüncelere dalması ve yeni yasaklar bulması genellikle geceleri gerçekleşir. Çünkü padişah geceleri hiç uyuyamamaktadır.

“Kış gelince padişahın hali çok kötü olmuş. Uzun kış geceleri uzadıkça uzarmış. Uykusuz padişah gözlerini tavana diker –nakışlı tavan gökler kadar uzak- düşünürmüş.”

İyi Padişahın Masalı hikâyesi daha çok masal tarzında yazıldığından kesin bir zaman dilimi verilmez. Olaylar anlatılmaya başlanırken anlatıcı söze “günlerden bir gün” diye başlar. Hikâyede geçen olayın zamanı bilinmese de bu hikâyenin yazılma zamanını yazar tarafından 3 Nisan 1970 olarak hikâyenin sonuna not düşülmüştür.

2.9.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Gözlemci bakış açısıyla anlatılan hikâyede anlatıcının varlığı sınırlandırılmıştır ve karakterlerin yerine düşünme özelliği yoktur. Hikâyede padişahın derin düşüncelere daldığı aktarılsa da bu düşüncelerin neler olduğunu anlatıcı okuyucuya vermez. Anlatıcı bunları sanki padişah sesli düşünüyormuş gibi verir.

*“Çok düşünen bir padişahmış. Neler düşünmezmiş ki? “Ne olurdu hiç olmazsa bir tek saat uyuyabileydin, rüyamda da karım vefasız göreydin. Ne güzel olurdu, o vefasız gireydi rüyama, bu sarayıma, bu ülkeme. Hiç kimse de bilmezdi. Hiç kimsenin de aklına gelmezdi. Ne konuşmak isterdim, ne barışmak, ne sohbet isterdim, ne gıybet.”*³⁵⁵

³⁵⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 145.

³⁵⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 149.

Masal formunda yazılan hikâyede anlatıcının gözlemci olması onun kişiler ve olaylar hakkındaki bilgilerini de sınırlamaktadır. Zira o sadece şahit olduklarını okuyucuya aktarabilir. Karakterlerin iç dünyalarına hâkim olamadığından onun düşünleri üzerine konuşma gibi bir özelliği yoktur. Yazar, karakterlerinin düşüncesinden geçenleri verirken sanki onun bu sesli düşündüğünü ve kendisinin de duyduğunu okuyucuya hissettirir.

2.9.4.5. Açıklama

İyi Padişahın Masalı hikâyesinin başlangıcında anlatıcı, metin hakkında okuyuculara bilgi verir. Masal tarzında yazdığı hikâyenin giriş şekli de masal girişi gibidir. Yazar daha olayı anlatmadan kimden bahsedeceğinin bilgisini okuyucuya giriş kısmında verir.

*“Size kimden bahsedeyim: İyi padişahтан. Erenler böyle rivayet ederler ki, çok eski günlerde Çilistan’da iyi bir padişah varmış. Bu padişah çok adilmiş, herkesten adil. Bu iyi padişah uyruğuna hiçbir zaman gülden ağır söz dememiş. Ne incitirmiş onları, ne boyunlarını vurdururmuş, ne de astırmış. Hayli ihtiyarlamış padişah, hayli ömür sürmüş dünyada ama o, ömrü boyunca değil insan, tahtakurusu, pire bile öldürmemiş. İşte bunun için de padişahın karyolası pireyle doluymuş ve zavallı padişah geceleri rahat rahat uyuyamıyormuş.”*³⁵⁶

İyi Padişahın Masalı hikâyesinde anlatıcı hikâye içerisinde okuyuculara arada açıklamalar yaparak bilgiler verir. Bu da masal tarzının bir özelliğidir. Anlatıcı olayı anlatırken ya da birisinden bahsederken onu yarıda bırakıp tekrar başka bir olaya geçeceğinin mesajını okuyucuya aşağıdaki pasajda yer alan açıklama kısımlarında olduğu gibi verir.

*“Bunlar burada sevişedursunlar, ben size kimden bahsedeyim, iyi padişahтан.”*³⁵⁷

“Bininci mahpus (Başvezirin genç ve güzel halakızı), hapishane güzeli ilan edilmiş. Padişah gitmiş bizzat onu öpmüş ve bileğine altın bir bilezik takmış.

*Başvezir kendisi için burada yedi hücrelik bir yer kapmış. Bu hücrenin pencereleri güzel bir manzaraya açılıyor, deniz görünüyor. Bilmiyorum artık hangi deniz; ya Kızıl Deniz, ya Sarı Deniz...”*³⁵⁸

³⁵⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 145.

³⁵⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 148.

*“Bir zaman sonra padişahın huzruna saçı ağarmış, beli bükülmüş, dişleri dökülmüş bir ihtiyarı getirmişler. Bu, o şairmiş.”*³⁵⁹

Hikâyenin sonunda anlatıcı padişahın son durumu hakkında bilgi verir.

“Be adam, bunun odun suratını görmüyor musun, görmüyor musun ki ahmağın biridir. Bütün dünyadan nefret ediyor. Kendini hayırsever gibi gösteriyor, ama herkese kin besliyor. Bu yüzden de mutsuzluk çekiyor, onun için de herkesi mutsuz etmek istiyor. Be adam, bunun hay hayı gitmiş, vay vayı kalmış. Bugün yarın mezara girecek. Böyle bir teneşirliğin yüzünden keyfini bozmaya değer mi?

*Hakikaten de padişah doğru diyor: Keyfini bozmaya değer mi?”*³⁶⁰

Açıklama kısımlarından da anlaşılacağı gibi hikâyede gözlemci bakış açısının varlığı kendisini açıkça göstermektedir. Anlatıcı, kişilerin durumları hakkında gördükleri kadarıyla yorumlar yapar.

---

³⁵⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 156.

³⁵⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 160.

³⁶⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 166.

2.10. MUTLAKA GÖRÜŞÜRÜZ

2.10.1 Özet

Mutlaka Görüşürüz hikâyesi yazarın İstanbul’da kaleme aldığı bir hikâyedir. Yazar, İstanbul seyahati sırasında oradaki insanların Azerbaycan hakkındaki görüşlerini aktarır.

Hikâye bir telefon konuşmasıyla başlar. Yazar kahramanına isim vermemiştir. Kahraman Azerbaycanlıdır ve Rektör Bey’e ulaşmaya çalışır. Fakat bir türlü bu emeline ulaşamaz. İstanbul’da yolda ilk olarak arkadaşı Korkmaz Devrim ile karşılaşır. Korkmaz Bey, komünist düşünceye sahip birisidir. Azerbaycan o dönemlerde bir saldırıya uğramıştır ve Korkmaz Bey bu konu hakkındaki görüş ve düşüncelerini söyler. Bunu yaparken sürekli Batı’yı suçlayan Korkmaz, kendisi de kapitalist düşünceye sahip birisidir.

Korkmaz Bey’in yanından ayrıldıktan sonra Hacı Zakir adlı kişinin yanına gelen kahraman Azerbaycan hakkında onun da düşüncelerini aktarır. Hacı Zakir ise Korkmaz Bey’in tam tersi dindar birisidir. Korkmaz Bey, Hacı Zakir’i yobaz, gerici ve tutucu olarak nitelendirir. Kahraman bir süre sonra Zakir Bey’in yanından ayrılır.

Hikâyede olaylar arasında kahraman, Rektör Bey’e ulaşmak için açtığı telefon konuşmalarını verir.

Kahraman evine gitmek için indiği vapurda arkadaşı Mete Bey ile karşılaşır. Onun Azerbaycan Türkçesi hakkındaki görüşlerini bildirir. Mete Bey, tek bir Türkçe olduğunu ve Azerbaycan Türkçesine giren x, q ve ters e’nin Türkiye ile Azerbaycan arasında dil ayrılığı yaratacağını düşünen birisidir. Bu gibi ayrılıkları Rusların yaptığını düşünmektedir.

Kahraman birkaç gün sonra teker teker bu kişileri arar; fakat hiçbirine ulaşamaz. Çünkü hepsi başka ülkelere gitmiştir. Korkmaz Bey, kahramana Çarşamba günü, Zakir Bey Perşembe günü mutlaka görüşürüz diye söz vermiştir. Mete Bey de gün belirtmeden mutlaka görüşürüz diyerek ayrılmıştır. Kahraman, Rektör Bey’i aradığında da sekreter hanım aynı şekilde sizi mutlaka görüştürürüm diyerek telefonu kapatmıştır. Kahraman bunlardan hiçbirisiyle görüşememiştir.

Hikâye ise kahramana geçen hafta söz veren İldeniz Bey’in saat altıda kendisini aramasıyla son bulur.

2.10.2. Anlatı Seviyesi

Mutlaka Görüşürüz hikâyesinde anlatıcı hikâye kahramanlarından biridir. Bu tür anlatıcılara iç anlatıcı adı verilir. Anlatının başından sonuna kadar anlatı seviyesi değişmez. Anlatı tek bir metinden oluşur ve çerçeve metin telefon konuşmasıyla başlar.

“Alo? Ceylan hanımla mı görüşüyorum? Merhaba. Ben...”

Merhaba efendim. Sesinizi aldım. Nasılsınız?”³⁶¹

Hikâye aynı şekilde farklı kişiyle olan bir telefon konuşmasıyla son bulur.

“Merhaba İldeniz bey...”

Merhaba... Geçen hafta sözleşmiştik, altıda arayacağım diye...”³⁶²

Hikâye bir bütün olarak tek parçadan oluşur, fakat hikâyeyi birbiriyle bağlantılı olarak dört bölüme ayırmak mümkündür. Bu bölümler kesin çizgilerle hikâye içerisinde belli değildir, fakat kahramanın Rektör Bey’e ulaşmak için yaptığı telefon konuşmalarının ardından bölümler başlamaktadır. Bu şekilde alt anlatı kısımlarını belirleyebiliriz.

Kahramanın İstanbul’u ziyareti	Çerçeve anlatı	İç anlatıcı
Kahramanın Korkmaz ve Hacı Şakir ile sohbeti arkadaşı	Alt anlatı 1	İç anlatıcı
Kahramanın arkadaşı Mete ile karşılaşması	Alt anlatı 2	İç anlatıcı
Televizyondaki yayınlardan bilgiler verme	Alt anlatı 3	İç anlatıcı
Kahramanın bu üç arkadaşını araması	Alt anlatı 4	İç anlatıcı
Kahramanın İstanbul Boğazı’nı tasviri ve telefon görüşmesi	Alt anlatı 5	İç anlatıcı

Şekil - 7

³⁶¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 167.

³⁶² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 188.

Tablodan da anlaşılacağı gibi bölümler arasında anlatıcı değişmez. İç anlatıcının varlığı hikâyede baştan sona devam eder.

Çerçeve anlatının başlangıcı;

*“Alo? Ceylan hanımla mı görüşüyorum? Merhaba. Ben...”*³⁶³

Çerçeve anlatının sonu;

“Merhaba İlideniz Bey...”

*Merhaba... Geçen hafta sözleşmiştik, altıda arayacağım diye...”*³⁶⁴

Alt anlatı 1’in başlangıcı;

“İstanbul bu güz gününde ilkbaharını yaşıyor sanki... Ne kadar da güzel. Ağaçların tepesindeki yapraklar hâlâ yeşil, etektekiler sararmış... Sanki yeşil yemeni, sarı fistanlı.

Ansızın önümde duran yeşil bir “Mazda”nın acı fren sesi kendime getirdi beni. Hem de direksiyondaki bana sesleniyordu,

*- Merhaba Korkmaz Bey, bu ne hoş rastlantı.”*³⁶⁵

Alt anlatı 1’in sonu;

*“Anlaştık Perşembe günü ben sizi ararım. Telefonunuz var bende şimdi gitmek zorundayım kusura bakmayın, namaz vakti. Mutlaka görüşürüz.”*³⁶⁶

Alt anlatı 2’nin başlangıcı;

“Gele gele geldim Karaköy’e. Kadıköy’e kalkan vapur iskelesine...”

Güvertenin havası ve görüntüleri ne kadar nefis olursa olsun, çekilmez bir gürültü. Bir fincan salep alıp indim aşağı salona, yer bulup oturdum. Az sonra birileri kolumu çekti.

- Vay, vay, vay, selam kardeşim, nasılsın?

*- Oh Mete Bey selam, siz nasılsınız?”*³⁶⁷

Alt anlatı 2’nin sonu;

*“Mutlaka görüşürüz.”*³⁶⁸

³⁶³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 167.

³⁶⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 188.

³⁶⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 168.

³⁶⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 178.

³⁶⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 178-179.

Alt anlatı 3'ün başlangıcı;

“Evdeyim, alıyorum eşimi karşıma,

- Korkmaz Bey telefon açtı mı?

- Açmadı.

- Ya Hacı Zakir?

- O da açmadı.

- Peki Mete Bey;?

- Hayır.

- Hayret! Ömür Bey? Mahmut Bey? İbrahim? Osman?...

- Hayır... Hayır. Söyledim ya, kimse telefon açmadı... ”³⁶⁹

Alt anlatı 3'ün sonu;

“Maalesef çok özel bir toplantıda. Siz yarın öğleden sonra bizi arayın. Mutlaka görüştürürüm sizi Rektör Beyle. ”³⁷⁰

Alt anlatı 4'ün başlangıcı;

“Yine evdeyim, yine alıyorum eşimi karşıma,

- Korkmaz Bey aradı mı?

- Aramadı. Ne Korkmaz Bey ne de Korkan Bey, kimse aramadı. ”³⁷¹

Alt anlatı 4'ün sonu;

“Bir türlü gözüme uyku girmediydi o gece. Kapatıyorum gözlerimi, ya Bülent Ersoy'un dudakları, ya Bozkurt'un çene kemiği, ya da Buşmenlerin basketbol takımı karşımda canlanıyor. Kalktım, kitaplıktan İtalyan yazar Rodati'nin “Celsomina Yalancılar Ülkesinde” adlı kitabını, Azericeye çevirmeye başladım. Tüm gece çalıştım ertesi gün... ”³⁷²

Alt anlatı 5'in başlangıcı;

“Boğazın sularından, Marmara'dan ince bir sis dalga dalga yükseliyordu. ”³⁷³

³⁶⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 183.

³⁶⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 183.

³⁷⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 185.

³⁷¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 185.

³⁷² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 186.

³⁷³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 188.

Alt anlatı 5'in sonu;

"Merhaba İldeniz Bey...

Merhaba... Geçen hafta sözleşmiştik, altıda arayacağım diye..."³⁷⁴

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere hikâyede anlatı seviyesi değişmez. Çerçeve anlatı içerisinde 5 bölüm olarak ayırdığımız hikâyede bölümler kahramanın Rektör Bey'e ulaşmak için yaptığı telefon konuşmalarından sonra başlar.

2.10.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

Mutlaka Görüşürüz hikâyesinde anlatı seviyesi kısmında ortaya koyduğumuz iç anlatıcıyı burada benzer anlatıcı olarak değerlendiriyoruz. Şayet anlatıcı hikâye kahramanlarından biri ise benzer anlatıcı değilse benzer olmayan anlatıcı olarak adlandırılır.³⁷⁵

"Ansızın önümde duran yeşil bir "Mazda"nın acı fren sesi kendime getirdi beni. Hem de direksiyondaki bana sesleniyordu..."³⁷⁶

"Arabadan indim. Görkemli "Mazda" bir sıçrayışla gözden kayboldu. Komünist olup da kapitalistçe yaşamak ne güzel..."

"Bunlar her gün vapurda görmeye alıştığım üniversite öğrencileriydi, alınlarında siyah-beyaz apaçi alınbağı, kulüplerinin büyük utkusunu kuthuyorlar..."³⁷⁷

Hikâyede anlatıcının varlığı diyalog kısımlarında ortadan kalkar. Zira, burada anlatıcı aradan çekilir, bağımsız dolaysız konuşma gerçekleşir. Bağımsız dolaysız konuşmada aktarıcının varlığına ihtiyaç duyulmaz. Bu kısımlarda ben merkezli anlatıcı devreye girer. Hikâye bir telefon konuşmasından oluşan diyalog kısmıyla başlar.

"- Alo? Ceylan hanımla mı görüşüyorum? Merhaba. Ben...

- Merhaba efendim. Sesinizi aldım. Nasılsınız?

- Sağolun iyiyim. Siz nasılsınız? ... Güzel. Rektör Bey'le görüşebilir miyim, lütfen?...

³⁷⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 188.

³⁷⁵ Demir, 55.

³⁷⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 168.

³⁷⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 179.

Maalesef, Rektör Bey toplantıda.

Dün de aradımdı, yine toplantıdaydı, bugün için arayın demiştiniz...

Haklısınız.

Rektör Bey'e onunla görüşmek istediğimi aktardınız mı?

Tabi efendim, aktarmaz olur muyum? ”³⁷⁸

Hikâyenin tamamına yakını diyalog kısımlarından oluşmaktadır. Anlatıcının bu diyalog kısımlarında müdahalesi yoktur. Benzer anlatıcının olaylar ve karakterler hakkındaki bilgileri sınırlıdır. Gördükleri kadarını okuyucuya aktarır. Hikâye katılımcılarından biri olan benzer anlatıcı kurgu dünyasının varlıklarından biridir. İç anlatıcının hâkim olduğu hikâyelerde okuyucuyu kendisini anlatıcı gibi hissedir. Tasvirlerde de anlatıcının sınırlı her şeyi bilen tavrı ortadadır. Bu kısımlarda da gördükleri hakkında bilgiler verir.

“İstanbul bu güz gününde ilkbaharını yaşıyor sanki... Ne kadar da güzel. Ağaçların tepesindeki yapraklar hâlâ yeşil, etektekiler sararmış...”³⁷⁹

2.10.4. Algılama Derecesi

2.10.4.1. Mekân Tasviri

Mutlaka Görüşürüz hikâyesinde anlatı mekânı İstanbul'dur. Yazar hikâyesini İstanbul'u ziyareti sırasında kaleme almıştır. İstanbul hakkında da anlatı içerisinde tasvirler mevcuttur.

“İstanbul bu güz gününde ilkbaharını yaşıyor sanki... Ne kadar da güzel. Ağaçların tepesindeki yapraklar hâlâ yeşil, etektekiler sararmış... Sanki yeşil yemeni, sarı fistanlı.

Bir yakasından, ötekisine tembel tembel uğrayan dilenci vapurları boğazı doldurmuş... Kıyılarda balığa olta atan sürüyle insan var. Rastgele!”³⁸⁰

³⁷⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 167.

³⁷⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 168.

³⁸⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 168.

Hikâyede benzer anlatıcı kendi dışındakilere sanatçı hassasiyetiyle bakar. Böyle olunca da yapılan tasvirler gerçekçi özelliklerle karşımıza çıkar.³⁸¹

*“Gele gele geldim Karaköy’e. Kadıköy’e kalkan vapur iskelesine. İskele yanındaki seyyar balık satıcıları. Gürültü şamata. Kırmızı tahta tepsi. Renk renk plastik lengerlere dizdikleri balıklara alıcı çağırıyorlardı ki, birden bire kulağımın dibinde patlayan zurna sesi balıkçıların gürültüsünü bastırdı. Zurnayı çalan delikanlının çevresindeki gençlerden kimisi alınlarına siyah beyaz şeritler bağlamış kimisi de kulüp bayrağı taşıyorlardı, hepsi sevinç çığlıkları atarak... Sıkıldım gürültüden, çıktım güverteye. Zaten hep güvertede yolculuk ederim. Hem sigara içmek serbest, hem boğazın harika görüntüleri... Mavi sulardan burcu burcu yükselen serinlik insanın ruhunu dinlendiriyor... Bir de zurna sesi olmasa. Şimdi zurnaya bir de davul eşlik etmeye başladı ve gençlerin coşkun tezahüratı.”*³⁸²

*“Konrad Oteli’nin lobsindeyim.”*³⁸³

Hikâyede ben merkezli anlatıcının varlığı mekân tasvirlerinde de kendisini açıkça hissettirmektedir. Anlatıcı kendi ruh halini mekân üzerine de yansıtır.

“Boğaz’ın sularından, Marmara’dan ince bir sis dalga dalga yükseliyordu. Vapurdaydım, güvertede. Yaz olsa şimdi tıklım tıklım insanla dolu olur burası. Oysa artık güz... Güvertede yalnızım, tek başıma. Avrupa’dan Asya’ya geçen bu vapurda yalnızım. Belki de tüm Boğaziçi’nde yalnızım... Avrupa’da yalnızım... Asya’da yalnızım. Arkamda, fonda İstanbul’un minareli, kubbeli silueti giderek sise bürünerek siliniyor.

*Gemi dalgakıranı nerdeyse yalayarak geçti. Dalgakıranda martılar sıraya dizilerek tünemiş. Martıları uzun uzun seyrettim ve düşündüm. Bizim onları seyrettiğimiz gibi onlar da hiç durmadan bize bakıyorlar... Acaba ne düşünüyorlar bizim için?”*³⁸⁴

Hikâyede anlatıcı kimi yerlerde mekân olarak evinden bahseder fakat ev hakkında ayrıntılı bilgi vermez.

“Evdeyim, alıyorum eşimi karşıma...”

³⁸¹ Demir, 85.

³⁸² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 178.

³⁸³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 173

³⁸⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 188.

Geçiyorum telefonun karşısına, elimde uzaktan kumanda.”³⁸⁵

Mutlaka Görüşürüz hikâyesinde öykü ve öyküleme zamanının mekânı aynıdır. Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılabacağı gibi öykü zamanı İstanbul’dur. Öyküleme zamanının da İstanbul olduğunu yazarın hikâyesinin sonuna düştüğü 5 Kasım 1993-*İstanbul* notundan anlıyoruz.

2.10.4.2. Karakterin Kimliği

Hikâyede şahıs kadrosu çok kalabalık değildir. Ben merkezli anlatıcının bu konudaki katılımı sınırlı olduğundan karakterleri kamera-göz vasıtasıyla okuyucuya aktarır. Yazar, karakterler hakkındaki bilgileri diyalog kısımlarında karşıt görüşlü insanların ağzından yaptırır. Bu diyalog kısımlarında kişilerin fiziki özelliklerinden ziyade nasıl insanlar oldukları hakkında bilgiler mevcuttur.

Anlatıcı olan kahramanın hikâyeye karakterlerinden Korkmaz Bey ile arasında şöyle bir konuşma geçer:

“- Bir randevum var Hacı Zakir Bey’le.

- Ne?... O yobazla mı? Senin o köy imamıyla ne işin var canım? O bağnaz dinci... CIA’nin desteklediği gerici, tutucu. Arap şeyhlerinin parasıyla “Ana Toprak” gazetesini çıkarır. Büyük kapitalist. “Hacı Zakir” sabunlarının üreticisi. Fabrikalarında çalışan binlerce yoksul işçiye sömürmesi yetmezmiş gibi kafalarını da yobaz fikirleriyle dolduran üçkâğıtçı. Yahu sen nereden tanırırsın onu?”³⁸⁶

Yukarıdaki açıklamada geçen Hacı Zakir isimli kişinin ağzından da Korkmaz Bey’in karakteri hakkında bilgi verilir.

“- Ne içersiniz? Beni bilirsiniz, içki içmem. Şey, sizi buraya “Mazda”sıyla getiren Korkmaz Devrim değil miydi?

- Ta kendisi.

- Sizin o Moskov uşağıyla ne işiniz var canım? O KGB ajanı. Rus parasıyla “Işık” adlı gazeteyi çıkarır. Yazdıklarının hepsi yalan hepsi palavra, hepsi karalama...”³⁸⁷

³⁸⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 183.

³⁸⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 172.

³⁸⁷ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 173.

Hikâyede kahramanla aralarında konuşma geçen Mete Bey, Ceylan Hanım ve İldeniz Bey hakkında bilgi verilmez. Kahraman kendi kimliğini de gizlemiştir. Sadece evli olduğunu anlıyoruz.

“Evdeyim, alıyorum eşimi karşıma...”³⁸⁸

2.10.4.3. Zaman Özeti

Mutlaka Görüşürüz hikâyesinde öykü zamanı kesin tarih verilerek belirtilmez. Öykü zamanı, hikâyede yaşanan olayların gerçekleştiği zaman dilimidir. Hikâyede bu zaman dilimi mevsim olarak verilir.

“İstanbul bu güz gününde ilkbaharını yaşıyor sanki...”³⁸⁹

Anlatıcı yaptığı mekân tasvirlerinin birinde bulunduğu saat dilimi hakkında bilgi verir.

“Vapur geçikiyor mu ne? Oysa tam altıda evde olmalıyım, yarım saatim var. Vapur iskeleye yanaşır yanaşmaz fırladım kıyıya, hızla dolmuş durağına yürüdüm. Altiya on kala evin karşısında dolmuştan indim. Koşar adım merdivenleri tırmandım. Dairemin sofasına girdiğimde altıya beş vardı.”³⁹⁰

Yazar, diğer hikâyelerde olduğu gibi hikâyenin sonuna yazdığı 5 Kasım 1993; *İstanbul* notundan öyküleme zamanını verir.

2.10.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Mutlaka Görüşürüz hikâyesi ben merkezli anlatım olduğundan karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımı açık bir şekilde yapılamamaktadır. Benzer anlatıcının hâkim olduğu anlatılarda anlatıcı aynı zamanda hikâye kahramanı olduğundan kendi düşüncelerini kendi ağzından okuyucuya aktarır.

“Gemi dalgakıranı nerdeyse yalayarak geçti. Dalgakıranda martılar sıraya dizilerek tünemiş. Martıları uzun uzun seyrettim ve düşündüm. Bizim onları

³⁸⁸ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 183.

³⁸⁹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 168.

³⁹⁰ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 188.

seyrettiğimiz gibi onlar da hiç durmadan bize bakıyorlar... Acaba ne düşünüyorlar bizim için?”³⁹¹

Bu pasaj daha çok *düşünce eylem anlatı aktarımı* şeklindedir. Yani bunları karakterin düşüncesinden vermek yerine, kahraman anlatıcının kendi ağzından verdiği için karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımını bu kısımlarda çok sağlıklı bir şekilde belirlemek mümkün değildir.

2.10.4.5. Açıklama

Açıklama kısımları hikâyede anlatıcının yaptığı yorumlardır. *Mutlaka Görüşürüz* hikâyesinde anlatıcı hikâye kahramanıdır ve bu kısımlarda da anlatıcının varlığı açıkça hissedilmektedir.

Hikâyede olaylar hakkında yapılan açıklamalar daha çok diyalog kısımlarında yapılmaktadır ve anlatıcı bu bölümlere hikâyede fazlaca yer vermiştir.

“- Şimdi Azerbaycan’da durum...

- Biliyorum efendim. Çok iyi biliyorum. Bunların hepsi Amerikan emperyalizminin oyunları. Biliyor musun, büyük sermaye, tüm dünyayı kendi dümen suyuna sokmaya uğraşır. Amerikan emperyalizmi üçüncü dünya ülkelerini sömürüyor, şimdi de Azerbaycan petrolünü ele geçirmeye çalışıyor, yeni pazarlar elde etmek için. Evet efendim. O güzelim Bakü ne âlemde?

- Bakü, şimdi...

- Evet efendim, biliyorum, o sevimli Bakü artık eski Bakü değil. Bilmem anımsar mısın, bir kıyı lokantasında balık yediğimizi? Ne çok “vodka” içmiştik... Bilmem kaç yıl geçti aradan?...

- On yıl... Şimdi Karabağ’da...

- Evet dostum, Karabağ olaylarına çok üzüldüm. Amerikan emperyalizmi kendi çıkarları uğruna dünyanın altını üstüne getiriyor. Ne yazık ki Türkiye’de onun taşeronu.

---

³⁹¹ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 188.

Ama buna inan dostum, bir Azeri'nin ayağına bir taş değse, acısını içimde duyumsarım ben.”³⁹²

Yukarıdaki diyalog kısımlarında anlatıcı o günkü Azerbaycan'ın durumu hakkında okuyucuya bilgi vermektedir. Aynı şekilde başka bir konuşma sırasında da anlatıcı kapitalizmin işleyişi hakkında okuyucuyu bilgilendirir.

“Tabii, kapitalizmin göz kamaştırıcı çok şeyi var. Şık arabalar, lüks oteller, ağzına kadar mal dolu süpermarketler, filan, ama hepsi yalan... Hepsi halkı kandırmak için paravana. Perde arkasında sömürü, vahşi orman yasaları... Ne yazık ki sizler de bu yolu seçtiniz.”³⁹³

Anlatıcı hikâye içerisinde bazı aydınlar hakkında da okuyucuya açıklamalarda bulunur. Bu açıklamaları daha çok okuyucuyu bilgilendirmek ve Azerbaycan'ın ne kadar zengin bir edebi kültüre sahip olduğunu göstermektir.

“- Size başka bir önerim var. Gelin bir müzikal yapalım, Safiyeddin Urmevi üzerine.

...

- Biraz farklı. Safiyeddin bir müzisyen, besteci. Azeri musikisinin babası.”³⁹⁴

“- Bana kalırsa bayrağımızı Karabağ'ın Şuşa kentinde dalgalandırabilsek, bize yeter de artar.

- Çünkü siz küçük çapta düşünürsünüz. Ufkunuz dar. Sizi Ruslar böyle eğitmiş. Kültürünüz, sanatınız, hep Rus ve Avrupa etkisinde...

- Hiç de değil! Bizim Üzeyir Hacıbeyli gibi dünya çapında bestecilerimiz var. Dymamış olamazsınız.

- Duydum duydum, Üzeyir Hacıbeyli tam İtalyan bestecisi.

- Ne münasebet, anası da babası da Azeri, Karabağ doğumlu. Ünlü Koroğlu operasının bestecisi.”³⁹⁵

³⁹² Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 168.

³⁹³ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 170.

³⁹⁴ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 176.

³⁹⁵ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 181.

Yazar, hikâye içerisinde geçen yukarıdaki bölümlerinde Azerbaycan'ın ünlü isimleri hakkında bilgiler vermesi, bu isimlerin başkaları tarafından yanlış anlaşıldığının mesajıyla bir arada verilir. Örneğin; Üzeyir Hacıbeyli Azerbaycan'ın ilk opera sanatçısıdır ve Köroğlu Destanı'nın operasının bestecisidir. Fakat yazar hâlâ bu gibi önemli şahsiyetlerin Azerbaycan'da gerektiği gibi ilgi göremediğini ve rejimin adamlarının bu sanatçıları yanlış tanıttığının mesajını vermek için bu açıklamaları yapar.

Anlatıcı bir başka açıklama kısmında ise Azerbaycan Türkçesi hakkında okuyucuya açıklamalarda bulunur. Azerbaycan Türkçesinde bazıları tarafından gereksiz görülen harflerin aslında ne kadar önemli olduğuna vurgu yapar.

“Mete Bey, Azeri Türkçesinde X harfi çok önemli. Bakın sizin için örnekleyeyim, ‘İnsan gülerken hırıldar (sırıtır) ama ölürken xırıldar (hırlar). Bilmem anlatabildim mi? Azeri Türkçesinde...”

Azeri Türkçesi, Azeri Türkçesi. Ne demek? Bu bir diyalekt, yani lehçe. Aynen Erzurum, Sivas ve benzeri lehçeler gibi. Tek bir Türkçe var efendim. Bir milletin, bir dili, bir devleti, bir bayrağı ve bir başkenti olur... Değil mi ya? Dil farklılaşmasını bizi bizden ayırmak için Ruslar yaratıyorlar, Amerikanlar yaratıyorlar. Bu bir tuzak. Siz de farkında olmadan düşüyorsunuz bu tuzağa. Bahse girerim şu lanet X, Q ve ters E harflerini KGB sokmuştur abecenize.”³⁹⁶

Açıklama kısımları diyalog bölümlerinde geçtiğinden anlatıcının varlığı ortadan kalkmış durumdadır. Ben merkezli anlatı tarafından aktarılan hikâyede anlatıcı açıklama kısımlarını genellikle karşısındakine yaptırır. Buna benzer açıklama kısımlarına hikâye içerisinde daha fazla örnekte rastlamak mümkündür.

³⁹⁶ Rızayev, *Seçilmiş Öyküler*, 180.

2.11. 58. YILIN ÜÇ SANDIK HİKÂYESİ

Yazar, Üç Sandık Hikâyesi olarak adlandırdığı hikâyeleri 1958 yılında kaleme almış; fakat o dönemin siyasi baskısından dolayı yayınlamamıştır. Anar, Eserler adlı kitabında arkadaşı Vaqif Cebrayılzade'ye yazmış olduğu giriş yazısında bu hikâyeler üzerine şöyle konuşmuştur:

“Azizim Vaqif!

Hatırlar mısın, bundan birkaç yıl önce seninle sohbet etmiştik, sen benim için bir şiir yazacaktın ben de senin için bir hikâye. Sen sözünde durdun, fakat ben o zamandan beri yeni hikâye yazmadığım için sözümde duramadım. Ama ne olursa olsun sözümde dönmek istemiyorum; ilk defa yayınlarmaya verdiğim bu eski hikâyelerimi sana ithaf ediyorum.

Bundan otuz yıl önce yazılmış bu üç hikâye en az senin yaşındadır. Onları yazarken senin şimdiki yaşından daha genç idim. İnaniyorum ki, 19-20 yaşında bir gencin kalem mahsülleri olan bu yazıların kusurlarını onların samimiyetine bağışlarsın.

Sana ve okuyuculara bu üç hikâyenin kısaca tarihçesini anlatmak istiyorum. 13-14 yaşlarında yazı işleriyle meşgul olurdum, ama özensiz yazdığım bu yazıları ortaya çıkarmak istemiyordum. Annem şakayla bana: “Yeter, sandık edebiyatı yazdığın” diyordu.

Yalnız 1960 yılında birkaç hikâyemi ‘Azerbaycan’ dergisine sundum. Onların içinde ‘Nisbet Nezeriyyesi’ de vardı. Yayınlamadı, sonra gazeteye verdim, oradan da geri çevirdiler ve sonunda ilk kitabıma koydum ve yine de yayınlarmayı başaramadım. ‘Üreyim Ağrıyor’ hikâyesini babama okumuştum. Yayınlarmama izin vermedi. ‘İztirabın Vicdanı’nu ise babam beğenmişti, fakat Enver Memmedhanlı bu hikâyeyi okumuş, kesin bir şekilde kötülemiştir. Hikâyenin saklanmış tek el yazmasının son sayfasında Enver hocanın kalemle yazılmış çok sert düşüncesi durur:

At sobaya! Büyük, tarihi bir olayı anlamsız basit bir güldürünün, haykırışın hedefi etmek olmaz!”³⁹⁷

³⁹⁷ Rızayev, Eserler, 1. Cilt, 2003.

2.11.1. NİSBET NEZERİYYESİ

2.11.1.1. Özet

Hikâyede, insanların yaptıkları işlerde, yaşadıkları olaylarda ve düşündükleri şeylerde daima kendi açılarından haklı bir yanlarının olduğunu anlatan bir hikâyedir. Hikmet, Neime ile evlidir. Ceyhun ve Rena adında iki çocukları vardır. Neime, Elesgerov adında bir profesörün yanında asistan olarak çalışmaktadır. Herkes Neime ve Elesgerov arasında bir ilişki olduğunu düşünmektedir. Özellikle de Hikmet'in kızkardeşi Zehra bu konuda sürekli Hikmet'e neden sessiz kaldığı hakkında kızmaktadır.

Hikmet evde bir roman üzerine yazılan eleştirileri okumaktadır. Bu roman eşini kıskanan birinin intiharını anlatmaktadır. Eleştirmenlerden birisi kahramanın intiharını doğal bulurken diğer eleştirmen ise bunun tam tersini iddia etmektedir. Romanı beğenmeyen Hikmet'e göre de bu gereksiz bir intihardır; fakat Neime'ye göre insanın kıskançlık sonucunda böyle bir şey yapması olası bir durumdur. Hikmet düşüncelerinden ikisinin de haklı olduğunu geçirir.

Bir akşam Zehra gelip Hikmet'e karısı hakkında kötü sözler söyler ve kapıda da Neime'yi aynı şekilde sözleriyle yerin dibine sokar. Neime eve geir gelmez Hikmet'e kızarak işinin bu olduğunu ve herkesin bunu kabullenmesi gerektiğini söyler. Eşine yine Elesgerov'un yanından mı geldiğini sorunca evet cevabını alan Hikmet, eşinin daha fazla konuşmasına dayanamayarak dışarı hava almaya çıkar.

Hikmet, aklından birçok düşünce geçirir. Bu düşüncelerinde herkesin kendisine göre haklı olduğuna ve dünyada haksız kimse olmadığına karar verir. O gece Hikmet intihar eder. Hikmet'in arkasından herkes bir şeyler söyler. Onlar haklıdırlar; fakat Hikmet de haklıdır.

2.11.1.2. Anlatı Seviyesi

Nisbet Nezeriyyesi hikâyesinde anlatı tek bir parçadan oluşur. Hikâye hâkim bakış açısı ile yazılmıştır. Anlatıcı hikâyeye tamamen hâkimdir. Bu bakış açısının anlatıcısı da dış anlatıcı olarak nitelendirilir. Yani anlatıcı hikâye kahramanlarından biri değildir.

Hikâye sadece çerçeve anlatıdan oluşur. Alt anlatı mevcut değildir. Çerçeve anlatının başlangıcı:

*“Hikmet ev elbiselerini giyinmiş koltuğa oturmuştu. Gazetelere bakıyordu. Arada bir gazeteyi kenara bırakıp çayından bir yudum içiyor ve tekrar ilmi makaleyi okuyordu.”*³⁹⁸

Çerçeve anlatının sonu:

*“Onlar haklıydılar. Ama Hikmet de haklıydı.”*³⁹⁹

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi hikâye hâkim bakış açısı ile yazılmıştır. Anlatıcı hikâye içerisinde üstün konumdadır. Olaylar ve kişiler hakkında derinlemesine bilgilere sahiptir.

2.11.1.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

Nisbet Nezeriyyesi hikâyesinde anlatıcı benzer olmayan anlatıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede diyalog kısımları dışında karşımıza çıkan bu anlatıcı tamamıyla olayları kendi hâkimiyeti altında devam ettirir. Karakterler ve olaylar hakkındaki bilgileri anlatıcının üstün özelliği sayesinde öğreniriz.

*“Hikmet, Zehra’nın neden geldiğini ve ne hakkında konuşacağını çok iyi biliyordu. Onun bu konuda konuşmaya hiç hevesi yoktu. Ama o biliyordu ki, Zehra bu konuda konuşmakta haklıdır. Hikmet onun kardeşiydi. Zehra kardeşinin geleceğine el gibi bakamazdı.”*⁴⁰⁰

Hikâyede olaylara ve kişilere dışarıdan bakan anlatıcı hâkim tavrı ile okuyuculara bunlar hakkında bilgiler verir. Hâkim anlatıcının varlığı anlatıda açıkça hissedilir ve katılımı en üst seviyededir. Anlatıda karakterlerin haklılığını ortaya koyan yine hâkim anlatıcıdır.

“Neime bu romanı okumuştı. Beğenmişti. Onun düşüncesine göre, bu eksiklik, bu tezatlık eserin ruhundan doğuyor. Hislerinde, ilişkilerinde serbest olan bir insan gafletle kıskançlık hastalığına tutulabilir ve bu da faciaya dönüşebilir. Neime’nin

³⁹⁸ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 150.

³⁹⁹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 154.

⁴⁰⁰ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 152.

düşüncesi böyleydi ve o kendi düşüncesini açıkladıkça, mantıklı deliller, olgular ortaya koydukça Hikmet hissediyordu ki, Neime de haklıdır.”⁴⁰¹

“Belki Elesgerov Neime’yi yürekten seviyordu. O zaman o da haklıydı. Lâkin sevmeseydi de haklıydı.”⁴⁰²

Hikâyede anlatıcının hâkim tavrı diyalog kısımlarında da devam eder. Anlatıcı bu kısımlarda bağımsız dolaylı konuşmayı tercih etmiştir. Zira, bu kısımlarda anlatıcının yarı müdâhil tavrı dedi, söyledi vb. aktarım ifadeleri ile açıkça hissedilmektedir.

“Hikmet gönülsüz:

- Şimdi neredeydin? diye sordu.

- İşte.

- Elesgerov’un yanında mıydın?

- Evet, Elesgerovlaydım diye Neime sert bir şekilde cevap verdi.”

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi diyalog kısımlarında dedi, söyledi gibi aktarım ifadeleri kullanılarak bağımsız dolaylı konuşma formu tercih edilmiştir.

2.11.1.4. Algılama Derecesi

2.11.1.4.1. Mekân Tasviri

Nisbet Nezeriyyesi hikâyesinde mekân açıkça belirtilmez. Sadece olayın hikâyenin kahramanı Hikmet’in evinde gerçekleştiğinin bilgisi verilir.

“Hikmet ev elbiselerini giyinmiş koltuğa oturmuştu. Gazetelere bakıyordu. Arada bir gazeteyi kenara bırakıp çayından bir yudum içiyor ve tekrar ilmi makaleyi okuyordu.”⁴⁰³

Hikâyede olay ön planda olduğu için mekân tasvirine gerek duyulmamıştır. Çünkü hikâyede verilmek istenen mesaj, olaylar karşısında herkesin kendine göre haklılık payının olduğudur.

⁴⁰¹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 151.

⁴⁰² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 153.

⁴⁰³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 150.

2.11.1.4.2. Karakterin Kimliği

Hikâyede mekân tasvirinde olduğu gibi karakterlerin kimlikleri hakkında da bilgi mevcut değildir. Sadece Elesgerov'un bir profesör ve Neime'nin de onun asistanı olduğu bilgisi verilir. Hikmet ve diğer karakterlerin kimlikleri hakkında bilgiler yer almaz.

“Evet, Elesgerovlaydım, diye Neime sert bir şekilde cevap verdi. Bir defa olsun anla: Elesgerov benim ilmi rehberimdir. Benim bütün ilmi faaliyetim onunla ilgilidir. Ben onu korumalıyım. Odur ki, günün büyük bir bölümünde onunla çalışmalıyım. Niye bunu anlamak istemiyorsunuz?”

“Hikmet biliyordu: Elesgerov’la Neime’nin Zehra’nın dediği gibi bir ilişki yaşadığını apaçık bilse, kendi gözüyle görse, böyle namusu çiğnenmiş bir erin ıstırap ve intikamı haklı olduğu gibi, hayatının son bayramından vazgeçmek istemeyen yaşlı profesör de haklıdır.”⁴⁰⁴

2.11.1.4.3. Zaman Özeti

Nisbet Nezeriyyesi hikâyesinde olay bir gecelik zaman dilimi içerisinde gerçekleşir. Yani öykü zamanı gece olarak verilir. Fakat öyküleme zamanının ise yazarın hikâyenin sonuna düştüğü nottan *Eylül, 1958* olduğu anlaşılmaktadır.

“Hava kararmaya başladı.”⁴⁰⁵

Hikmet’in kendisini asması da bir gece yarısı gerçekleşir.

“Gece Hikmet kendisini astı.”⁴⁰⁶

Açıklamalardan da anlaşılabacağı gibi hikâyede olaylar kısa bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşir.

⁴⁰⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 153.

⁴⁰⁵ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 152.

⁴⁰⁶ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 154.

2.11.1.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Nisbet Nezeriyyesi hâkim bakış açısıyla yazılmış bir hikâye olduğundan anlatıcının varlığı üst konumdadır ve kimi yerlerde karakterlerin düşüncelerinden geçenleri okuyucuya aktarır. Çünkü anlatıcı, karakterlerin iç dünyalarına da hâkimdir.

*“Onun böyle konuşmaya hakkı vardı. Hikmet’in de onu Elesgerov’dan kıskanmaya hakkı vardı.”*⁴⁰⁷

“Gece Hikmet kendisini astı.

Eşi, çocukları, akrabaları yasa boğuldu. Hepsi şaşırıyordu.

- Neyi yetmiyordu. Mutlu bir aile. Mal, mülk. Toplumda yüksek mevki. Sağlık. Şan, şöhret. Para.

Onlar haklıydılar.

*Ama Hikmet de haklıydı.”*⁴⁰⁸

Hikâyede dış anlatıcının varlığı karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımında daha net hissedilmektedir. Zira, anlatıcı karakterlerin aklından geçenler hakkında bilgiye sahiptir. Onların düşüncelerine doğrudan dâhil olarak müdahale eder ve onun adına konuşmaya, düşünmeye başlar.

2.11.1.4.5. Açıklama

Hikâyede açıklama kısımlarında anlatıcı olaylar hakkında okuyucuya kendi yorumları üzerinden bilgiler verir. Bunu anlatıcı, hâkim bakış açısının vermiş olduğu en üst düzey katılımı gerçekleştirir.

*“Onların sevinmeye hakkı vardı, anaları gelmişti. Neime, onların hiç yüzüne bile bakmadı. O da haklıydı: morali çok bozuktı.”*⁴⁰⁹

*“Sokakta polis tepikleye tepikleye bir dilenci kovuyordu. Polis haklıydı. Çünkü üstü başı yırtık dilenci sokağın güzelliğini bozuyordu.”*⁴¹⁰

⁴⁰⁷ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 153.

⁴⁰⁸ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 154.

⁴⁰⁹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 153.

⁴¹⁰ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 154.

2.11.2. ÜREYİM AĞRIYIR

2.11.2.1. Özet

Üreyim Ağrıyor hikâyesinde anlatı kahramanı olan Faik, oğlu Ferhad'ın sevdiği kız ve ailesiyle tanışmaya gittiği günü anlatır. Faik, eşinin ölümü üzerine oğlu Ferhad'ı yalnız büyüttüştür. Ferhad, okuyup mühendis olmuştur.

Ferhad, bir gün babasını sevdiği kızın ailesiyle tanıştırmaya karar verir. Bunun üzerine babasına bu isteğini söyleyen Ferhad, Meri'nin ailesine pazar günü ziyarete geleceklerini bildirir. Babası özellikle maaş gününden sonrasını söylemiştir. Meri'nin ailesini ziyarete eli boş gitmek istemeyen Faik, alışveriş için ziyaret günü Ferhad'la erkenden çarşıya gelirler. Biraz dolaştıktan sonra bir dükkâna girmeye karar veren Faik, dükkânın kapısında kapalıyız yazısını görünce şaşırır. Birden aklına pazar günü dükkânların iki saat erken kapandığı gelir ve ne yapacağını şaşırان Faik, ziyarete eli boş gitmemek için oğluna bu ziyareti ertelemeyi teklif eder; fakat Ferhad, Meri'nin ailesinin hazırlık yaptığını ve gidilmezse çok ayıp olacağını söyleyerek kabul etmez.

Faik, Ferhad'ı ikna edemeyince yola devam ederler. Ferhad, Meri'nin ailesinin sokağına geldiklerinde onların evini gösterir. Burası kalabalık bir sokaktır. Faik'in sokakta uzaktan taş gibi duran kara cisme gözü takılır ve yaklaştıkça bunun taş değil de bir kadın olduğunu anlar. Ona para vermek ister; fakat cebinde sadece hediye almak için yanına aldığı ellilik vardır. Bütün bozuk parası diğer pantolonda kalmıştır. Faik, Ferhad'a bozuk parası olup olmadığını sorar ve Ferhad yok deyince yola devam ederler. Daha Meri'nin evine girmeden bir polisin dilenciye o sokaktan ite kaka çıkarmaya çalıştığını görür. Buna engel olmak isteyen Faik birden aklına gelen bir düşünceyle bu fikrinden vazgeçer.

Faik, Meri'nin evinin önünde oğluna eliboş gelmemiz ayıp oldu geri dönelim dese de Ferhad bunu kabul etmez ve hemen zile basar. Meri'nin annesi kapıyı açar. Onları Rusça içeri buyur eder. Daha sonra Meri'nin annesi Leyla Hanım, eşi Mikael'i çağırır. Evde herkes Rusça konuşmaktadır. Bir süre sonra Meri'nin küçük kız kardeşi ve erkek kardeşi Alik odaya gelirler. Meri ise daha odaya gelmemiştir. Faik ise Meri'nin utandığından odaya gelmediğini düşünür. Meri'nin ailesi Faik'in pantolonun paçasına

bakarak gülüşmeye başlar. Ferhad bu durumdan çok utanır. Meri'nin erkek kardeşi ablasının diğer odada caz dinlediğini ve bitince geleceğini söyler. Cazın ne olduğunu bilmeyen Faik, oğluna bunu sorar ve yine herkes kakhaha atar.

Biraz zaman geçtikten sonra Meri odaya gelir ve dil ucuyla hoşgeldiniz diyerek oturur. Oturduğu yerden ıslık çalan Meri, Faik'in hiç hoşuna gitmez. Birkaç dakika sonra Meri radyoda yabancı bir sanatçının konseri var diyerek yerinden kalkar. Meri, radyoda halk sanatçısı Zülfü'nün sesini duyunca hemen kapatmak ister fakat Faik buna izin vermez. Uzun zamandır Zülfü'yü dinlemeyen Faik, bu duruma sevinir ve Zülfü'nün 'Şur' makamını dinlemeye başlar. Bunun üzerine herkes bir bir odadan çıkar. Yalnız Ferhad, Faik ve Zülfü'nün sesi kalır. Ferhad, babasına rezil olduklarını ve gitmeleri gerektiğini söylese de Faik, Zülfü'nün makamı bitmeden gitmeyeceğini söyler. Bunun üzerine Ferhad da Meri'nin yanına gider.

Bir süre sonra Ferhad tekrar babasının yanına gelir ve yeteri kadar rezil olduklarını ve kalkmasını söyler. Tam o sırada Zülfü'nün makamı da biter. Çağır ev ahalisini görüşüp gidelim der. Herkesle bir bir vedalaşan Faik kapıdan çıkarken Rusça güle güle der ve herkes şaşırır. Yolda Ferhad da babasına Rusça Meri'nin ailesi hakkında ne düşündüğünü sorar. Faik, tam sana yakışan bir aile mutlu olun diyerek oğlunun yanından ayrılır.

Sessiz, kimsesiz bir sokağa giren Faik, bugün yaşadıklarını düşünür düşünür yürürken aniden bir kadın sesiyle düşüncelerinden sıyrılır. Kadın, Faik'e yalvarmaktadır. Faik, birden bire bu kadının Meri'nin evinin sokağında uzaktan taş gibi duran dilenci olduğunu anımsar. O sırada aniden cebindeki elliğin bacağına yaktığını farkeden Faik, parayı çıkarıp dilenciye verir. Dilenci önce karanlıkta elliği farketmez sonra bu kadar çok para verdiği için gözleri parlayan dilenci, Faik'e teşekkür eder. Faik, hızla oradan ayrılır.

Hikâye Faik'in bilmediği bir nedenden dolayı yüreğinin ağrıdığını hissetmesiyle son bulur. Onun yürek ağrısının sebebi ise bugün yaşadıklarıdır.

2.11.2.2. Anlatı Seviyesi

Üreyim Ağrıyor hikâyesi birinci şahıs yani ben merkezli anlatımdır. Hikâye kahramanı Faik, oğlunun sevdiği kızın ailesiyle tanışmaya gitmesini ve orada yürek

ağrısına sebep olan olayları anlatır. Hikâyede baştan sona anlatı seviyesi değişmez. Tek bir parçadan oluşan bu hikâyeyi üç bölüme ayırmak mümkündür. Temel anlatı ve alt anlatılar arasında kopukluk yoktur.

Faik'in dünürlerini ziyareti	Temel anlatı	İç anlatıcı
Ziyaret sırasında ailenin davranışları	Alt anlatı	İç anlatıcı
Dilenciyle karşılaşma ve ona para verme	Alt anlatı	İç anlatıcı

Şekil - 8⁴¹¹

Hikâyede anlatılar arasında geçişler kesin çizgilerle belli değildir. *Üreyim Ağrıyor* hikâyesi yapı itibariyle tek parça bir anlatıdır; fakat hikâyeyi yukarıdaki gibi üç bölüme ayırmak mümkündür

Çerçeve anlatının başlangıcı:

*“Vallahi ne konuşayım hiç bilmiyorum, benim yaşlı matematik öğretmenimin dediği gibi iş içinden iş çıkmasın. O zaman size dünürlerimle ve gelinimle bir de onun bacası ve kardeşiyle tanışmaya gittiğim günü anlatayım.”*⁴¹²

Çerçeve anlatının sonu:

*“Neyse, bunları size niye anlattım hiç bilmiyorum. Bilmiyorum bugün bana ne olmuştur. Ne dediğimi bilmiyorum. Kendimi de hiç iyi hissetmiyorum. Yüreğim ağrıyor.”*⁴¹³

Alt anlatı 1'in başlangıcı:

“Sözümü bitirmemiştin ki, kapı açıldı, şişman bir kadın, sanırım kızın annesiydi, kapıya çıktı ve bizi görünce yüksek sesle:

*‘Ooo! Farik, hoş geldin.’*⁴¹⁴

⁴¹¹ Sedat Adıgüzel, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, “Anar Rızayev’in Üç Sandık Hikâyesinin Anlatıcılar Tipolojisi Açısından İncelenmesi”, Sayı: 20, Ankara, 2005, 2.

⁴¹² Rızayev, Eserler 1. Cilt, 199.

⁴¹³ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 208.

Alt anlatı 1'in bitiş kısmı:

“Sokağa çıktığımızda Ferhad sordu:

- Nu kak? (Nasıl)

*Hiç şaşırmadım. Dedim ki, tam sana layık insanlardır, mutlu olun ve başka bir şey demedim. Onu orada bıraktım ve kalabalık sokaktan karanlık dar bir sokağa çıktım.”*⁴¹⁵

Alt anlatı 2'nin başlangıcı:

*“Kalabalık sokağa geldik ve oğlum “bu onların sokağıdır, bak giriş kapıları” dedi. Onların kapısına hemen hemen beş, on adım kalmıştı ki, baktım duvarın dibinde tuhaf bir şey duruyor. Hava kararmak üzereydi ve gözümde iyi görmediğinden bunun insan mı yoksa başka bir şey mi olduğunu önce seçemedim. Eğer insan değilse neydi?”*⁴¹⁶

Alt anlatı 2'nin sonu:

*“Nedense hemen o dakika bacağımda bir sıcaklık hissettim ve tam o dakika anladım ki, bacağımı yakan şey cebimdeki elliliktir. Çıkarıp elliliği kadına uzattım.”*⁴¹⁷

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi hikâyeye içerisinde birbirine bağlı olaylar bulunur ve bu olaylar anlatı içerisinde belirgin çizgilerle ayrılmamıştır. Anlatının tamamında ben merkezli anlatım hâkimdir.

2.11.2.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

Hikâyelerde anlatıcı, okuyucunun karşılaştığı ilk ve en önemli unsurdur. *Üreyim Ağrıyor* hikâyesi anlatı seviyesi kısmında belirttiğimiz gibi ben merkezli anlatıcı tarafından aktarılır. Anlatıcı, hikâyeye kahramanlarından biri olan Faik'tir. Bu anlatıcılara *benzer anlatıcı* adı verilir.

Üç bölüme ayırdığımız hikâyede baştan sona iç anlatıcı (benzer anlatıcı) hâkimdir. Zira anlatıcı kurgu metninin karakterlerinden birisidir. Olayları yaşayan ve aktaran aynı kişidir.

⁴¹⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 202.

⁴¹⁵ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 208.

⁴¹⁶ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 200.

⁴¹⁷ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 208.

“Evet, bir gün oğlum sevdiğim kızla ve onun anne babasıyla tanışman lazım bu yüzden onlara misafirlğe gidelim diye inatla ısrar etti. Ne gerek var diye ne kadar uğraştıysam hayır dedi. Ve ben sonunda doğrusu biricik oğlumun da kalbini kırmak istemedim, çünkü bende gelinim olacak kızı merak ediyordum.”⁴¹⁸

“Ben tam olarak anlamadım ve komik duruma düşmemek için onun bu sorusunu cevapsız bırakmayı daha uygun gördüm.”⁴¹⁹

Anlatıcı hikâyesini anlatmaya başlamadan önce ne hakkında konuşacağını karşısında birisi varmış gibi sohbet havası içerisinde aktarır.

“Hikâye anlatıcısı olan kişi kendisini ve anlatacağı konuyu karşısındakine tanıtan masal veya destan anlatıcısı gibidir. Bu tür bir girişe modern öyküde rastlanmaz, fakat Üreyim Ağrıyır hikâyesi, anlatıcının derdini karşısındakıyla paylaşma şeklinde yazıldığı için bu anlatım tarzına oldukça uygun bir giriştir.”⁴²⁰

“Vallahi ne konuşayım hiç bilmiyorum, benim yaşlı matematik öğretmenimin dediği gibi iş içinden iş çıkmasın. O zaman size dünürlerimle ve gelinimle bir de onun bacası ve kardeşiyle tanışmaya gittiğim günü anlatayım.”⁴²¹

Hikâyede anlatıcının katılımının en az olduğu yer ise diyalog kısımlarıdır. Bu kısımlarda anlatıcının bağımsız dolaylı konuşmayı tercih ettiğini görmekteyiz. Hikâyede geçen diyalog kısımları Rusça’dır ve bunun sebebi ise yazarın vermek istediği toplumsal ve kültürel mesajdan dolayıdır. Çünkü Anar, Azerbaycan Türklerinin ve gelecek nesillerin Azeri Türkçesine sahip çıkmalarını istemektedir.

“Mikael dedi:

- İnaqda zaxadite.(ara sıra uğrayın)

Meri dedi:

- Hm, da.(evet)

Karısı dedi:

- Pirvet. (keyif yaparız)

⁴¹⁸ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 199.

⁴¹⁹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 202.

⁴²⁰ Adıgüzel, Anar Rızayev’in Üç Sandık Hikâyesinin Anlatıcılar Tipolojisi Açısından İncelenmesi, 5.

⁴²¹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 199.

Oğlu da başını salladı ve dedi ki:

- Poka.(güle güle) ”⁴²²

Üreyim Ağrıyor hikâyesi çoğunlukla iç monolog şeklinde yazılmıştır. Hikâye karakterlerinden Faik’in aklından geçenler okuyucuya aktarılır. İç monolog;

“Roman kişisi ile okuyucunun arada anlatıcı olmadan karşı karşıya geldiği ve roman kişinin iç dünyasında kendi kendisiyle konuşturulduğu anlatım tekniğidir. Roman kişisi içinde bulunduğu psikolojik durumu yine kendisi aktarır.”⁴²³

“Bu beyaz yalanı duyunca kan beynime sıçradı. Ama yine de kendimi tuttum. Makamın gam ve keder dolu âlemine daldım.”⁴²⁴

Ben merkezli anlatıcının varlığı hikâye içerisinde açıkça hissedilmektedir. Yavuz Demir, ben merkezli yani benzer anlatıcıyı *karakteri sınırlı anlatıcı* olarak da adlandırır. Çünkü benzer anlatıcı olaylar ve kişiler hakkında derinlemesine bilgilere sahip değildir. Canlı karakterler olarak nitelendirilen benzer anlatıcı olayları kendi eksenini etrafında yürütür.

2.11.2.4. Algılama Derecesi

2.11.2.4.1. Mekân Tasviri

Üreyim Ağrıyor hikâyesinde anlatıcının mekân ve karakterler arasında bir ilgi kurmaya çalıştığını görmekteyiz. Hikâye karakterlerinden Faik, gittikleri evde gördükleriyle orada yaşayan insanlar arasında ilişki kurarak tasvir yapar. Meri’nin ailesi özünü yitirmiş ve tam anlamıyla Ruslar gibi yaşayan bir aileyi yansıtmaktadır.

“Sözün kısası odada oturduk. Odaları çok süslüydü. Ne diyeyim size, bütün medeni ailelerde olması gereken her şey burada toplanmıştı. Televizyon, radyo, yumuşak koltuk, piyano ve daha birçok şey.”⁴²⁵

Hikâyede yukarıda tasvir edilen Faik’in dünürlerinin evinin bulunduğu sokak hakkında da okuyucuya kısaca bilgi verilir.

⁴²² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 207.

⁴²³ Adıgüzel, *Elçin (Edebiyat Sosyolojisi Açısından Romanları)*, 33.

⁴²⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 206.

⁴²⁵ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 203.

“Kalabalık sokağa geldik ve oğlum “bu onların sokağıdır, bak giriş kapıları” dedi. Onların kapısına hemen hemen beş, on adım kalmıştı ki, baktım duvarın dibinde tuhaf bir şey duruyor. Hava kararmak üzereydi ve gözümde iyi görmediğinden bunun insan mı yoksa başka bir şey mi olduğunu önce seçemedim. Eğer insan değilse neydi? Doğrudur, rengi gri idi, ama taş olamazdı, çünkü çok büyüktü ve şehrin merkezindeki bu sokakta böyle bir taşın olabileceğini sanmıyorum”⁴²⁶

Hikâyede Faik’in evi hakkında anlatı içerisinde ayrıntılı bilgi mevcut değildir.

“Pazar günü akşamüzeri çıktım balkona oturdum, biraz gazeteye falan baktım, üç-dört bardak demli çay içtim, sonra da kalkıp yeni gömleğimi ütüledim giydim, elbisemi de giydim...”⁴²⁷

2.11.2.4.2. Karakterin Kimliği

Üreyim Ağrıyor hikâyesi şahıs kadrosu bakımından çok kalabalık değildir. Olaylar, hem hikâye kahramanı olan hem de anlatıcısı olan Faik’in etrafında gelişir. Faik’in kaç yaşında olduğu ve eşini kaybettiği hakkında bilgi verilir.

“55 yaşıma yakışmayan bir çeviklikle oradan uzaklaştığımı biliyorum.”⁴²⁸

“Anasız çocuk büyütmek kolay iş değil.”⁴²⁹

Kahraman-anlatıcı Faik Meri’yi ve oğlu Ferhad’ı tasvir ederken hissettiklerini de katarak okuyucuya aktarır.

“Şimdi bir gör maaşallah ne boydadır. Boy, pos... Yüzü çok güzeldir. Yüksekokulu geçen yıl bitirdi. Şimdi 6 aydır mühendis olarak çalışıyor...”⁴³⁰

Faik, Meri’yi de şöyle tarif eder:

“Meri’nin görünmemesi, gecikmesi hem benim sabrımı tüketiyordu hem de hoşuma gidiyordu. Kendi kendime diyordum ki; bak ne kadar terbiyeli kızdır, yaşı yirmi beşi geçmiş, nasıl derler, yüksekokullu doktordur, ergenlik çağına gelmiş biridir...”⁴³¹

⁴²⁶ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 200.

⁴²⁷ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 199.

⁴²⁸ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 208.

⁴²⁹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 200.

⁴³⁰ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 201.

⁴³¹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 204.

Meri'nin güzelliğine diyecek söz yoktu. Fakat saçının kıvrımı ve de giyimi benim hoşuma gitmedi gerçekten."⁴³²

Meri'nin annesi hakkında da çok ayrıntıya girmeden hikâye içerisinde bilgiler verilir.

*"Sözümü bitirmemiştim ki kapı açıldı, şişman bir kadın, sanırım kızın annesi idi... Baktım ki kadının kaşı gözü kara..."*⁴³³

Hikâyede adı geçen diğer kişiler ise Meri'nin babası Mikael ve kız kardeşi ile erkek kardeşi Alik'tir. Bunlar hakkında ise herhangi bir bilgi verilmez. Hikâyede birde alt anlatı 2'de Faik'in para verdiği dilenci kadın hakkında az da olsa tanıtıcı bilgiler yer alır.

*"Yakına gelip baktım ki, bu bir dilenci kadındı. Eski bozarmış çarşafa sarınmış. Öyle büzüşmüş öyle büzüşmüş ve çarşafa öyle bir sarınmış ki yüzü gözü görünmüyor ve bunun kadın olduğu sadece çarşafından anlaşılıyor."*⁴³⁴

Benzer anlatıcının karakterlerin ruhsal çözümlemelerinde söz sahibi olma yeteneği yoktur. O, sadece gördüğü kadarı ile tasvir yapabilir. Karakteri sınırlı anlatıcı olduğundan şahısların iç dünyaları hakkında bilgiler hikâye içerisinde yer almaz.

2.11.2.4.3. Zaman Özeti

Üreyim Ağrıyor hikâyesinde zaman kesin bir tarih verilerek belirtilmez. Sadece olayın yaşandığı günün pazar günü olduğu bilgisi verilir.

*"Maaş aldığım gün cumartesiye denk geldi. Cumartesi daha iyidir. Evet, oğlum sabah size geliyoruz diye haber gönderdi. Pazar günü akşamüzeri balkona çıktım, oturdum, biraz gazetelere baktım, üç-dört bardak demli çay içtim..."*⁴³⁵

Yazarın diğer hikâyeleri gibi *Üreyim Ağrıyor* hikâyesinde de öyküleme zamanı hikâyenin sonunda yer alan nottan anlaşılır. Öyküleme zamanı 1958'dir. Fakat Anar "Üç Sandık Hikâyesi" adlı hikâyelerini yazdığı zamandan hemen hemen otuz yıl sonra

⁴³² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 205.

⁴³³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 202.

⁴³⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 201.

⁴³⁵ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 199.

baskıya verebilmiştir. Nedeni ise dönemin siyasi baskıları yüzünden babası Resul Rıza'nın bu hikâyeleri yayınlamasına izin vermemesidir.

2.11.2.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Üreyim Ağrıyor hikâyesi yazarın ben merkezli anlatımı kullandığı bir hikâyedir. Anlatıcının hem hikâye kahramanı hem de anlatıcı olduğu metinlerde karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımına rastlamak çok mümkün değildir. Kendi düşüncesinden geçenleri bizzat kendi ağzından okuyucuya iletir.

*“Bu beyaz yalanı duyunca kan beynime sıçradı. Ama yine de kendimi tuttum. Makamın gam ve keder dolu âlemine daldım.”*⁴³⁶

*“Meri'nin görünmemesi, gecikmesi hem benim sabrımı tüketiyordu hem de hoşuma gidiyordu. Kendi kendime diyordum ki; bak ne kadar terbiyeli kızdır...”*⁴³⁷

2.11.2.4.5. Açıklama

Hikâyede açıklama kısımları anlatıcının olaylar ve kişiler hakkındaki yorumlarıdır. Hikâyenin anlatıcısı olan Faik tarafından yapılan açıklama kısımlarında benzer anlatıcının varlığı açıkça hissedilir.

*“Ben de Allah şahittir, her köşede dilenciye bir ellilik verecek kadar varlıklı bir kişi değilim. Aslında zengin insanların da, ellilik demiyorum, yoldan geçenlere onluk verdiklerini bile görmedim. Ve doğru olan da buydu. Eğer insan dilenciye onluk verse, ondan daha saygılı bir adamın evine misafir giderken ona ne kadarlık hediye götürmesi gerekir?”*⁴³⁸

Hikâyenin bitiminde anlatıcı tüm bu olayların sonunda kendisi hakkında da okuyucuya izah şeklinde kısa bir açıklama yapar.

⁴³⁶ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 206.

⁴³⁷ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 204.

⁴³⁸ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 201.

*“Neyse, bunları size niye anlattım hiç bilmiyorum. Bilmiyorum bugün bana ne olmuştur. Ne dediğimi bilmiyorum. Kendimi de hiç iyi hissetmiyorum. Yüreğim ağrıyor.”*⁴³⁹

---

⁴³⁹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 208.

2.11.3. İZTİRABIN VİCDANI

2.11.3.1. Özet

Hikâyede kahramanın birkaç günlüğüne gittiği Moskova seyahatinde yaşadığı bir hadise anlatılır. Kahraman bu seyahat sırasında kaldığı bir otelde tanımadığı bir misafiri ağırlar. Bir akşam kapı çalınır ve hiç tanımadığı birisi onun odasına gelerek geçmişte yaşadıklarını kahramana anlatmaya başlar. Kahramanın başından geçen bu olay, hayatının en tuhaf, en heyecanlı, en dehşetli ve en ıstıraplı olayıdır. Yaşadığı bu ilginç olayı yazması gerektiğini düşünür.

Kahramanın aniden odasına misafir ettiği bu adam, kahramana, kendisini oğluna benzettiğini söyler. Hissettiklerini ve yaşadıklarını kahramanla konuşmak istediğini söyleyen adam önce sessiz bir şekilde oturur. Bir süre sonra 1937 yılı olaylarında sürgün edilen önemsiz, başarısız bir şair olduğunu söyler. Çünkü eğer başarılı olsaydı şimdi bu konuşmaları yapıyor olamayacağını da ekler.

1937 yılında yaşanan olayları, acımasızlıkları, haksız yere öldürülen binlerce insanın olduğunu, bunların unutulmaması gerektiğini ve unutmanın bir cinayet olacağını düşünür. Bunları yapanların cezalarını çekmesi gerektiğini savunur. Yaşanan bu ıstırapın vicdan azabını duymalarını ister. Şahsiyete perestij olarak adlandırılan bu olayların ardında yatan gerçekleri gözler önüne sermek istemektedir.

Stalin'in 1937 yılında yapmış olduğu bu katlimın sadece bir özürle geçiştirilmemesi gerektiğini söyler. Bu yıllarda katliam yapanlardan birinin de Senan adlı acımasız birisi olduğunu anlatan kahraman-anlatıcı, Senan'ın yaptığı kötü işlerden, zulümlerden, boş yere öldürdüğü insanlardan bahseder.

Kahraman-anlatıcı, misafirinin anlattığı bu olayları hayretler içerisinde dinlerken ne diyeceğini bilemez. O dönemin yaşanan acımasızlıklarını, öldürülen kadınları, kızları, yaşlıları, geçleri çocukları ve erkekleri anlatır. Senan yüzünden kendi karısını, kendi çocuğunu öldüren adamlar olduğunu dile getirir.

Senan, herkesin karısına kızına yan gözle bakan hain birisidir. Senan'ın yaptığı yanlışlıkları anlatan misafir, tüm bunları anlattıktan sonra Senan'ın kendisi olduğunu ve bu vicdan azabından kurtulmak için kahramandan kendisine yardım etmesini ister. Bu gerçeği öğrenen kahraman, hayretler içerisinde kalır ve ne diyeceğini bilemez.

Senan, 1937 yılındaki zulümleri, haksızlıkları yapanlardan sadece bir tanesidir ve hâlâ yaşadıklarının vicdan azabını duyar. O dönemin kendisi gibilerle dolu olduğunu, insanları haksız yere öldüren bu adamların cezalarını çekmesini isteyen Senan, yapılan bu haksızlıkları, herkese duyurmak istemektedir. Çünkü o, yaşadığı ve yaşattığı olaylardan dolayı vicdan azabı duymaktadır. Bu yüzden yaşayan bir ölüdür.

2.11.3.2. Anlatı Seviyesi

İztirabın Vicdanı hikâyesi ben merkezli anlatıma sahiptir. Anlatıcı, kahraman anlatıcı konumundadır. Hikâyede baştan sona anlatı seviyesi değişmez. Başlangıçtan itibaren ben merkezli anlatımla aktarılan hikâyede iki ayrı anlatıcı vardır. İkisi de ben merkezli anlatımla olayları nakleder.

İztirabın Vicdanı hikâyesi anlatı olarak tek parça bir hikâyeden oluşur; fakat hikâye içerisinde ayrı ayrı olaylar aktarıldığından hikâyeyi alt anlatılara ayırmak mümkündür.

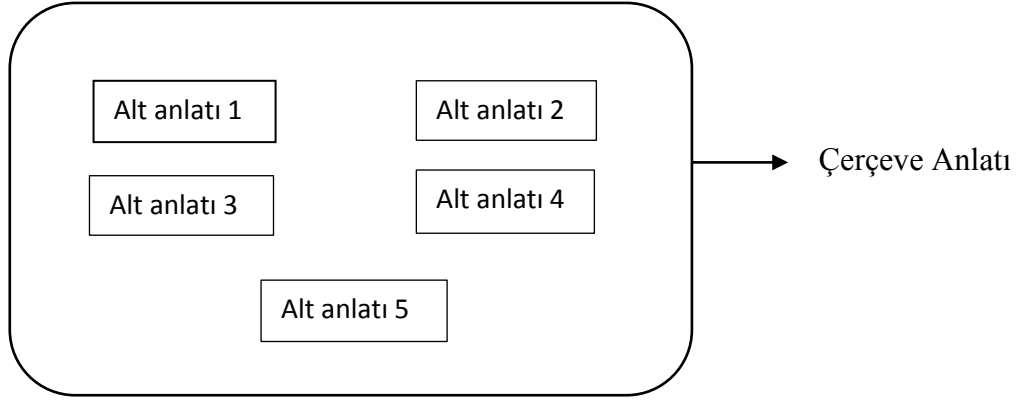
Senan'ın birinci anlatıcıyı ziyareti	Temel anlatı	İç anlatıcı-1
Mirza Sadık'ın hikâyesi	Alt anlatı	İç anlatıcı-2
Nağrı'nın hikâyesi	Alt anlatı	İç anlatıcı-2
Doktorun hikâyesi	Alt anlatı	İç anlatıcı-2
Eşini öldüren adamın hikâyesi	Alt anlatı	İç anlatıcı-2
Senan'ın hikâyesi	Alt anlatı	İç anlatıcı-2

Şekil - 9⁴⁴⁰

Hikâyede yukarıdaki toblodan da anlaşılacağı gibi iki ayrı iç anlatıcı vardır. Senan'ın anlattığı olaylar birbirine bağımlı olaylar değildir. Hepsi ayrı kişiler etrafında cereyan eder.

⁴⁴⁰ Adıgüzel, Anar Rızayev'in *Üç Sandık Hikâyesinin Anlatıcılar Tipolojisi Açısından İncelenmesi*, 4.

Şekil - 10

Hikâye içerisinde bir dönemin siyasi olayları anlatılır. Çerçeve anlatı eklenti anlatıları kapsar ve çerçeve anlatı içerisinde anlatılan bu hikâyelerin başlangıç ve bitiş noktaları belli değildir.

Çerçeve anlatının başlangıcı;

“İki gündür Moskova’dayım. Dün futbola gitmiştim. Bu sabah Puşkin müzesindeyim.”⁴⁴¹

Çerçeve anlatının sonu;

“Onun ne zaman ve nasıl gittiğini duymadım. Aniden başımı kaldırınca karşımdaki sandalyeyi boş gördüm. Birden onu rüya, hayal sandım fakat kültüblası doluydu, sigara dumanı açık pencereden yavaş yavaş uçup gidiyordu. Odada bir ben, bir de beni dağlayan ıstırapın vicdanı kalmıştı.”⁴⁴²

Alt anlatı 1’in başlangıcı;

“Ben onların çoğunu tanıyordum. Altın gibi temiz insanlardı. İçlerinde kötüler de vardı. Ama bir kötünün bütün varlığı yüz mertin bir damla kanına değer mi?”⁴⁴³

Alt anlatı 1’in sonu;

“... Mirze son zamanlarda her gece yanında bir takım temiz elbise koyarmış ki, onu götürmeye geldiklerinde giysin. Çünkü ORADA, gittiği yerde elbise değişme imkânı olmayacaktı.”⁴⁴⁴

Alt anlatı 2’nin başlangıcı;

⁴⁴¹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 155.

⁴⁴² Rızayev, Eserler 1. Cilt, 198.

⁴⁴³ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 167.

⁴⁴⁴ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 168.

*“Nağıya son kez 26’lar bağının önünde rastladım. Sokağı geçmeye hazırlanıyordum.”*⁴⁴⁵

Alt anlatı 2’nin sonu;

*“Ben sağa, ölüme mahkûm edilmiş ve mahkûmluğunu bilen, rengi kaçmış gibi beyaz, yüreği donmuş diri ceset sol tarafa gitti.”*⁴⁴⁶

Alt anlatı 3’ün başlangıcı;

*“Konuşmakla biter mi? Faciadan mizaha bir adımdır diyorlar. Facianın gülünç tarafları da oluyordu. Bir hâkim bir doktorun ifadesini alır.”*⁴⁴⁷

Alt anlatı 3’ün sonu;

*“Yok, ben her şeyi boynuma alırım diye doktor celladına karşılık verir.”*⁴⁴⁸

Alt anlatı 4’ün başı;

*“Tamam, ben yeteneksizim, ben bir hiçim, çöpüm. Ama o yetenekliydi, onun geleceği vardı. O edebiyata, medeniyete, halka çok şey verebilirdi. O güzel san’atkâr olabilirdi.”*⁴⁴⁹

Alt anlatı 4’ün sonu;

“Misafirim nefesini tuttu ve titrek fakat yavaş bir sesle:

*- Bıçağı o, kendi eliyle iki gün önce keskinleştirmişti, dedi.”*⁴⁵⁰

Alt anlatı 5’in başlangıcı;

Misafirim:

“-Biliyor musun ben kimim? diye bağırdı.

*– Bu yara izini görüyor musun?”*⁴⁵¹

Alt anlatı 5’in sonu;

⁴⁴⁵ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 168.

⁴⁴⁶ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 168.

⁴⁴⁷ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 168.

⁴⁴⁸ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 170.

⁴⁴⁹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 171.

⁴⁵⁰ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 190.

⁴⁵¹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 193.

*“Herkes beni deli sanıyordu. Biraz akıllandığım zaman adımı Gicbeser koymuşlardı.”*⁴⁵²

Yukarıda bölümlere ayırdığımız hikâyenin çerçeve anlatı kısmını iç anlatıcı 1 olarak değerlendirdiğimiz kahraman aktarır. Alt anlatı kısımlarını ise Senan adındaki iç anlatıcı 2 nakleder. Alt anlatı kısımlarında anlatılan hikâyeler otobiyografik anlatılardır. Senan, kendi yaşadıklarını anlatır. Bu hikâyelerde olaylar farklı kişiler etrafında cerayan eder.

2.11.3.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

İztirabın Vicdanı hikâyesinde anlatı olarak ben merkezli buna bağlı olarak da benzer anlatıcı tarafından aktarılır. Hikâye içerisinde iki ayrı benzer anlatıcı yer almaktadır. İlk anlatıcı hikâyede çerçeve anlatı kısmını anlatan kişi, Senan’ın anlattıklarını dinleyen kişi, ikinci anlatıcı ise birinci anlatıcının misafiri olan Senan adlı kişidir.

Çerçeve anlatı kısmını aktaran anlatıcının katılımı hikâye içersnde sınırlıdır. Burada anlatıcı olayları kendi bakış açısıyla okuyucuya aktarır.

*“Gece saat bir buçuk. Misafirim şimdi gitti. Rafik değildi. Ondan geriye hala pencereden çıkıp gitmemiş sigara dumanı ve bir de dolu kültablası kalmıştı.”*⁴⁵³

Çerçeve anlatı kısmının anlatıcı olan kahraman, Senan’ın anlattığı hikâyeyi dinlerken de katılımın gerçekleştirir. Arada bir Senan’a soru sorarar veya sorduğu soruları cevaplayarak varlığını ortaya koyar.

*“O, bu soruları bana soruyordu, hem de gelişigüzel değil, asıl olarak cevap almak için soruyordu. O, susup benden cevap bekliyordu.”*⁴⁵⁴

*“O birden durdu. Benim Senan’ı tanımamam onu çok şaşırtmıştı. Sonra ne ise birden aklına geldi, her ne ise anladı ve gülümsedi.”*⁴⁵⁵

⁴⁵² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 197.

⁴⁵³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 155.

⁴⁵⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 175.

⁴⁵⁵ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 180.

Hikâye içerisinde alt anlatı kısmını aktaran anlatıcı Senan'ın katılımı da aynı şekilde sınırlıdır. Fakat Senan anlattığı hikâyelerde bazen karakterlerin düşüncelerinden geçenleri okuyucuya verdiği için bu kısımlarda hâkim bakış açısına kayar.

*“Birbirinden deli fikirler aklıma geliyordu. Kapıyı açmamak, kırana kadar beklemek. HAYIR, pencereden atlamak, paramparça olup ölmek, HAYIR, ağır daktiloyu içeri giren ilk adamın başına vurmak, HAYIR, elime geçeni kapıya, hala açılmamamış kapıya fırlatmak, sonra tekrar elime ne geçerse girenlerin başına fırlatmak, HAYIR, yakalanana kadar vuruşmak, yere serilmek, ısırarak, yıkılmak, tepiklemek, ölene kadar, yüreğim patlayana kadar fiziki olarak karşı koymak.”*⁴⁵⁶

İztırabın Vicdanı adlı hikâyedeki iki anlatıcı da masal anlatıcısı gibidir.⁴⁵⁷ Hikâyeyi anlatmadan önce ne anlatacağı hakkında okuyucuyu bilgilendirir.

*“Şimdi bir iki kelime de size kendi kaderimi anlatayım.”*⁴⁵⁸

Anlatı içerisinde katılımın en az olduğu yerler diyalog kısımlarıdır. Çerçeve anlatının anlatıcısı olan iç anlatıcı 1, diyalog kısımlarında dedi, cevap verdi, gibi aktarım ifadelerini kullanarak bağımsız dolaylı konuşma formunu gerçekleştirir.

“Birden misafirim çocuk gibi masum bir sesle dedi:

- Tamam, ben yeteneksizim, ben bir hiçim, çöpüm. Ama o yetenekliydi, onun geleceği vardı. O edebiyata, medeniyete, halka çok şey verebilirdi. O güzel san'atkâr olabilirdi.

- Kim?

Cevap vermedi. Sustu. Araya, ağır, zindan kadar ağır, ezici, korkunç bir sessizlik çöktü. Bir, iki, beş dakika geçti. Ben artık hiçbir cevap beklemiyordum. Birden sonsuz özlem duyan ölü bir sesle:

*- O benim eşimdi, dedi.”*⁴⁵⁹

Diyalog kısımlarında anlatıcı varlığını geri plana çekmek yerine bu kısımlarında da ortaya koyar.

“- Siz burada mı oturuyorsunuz? diye sordum.

⁴⁵⁶ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 187.

⁴⁵⁷ Adıgüzel, Anar Rızayev'in Üç Sandık Hikâyesinin Anlatıcılar Tipolojisi Açısından İncelenmesi, 6.

⁴⁵⁸ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 195.

⁴⁵⁹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 171.

- *Yok, uzakta, Ural'ın kuzeyinde yaşıyorum.*
- *Bakü'den ayrılalı çok mu oldu?*
- *Evet, yirmi yıl oluyor.*
- *Neredeydiniz? diye ben birden bire sordum.*

O haince güldü, sonra tam bir ciddiyetle:

- *Kurortda idim, dedi. Yirmi yıllık sanatoryum var. Ordaydım."*

Hikâyede doktorun hikâyesinin anlatıldığı alt anlatıda yer alan diyaloglar bağımsız dolaysız konuşma formunda nakledilir. Burada anlatıcı aradan çekilir ve varlığı hissedilmez. Arada hiçbir akatarıcı olmadan konuşma gerçekleşir.

"- Hangi komünist parti teşkilatı için çalışıyorsun? Daha başka kimler çalışıyorlar? Amacınız neydi?

- *Hemen yazın. Çok önemli malumatlar vereceğim.*
- *Yine boş sözler mi?*

Bir tokat.

- *Yok, bu defa gerçek hakikat. Vicdanım daha fazla gizlemeye dayanmıyor.*
- *Yazın.*
- *Evet.* ⁴⁶⁰

Yukarıdaki diyalog örneklerinden de anlaşılacağı gibi *İztirabın Vicdanı* hikâyesinde hem dolaylı hem de dolaysız konuşma kullanılmıştır.

2.11.3.4. Algılama Derecesi

2.11.3.4.1. Mekân Tasviri

İztirabın Vicdanı hikâyesinde olay Moskova ve Bakü'dür. Mekân olarak gerçek mekân seçilmiştir. Çerçeve anlatı Moskova'da geçer ve kaleme alınır; fakat alt anlatılarda ise olayların mekânı Bakü'dür.

"İki gündür Moskova'dayım." ⁴⁶¹

⁴⁶⁰ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 169.

⁴⁶¹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 155.

Alt anlatı kısmında anlatılan hikâyelerin mekânı daha çok Şuşa ve Bakü olarak geçer.

“O, Şuşa’nın güzel tabiatını seviyordu.

O, Şuşa tabiatından ve Moskova’da 1 Mayıs mitinginin renklerinden ilham alıyordu.”⁴⁶²

Hikâyede öykü mekânı Şuşa ve Bakü, Öyküleme zamanının mekânı ise Moskova’dır. Yazar hikâyesinin sonuna *Moskova-Bakü* notunu düşerek ayrıca da mekânı belirtmiştir.

Anar, hikâyelerinde genellikle her insanın başından geçebilecek sıradan olayları anlattığından olayların inandırıcılığını artırmak için gerçek mekânları kullanır.

2.11.3.4.2. Karakterin Kimliği

İztirabın Vicdanı hikâyesi yazarın Sandık Hikâyeleri olarak adlandırdığı hikâyeler arasında en kapsamlı ve hacim olarak en geniş olanıdır. Hikâyenin iki anlatıcısı olduğunu daha önce ifade etmiştik. Bu iki anlatıcı da hikâye kahramanlarından birisidir. Fakat çerçeve anlatıyı anlatan kahraman hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir; lâkin alt anlatıları anlatan anlatıcı hakkında bilgi verilmiştir. İkinci kahraman, 1937 yılında rejim için çalışan ve insanları haksız yere suçlayarak onlara zulmeden Senan adında bir kişidir.

Çerçeve anlatının anlatıcısı arkadaşı Rafik hakkında bilgi verir.

“Kapı çalınca geleni Rafik sandım. Benim dostumdur. Tesadüfen o da benimle aynı zamanda Moskova’daydı. Bazen benim yanıma geliyor. İyi oğlandır. Altın gibidir. Tek eksiği, çok konuşmasıdır. İnsanın başını ağrıttıyor. Kendisi de öyle önemsiz şeyler konuşur ki...”⁴⁶³

Senan’ın hikâyesinin anlatıldığı alt anlatı kısmında Senan hakkında bilgi verilir. Bu bilgiyi Sena’nın kendisi yapar.

“Bir zamanlar ise bu Senan bambaşkaydı. Giyinip kuşanıp sokakaları boş boş dolaşır, daima herkesin nazarında olur ve dikkatleri üzerine çekmeye çalışırdı. Bu

⁴⁶² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 174.

⁴⁶³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 156.

Senan böyle Senan'dı. Genç, sağlam, yakışıklı, süslü, uzun boylu, geniş omuzlu, kara bıyıklı, güzel bir gençti. Şimdi diyorlar ki, onun bu celalinden hiçbir şey kalmamıştır. Solgun, zavallı, çaresiz Senan, küçük zayıf, saklanan, zor geçinen Senan."⁴⁶⁴

"Senan'ın gözleri kırmızıydı. Kara bıyıkları vardı, kulakları küçüktü, burnu düzdü, dudakları, - o yüksek sesle gülmeye başladı.- dudaklarında... - tekrar gülerek sözünü yarıda bıraktı.- dudaklarında bak böyle bir yara izi vardı."⁴⁶⁵

Hikâyede eşini öldüren adam isimli alt anlatı kısmında bu adamın eşi hakkında bilgiler verilir.

"O, Şaire idi."⁴⁶⁶

Ama ona ıslanmak da yakışıyordu. Saçlarının kıvrıcıklarından sarkan yağmur damlaları, küçültülmüş, minyatürleştirilmiş üzüm salkımlarına benziyordu. Saçına, kaşına, kirpiğine düşmüş yağmur damlaları inciye benziyordu. Yanakları, bilekleri, elleri elbisesinin üzerinden kayıp giden yağmur damlacıkları ufak dağ çiçeklerini andırıyordu. Yağmur onun al yanaklarını daha yumuşak ve saf eylemiş, kıvrıcık saçlarını dağıtmış, koyu karakaş ve kirpiklerini düzelterip parılatmış ve sanki kara su olup göz bebeğine birikmişti. Yağmur onu her dalından narin çiçeğe ve yahut küçük meyve ağacına benzetiyordu."⁴⁶⁷

Hikâyede alt anlatılarda yer alan kişilerin bazıları hakkında Senan tarafından okuyucuya bilgi verilir.

"O devirde bir tek Kerim dayı mutluydu. Kerim dayıya kansız, acımasız, başkalarının derdinden mutluluk duyan bir adam denilmezdi. Muhbir de değildi. Musibetlere yukarıdan bakan filozof da değildi. Kerim dayı ahmak veya serseri de değildi. Kerim dayı arsızdı. Kerim dayı mutluydu. Her sabah uykudan uyandığı gibi, çoğu zamanda böyle gece vakti önemli malumatlar toplar ve eşine böyle haber verirdi:

*- Duydun mu hanım, Esgerlinskini de tutukladılar. O artist vardı ya o, tiyatro yapıyordu, "Şeyh Senana" gitmiştik ya hatırladın mı? Evet, bak o Şeyh Senan'ı da oynayanı götürdüler. Ama güzel sesi vardı he?"*⁴⁶⁸

⁴⁶⁴ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 180-181.

⁴⁶⁵ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 193.

⁴⁶⁶ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 174.

⁴⁶⁷ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 173.

⁴⁶⁸ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 182-183.

Senan adlı kahraman-anlatıcı 1937 yılında rejim için çalışırken bir süre sonra istifa etmiş ve sürgüne gönderilmiştir. Bu hikâyeleri anlatırken de yaşattığı zulümlerin ve haksızlıkların vicdan azabını duymaktadır. Bu yaşanan gerçekleri yazmış fakat sesini kimseye duyuramamıştır. Bu yüzden çerçeve anlatı kısmını anlatan kahramandan bunun için yardım ister. Herkesin bu acımasızlıkları öğrenmesi ve bu yaşananların unutulmaması gerektiğini düşünür.

2.11.3.4.3. Zaman Özeti

İztirabın Vicdanı hikâyesinde öyküleme zamanı birkaç saatlik kısa bir zaman dilimini kapsar. Çerçeve anlatı kısmının anlatıcısı zamanı saat olarak okuyucuya verir; fakat kesin bir tarih belirtmez.

*“Gece saat bir buçuk. Misafirim şimdi gitti. Rafik değildi. Ondan geriye hala pencereden çıkıp gitmemiş sigara dumanı ve bir de dolu kültablası kalmıştı. Bu birkaç saat benim hayatımın en ilginç, en meraklı, en dolu, en heyecanlı, en ıstıraplı, en dehşetli saatleriydi.”*⁴⁶⁹

Hikâyede yer alan alt anlatılarda ise Senan’ın anlattığı olayların 1937 yılı öncesi olaylar olduğunu anlıyoruz. Bu kısımlardaki zamanı 1937 yılı öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırabiliriz. Zira Senan, 1937 yılı öncesinde rejim için çalıştığını, insanlara yaşattığı zulümleri anlatır. 1937 yılı sonrasında ise bu yaşattıklarından dolayı vicdan azabı duyduğunu ve sürgün edildiği yerde artık insan gibi yaşamaya çalıştığını anlatır.

“- Siz tutsak mıydınız? diye sordum.

*-Evet, tutsaktım, diye sert bir şekilde cevap verdi. – 37. yılda sürgün edilenlerdenim.”*⁴⁷⁰

Alt anlatılarda geçen zaman dilimleri ise günün herhangi bir kesiti olarak verilir. Senan sürgünde olduğu yılın tarihini belirtmez fakat biz anlatılanlardan 1937 yılı sonrası olduğunu anlamaktayız.

Ayrıca yazarın hikâyenin sonuna düştüğü *1958. yıl Ağustos-Eylül Moskova-Bakü* notundan öyküleme zamanını öğreniyoruz.

⁴⁶⁹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 155.

⁴⁷⁰ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 160.

2.11.3.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

İztirabın Vicdanı hikâyesinde anlatıcı hikâye kahramanlarından bir olduğu için karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımı açıkça belirtilmemiştir. Çünkü hikâyede kahraman kendi düşüncelerini bizzat kendi ağzından verir. Karakteri sınırlı anlatıcı olduğundan dolayı şahısların iç dünyaları hakkında da okuyucuyu bilgilendiremez. Lâkin hikâyede temel anlatı kısmını anlatan kahraman anlatıcı, kimi yerlerde misafiri Senan'ın aklından geçenleri aktarır.

“Tekrar araya ağır, ezici, katı bir sessizlik çöktü. Ben onun yüzüne bakıyordum. Yüzü kırış kırıştı. Sanki onun yüzüne ıztırabın toprağı işlenmişti. Deminden beri bin defa ifadesi değişen bu çehre, şimdi nedense bana bilinmeyen, yalnız onun kendisinin hissettiği ve yaşadığı hatıralar âleminin etkisiyle yumuşar, aydınlanır, mihriban ve sevecen oluyordu. O konuşmaya başladı, hazin, yumuşak, sevinçli bir sesle konuşmaya başladı. O bana söylemiyordu. Sanki ben o odada hiç yoktum. Bana öyle geliyordu ki, o belki de konuştuğunu bile hiç duymuyor. O işitilmek için konuşmuyordu. O aklına gelen tozlu hatıraları sözlere yaymak, ifadelerle, cümlelerle izah etmek, açıklamak, anlaşılacak için konuşuyordu.”⁴⁷¹

“O sanki ilk defa Senan'ın akıbetini düşünüyordu. Hayalinde canlandırdığı yüz hem onu sevindiriyor, hem de sanki mutsuz ediyordu. Senan'ın değişmesi onda tesadüfe benzer bir his uyandırdı.”⁴⁷²

Hikâyede alt anlatı kısımlarında yer alan olaylarda Senan, başkalarının başından geçenleri aktarır. Burada hâkim tavrıyla kişilerin düşüncelerine girer. Onlar adına konuşmaya başlar.

“Birbirinden deli fikirler aklıma geliyordu. Kapıyı açmamak, kırana kadar beklemek. HAYIR, pencereden atlamak, paramparça olup ölmek, HAYIR, ağır daktiloyu içeri giren ilk adamın başına vurmak, HAYIR, elime geçeni kapıya, hala açılmamış kapıya fırlatmak, sonra tekrar elime ne geçerse girenlerin başına fırlatmak, HAYIR, yakalanana kadar vuruşmak, yere serilmek, ısırarak, yıkmak, tepiklemek, ölene kadar, yüreğim patlayana kadar fiziki olarak karşı koymak.”⁴⁷³

⁴⁷¹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 172.

⁴⁷² Rızayev, Eserler 1. Cilt, 181.

⁴⁷³ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 187.

Ben anlatıcının varlığı burada ortadan kalkmış hâkim anlatıcının katılımı gerçekleşmiştir. Senan, şahit olduğu olayları sanki kendisi yaşamış gibi anlatır ve karakterlerin bilincinden geçenleri okuyucuya aktarır.

2.11.3.4.5. Açıklama

İztirabın Vicdanı hikâyesinde açıklama kısımları genellikle çerçeve anlatının anlatıcısı olan kahraman tarafından yapılır. Bu kahraman misafiri olan Senan'ın anlattıkları hakkında ara ara okuyucuya açıklayıcı bilgiler verir. Yorumlar yapar.

Asıl olayı anlatmadan önce birinci anlatıcı yaşadığı hadisenin kendisi üzerindeki etkisini okuyucuya açıklama kısımlarında aktarır.

*“Ah, bağışlayın. Ben de alakasız konuşuyorum. Bütün bunların asıl olayla hiçbir ilgisi yoktur. Öyledir. Yazımın karışıklığını bağışlayın. Ben bu saatte öyle bir haldeyim ki... Yine söz uzadı. Neyse...”*⁴⁷⁴

Birinci anlatıcı, Senan hakkında ise okuyucuya hem anlattıkları hem de Senan'ın o anki ruh hali hakkında bilgiler içeren açıklamalar yapar.

*“O sustu. Nefesi kesildi. Uzun bir öksürük onu iki büklüm etti. Su getirdim. Bir yudumda başına dikti. Sanki su onun kaynayan yüreğini sakinleştirdi, arzusunu, konuşma isteğini ıslattı. Bir müddet sustu. Sonra yavaşça ve hoş bir şeyi anımsamış gibi nazikçe konuştu.”*⁴⁷⁵

*“Misafirim gözünü duvarda bir noktaya dikerek konuşuyordu. Onun konuşmasında normal olmayan bir durum hissediliyordu. Sanki o şahit olduğu şeyler hakkında değil, nerede olduğu bilinmeyen, okuduğu şeyler hakkında konuşuyordu.”*⁴⁷⁶

*“O sonuncu sözleri boğuk bir hıçkırık içinde söyledi. Sonra yavaş yavaş kendisini topladı. Sustu ve sakince devam etti.”*⁴⁷⁷

Hikâyenin sonunda bu olayları Senan'dan dinleyen anlatıcı bu yaşadıkları hakkında okuyucuya açıklayıcı bilgiler verir.

⁴⁷⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 156.

⁴⁷⁵ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 167.

⁴⁷⁶ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 168.

⁴⁷⁷ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 185.

*“Onun ne zaman ve nasıl gittiğini duymadım. Aniden başımı kaldırınca karşımdaki sandalyeyi boş gördüm. Birden onu rüya, hayal sandım fakat kültablası doluydu, sigara dumanı açık pencereden yavaş yavaş uçup gidiyordu. Odada bir ben, bir de beni dağlayan ıstırahın vicdanı kalmıştı.”*⁴⁷⁸

İztirabın Vicdanı’nda açıklama kısımları yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı gibi belirgin bir şekilde hissedilir. Bu açıklama kısımları daha çok hikâyede temel metni anlatan iç anlatıcı 1 tarafından aktarılır.

---

⁴⁷⁸ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 198.

2.12. KÖNLÜMÜZÜN GECESİ

2.12.1. Özet

Hikâyede, Ejder adlı kişinin hayatında geçirdiği en güzel, en hoş, en sevimli gece olduğunu düşündüğü bir hadise anlatılmaktadır. Ejder, Rüstem'in kardeşi Şehla ile evlidir. Şehla'yı çok sevmektedir. Rüstem, Leyla ile nişanlıdır.

Rüstem'in nişanlısı Leyla liseyi okumak için başka şehre gidecektir. Ejder, Rüstem ve Zeynep hala (Leyla'nın annesi) onu havaalanına yolcu etmeye giderler. Ejder orada aklından farklı düşünceler geçirir. Leyla ile Rüstem'in iki nişanlı gibi değil de Leyla'nın Rüstem'le kendisiyle vedalaştığı gibi vedalaştığını farkeder. Rüstem'in Leyla'ya haksızlık yaptığını düşünen Ejder'in aklına Şehla'nın tarçın istediği gelir ve her nedense Ejder, Leyla'nın pilava hiçbir zaman tarçın koymadığını anımsar.

Leyla'yı uçağa bindirdikten sonra havaalanından ayrılırlar. Ejder, kendi kendisine hayatının en güzel, en hoş, en sevimli, en etkili hatırası nedir diye sorsalar, karanlık ve çatısı olmayan bu gökyüzünde görünen iki yeşil bir kırmızı ışık olduğunu düşünür.

Sabah Ejder ve Şehla kahvaltı yaparken, Ejder, Şehla'nın konuşmalarını dinler ve o, Şehla'nın tarçını alıp almadığını sorduğunda ne cevap vereceğini planlarken Şehla tarçını almadın mı diye sorar. Ejder bu soru üzerine Şehla'ya kendisini sevip sevmediğini sorar. Şehla sevmenin sövmek kelimesinden geldiğini söylerek Ejder'in söylediklerini önce dikkate almaz; fakat daha sonra Ejder, ciddi bir şekilde tekrar sorar. Şehla bu kez evet hem de çok seviyorum diye cevap verir. Bu defa aynı soruyu Şehla, Ejder'e yöneltir ve Ejder öncekinden daha çok sevdiğini söyleyerek cevap verir.

Evet, Ejder gerçekten de Şehla'yı çok sevmektedir. Fakat bu sevginin, bu aşkın yaşanacağı yerin bu dünya olmadığını düşünmektedir. Bu yüzden ayrılmaları gerektiği fikrine kapılır fakat bu düşüncesini hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceğini de bilir. Hayatlarına kaldıkları yerden devam ederler.

2.12.2. Anlatı Seviyesi

Könlümüzün Gecesi adlı hikâye hâkim bakış açısı ile aktarılır. Dış anlatıcı tarafından anlatılan hikâye, sadece çerçeve metinden oluşur.

Çerçeve anlatının başlangıcı;

“- Evet, o nasıl oldu?

- Kim?

Rüstem, Ejder ve Şehla deniz kenarında kuma uzanıp kendilerini güneşe verdiler.”⁴⁷⁹

Çerçeve anlatının sonu;

“Sonra onlar denize yüzmeye gittiler.”⁴⁸⁰

Hâkim bakış açısı hikâyede karakterlerinin düşüncelerinden geçenleri bilir. Olaylar ve kişiler hakkında en üst düzey bilgiye sahiptir.

“Uçağa binme başladı. Leyla ile Zeynep hala birbirlerine sarıldılar. Zeynep hala ağlamaya başladı. Ejder garip bir merakla Leyla ve Rüstem’in vedalaşmasını bekliyordu. Leyla, Rüstem’e elini uzattı. Ejder, Rüstem’in onun elini öpeceğini sandı. Ama Rüstem sadece nişanlısıyla tokalaştı. Ejder gibi.”⁴⁸¹

2.12.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

Hikâyede katılım benzer olmayan anlatıcı tarafından gerçekleştirilir. Hâkim anlatıcı geçmiş ve gelecek hakkında bilgiye sahiptir. Karakterlerin dış görünüşleri hakkında olduğu kadar iç dünyaları hakkında da okuyucuya bilgi verebilir.

“Zeynep hala arkaya, Rüstem öne oturdu. Havaalanından yola çıktıklarında Ejder tekrar göğe baktı. İki yeşil, bir kırmızı ışık... Lakin bu belki de içinde Leyla olan uçak değidi.”⁴⁸²

Hikâyede katılımın gerçekleştiği bir diğer kısım ise diyaloglardır. Diyalog, *Könlümüzün Gecesi* adlı hikâyede geniş yer tutar. Bu bölümlerde aktarım ifadelerini kullanan anlatıcının yarı müdahaleci tavrı açıkça hissedilir.

Hikâye diyalogla başlar.

“-Evet, o nasıl oldu?

⁴⁷⁹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 73.

⁴⁸⁰ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 80.

⁴⁸¹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 76.

⁴⁸² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 77.

- Kim?

Rüstem, Ejder ve Şehla deniz kenarında kumda uzanıp kendilerini güneşe verdiler.

Ejder şaşkınlıkla Şehla'ya baktı.

- O da, diye tekrarlardı.

Şehla anladı.

- Evet, o? Okula başladı.

- Liseye mi?

- Evet. Birinci sınıfa. „⁴⁸³

Hikâyede diyalog tekniği anlatının çoğunu kapsamaktadır. Bu diyalog kısımlarında bazen anlatıcının varlığı ortadan kalkar ve alıcı ile konuşmacılar arasına hiçbir aktarıcının varlığına ihtiyaç duyulmaz.

Rüstem ayağa kalktı:

- Gidip yüzelim, sonra çıkıp gidelim.

- Neden acele ediyorsun?

- Yok, bu kadar yeter. Hem ben erkenden şehirde olmalıyım. „⁴⁸⁴

Yukarıda geçen diyalog kısımlarından hikâyede hem dolaylı hem de dolaysız konuşmanın gerçekleştiği görülmektedir.

2.12.4. Algılama Derecesi

2.12.4.1. Mekân Tasviri

Könlümüzün Gecesi hikâyesinde mekân Bakü olarak geçer. Mekân tasvirine girmeyen anlatıcı burada varlığını geri plana çeker. Hikâyede gerçekçi bir mekân kullanılarak inandırıcılık artırılmıştır.

“Ejder, gece araba sürmeyi çok seviyordu. O, bu tadın biteceğini düşünmek istemiyordu. Hâlâ yol çok uzundu. Rüstem ve Zeynep halayı Bakü'ye götürmek, sonra da tek başına bağa dönmek. „⁴⁸⁵

⁴⁸³ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 73.

⁴⁸⁴ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 74.

Diyalog kısımlarında ise olayın yaşandığı yerde deniz olduğu bilgisi verilir.

*“Rüstem, Ejder ve Şehla deniz kenarında kumda uzanıp kendilerini güneşe verdiler.”*⁴⁸⁶

Ejder’in derin düşüncelere dalması ise havaalanında ve arabada geçer. Buraları da hikâyede geçen olayların mekânı olarak belirtebiliriz.

*“Gece saat 12’de Leyla, Rüstem, Ejder ve Leyla’nın anası Zeynep Hala havaalanına geldiler.”*⁴⁸⁷

*“Şehir uykulu ve sessizdi.”*⁴⁸⁸

Hikâyenin öykü ve öyküleme zamanının mekânı Bakü’dür. Yazar hikâyesinin sonuna *Bakü-1958* notunu düşürek öyküleme zamanının mekânının belirtmiştir.

2.12.4.2. Karakterin Kimliği

Könlümüzün Gecesi adlı hikâyede şahıs kadrosu çok kalabalık değildir. Hikâyede Ejder, Şehla, Rüstem, Leyla ve Leyla’nın annesi Zeynep hala yer alır. Bu karakterler hakkında fazla bilgi verilmez.

*“Suda Ejder kendisini mutlu hissediyordu. Ona öyle geliyordu ki, o daha genç, daha sakın, daha iyidir. Ona öyle geliyordu ki, bütün işler düzelecek, bütün problemler hallolacak ve o kendi hayatını yeniden kurmaya azim ve irade gösterebilecektir. O, Şehla’ya bakıyor, onun fevkâlede, göz kamaştırıcı güzelliğini görüyor ve ilginçtir ki, hiç de üzülüyor aksine seviniyordu.”*⁴⁸⁹

*“Leyla’nın kendisi ne kadar ince ve zarıfse sesi de bir o kadar kalın ve çirkindi.”*⁴⁹⁰

*“Leyla, Rüstem’in nişanlısıydı. Rüstem, Şehla’nın kardeşiydi. Şehla, Ejder’in eşiydi.”*⁴⁹¹

⁴⁸⁵ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 77.

⁴⁸⁶ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 73.

⁴⁸⁷ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 76.

⁴⁸⁸ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 78.

⁴⁸⁹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 74.

⁴⁹⁰ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 76.

⁴⁹¹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 78.

Hikâyede anlatıcı kişilerin ruh halleri hakkında bilgi vermemiştir. Olaylar daha çok Ejder'in düşünceleri etrafında cereyan etmektedir.

2.12.4.3. Zaman Özeti

Hikâyede yaşanan olaylar bir günlük kısa bir zaman diliminde gerçekleşir ve son bulur. Leyla'nın havaalanına bırakılması ve sonrası gece yarasında yaşanır.

*“Gece saat 12’de Leyla, Rüstem, Ejder ve Leyla’nın anası Zeynep Hala havaalanına geldiler.”*⁴⁹²

*“Şehir uykulu ve sessizdi.”*⁴⁹³

*“10 dakika sonra Leyla karanlık, çatısız gökte seçilen iki yeşil bir kırmızı ışıktı.”*⁴⁹⁴

*“Sabah Ejder ve Şehla çay içiyorlardı.”*⁴⁹⁵

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi hikâyede kesin bir zaman dilimi mevcut değildir. Hikâyenin öyküleme zamanını ise yine yazarın hikâyesinin sonuna yazmış olduğu nottan öğreniyoruz: *Bakü-1958*.

2.12.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Könlümüzün Gecesi hikâyesi, hâkim bakış açılı bir anlatıma sahiptir. Karakteri sınırsız anlatı olan hâkim anlatıcı olaylar ve kişiler hakkında derinlemesine bilgiler verebilir. Geçmiş ve gelecek hakkında okuyucuyu bilgilendirebilir. Karakterlerin bilinçaltına girerek onların düşüncelerini okuyucuya aktarabilir. Bu da onun katılımının en üst düzeyde olduğunu belirgin şekilde ortaya koyar.

“Ejder sanki ilk defa Leyla’nın çok uzun bir süre tamamıyla başka bir yere gitmesi hakkında düşündü. Ve nedense biraz kederlendi.”

⁴⁹² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 76.

⁴⁹³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 78.

⁴⁹⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 77.

⁴⁹⁵ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 78.

*“O boş yere ruj sürüyor, diye Ejder düşündü. Böyle bir gülüş solgun dudaklara daha güzel yakışır. Ama belki de Rüstem, rujlu dudakların gülüşünü daha çok beğeniyor.”*⁴⁹⁶

Hikâyede anlatıcı kahramanın gördüğü rüyayı da okuyucuya aktarır. Leyla’yı bıraktıktan sonra gece tekrar şehre dönerken Ejder direksiyon başında uyuya kalır ve Rüstem’in sesiyle uyanır.

*“Yol, teyyare, gökyüzü, gece, Rüstem, Zeynep hala, Şehla, yol, Leyla, Şehla, uçak, Rüstem, yol, Zeynep hala, Bakü, Şehla, yol, uçak, Leyla, bağ, Şehla, sabah, yağ, iki kilo yağ, Şehla, tarçın, yol... Şehla ben seni seviyorum. Yürekten seviyorum. Lâkin bu azdır. Bu hiçbir şeyi halletmiyor. Şehla ben seni çok istiyorum. Lâkin bu adi dünya, gerçek, sonsuz, yüce aşk için uygun yer değil. Ben seni seviyorum Şehla. Seviyorum. Ama gönlümüzün gecesinden kimin haberi var? Zordur, Şehla zordur. Gönüle kilit vurmamak olmuyor, Şehla. Ben seni seviyorum lâkin bu problemleri halletmiyor. Ben seni seviyorum Şehla, çünkü dünyada senden güzel kadın yoktur. Fakat ben neleyim, neleyim, neleyim ki, tarçın, tarçın, tarçın...”*⁴⁹⁷

Ejder, yolda bir ara uyuklar ve bilincinden bu karışık düşünceleri geçirir. Karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımında anlatıcının hâkim tavrı fazlasıyla hissedilmektedir.

*“O gerçekten de Şehla’yı çok fazla istiyor, seviyordu. Asıl bu yüzden onlar ayrılmalıydılar. Bu Ejder’in son ve katî kararı idi. Ama o biliyordu ki, hiçbir zaman bu kararını hayata geçiremeyecek.”*⁴⁹⁸

2.12.4.5. Açıklama

Açıklama kısmı hikâye içerisinde konuşmalardan sonra anlatıcı tarafından yapılır. Bu kısımlar anlatıcının varlığını ortaya koyan en belirgin bölümlerdir.

*“Şehla, Rüstem’e bakıp gülüyordu. Ejder nedense birden bire durgunlaştı.”*⁴⁹⁹

⁴⁹⁶ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 76.

⁴⁹⁷ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 77.

⁴⁹⁸ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 80.

⁴⁹⁹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 73.

“Sepet çok ağır oldu. Rüstem ve Ejder birlikte götürdüler. Şefike onları kapıya kadar geçirdi. O emin ve rahat idi. Ejder’in gönlü dumanlıydı. Rüstem düşünceliydi.”⁵⁰⁰

“Doğru, Şehla onu beklemiyordu. O, Ejder’in sabah geleceğini biliyordu. İki kilo yağ getirecek. Bir de tarçın. Ama Ejder bu esrarengiz seyahatinin tadından vazgeçmek istemiyordu. Doğru, o, bu tadı yarın gece, öbür gün ve herhangi başka bir gece de alabilirdi. Ama asıl bugün istiyordu. Asıl bu gece özel bir arzusu vardı.”⁵⁰¹

Hikâyenin sonunda da anlatıcı, Ejder’in ruh hali hakkında açıklamalar yaparak okuyucuyu bilgilendirir.

“O gerçekten de Şehla’yı çok fazla istiyor, seviyordu. Asıl bu yüzden onlar ayrılmalıydılar. Bu Ejder’in son ve katî kararı idi. Ama o biliyordu ki, hiçbir zaman bu kararını hayata geçiremeyecek.”⁵⁰²

2.13. LEYAGET

2.13.1. Özet

Leyaget adlı hikâyede aynı iş yerinde çalışan insanların kendilerinden daha aşağı makamlarda bulunan kişilere nasıl davrandıkları anlatılır. Kahraman aynı gün iki ayrı olaya şahit olur ve iki de aynı şekilde yaşanır. İş yerinde bulunan genç müdürün kendisinden yaşça büyük fakat makam olarak aşağı olan memuruna diğer çalışanların yanında hakaretler ederek onu küçük düşürür.

Kahraman bir süre sonra hakaret edilen o memurun aynı şeyi kendisinden alt makamda bulunan başka bir memura yaptığını görür. Bu kişiler bulundukları makamları koruyabilmek için her türlü hakarete, saygısızlığa göz yumarlar. Kendisinden üstte bulunan müdürlerine yaranabilmek için insanlık gururlarını hiçe sayarlar. Kendilerinden küçük kişilerin öünde başlarını eğerek ne söylerlerse ‘haklısınız efendim’ diye cevap verirler. Daha sonra adeta burada yaşadıklarının intikamını kendisinin emrinde çalışan diğer memurlardan alırlar.

Kahraman yaşanan bu olayların liyakatsizlik, itibarsızlık ve insan onurunu zedeleyen olaylar olduğunu savunur. Kibir, bencillik, kendini beğenme, bulunduğu

⁵⁰⁰ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 76.

⁵⁰¹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 77.

⁵⁰² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 80.

makamın verdiği yücelilikle insanlığını hiçe saymak liyakatsizliktir diyen kahraman bu yaşadıkları karşısında hayrete düşer. Vicdan, şeref, gerçek insani liyakatın bu gibi insanlarda yitip gittiğini gören kahraman bu duruma hayıflanır.

Kahramana göre liyakatın hiçe sayıldığı tek yer mevki makam sahibi olan kişilerin çalıştıkları yerlerle sınırlı kalmaz. Yazara göre, gittiği bir misafirhanede hizmetlilere bahşiş veren ile vermeyenin farkını da ortaya koyar. Burada insanları paralarına göre ağırlayan çalışanların olduğunu görür. Bir başka liyakatsizlik ise restoranda yapılan davranıştır. Burada yazar garsona aynı şekilde bahşiş verince etrafında pervane olduklarını vermeyince ise istedikleri siparişi bile yanlış getirdiklerini anlatır.

Kahraman bir başka olaya ise havaalanında şahit olur. Birinci sınıf yolcularla yaptığı uçuşu ve gördüğü hizmeti, ikinci ya da üçüncü sınıf uçuşlarda görmediğini anlatır. Bir gün rötar yapan uçağın üçüncü sınıf yolcuları arasında yer alan kahraman, 16 saat boyunca valizinin başında beklemek zorunda kaldığını ve hiçbir şekilde görevlilerden uçuş hakkında bilgi alamadıklarını görür. Yaşlı, genç, çocuk, kadın herkesin gazete serip merdivenlerde kıyıda köşede beklediğine şahit olur. Uçuş sonunda birinci sınıf yolcular arasında gelen bir arkadaşına rastlayan kahraman, onun ne kadar rahat bir şekilde beklediğini öğrenince yine hayal kırıklığına uğrar.

Dünyanın her yerinde böyle liyakatsizliklerin olduğuna şahit olan kahraman bu gibi insanların toplumun en temel taşı olan insanlık gururunu yok ettiklerini savunur. Kahraman, bu anlattıklarıyla insana insan olduğu için değer vermeyen bu insanların toplumu sınıflara ayırdığının, makam ve mevki sahibi insanlara paraları için daha fazla değer verildiğinin ve bu nedenle de toplumun gelişim gösteremediğinin mesajını verir.

2.13.2. Anlatı Seviyesi

Leyaget hikâyesinde yaşanan olaylar gözlem merkezli anlatıma sahiptir. Fakat anlatıcı hem yaşayan hem de şahit olan kişidir. Yapı itibarıyla tek parçadan oluşan hikâyeyi kendi içerisinde alt anlatılara ayırmak mümkündür.

Kahramanın şahit olduğu birkaç olayın insanlık onurunu nasıl hiçe saydığını anlatması	Çerçeve anlatı	İç anlatıcı
Kahramanın hizmet sektöründe çalışanların davranışlarını anlattığı bölüm	Alt anlatı 1	İç anlatıcı
Kahramanın uçak yolcuğu sırasında şahit olduğu olayı anlattığı bölüm	Alt anlatı 2	İç anlatıcı
Kahramanın Celil Memmedguluzade'nin fıkrasına yer verdiği bölüm	Alt anlatı 3	İç anlatıcı

Şekil - 11

Leyaget hikâyesinde anlatı başlangıçları ve bitişleri yazar tarafından yapılan açıklama kısımlarıyla belirginleştirilir. Hikâye anlatıcısı olan kişi bu kısımlarda masal veya destan anlatıcısı gibi anlatacağı olay hakkında okuyucuya bilgi verir. Bu yönüyle hikâye anlatıcısının başından geçen olayları ve bu olaylar karşısında hissettiği üzüntüyü karşısındakiyle paylaştığı otobiyografik bir hikâye türüdür.

Çerçeve anlatının başlangıcı;

*“Bir defa öyle bir şey oldu ki, ben bir gün içinde hemen hemen birbirinin aynısı olan iki benzer olayın şahidi oldum ve görüp duyduklarımın mukayesesi beni bazı meseleler hakkında düşünmeye mecbur bıraktı.”*⁵⁰³

Çerçeve anlatının sonu;

*“Hiç gitmezdim de... Böyle bir vaziyette olsa olsa, ancak bununla gurur duyabilirim...”*⁵⁰⁴

Alt anlatı 1'in başlangıcı;

“Bir müdür... Yok, müdürler hakkında bu kadar yeter. Yüksek dairelerden inip, her gün, her saat keyfimize, iş kabiliyetimize, zaman aralığımıza bu kadar etki eden,

⁵⁰³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 315.

⁵⁰⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 330.

tuhaf görünse de insan liyakatiyle bu veya farklı şekilde daima temasta olan, bazen ise ona meydan okuyan çok sıradan bir sahadan, hizmet sahasından konuşalım.”⁵⁰⁵

Alt anlatı 1’in sonu;

*“Bu adamda liyakatten eser yoktur, gel gör ki, ‘Jiguli’si var, bizim verdiğimiz bahşişlerle aldığı parıl parıl parlayan arabası restoranın önünde onu bekliyor. İster istemez düşünüyorsun: ayrılırken, paraya karşılık garsondan hoş bir tebessüm koparıp, onun edepsiz davranışını unutmaya çalışmakla biz de öz liyakatimiz alçatmıyor muyuz?”*⁵⁰⁶

Alt anlatı 2’nin başlangıcı;

“Gelin, adımbaşı böyle günahlarla yüzleştiğimiz topraktan ayrılalım, sözün hakiki manasında göklere çıkalım; koca ve rahat hava gemisine binelim.”⁵⁰⁷

Alt anlatı 2’nin sonu;

*“Ben çok mutluyum ki, azap içinde beklediğim zamanda tanıdığımı rastlamamışım ve o beni kendisiyle televizyon, klima, rahat koltuklar ve uçuş hakkında dakika dakika malumat verilen yere götürmemiş.”*⁵⁰⁸

Alt anlatı 3’ün başlangıcı;

*“Faaliyetleri bütün devirler için muasır ve güncel olan Celil Memmedguluzade’nin bir fıkrası aklıma geldi.”*⁵⁰⁹

Alt anlatı 3’ün sonu;

*“Meğer onları Cenabı Allah yaratmamış mı?”*⁵¹⁰

Hikâye içerisinde anlatı seviyesi değişmez. Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere hikâye içerisinde anlatılara geçişte anlatıcı karşısındakini bilgilendirir. Alt anlatı 3 kısmında yer alan Celil Memmedguluzade’nin hikâyesi alt anlatı 2’nin içinde yer alır. Şekil üzerinde gösterecek olursak;

⁵⁰⁵ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 321.

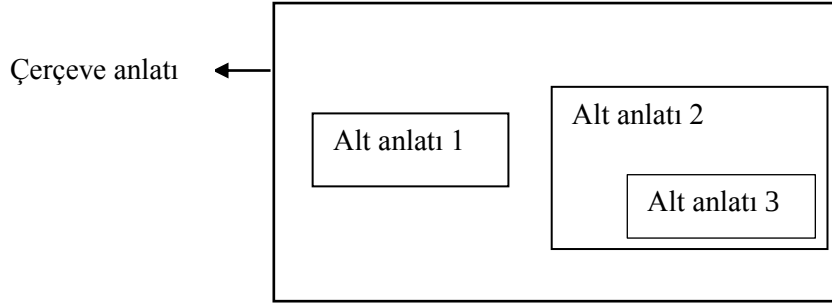
⁵⁰⁶ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 325.

⁵⁰⁷ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 324.

⁵⁰⁸ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 329.

⁵⁰⁹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 329.

⁵¹⁰ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 329.

Şekil - 12

Hikâyede anlatım, baştan sona iç anlatıcı tarafından nakledilir. Olayları yaşayan ve şahit olan aynı kişidir.

2.13.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

Leyaget hikâyesinde bakış açısı ben merkezlidir. Karakteri sınırlı anlatıcı olan benzer anlatıcı hikâye kahramanlarından biridir. Hikâyede yer alan kişinin yaşadığı ve kendisinde bıraktığı üzüntüyü okuyucuya aktardığı anlatıda benzer anlatıcının katılımı kendisini belirgin bir şekilde hissettirir.

*“Tesadüfen aynı gün akşamüstü başka bir toplantıyla katıldım. Kendisi de bu toplantıda en büyük vazife sahibi olan, sabah benim ve başka birçok kişinin gözü önünde azarlanan ve alçaltılan o yaşlı kişiydi.”*⁵¹¹

Anlatıcı, hikâye içerisinde anlatı seviyesinde bahsettiğimiz gibi masal veya destan anlatıcısı gibi anlatmaya başlayacağı konu hakkında önceden açıklama yapar. Bu tarz giriş kısımlarına modern öykülerde rastlanmaz.⁵¹² Lakin hikâye, anlatıcının toplum içerisinde şahit olduğu ve insanlık onurunu zedeleyen olaylardan duyduğu üzüntüyü karşısındakiyle dertleşiyormuş gibi anlattığından ara ara bu tarz giriş kısımlarına yer verdiği görülmektedir.

*“Bir müdür... Yok, müdürler hakkında bu kadar yeter. Yüksek dairelerden inip, her gün, her saat keyfimize, iş kabiliyetimize, zaman aralığımıza bu kadar etki eden, tuhaf görünse de insan liyakatiyle bu veya farklı şekilde daima temasta olan, bazen ise ona meydan okuyan çok sıradan bir sahadan, hizmet sahasından konuşalım.”*⁵¹³

⁵¹¹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 315.

⁵¹² Adıgüzel, *Anar Rızayev'in Üç Sandık Hikâyesinin Anlatıcılar Tipolojisi Açısından İncelenmesi*, 5.

⁵¹³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 321.

*“Gelin, adımbaşı böyle günahlarla yüzleştiğimiz topraktan ayrılalım, sözün hakiki manasında göklere çıkalım; koca ve rahat hava gemisine binelim.”*⁵¹⁴

Hikayede bakış açısı, sınırlı karaktere sahip olduğundan sadece yaşadıklarını gözlemlediği kadarıyla okuyucuya aktarır ve bu olaylardan duyduğu üzüntüyü paylaşır.

*“Beni inciten fiziki yorgunluk, açlık, susuzluk değildi. Benim canımı acıtan küçük görülmem idi, havaalanının yolcu hizmet işçilerinin kadın ve erkeklerin, yaşlı ve çocukların, sağlam ve hastaların, güçlü ve zayıfların bu dayanılmaz durumuna karşı cinayetkar yabancılığı, ilgisizliği idi. Onlar için azap ve sıkıntı içinde saatlerce uçağı bekleyen bu adamlar başlı başına vatandaş ve şahsiyetler değil, bir itaatkâr yolcu topluluğuydu.”*⁵¹⁵

Diyalog kısımları anlatıcının varlığını belirleyen en önemli unsurlardan birisidir. Anlatıcı bu diyalog kısımlarında dolaylı ve dolaysız diyalog kısımlarını tercih ederek varlığını okuyucuya hissettirir.

“O zamanlar büyük vazife sahibiydi. Beni görünce şaşırdı:

- Sen de mi bu uçakla gidiyorsun? Peki, nerdeydin, seni görmedim?

Ben son gün içinde başıma gelenleri kısaca ona anlattım. Mevki sahibi tanışım içten içe çok sinirlendi:

*- Yazık, yazık ki, senin burada olduğunu önceden farketmemişim. Zamanımızı çok güzel geçirirdik. Televizyona baktık, akşam yemeğı yedik, şehire gittik, sonra da dosdoğru uçuşa geldik, az daha uyuyup kalıyorduk... Yazık, yazık ki, senin burada olduğunu farketmemişim.”*⁵¹⁶

Leyaget hikâyesinde sadece yukarıdaki diyalog kısmına yer veren yazar, burada anlatıcısına bağımsız dolaysız konuşma formunu kullanır. Anlatıcı karşısındakiyle konuşurken konuşmalara aktarım ifadelerini katmadan okuyucuya nakleder.

⁵¹⁴ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 324.

⁵¹⁵ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 326.

⁵¹⁶ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 329.

2.13.4. Algılama Derecesi

2.13.4.1. Mekân Tasviri

Leyaget hikâyesinde mekânlar anlatılar içerisinde farklılık gösterir. Örneğin; alt anlatı 1'in mekânı müdürlerin toplantı odasıdır.

“Sabah sabah yüksek seviyeli toplantıya katıldım, aynı toplantıda yüksek müdürlerden biri kendi işçilerini asıp kesiyor, onlara ağzına geleni sayıyordu.

Tesadüfen aynı gün akşamüstü başka bir toplantıya katıldım. Kendisi de bu toplantıda en büyük vazife sahibi olan, sabah benim ve başka birçok kişinin gözü önünde azarlanan ve alçaltılan o yaşlı kişiydi.”⁵¹⁷

Alt anlatı 2'nin mekânı bir misafirhane ve restorandır.

“Başka bir şehire göreve gittiğinizde misafirhaneye yer almaya geldiniz.”⁵¹⁸

“... Gündüzleri müşterisi olmayan boş restoran. İş için gitmişsin, restoranda yiyip içmek için değil, sıradan bir akşam yemeği yemeğe gelmişsin.”⁵¹⁹

Alt anlatı 3'ün mekânı ise havaalanı ve uçaktır.

“İki gün sonra ben derecesiz sıradan bir uçakla iç hatlarla doğduğum şehre gidecektim, uçuşa bir saatten daha fazla varken havaalanına geldim. Onlarca başka sefer gibi bizim seferde rötör yaptı.”⁵²⁰

Celil Memmedguluzade'nin fıkrasının anlatıldığı alt anlatı 4'ün mekânı ise bir trendir.

“1923 yılında yazdığı fıkarda o, günlerden bir gün demiryolu kasasında uzun bir kuyruk gördüğünden bahseder.”⁵²¹

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi kahramanın yaşadığı olayların mekânı farklı farklıdır. Yazar, hikâyesinde anlatacağı olaylara uygun mekânlar seçmiştir. Bunlar sıradan mekânlardır, fakat bu mekânların ayrıntılı olarak tasvirlerine yer verilmemiştir.

⁵¹⁷ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 315.

⁵¹⁸ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 321.

⁵¹⁹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 322.

⁵²⁰ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 325.

⁵²¹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 329.

2.13.4.2. Karakterin Kimliği

Leyaget hikâyesinde belirli bir şahıs kadrosu yoktur. Çünkü yazar bu hikâyesinde toplumsal bir olayı anlattığı için daha çok topluluk olarak kişiler yer alır. Hikâyenin anlatısı olan kahraman hakkında da herhangi bir bilgi yer almaz.

Yazar, anlatı 1’de müdürleri anlatır.

*“Kasıntı müdürün kendisinden hayli yaşlı adama ‘sen’ demesine bir türlü ses çıkaramamak, beni en çok mahveden de oydu ki, azarlanan yaşlı kişi, oğlu yaşında adamın önünde hazır olda durmuştu...”*⁵²²

Anlatı 2, 3 ve 4’ te ise hizmet sektöründe çalışanlar üzerinden toplumsal olaylar anlatılır. Hikâyede karakterlerin kimlikleri hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Anlatıcının ismi bile belli değildir.

2.13.4.3. Zaman Özeti

Leyaget hikâyesinde olayların zamanı kesin bir tarih verilerek belirtilmez. Sadece gün ve saat olarak verilir.

“Sabah sabah yüksek seviyeli toplantıya katıldım, aynı toplantıda yüksek müdürlerden biri kendi işçilerini asıp kesiyor, onlara ağzına geleni sayıyordu.

*Tesadüfen aynı gün akşamüstü başka bir toplantıya katıldım. Kendisi de bu toplantıda en büyük vazife sahibi olan, sabah benim ve başka birçok kişinin gözü önünde azarlanan ve alçaltılan o yaşlı kişiydi.”*⁵²³

“İki gün sonra ben derecesiz sıradan bir uçakla iç hatlarla doğduğum şehre gidecektim, uçuşa bir saatten daha fazla varken havaalanına geldim. Onlarca başka sefer gibi bizim seferde rötat yaptı.

*“Tam onaltı saat valizimin yanında ayakta bekledim, bir tarafa kımıldamaya imkân yoktu.”*⁵²⁴

⁵²² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 315.

⁵²³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 315.

⁵²⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 325.

2.13.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Leyaset hikâyesi ben merkezli bir anlatıma sahip olduğundan karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımı açıkça hissedilemektedir. Kahraman anlatıcı tarafından aktarılan hikâyede bu kısımlar karakterin kendi düşünceleridir. Karakteri sınırlı anlatıcı olduğu için de diğer hikâye kahramanlarının düşüncelerine hâkim değildir. Sadece birkaç yerde yazar kendi aklından geçenleri okuyucuya aktarır.

“Ben kendimi aynen bu tür uçak yolculuğundaki ‘birinci dereceli’ yerimi, soğuk içkileri, yün şalı, dergi ve gazeteleri, özel eğitim görmüş hosteslerin nezaketli davranışını hatırladım...”

2.13.4.5. Açıklama

Hikâye içerisinde açıklama kısımlarına sıkça yer verilir. Kahraman anlatıcı, adeta bir meddah gibi olayı anlatırken arada bir olayı keserek okuyucuya bilgiler verir ve genelde bu bilgiler yazarın kendi yorumlarıdır. Açıklamayı yaptıktan sonra olayı kaldığı yerden anlatmaya devam eder.

“Doğrudur, emredilen alana göz gezdirmek onun borcudur, ama edepsizlik, kabalık yaparak değil. Edepsizliği ise ondan önce gelir ki, kendisinde liyakat olmadığından sizin de liyakatinizi alçaltmaya ihtiyaç duyar.”⁵²⁵

Kimi yerlerde anlatıcı açıklama kısımlarını cümle içinde paranteze alarak verir.

“Uçakta güç bela yerimizi aldık ve bu mutluluk anında hostes, spiker edasıyla bildirdi ki, heyet dinlenmeye gitmiş, uçak ancak sabah (gece yarısıydı) havalanacak. Sonra da ekledi (açıklamanın asıl amacı ise buydu) bütün yolcular uçuşa kadar daha doğrusu, sabaha kadar uçağı terk etmelidirler.”⁵²⁶

Anlatıcı hikâyenin sonunda yaşadığı olayın kendisinde nasıl bir his bıraktığı hakkında da okuyucuyu bilgilendirir.

“Ben çok mutluyum ki, azap içinde beklediğim zamanda tanıdığımı rastlamamışım ve o beni kendisiyle televizyon, klima, rahat koltuklar ve uçuş hakkında dakika dakika malumat verilen yere götürmemiş.

⁵²⁵ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 322.

⁵²⁶ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 327.

*Hiç gitmezdim de... Böyle bir durumda olsa olsa ancak bununla iftihar edebilirim.”*⁵²⁷

---

⁵²⁷ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 329-330.

2.14. GARAGİLE

2.14.1. Özet

Garagile hikâyesinde siyasi bir olay anlatılmaktadır. Bu hikâyede anlatılan siyasi olay bu kez Sovyetler Birliği'nde değil İran'da yaşayan Azerbaycan Türklerinin çektiği sıkıntılardır. Hikâyenin kahramanı Kazım adlı kişidir.

Kazım, suçsuz yere on dört yıl hapis yatmış ve çıktığında ise tüm sevdiklerini, annesini, sevdiği kadını kaybetmiştir. Kazım hapisten çıktıktan sonra intihar etme düşüncesine kapılır. Çünkü onun yaşaması için bu dünyada hiçbir sebep kalmamıştır. Hapishaneden çıktıktan sonra insanlara ve yaşama uyum sağlayamayan Kazım tek çareyi ölmekte bulur. Eşi Mihin ise ses sanatçısı olarak çalıştığı radyoda çarpışma sırasında hayatını kaybeder. Fakat onun türküleri hâlâ radyolarda çalınmaktadır. Yaşam dair tüm umudunu yitiren Kazım, bir gün kahvede çalınan radyoda Mihin'in *Garagile* türküsünü söylediğini duyar. Kazım radyonun üzerine kapanarak ağlamaya başlar. Onun artık yaşamak için bir sebebi vardır. Çalışıp para biriktirecek ve radyo alacak onunla Mihin'in sesini duyacaktır.

Ayrıca hikâyede Eldar ve Rena'nın aşkı da anlatılır. Eldar da bir ses sanatçısıdır. Eldar, yakın dostu Tahir'in çalıştığı radyoda sevdiği kız Rena adına yazdığı 'Rena' adlı aşk türküsünü akşam 20.30'da radyoda çaldıracaktır. Eldar kendisinin seslendirdiği bu türküyü Rena'ya doğum günü hediyesi olarak verecektir. Ona bir radyo alır ve Tahir'le birlikte Rena'nın yanına giderler; fakat radyoda Rena türküsü yerine Mihin'in okuduğu *Garagile* türküsü çalınır. Çünkü radyo müdürü İmran Bey böyle istemiştir. İşte Kazım'ı tekrar hayata bağlayan Bakü'den yayınlanan bu türküdür.

2.14.2. Anlatı Seviyesi

Garagile hikâyesi dış anlatıcı tarafından aktarılır. Hâkim bakış açısıyla aktarılan hikâye tek parça anlatımdan oluşur. Hikâye içerisinde yer olan olaylardan yola çıkarak hikâyeyi dört bölüme ayırabiliriz.

Eldar'ın Rena'ya yapacağı doğum günü sürprizi	Çerçeve anlatı	Dış anlatıcı
Kazım'ın hapishaneden çıkması ve intihar düşüncesi	Alt anlatı 1	Dış anlatıcı
Anlatıcının yaşanan olaylar hakkındaki düşünceleri	Alt anlatı 2	Dış anlatıcı

Şekil - 13

Hikâyede anlatı kısımlarının başlangıç ve bitişleri belirgin bir şekilde farkedilir. Anlatıcı, diğer olaya geçmeden geçişler arasına işaret koyarak okuyucuya başka bir olay anlattığının mesajını verir.

Eldar'ın Rena'ya yapacağı doğum günü sürprizi ve bunun bir aksilik sonunda yapılamaması çerçeve anlatı, Kazım'ın on dört yıl boyunca hapishanede yattıktan sonra çıkınca tüm sevdiklerini kaybettiğini öğrenmesi ve yeni yaşama uyum sağlayamadığından intihar etmeyi düşünmesi alt anlatı 1, anlatıcının yaşanan olaylar sonunda kendi düşüncelerini okuyucuya aktardığı bölüm ise alt anlatı 2'dir.

Çerçeve anlatının başlangıcı;

*“Musiki şubesinin mesul redaktörü İmran bir elinde kalem sabahki yayını gözden geçiriyordu. Onun başında duran Tahir açıklama yapıyordu.”*⁵²⁸

Çerçeve anlatının sonu;

*“Şimdi Kazım çalışmak, gece gündüz ter döküp çalışmak, biraz para biriktirmek ve bu parayla bir radyo almak için yaşıyordu.”*⁵²⁹

Alt anlatı 1'in başlangıcı;

*“Kazım Tebriz yakınındaki Hacı Yahya kahvesinde bir köşede oturup düşünüyordu: sarp kayadan uçuruma atlamak mı ya da baş döndüren hızda her gün bir taraftan öbür tarafa gelip giden Amerikan harbi gibi arabaların altına atlamak mı?”*⁵³⁰

Alt anlatı 1'in sonu;

⁵²⁸ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 244.

⁵²⁹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 256.

⁵³⁰ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 245.

*“Bu ses sanki kanatlanıp kahveden uçuyor, perde perde, dalga dalga hasretli bir diyara yayılıyordu.”*⁵³¹

Alt anlatı 2’nin başlangıcı;

*“İnsan hayatının türlü türlü nedenleri olabilir. Özgürlük, istiklâl, adâlet, bütün bunlar şüphesiz çok önemli gayelerdir. Lakin insanların birçoğu böyle ulu nedenlerle yaşamıyor.”*⁵³²

Alt anlatı 2’nin sonu;

*“Şimdi Kazım çalışmak, gece gündüz ter döküp çalışmak, biraz para biriktirmek ve bu parayla bir radyo almak için yaşıyordu.”*⁵³³

Hikâye baştan sona dış anlatıcı olan hâkim bakış açısıyla aktarılır. Hikâye içerisinde başka fakat birbiriyle ilişkili olaylar yer alır, yani metin içerisine eklenti metin sayılabilecek yeni bir anlatı eklenir. Hikâyedeki asıl olay Kazım’ın yaşadığı hadisenin anlatıldığı alt anlatı 1 kısmıdır.

2.14.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

Garagile hikâyesinde anlatıcı, hâkim tavrıyla katılımını gerçekleştirir. Anlatı içerisinde üstün konumda olan anlatıcı olayların ve karakterlerin geçmiş ve gelecek durumları hakkında bilgiye hâkimdir. Kişilerin düşüncelerinden geçenleri okur ve okuyucuya nakleder.

*“Tahir’in morali bozuldu. O, Eldar’a ve Rena’ya ne sürpriz hazırlayacakları hakkında düşünüyordu.”*⁵³⁴

*“Kazım yine derin düşüncelere daldı. Eyyub gile bundan bir hafta önce gelmişti. Hapishaneden çıkali bir aya yaklaşmıştı. Peki, o neyi bekliyor, neyi gözlüyordu? Hapishaneden çıktığında o, sanki başka bir zamana, yabancı bir ülkeye düşmüştü.”*⁵³⁵

Hikâyede anlatıcının katılımı benzer olmayan anlatıcı konumundadır. Yani anlatıcı hikâye kahramanlarından biri değildir. Hikâyede baştan sona hâkimiyeti benzer

⁵³¹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 255.

⁵³² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 256.

⁵³³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 256.

⁵³⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 245.

⁵³⁵ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 248.

olmayan anlatıcı yürütür. Üçüncü şahsın ağzından akatarılan hikâyede anlatıcı kahramanlarının en gizli düşüncelerini bilir ve olaylara hâkimdir.

*“Kazım şimdi bu düşünceleri hatırlayıp gülümsedi ve sonra onu sorgulayan askeri anımsadı: “İran’da bir millet var- Fars milleti, bir dil var Farsça”- Asker onunla ne Gothe’den bahsediyordu, ne de Heyyem’den. O, azgın bir kuvvetin dilinde konuşuyordu.”*⁵³⁶

Hikâyede katılımın gerçekleştiği bir diğer yer ise diyalog kısımlarıdır. Diyalog kısımları daha çok hikâyenin giriş kısmında yer alır. Burada geçen diyalog kısımlarında anlatıcının müdahalesi yoktur, fakat konuşma aralarında açıklamalar yaparak varlığını hissettirir. Dolayısıyla bağımsız dolaylı konuşma formu gerçekleşmiş olur.

“- 20.30’da lirik türküler. ‘Sokaklara Su Serpmişim’, ‘Aman Avcı’, ‘Behtever Oldum’. Tahir sustu.

- Güzel, sonra?

Tahir biraz durdu, sonra katiyyetle ekledi:

- Bir de Eldar Musayev’in ‘Rena’ türküsü.

İmran şaşkınlıkla ona baktı.

- Doğrudur, İmran muallim, - Tahir izah etmeye başladı- bu türküyü bugün yayınlamışsınız ama...

*- Ne ama?”*⁵³⁷

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere anlatıcı bir aktarım ifadesi kullanmadan konuşmaları aktarır. Arada açıklama yaparak varlığını ortaya koyar. Karakteri sınırlı olmayan anlatıcının varlığı hikâyede belirgin bir şekilde hissedilmektedir.

⁵³⁶ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 249.

⁵³⁷ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 244.

2.14.4. Algılama Derecesi

2.14.4.1. Mekân Tasviri

Garagile hikâyesinde mekân iki ayrı mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Birincisi çerçeve anlatının gerçekleştiği mekân olan Bakü, ikincisi ise Kazım'ın başından geçen hadisenin anlatıldığı Güney Azerbaycan ve Tebriz'dir.

Çerçeve anlatının mekânı;

*“Onlar Rena gile girdiklerinde paltolarını çıkarırken, Eldar cebinden hediyesini, cep radyosunu çıkaracak, Tahir de diyecekti: Eldar, Bakü'yü aç. Eldar da Bakü'nün frekansını açacaktı...”*⁵³⁸

Alt anlatının mekânı ise Güney Azerbaycan ve bir kahvedir.

*“Kazım Tebriz yakınındaki Hacı Yahya kahvesinde bir köşede oturup düşünüyordu: sarp kayadan uçuruma atlamak mı ya da baş döndüren hızda her gün bir taraftan öbür tarafa gelip giden Amerikan harbi gibi arabaların altına atlamak mı?”*⁵³⁹

“Toplantıdan sonra Kurban Kazımı, Mihin'le tanıştırdı. Onlar uykulu Tebriz sokaklarında gidiyorlardı.

*... Kazım ise bu yağmurlu akşam kadim Azerbaycan şehrinin ağaçları altına karagözlü bir kıza Fuzuli'nin ölümsüz beyitlerini fısıldıyordu.”*⁵⁴⁰

Tebriz'de yaşayan Güney Azerbaycanlıların yaşadıklarını anlatan hikâyede mekân anlatıyla uygunluk gösterir. Anlatıcı mekânları ayrıntılı tasvirlerle verme gereksinimi duymaz. Çünkü anlatılmak istenen asıl şey; bu bölgede yaşanan siyasi olaylar ve bu olayların insanlar üzerindeki etkileridir.

2.14.4.2. Karakterin Kimliği

Garagile hikâyesinde şahıs kadrosu çok kalabalık değildir. Fakat çerçeve anlatı ile alt anlatıda geçen hadiseleri yaşayanlar farklı kişilerdir. Çerçeve anlatı İmran, Tahir, Rena ve Eldar etrafında gerçekleşir. Alt anlatı ise Kazım'ın çevresinde cereyan eder.

⁵³⁸ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 244.

⁵³⁹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 245.

⁵⁴⁰ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 250.

“Musiki şubesinin mesul redaktörü İmran, bir elinde kalem sabahki yayını gözden geçiriyordu.

*Genç bestekâr Eldar, Tahir’in dostudur. Rena, Eldar’ın nişanlısıdır.”*⁵⁴¹

Alt anlatıda Kazım ise, gençlik yıllarını hapisane geçiren, on dört yıl hapis yattıktan sonra çıkınca tüm sevdiklerini kaybeden ve hayata dair bütün ümitlerini yitiren, karamsar bir kişiliktir. Kazım’ın eşi Mihin ise Eldar gibi bir ses sanatçısıdır.

*“Kazım 37 yaşındaydı. Ömrünün on dört yılını hapisanede geçirmişti.”*⁵⁴²

*“O zaman Kazım siyasetten uzak bir talebe idi. Alman felsefesi, Rus, Fransız romanı, İtalyan incesanatı, Doğu musikisi bir de kalp dostları – Nizami, Hafız, Fuzuli... Kitaplar, albümler, plaklar... Kazım’ın dünyası, Kazım’ın varlığı buydu... O, düşünceli, aydın, okuryazar bir Azeri’ydi.”*⁵⁴³

*“Anası bundan altı yıl önce ölmüştü. Kardeşlerinden biri kaybolmuş, diğeri asılmıştı.”*⁵⁴⁴

*“Onun suçu mücadeleci dostları idi. Onun günahı eşi Mihin idi. Sesini, tebessümünü, yeteneğini inkılâbın akıbetine adanmış şarkıcı Mihin.”*⁵⁴⁵

Hikâyede bir de Kazım’ın mücadeleci arkadaşlarından bahsedilir.

*“Dostlar... Uzun hapis yıllarında o dostları daima hatırlardı. Kurban, Hüseyin Eyyub... ‘Bize dost demek olur mu?’ Hüseyin’le bir büyümüş, Kurban ve Eyyub’la beraber okumuşuz.”*⁵⁴⁶

“Kurban, Hüseyin ve Eyyub Mücadele yolunu seçtiler. Bu yol Kurban ve Hüseyin’i dar ağacına götürdü. Eyyub ise...”

*Evet, Eyyub sağ kalmıştı. Amansız intikamın cellat eli ona değmemişti.”*⁵⁴⁷

Garagile hikâyesinde şahısların fiziki özellikleri hakkında bir bilgi yoktur. Sadece onların neyin peşinden gittikleri ve akıbetleri hakkında bilgiler verilir. Anlatının kahramanı olan Kazım ise mücadele yolunu seçmemesine rağmen eşi Mihin yüzünden

⁵⁴¹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 244.

⁵⁴² Rızayev, Eserler 1. Cilt, 245.

⁵⁴³ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 248.

⁵⁴⁴ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 246.

⁵⁴⁵ Rızayev Eserler 1. Cilt, 251.

⁵⁴⁶ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 246.

⁵⁴⁷ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 247.

on dört yıl hapis yatan ve bu yıllar içerisinde kimseden haber alamayan birisidir. Hayatındaki tüm değerli insanları kaybeden Kazım, artık yaşaması için bir neden olmadığını düşünen bir kişidir.

2.14.4.3. Zaman Özeti

Hikâyede zaman kesin tarih verilerek belirtilmez. Kazım'ın çayhanede oturması ve geçmişte yaşadıkları hakkında düşüncelere dalması bir günlük kısa biz zaman dilimi içerisinde gerçekleşir.

“Kahvehane sahibi çalışanına doğru döndü:

- Deli mi?

- Ben de öyle tahmin ediyorum ağa. Bir fincan çay içip, dört saattir gözlerini bir noktaya dikip oturuyor.

Kazım, sağ olan arkadaşı Eyyub'u ziyarete gittiğinde de yine tam belirgin bir zaman bilgisi verir.

“Eyyub gile bundan bir hafta önce gelmişti. Hapishaneden çıkali bir aya yaklaşıyordu.”⁵⁴⁸

Hikâyede öykü zamanının tarihi belirgin değildir; fakat öyküleme zamanının tarihi yazarın hikâyenin sonuna yazdığı 24 Nisan 1962'dir.

2.14.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Garagile hikâyesi hâkim bakış açısıyla yazılmış bir anlatı olduğundan anlatıcı, karakterlerin düşüncelerinden geçenleri okuyucuya aktarabilmektedir. Bu yönüyle hikâyede her şeyin bilgisine sahip olan anlatıcı kimi yerlerde karakterlerin düşüncelerine girerek onların yerine konuşmaya ve düşünmeye başlar.

“Kazım önündeki sıcak çaya bakıyordu. Sıcak çay, sıcak kahvehane, Eyyub'un iki katlı evi, on dört yıllık hapis gecesi, pencereden on dört gecelik ay, günde bir o tarafa bir bu tarafa gelip geçen Amerikan arabaları, sarp kaya, intihar kararı, her şey, her şey

---

⁵⁴⁸ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 248.

hangi tarafa çekilmiş, dumanlanmış, kaybolmuştu. Kazım, Mihin'i düşünüyordu. Kısa süren mutlu günlerini düşünüyordu.”⁵⁴⁹

“Kazım şimdi o mezar hakkında düşünüyordu. Bu mezar taşı sadece Mihin'in değil, onun, Kazım'ın da ömrünün sonu, yaşamının son menziliydi.”⁵⁵⁰

“Vesikasız, vizesiz radyo dalgalarının diliyle hasret çeken Mihin, sınırsız sonsuzlukta kaybolmuş sevgilisini arıyordu, teselli oluyor, teselli veriyordu... Ümitsiz olma, kimsesizleşme Kazım. Bak duyuyor musun ben okuyorum, güneşe güneş, toprağa toprak, sevgiye sevgi, ayrılığa ayrılık denilen dilde okuyorum. Sen yaşamalısın Kazım. Nağmenin anlamsız sözlerine inanma, biliyorum benden ayrı gezemiyorsun, bu koca dünyada sana kız bulunmaz bana da oğlan, Kazım. Ben senin ümidinle, Tebriz sokaklarının hayaliyle, iğde ağaçlarının bahar kokusuyla yaşıyorum. Ağlama Kazım, ağlama...”⁵⁵¹

Anlatıcı karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımı kısmında açıklamalardan da anlaşılacağı gibi katılımı en üst seviyededir. Karakterlerin birebir düşüncelerine girip onların yerine konuşmaya başlamaktadır. Hâkim bakış açısının sınırsızlığı bu kısımda da kendisini açıkça hissettirmektedir.

2.14.4.5. Açıklama

Garagile hikâyesinde açıklama kısmı anlatı 2 olarak değerlendirdiğimiz son bölümde yapılmaktadır. Bu bölümde anlatıcı, anlattığı olaylar hakkında okuyucuya açıklayıcı bilgiler vermektedir.

“İnsan hayatının türlü türlü nedenleri olabilir. Özgürlük, istiklâl, adalet, bütün bunlar şüphesiz çok önemli gayelerdir. Lakin insanların birçoğu böyle ulu nedenlerle yaşamıyor.

Çok sade, küçük, sıradan amaçlarla yaşayanlar da var. Ama büyük veya küçük amaç mutlaka bir olmalıdır. Amaçsız, gayesiz yaşamak mümkün değil.

Kazım intihar etmedi, yaşadı. Çünkü şimdi onun da yaşamının bir amacı vardı. Belki bu çok büyük bir amaç değildi. Ama her şeye rağmen bu yaşamak için bir sebepti.

⁵⁴⁹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 248.

⁵⁵⁰ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 252.

⁵⁵¹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 255.

*Şimdi Kazım çalışmak, gece gündüz ter döküp çalışmak, biraz para biriktirmek ve bu parayla bir radyo almak için yaşıyordu.*⁵⁵²

Anlatıcı hikâyede olayı anlattığı sırada da okuyucuya açıklayıcı bilgiler vererek varlığını ortaya koyar.

“Güneş her yerden görünür. (Doğrudur güneş her yerden görünür, lakin onu bazen demir parmaklıklar arkasından seyredersin- bu hakikati Kazım sonraları anladı.)

Anlatıcının hâkim tavrı hikâyede baştan sona hissedilmektedir. Varlığını hiçbir şekilde saklama gereği duymayan anlatıcı, hikâyeyi kendi varlığı etrafında sürükler. Geçmiş ve gelecek yaşantılardan bilgiler veren anlatıcının katılımı başarılı bir şekilde hikâyeye bütünlük sağlar.

---

⁵⁵² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 256.

2.15. GECE YARISINDA HADİSE

2.15.1. Özet

Hikâyede toplumsal bir olay anlatılmaktadır. Hadise, Mazan Eliyev adında on bir çocuk babası olan bir petrol işçisinin başından geçer.

Mazan Eliyev'in Moskoviç markalı arabasının tekerleri artık çok eskimiştir. Uzun zamandır bunun için para biriktiren Eliyev, oğlunun da gönderdiği bir kısım parayı da alarak lastikleri değiştirmeye gider. Fakat araba çok eski model olduğu için lastik bulamaz.

Mazan Eliyev arabasına biner ve geri dönmek için yola koyulur. Bu sırada birisi 25, diğeri 17 yaşında olan iki genç Mazan'ı durdurur. Öğrenci olduklarını, kirada oturduklarını ve kirayı ödeyemedikleri için evden atıldıklarını söyleyen gençler Mazan'dan yardım isterler. Büyük oğlan onları Kürdemir'e kız kardeşinin oturduğu yere götürmesini rica eder. Hayırsever Mazan bu teklifi geri çevirmez.

Yola çıkmadan önce evden eşya alacağını söyleyen büyük oğlan, evi tarif eder ve Mazan onları eve götürür. Bir süre sonra evden küçük bir çantayla gelen genç, arabaya biner ve yola koyulurlar.

Büyük olan adının Adil, küçük olan ise Aydın olduğunu söyler. Yolda sohbet ederek giderken Mazan, kısaca yaşadığı savaş yıllarından, on bir çocuğu olduğundan, bir bacağını savaş sırasında kaybettiğinden bahseder. Bir süre sonra Mazan eve haber vermek için telefon etmeye karar verir fakat cebinde tekerlekleri değiştirmek için aldığı 480 manat vardır. Gençlere bozukları olup olmadığını sorar onlar da olmadığını söylerler ve Mazan telefon edemez. Arabaya biner ve yola devam ederler.

Yolda sıradan şeylerden konuşurlar. Gençler, Mazan'a saygılı davranırlar, sigara içmeden önce izin isterler. Biraz gitikten sonra Mazan yemek yemeyi teklif eder. Aydın ve Adil paraları olmadığı için bu teklifi kabul etmezler; fakat Mazan sizi ben misafir ederim der. Bunun üzerine gençler ilerideki petrolden benzin aldıktan sonra yemek için duralım diyerek Mazan'a depoyu doldurturlar. Bu sırada birazdan planı uygulamaya geçeceklerini konuşurlar.

Mazan benzin aldıktan sonra arabaya biner ve Kürdemir'e hemen hemen 30 km kala hadise yaşanır. Adil, ön tarafta oturan Aydın'dan sigara ister. Aslında bu bir işarettir. Aydın sigarayı uzattığı anda Mazan boynunda büyük bir acı hisseder. Adil, Mazan'ın boynuna bıçağı saplar. Küçük oğlan bir yandan direksiyonu, bir yandan da Mazan'ın ellerini tutar.

Büyük oğlan ardınca bıçağı saplamaya devam eder. Mazan'ı tam on bir yerinden bıçaklar. On ikinci darbe ise Mazan'ın şakağından girip, dişlerini parçalayarak ağzından çıkar. Biraz ilerdikten sonra Mazan'ı öldü diye arabadan atarar. Mazan, zorla yol kenara gelerek araba durdurmaya çalışır. İlk iki araba onu farketmez. Arkadan gelen araba ise polis arabasıdır. Mazan'ı farkedten polisler durur ve onu en yakın hastaneye götürürler. Mazan'ın şakağındaki bıçağı çıkaramayan doktorlar biri Mazan'ı tutar ve diğeri ise sandalyeye çıkarak büyük bir hızla bıçağı çeker Mazan bu acı üzerine üç gün şuurunu kaybeder.

Üç günün sonunda uyanan Mazan, ailesini aramalarını ve önemli bir şey olmadığını söyleyemelerini ister. Mazan bunları yaşarken, onu bıçaklayan iki genç de Mazan'ın arabasıyla giderken yolda üç takla atar; fakat ikisine de hiçbir şey olmaz. Arabadan çıkarak oradan uzaklaşan gençlerden büyük olan atkısını ve arkadaşının derste çizdiği grafik kâğıdını arabada unutur. Kâğıtta arkadaşının adı ve soyadı yazmaktadır.

Bir süre sonra gerçek adı Ehmed olan Adil ve Mehmmmed olan Aydın yakalanırlar. Hikâyenin buradan sonrası mahkemede devam eder. Yaşanılan bu ağır olayın gençlerde hiçbir etki yaratmaması herkesi, özellikle de Mazan'ı şaşırtır. Bu iki genç kısa bir zaman keyifli günler geçirmek için insan öldürmeye teşebbüs etmişlerdir; fakat bunu başaramamışlardır. Onların ailesi de Mazan gibi bu olayların yanlışlığına inanan ve doğruları savunan dürüst insanlardır.

Bu iki gencin yaptıkları onca yanlışla rağmen mahkeme sırasındaki lakayt, vurdumduymaz davranışları ve insan yaşamının onlar için ne kadar önemsiz olduğu olayın toplumsal yönünü ortaya koyar. Yetişen yeni neslin insan canını bile hiçe sayacak kadar zalimce yetiştiği, Mazan ve onun gibiler gibi hayatın zorluklarıyla karşı karşıya kalmadıkları hâlde bu denli acımasız olmaları toplum için çok tehlikeli bir durumdur. Hikâyede ise bu toplumsal tehlike arz eden genç neslin aslında bir milleti

yok edecek kadar büyük bir felekat olarak büyüdüğü ve önüne geçilmezse insanlığı yok edeceğinin mesajı verilir.

Mahkeme sonunda Ehmed on iki, Memmed ise sekiz yıl hapis cezası alır.

2.15.2. Anlatı Seviyesi

Gece Yarısında Hadise hikâyesi mahkeme delilleriyle anlatılan hikâyedir. Hikâye yapı itibarıyla tek bir parçadan oluşmaktadır. Hikâyeyi kendi içerisinde bölümlere ayırmak mümkündür. Hikâye uzun bir anlatımdan oluşur. Çerçeve anlatı ve alt anlatı olarak ayırdığımız hikâyeyi on dört bölümde değerlendirebiliriz.

Mazan Eliyev'in kendisinden yardım isteyen iki genç tarafından öldürülmeye teşebbüs edilesi	Çerçeve anlatı	Dış anlatıcı
Mazan Eliyev'in tanıtımı ve anlatılacak olay hakkında kısa bir bilginin verilmesi	Alt anlatı 1	Dış anlatıcı
Mazan'ın yolda giderken iki genci arabasına alması ve onu on iki yerinden bıçaklamaları	Alt anlatı 2	Dış anlatıcı
Suçluların arkadaşlarının sorgulanması	Alt anlatı 3	Dış anlatıcı
Suçlu Ehmed Ebdülrehimov'un evine polislerin gelmesi ve onu götürmeleri	Alt anlatı 4	Dış anlatıcı
Suçluların Mazan'ın arabasıyla kaza yapması	Alt anlatı 5	Dış anlatıcı
Yol kenarına atılan Mazan'ın polis arabası tarafından farkedilmesi	Alt anlatı 6	Dış anlatıcı
Mahkeme hastanesinin suçlular hakkındaki sonuçları	Alt anlatı 7	Dış anlatıcı
Suçluların Mazan'ın yattığı hastaneye gelmesi	Alt anlatı 8	İç anlatıcı
Hikâyeyi anlatan kahramanın mahkemeye gelmesi ve gözlemleri	Alt anlatı 9	İç anlatıcı
Mahkemede suçluların ve ailelerinin, Mazan ve ailesinin sorguları	Alt anlatı 10	İç anlatıcı
Mahkemeye ara verildikten sonra devam edilmesi ve Mehmet'in yaptıklarını inkâr etmesi	Alt anlatı 11	Dış anlatıcı
Suçlular ve aileleri hakkında bilgilerin verilmesi	Alt anlatı 12	Dış anlatıcı
Mahkeme heyetinin kesin kararı vermek için toplanması	Alt anlatı 13	Dış anlatıcı
Mahkemenin kesin kararının açıklanması	Alt anlatı 14	İç anlatıcı

Hikâye mahkeme delilleri ortaya koyularak anlatılan geniş bir hikâyedir. Anlatıcı hikâye içerisinde hem iç anlatıcı olarak varlığını koyar hem de olayları sadece gözlemleyerek okuyucuya aktarır. Bu yüzden anlatıcı hem iç hem de dış anlatıcı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Olaya arkadaşı tarafından davet edilerek şahit olan anlatıcı, olaylar yaşanırken orada olduğunu, bizzat izlediğini okuyucuya hissettirirken mahkeme dosyalarından edindiği bilgileri verdiği bölümlerde ise üçüncü şahıs anlatıcı olarak olayları nakleder.

Anlatı kısımları hikâye içerisinde başlıklar altında verilmese de yazar, hikâye içerisinde olayları anlatırken araya belirgin bir işaret koyarak başka bir anlatıya geçtiğinin mesajını vermektedir.

Çerçeve anlatı anlatılan tüm hadiseleri kapsayan bölümdür. Çerçeve anlatının başlangıcı şöyledir:

*“Bir mart akşamı benzin istasyonuna yanaşmış Moskvîç 412 markalı, AVA 31-75 numaralı arabanın sürücüsüne Devlet Otomobil Müfettişliğinin işçisi yaklaştı ve ruhsatı istedi.”*⁵⁵³

Çerçeve anlatının sonu;

*“Zayıf, çelimsiz bir adamın, on bir çocuk babasının bu garip diriliği, yaşarlılığı aynı zamanda halkın diriliği, yaşarlılığıdır. Nesilden nesile zorbalığa, zulme, ölüme, şere karşı set çekmiş, ebedi menfaati, yüksek ahlaki değerleri nesilden nesile aktaran ve koruyan halkın.”*⁵⁵⁴

Alt anlatı kısımları çerçeve anlatının içinde yer almaktadır. Anlatıcı olayları bir sıra halinde değil de bir olayın tamamı bitmeden bir diğerine geçerek yani birbirine geçmiş bir şekilde anlatır.

2.15.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

Gece Yarısında Hadise hikâyesinde anlatıcının katılımını anlatı seviyesinde belirlediğimiz iç anlatıcıyı burada benzer anlatıcı, dış anlatıcıyı ise benzer olmayan anlatıcı olarak değerlendiriyoruz. Benzer anlatıcı hikâyeyi yaşayan ve şahitlik ederek

⁵⁵³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 267.

⁵⁵⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 314.

anlatan olarak ele alabiliriz. Bu hikâyede anlatıcı, anlatılan olayı yaşayan değil sadece mahkeme salonuna gelerek dinleyen bir kişi olarak olayları okuyucuya aktarır. Benzer anlatıcının katılım gösterdiği bölümlerde anlatıcının varlığı açıkça hissedilmektedir. Anlatıcı olaya nasıl şahit olduğunun bilgisini de okuyucuya verir.

“A. İbrahimov arkadaş beni de bu sürece davet etmişti.

Mahkeme sürecinden birkaç gün önce olayı öğrendim.”⁵⁵⁵

“İtiraf etmeliyim ki olayı öğrendiğimde de mahkemede de bende şüphe uyandırmıştı. Bu oğlanlar sözün tıbbi, psikiyatrik manasında normal insanlar mı?”⁵⁵⁶

Hikâyede anlatıcı bir masal veya destan anlatacısı gibi olayları anlatmadan önce okuyucuya ne anlatacağı hakkında bilgiler verir. Bir olaydan diğerine geçerken açıklamalarla bu geçiş formellerine yer vererek varlığını hissettirir. Bu geçişlerde daha çok anlatıcının meddah tavrını üstlendiğini de söyleyebiliriz. Hemen hemen her olaydan önce veya sonra bu kısımlara yer verildiği görülür.

“Bir mart günü gecesi garip hatta mucizevi şeyler yaşayan bu adam hakkında en kısa malumat böyledir. Bizim hikâyemizde asıl bu gece yarısında, 25 Mart 1974’te gerçekleşen olaylar hakkındadır.

Bu olayların iştirakçıları olan üç kişi hakkında. Birkaç saat hakkında, aynı saatlerde insan hayatının ve ölümünün, cinayetin ve cezanın, amansızlığın ve iradenin, mertliğin ve korkaklığın birçok önemli problemin sıkılmadan üzerinde durmak.”⁵⁵⁷

“O gece hadiseler ise böyle cereyan ediyordu.”⁵⁵⁸

“Ancak o gece olaylar başka bir tarafta da cereyan ediyordu ve olayın en garip en heyecanlı tarafı da budur: Mesele şudur ki, Mazan Eliyev ölmemişti.”⁵⁵⁹

Anlatıcı olaylar içerisinde de araya girerek okuyucuyu bilgilendirir. Anlatıcının bu tavrı meddah geleneğinin yazıya yansıma şeklidir.

“Tesadüfi değil ki, Ehmed’in vekili, Mehmed’in elinin üzerindeki dövme şekillerine dikkat etti. Bu şekiller Mehmed’in çok erken yaşta kötü yola düşmesinin

⁵⁵⁵ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 286.

⁵⁵⁶ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 287.

⁵⁵⁷ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 268.

⁵⁵⁸ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 279.

⁵⁵⁹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 280.

doğtuluğunu kanıtlıyordu. (Bu olayda vekillerin işi zordu. Her biri müdafa ettiği şahıs için hafifleştirici yollar bulmayıp diğer sanığın suçunu arttırmak istiyordu.)”⁵⁶⁰

Hikâyede anlatıcının katılımı diyalog kısımlarında da kendisini hissettirmektedir. Hikâyede olayın mahkemede gerçekleşen kısımlarının büyük bir bölümü diyalog şeklinde verilmektedir. Bu diyaloglarda anlatıcı dolaylı ve dolaysız konuşma formunun ikisine de yer vermiştir.

Dolaylı konuşmanın gerçekleştiği diyalog kısmı;

“- Siz bu bıçağı tanıyor musunuz?

Mazan başını kaldırmadan:

- Yok, dedi. Ben onu görmedim.

- Tasdik edersiniz ki sizi bu bıçakla vurmuşlar? (Cevabınız tutanağa yazılmak için gereklidir.)

- Mademki bu bıçağı benim başımdan çıkarmışlar demekki öyledir.

- Yakına gelin, bıçağa bakın ve onaylayın.

Mazan:

- Yok, dedi. Ve sessizce ilave etti: Korkuyorum.

Hâkim gülümsedi.

- Korkmayın şimdi bıçak benim elimdedir.

Mazan garip sözler söyledi:

- Onların yanından geçmeye korkuyorum. Dedi ve suçluların kürsüsünü gösterdi.”⁵⁶¹

Dolaysız konuşmaların gerçekleştiği diyalog kısmı;

“- Mazan Eliyev beni öldürmeyin diye size yalvarıyor muydu?

- Evet, yalvarıyordu.

- Diyor muydu ki, on bir çocuğum var, acıyın bana, beni öldürmeyin?

Sessizlik.

⁵⁶⁰ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 299.

⁵⁶¹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 301.

- Evet, diyordu.
- Sen de onun çocuklarına küfrettin.
- Hayır, küfretmedim.
- Cebinden 480 manat parayı çıkarıp Ehmed'e verdin mi?
- Evet.
- Kolundan saatini çekip çıkardın mı?
- Hayır.⁵⁶²

Hikâyede anlatıcının katılımı ağırlıklı olarak gözlemlerine dayanmaktadır. Her ne kadar olayın mahkemede geçen kısımlarına bizzat şahitlik etse de hikâyeyi kendi ağzından değil de daha çok üçüncü şahsın ağzından anlatmayı tercih etmiştir.

“Mazan direksiyonun arkasına geçti ve onlar yola çıktılar. Kürdemir'e 30 kilometre vardı. Vakit gece yarısına yaklaşıyordu. Onların yolu gecenin karanlığına gark olmuş küçük tepelerin yanından, insansız bir sahradan geçiyordu. Mazan kol saatine baktı. On ikiye on dakika vardı. İki kilometre daha gittiler.”⁵⁶³

2.15.4. Algılama Derecesi

2.15.4.1. Mekân Tasviri

Gece Yarısında Hadise hikâyesinde belirgin bir mekân tasviri yoktur. Mazan Eliyev'in bıçaklanması kısmına kadar olan kısım Mazan'ın Moskviç markalı arabasında gerçekleşir.

“Her neyse, Mazan Eliyev alışveriş mağazasından morali bozuk çıktı ve ‘Moskviç’ine binip arabasını Nizami sokağından yukarıya doğru sürdü. Alışveriş mağazasından biraz yukarı Poluhin sokağının köşesinde iki oğlan durmuştu. Onlardan biri elini kaldırdı ve Mazan durdu.”⁵⁶⁴

Suçlulardan biri olan Ehmed Abdülrehimov'un evi hakkında bilgi verilir. Ehmet'in ailesi, Şeki bölgesinin Kiş köyünde oturmaktadır.

⁵⁶² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 295.

⁵⁶³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 273.

⁵⁶⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 269.

*“Qaz-9 plakalı araba köpüklü dağ çayını geçip Şeki bölgesinin Kiş köyüne geldi. Üç kişi arabadan indi ve bir evin bahçe kapısını çaldılar. Ev sahibi yaşlı bir adam kapıyı açtı ve gelenlerden biri diğerini takdim etti.”*⁵⁶⁵

Anlatıda Mazan Eliyev’in suçlularla karşılaştığı yer ise hastane odasıdır.

*“Ancak şimdi nedense Ehmed’i hastaneye getirmişlerdi ve o hâlâ hiçbir şey anlamıyordu. Her şeyi ve aniden Ehmed o zaman anladı ki, yüzü gözü sarılı adamın gözlerini gördü ve irkildi, öldürdükleri adam ‘hortlamıştı’.”*⁵⁶⁶

Hikâyede olayın bu kısımdan sonrası ise mahkemede geçer. Mahkeme hakkında da herhangi bir ayrıntılı bilgi mevcut değildir.

*“Azerbaycan SSR Yüce mahkemesinin cinayet işleri üzerine mahkeme idarisi Yüce mahkeme başkanı Abdulla İbrahimov’un başkanlığı ile halk temsilcileri A. Qaradağlı ve F. Aydazade’nin, savcı Y. Yusifov’un, avukat S. Metedova ve S. Efendiyev’in iştirak’i, F. Daşdemirov’un kâtipliği ile 12-18 Ekim 1974’te bu olaya bakmıştır.”*⁵⁶⁷

Hikâyede Mazan’ın bıçaklanması ve hastaneye yatırılmasından sonra suçlular bulunarak soruşturma başlatılır ve olayın bundan sonrası mahkemede devam ederek son bulur. Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi yazar bu hikâyesinde de mekân olarak Azerbaycan’ı seçmiştir.

2.15.4.2. Karakterin Kimliği

Gece Yarısında Hadise hikâyesinde yazar diğer hikâyelerinden farklı olarak karakterlerin tasvirlerine ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. Toplumsal bir olayın anlatıldığı hikâyede karakterlerin bu denli ayrıntılı bir şekilde verilmesinin nedeni ise, toplumda yetişen genç neslin yıllarca eziyet çekmiş büyüklerine karşı vurdumduymazlıkları ve acımasızlıkları karşısında ne kadar rahat davrandıklarını gösterebilmektir.

Mazan, ellili yaşlarda, on bir çocuk babası, petrol işinde çalışan ve savaşta bir bacağına kaybetmiş aynı zamanda insanlara yardım etmeyi seven hayırsever birisidir.

“Mazan Hemid oğlu Eliyev 1923 yılında Masallı bölgesinde doğmuş, 1941 yılının ağustos ayında ordu sıralarına çağırılmış ve 1946 yılında ordudan terhis olmuştu.

⁵⁶⁵ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 277.

⁵⁶⁶ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 284.

⁵⁶⁷ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 285.

Topçu çavuş gibi o bütün muharebeyi geçmiş ve onuncu öldürücü düşman alayının terkinde Almanya'ya gelmişti. Üç defa yaralanmış. Birinci defa sol kolundan, ikinci defa karnından. 18 Mart 1945 yılında ise sol bacağına aldığı üçüncü yara hepsinden ağır oldu; bu yaranın sonucunda dizden aşağı bacağını kestiler. Savaş madalyaları var.

Savaştan sonra petrol madenlerinde çalışa çalışa Azerbaycan Endüstri Enstitüsü'nün Enerji fakültesini bitirdi. 1946 yılında ilk çocuğu Qurbaneli doğdu. 1971 yılında doğan kızı Jale, Mazangilin on birinci çocuğuydu. Lenkeran'da musiki öğretmeni olarak çalışan Qurbaneli'den başka M. Eliyev'in bütün ailesi 8. Kilometre kasabasında üç odalı evde yaşıyor. Büyük çocukları yüksek tahsil görmüşler. Çocuklarının üçü çalışıyor, diğerleri (en küçükleri hariç) okuyorlar. Mazan'ın eşi kahraman ana Dünya Hanım da çalışıyor.”⁵⁶⁸

Hikâyede Mazan'ı öldürmeye teşebbüs eden iki genç hakkında da bilgiler verilir. Ehmed, 23 yaşında ve bir çocuk babasıdır. İki kardeşi vurgunculuktan yakalanıp hapse atılmıştır. Bu olaydan kısa bir zaman önce kız kardeşinin çocuğu ölmüştür; fakat Ahmet'in ailesinin başından geçen birçok olaydan haberi yoktur. O, sadece zengin olma hevesiyle insanların canına kasteden ve eğlenmek için para bulmaya çalışan acımasız birisidir.

“Son zamanlarda Ehmed hiçbir yerde çalışmıyordu. Ancak bundan bir müddet önce Zığ kasabasında mobilyacı olarak çalışmış. Ehmed'in babası da var, anası da. İki büyük kardeşi ticaret yaparken yakalanmışlar. Ehmed'in babası: “Evlatlarım akıllı olsaydı, ben de bu ihtiyar yaşımda çalışmazdım” demiş.”⁵⁶⁹

Ehmed evlidir, çocuğu var.”

Hikâyede adam öldürmeye teşebbüs eden diğer suçlu Memmed'dir. Memmed ise daha on yedi yaşında bir çocuktur. Ailesi hakkında da hikâyede bilgi verilir. Memmed'in ailesi, kendisinin aksine dürüst ve temiz insanlardır. Annesi, evde bulduğu 200 manatı mahkemeye getirir ve evlerine haram paranın girmediğini söyleyerek bunun sahibine verilmesini ister.

⁵⁶⁸ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 268.

⁵⁶⁹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 308.

“Cinayet ortaya çıktığı zaman Memmed 16 buçuk yaşındaydı, mahkeme zamanı ise 17 yaşındaydı.”⁵⁷⁰

“Şahit sıfatıyla Memmed’in babası Şeki ipek fabrikasının işçisi geliyor. Bu adam 58 yaşında ihtiyar bir kocaya benziyor. Sakalı beyazlamış yüzünde ıstırapın izleri var. Hâkim kendisi hakkında konuşması için rica ediyor. Diyor ki 16 yaşından beri beş külfete bakıyorum. Şimdi fabrikanın boyacı bölümünde çalışıyor. Eşi de orada çalışıyor. Memmed de Bakü’ye, bu uğursuz seferine kadar orada çalışıyormuş.”⁵⁷¹

Memmed’in annesi ise temiz ve dürüst bir kadındır. Yaşadığı bu olay onu derinden yaralamış; fakat anne sevgisinin önüne geçememiştir.

“Şahit sıfatıyla salona Memmed’in annesi Salatın Ehmedova’yı çağırdılar. Salona 40 yaşında, güleryüzlü, başörtülü bir kadın girdi. Onun yüzünde keder ve aynı zamanda şeffaf bir temizlik vardı. (Ben bilmiyorum oğlunun kötü terbiye almasında bu kadının suçu ne kadardır. Her ne olursa olsun sorgu organlarına bulduğu 200 manatı o getirmiş. ‘Bize haram para lazım değil.’ demiş.)”⁵⁷²

Yukarıda verilen bilgilerin bazıları mahkeme dosyasından alınarak hikâyeye eklenmiştir. Bu yüzden tasvirler hem geniş bir şekilde yer almakta hem de ayrıntılı olarak kişiler okuyucuya tanıtılmaktadır.

2.15.4.3. Zaman Özeti

Gece Yarısında Hadise hikâyesinde öykü zamanı açık bir şekilde belirtilir. Yaşanan hadise 25 Mart 1974 yılında saat 19.30’da gerçekleşir.

“Bir mart günü gecesi garip hatta mucizevi şeyler yaşayan bu adam hakkında en kısa malumat böyledir. Bizim hikâyemizde asıl bu gece yarısında 25 Mart 1974’te gerçekleşen olaylar hakkındadır.”⁵⁷³

Anlatıcı olayları gün gün hatta saat saat okuyuca aktarır. Anlatıcının zaman üzerindeki kabiliyeti ise mahkeme dosyasına işlenen olayı aktarmasındandır.

“25 Mart 19.90

⁵⁷⁰ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 286.

⁵⁷¹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 300.

⁵⁷² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 302.

⁵⁷³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 268.

Sabah Mazan Eliyev, öğreniyor ki, Hüsnü Hacıyev sokağında Yeni alışveriş mağazasında Erivan tekerlekleri satılıyor. O, işten dönüp biraz dinlenir ve saat 19.30'da tekerlek almaya karar verir. Bu maksatla para da toplamıştı, beş yüz manat. Üç yüz manatı Lenkerandan oğlu göndermişti. İki yüzünü ise Mazan Eliyev kendisi biriktirmişti. Paralar eşindeydi. Mazan ondan istedi ve karısı ona 480 manat verdi. 20 manatı ise her ihtimale karşı gelecek maaşa kadar sakladı. Böylece Mazan Eliyev cebinde 480 manat para saat 19.40'ta 'Moskviç'ine binip 8. Kilometre kasabasından yola çıktı.

Yaklaşık olarak saat 8 sularında o, Yeni alışveriş mağazasına geldi.”⁵⁷⁴

“Tahminen saat 20.40'ta onlar Azerneft meydanına vardılar.”⁵⁷⁵

“Yaklaşık saat 11.15'te onlar Qazımmemmedli'ye vardılar.”⁵⁷⁶

“Mazan kol saatine baktı. On ikiye on vardı. İki kilometre daha gittiler. Büyük oğlan küçüğüne:

- Sigara ver, dedi.

Bu saatte sigara içecek diye Mazan düşündü ve bu Mazan'ın aklı başındayken düşündüğü son fikirdi. Küçük oğlan sigarayı arkaya uzattı ve aynı anda Mazan boynunun sağ tarafında sert bir ağrı hissetti. Sanki boynuna çivi battı.”⁵⁷⁷

Arabada yaşanan hadise saat saat okuyucuya bildirilir. Olay gece on iki gibi yaşanır. Mazan bu aldığı bıçak darbelerinden sonra polis arabası tarafından hastaneye götürülür. Hastanede geçen zaman ise farklıdır. 25 Mart gecesi geldiği hastanede bıçağın acısıyla üç gün şuurunu kaybeden Mazan 28 Martta kendisine gelir.

“Martın 28'inde Mazan Eliyev kendisine geldi.”

Yaşanan bu olayın mahkeme süreci ise 7 ay sonra gerçekleşir.

“Azerbaycan SSR Yüce mahkemesinin cinayet işleri üzerine mahkeme idarisi Yüce mahkeme başkanı Abdulla İbrahimov'un başkanlığı ile halk temsilcileri A. Qaradağlı ve

⁵⁷⁴ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 269.

⁵⁷⁵ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 271.

⁵⁷⁶ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 272.

⁵⁷⁷ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 273.

F. Aydzade'nin, savcı Y. Yusifov'un, avukat S. Metedova ve S. Efendiyev'in iştiraki, F. Daşdemirov'un kâtipliği ile 12-18 Ekim 1974'te bu olaya bakmıştır."⁵⁷⁸

Hikâyenin öyküleme zamanının ise yazarın sonuna düştüğü nottan 1974 olduğunu anlıyoruz. Yani öykü zamanının yılı ile öyküleme zamanının yılı aynıdır.

2.15.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Gece Yarısında Hadise hikâyesinde olaylar iki farklı bakış açısıyla aktarılır. Bunlardan biri iç anlatıcı yani ben merkezli anlatıcı, diğeri dış anlatıcı olarak üçüncü şahıs anlatıcı tarafından nakledilir. Her iki anlatıcı da karakteri sınırlı anlatıcıdır. Yani olaylar ve kişiler hakkında derinlemesine bilgiler veremez, sadece gördüklerini ve şahit olduklarını aktarabilme kabiliyetleri vardır.

Hikâyede bir yerde anlatıcının katılımı üstün konuma çıkar. Ehmed'in düşüncelerini okuyan anlatıcı bunu sanki kendisi yaşıyormuş gibi okuyucuya aktarır. Bunun dışında hikâyede karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımı gerçekleşmez.

"Her şeyi Ehmed birden bire o zaman anladı ki, yüzü gözü sarılı adamın gözlerini, gördü ve irkildi, öldürdükleri adam hortlamıştı. O an Ehmed neler düşünüyordu? İyisine kötüsüne bakmadan ileri atılmak, yataktaki takatsiz şahsı boğup öldürmek, üç gün önce tamamlamadıkları cinayeti tamamlamak? Ya da başka bir his? Yalvarıp yakarmak, özür dilemek, af dilemek? Belki de sevinç hissi. Belki o sevindi ki, cinayetin bütün ağırlığına bakmayarak talih onu ağır bir günahahtan kurtardı, resmi durumda da olsa o, katil değil, savaş gasisini öldürmemiş, on bir çocuğu yetim bırakmamış. Hayır, hayır, Ehmed ne hissederse hissetsin bu sevinci hissetmiyordu."⁵⁷⁹

Anlatıcı burada karakterin iyiden iyiye düşüncelerine sokularak onun yerine düşünmeye ve konuşmaya başlar. Burada anlatıcının hâkim tavrı orta çıkar; fakat hikâyede bunun dışında anlatıcının hâkim konumundan söz edilemez. Hikâyede buna benzer başka örneğe rastlamak mümkün değildir.

⁵⁷⁸ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 285.

⁵⁷⁹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 284.

2.15.4.5. Açıklama

Gece Yarısında Hadise hikâyesinde anlatıcı açıklama kısımlarına çok fazla yer vermiştir. Meddah gibi olaylar arasında olayı keserek okuyucuyu bilgilendirir ve daha sonra kaldığı yerden devam eder. Meddahlık geleneğinin yazı formu olarak değerlendirilen kısmın giriş formeli şöyledir.

“Bir mart günü gecesi garip hatta mucizevi şeyler yaşayan bu adam hakkında en kısa malumat böyledir. Bizim hikâyemizde asıl bu gece yarısında 25 Mart 1974’te gerçekleşen olaylar hakkındadır.

Bu olayların iştirakçıları olan üç kişi hakkında. Birkaç saat hakkında, aynı saatlerde insan hayatının ve ölümünün, cinayetin ve cezanın, amansızlığın ve iradenin, mertliğin ve korkaklığın birçok önemli problemin sıkılmadan üzerinde durmak.”⁵⁸⁰

Anlatıcı, anlatı seviyesinde belirlediğimiz bölümlerin bazılarına geçişlerde de bu tarz bir açıklama kısmına yer verir.

“O gece hadiseler işte böyle cereyan ediyordu. Mazan Eliyev’i yola attıktan sonra Memmed (o adını Aydın demişti) ve Ehmed (adını Adil demişti).”⁵⁸¹

“Olayda bir ilginç imzalı kâğıt da var, beyaz kağıt parçasına Memmed Ehmedov’un yazdığı mektup. O mektubu gezinti zamanı Ehmed Ebdülrehimov’un odasına atmış. Mektup şöyledir (üslûbu olduğu gibi saklıyorum)”⁵⁸²

Anlatıcının olayı anlatırken açıklama yaptığı kısımlara da hikâyede sıkça rastlamak mümkündür. Açıklama kısımlarında anlatıcının varlığı daha belirgin bir şekilde hissedilmektedir.

“O, sorulara kısık sesle, kederli ve net cevap veriyordu. Şunu söylemeliyim ki, Salatın hanımın cevaplarından biri onun dik durmasını sağladı. Bu konuda sonra konuşacağım. Şimdi konuşmak istediğim bu değil. Mahkeme salonunda herkesin kalbini titreten en tesirli olaylardan biri hakkında konuşmak istiyorum.”⁵⁸³

“... Bütün bunların elementleri olan yabancı filmler, demekki bizim kanallarda yer almıyordu. (Demekki, ifadesi tesadüfi değildir. Bizim işçi idarelerinin de az da olsa

⁵⁸⁰ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 268.

⁵⁸¹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 279.

⁵⁸² Rızayev, Eserler 1. Cilt, 287.

⁵⁸³ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 303.

günahları var. Kasa gelirleri namına ilk önce akıllara müracaat eden ve asıl buna göre de böyle şuurular için özellikle tehlikeli olan filmler bazen bizim ekranlarımızda da yer alıyor. Aktardığımız hadiseye bu tarz filmlerden olan ‘Mazandaran Pelengi’nin adı boş yere geçmiyor.)”⁵⁸⁴

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi anlatıcı bir masal veya destan anlatıcısı gibi olaylara giriş yapmadan açıklamalarda bulunmuş ve bir meddah tavrı ile de olayları anlatırken araya girerek kendi varlığını ortaya koymuşur.

---

⁵⁸⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 310.

2.16. HEKAYE

2.16.1. Özet

Hekaye adlı anlatıda hikâye içerisinde bir hikâye anlatılmaktadır. Hikâyenin kahramanı İlyas adında bir yazardır. İlyas yazdığı bir hikâyeyi gazeteye baskı için götürür; fakat müdür kabul etmez ve hikâyenin sonunu değiştirmesini ister.

İlyas'ın hikâyesi aslında kendi hikâyesidir. O sevdiği kız olan Denize ile evlenememiş ve onu unutmak için Süreyya ile evlenmiş ve Solmaz adına bir kızları vardır. İlyas, ailesini bırakıp Denize'ye gitmek ister; fakat aile kavramını bu şekilde yıkmak istemez. En sonunda bu düşüncesinden vazgeçer.

İlyas'ın yazdığı hikâyede ise Vüsal, Perişan'la evlidir ve Heyal adında bir kızları vardır. Fakat Vüsal, Gerenfil'i unutamamıştır. Ona telefon eder. Sonunda karısını ve çocuğunu bırakıp Gerenfil'e gider. Müdür ise gerçek hayattta böyle bir şey olmadığını bunun sonunda Vüsal'ın bu fikrinden vazgeçip ailesini seçmesini ister. İlyas ise hayatta böyle şeylerin insanların başına geldiğini savunur. Çünkü İlyas bunu yaşamaktadır.

Müdürün hikâyenin sonunu değiştirmesi hakkında İlyas'ı ikna eder ve eve gelerek hikâyenin sonunu değiştirir. Fakat o sırada ilginç bir şey yaşanır. Hikâyenin kahramanı olan Vüsal, İlyas'la konuşur ve Gerenfil'e gitmek istediğini söyler. İlyas ise bunun olamayacağını anlatır. Bunun üzerine Vüsal ısrar eder ve İlyas onu serbest bırakır. Kendisi de Denize'ye gitmek istemektedir.

İlyas, hikâyesinin sonunda Vüsal'ın Gerenfil'e gitmeden edemeyeceğini ve eşine her gün yalan söylemektense bu gerçeği bilmesi gerektiğini seçtiğini yazar. Daha sonra hikâyeyi baştan sona okur. Sonra hikâyesini buruşturup yakar. Kızının sesiyle düşüncelerinden uzaklaşır.

2.16.2. Anlatı Seviyesi

Hekaye adlı hikâye ben merkezli bir anlatımdır. Tek parçadan oluşan hikâyeyi iki bölüme ayırarak inceleyebiliriz. Anlatı seviyesi hikâyede farklılık gösterir. Çerçeve anlatı iç anlatıcı, alt anlatı kısmı ise dış anlatıcı tarafından aktarılır.

İlyas'ın kendi hayatını yazdığı hikâye	Çerçeve anlatı	İç anlatıcı
İlyas'ın yazdığı hikâyenin anlatıldığı bölüm	Alt anlatı	Dış anlatıcı

Şekil - 15

Çerçeve anlatı İlyas'ın aslında kendi hikâyesidir. Alt anlatı kısmında ise bu hikâye Vüsal adlı kahramanın başından geçer. Hikâye içerisinde bölümler belirgin bir şekilde verilmemiştir.

Çerçeve anlatının başlangıcı;

*“Akşam Vüsal onu birden bire hissetti.”*⁵⁸⁵

Çerçeve anlatının sonu;

*“Bakalım bugün ‘Bahar’da ne oluyor. Seans kesin 8.30’dadır. Hava kararmakta.”*⁵⁸⁶

Alt anlatının başlangıcı;

*“Akşam Vüsal onu birden bire hissetti.”*⁵⁸⁷

Alt anlatının sonu;

“- Doğrudur. İşte şimdi böyle oldu, benden Gerenfil’e selam söyle.

- Peki. Elveda.

- Güle güle.”⁵⁸⁸

Hikâyede İlyas'ın hikâyesi çerçeve anlatı, Vüsal'ın hikâyesi ise alt anlatıdır. Alt anlatı hikâye içerisinde arada bir kesintiye uğrar. Anlatıcı bazı yerlerde gerçek yaşamına döner. Daha sonra hikâyesine kaldığı yerden devam eder.

⁵⁸⁵ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 90.

⁵⁸⁶ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 110.

⁵⁸⁷ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 90.

⁵⁸⁸ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 109.

2.16.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

Hekaye adlı hikâyede anlatıcının katılımı hem benzer hem de benzer olmayan anlatıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Temel anlatı kısmında anlatıcı benzer anlatıcı yani olayı yaşayan ve anlatan aynı kişidir. Buna kahraman anlatıcı adı verilir.

*“Kapının zili çaldı. Ben kalemi kenara bıraktım. Radyoyu kapattım ve kapıya gittim.”*⁵⁸⁹

“Solmaz’la ben masanın arkasına oturduk.

Süreyya ev ebiselerini giydi. Parça parça sarı güllü ip...

*O mutfığa geçip bir süre sonra bize yemek getirdi. Bozbaşın⁵⁹⁰ nohutu çoktu. Biz üçümüzde nohutu çok olanı seviyorduk.”*⁵⁹¹

Alt anlatı kısmında ise anlatıcı üçüncü şahıstır. İlyas yazdığı hikâyede geçmiş ve gelecek yaşantıları hakkında okuyucuları bilgilendirir. Anlatı içerisinde üstün konumdadır. Kahramanının iç dünyasına hâkim konumdadır. Hâkim bakış açısıyla anlatılır.

*“Bundan 8 yıl önce soğuk bir mart akşamı Vüsal Perişan’la ilk defa görüştüğünde üç tane menekşe götürmüştü. Vüsal’ın itirafına ihtiyaç kalmamıştı. Menekşeler onun yerine her şeyi anlattılar.”*⁵⁹²

“Bu küçük ailede öyle bir uyum öyle bir dayanışma vardı ki, karı, koca birbirlerine karşı o kadar naziklerdi ki, ne bir şey ne de bir kimse bu evin sakinliğini bozabilirdi. Ne hiçbirşey ne hiçkimse. Vüsal düşündü: Elbette hiçkimse. Onların kendilerinden başka. Onların kendilerinden? Yani kimden?

Küçük Heyal’den mi? Vüsal gülümsedi. Elbette hayır.

*Perişan’dan mı? Hayır. Vüsal biliyordu ki, Perişan hiçbir zaman onların saadetini, rahatlığına zarar verebilecek bir şey yapmaz. Peki, o zaman kimden? Vüsal’in kendisinden mi?”*⁵⁹³

⁵⁸⁹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 96.

⁵⁹⁰ *Bozbaş*: Et, nohut, patates ile pişirilen bir yemek türü.

⁵⁹¹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 97.

⁵⁹² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 92.

⁵⁹³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 93.

Hikâyede anlatıcının katılımının gerçekleştiği diyalog kısımlarında ise bağımsız dolaysız konuşma gerçekleşir. Her iki anlatı içerisinde de geçen diyaloglarda anlatıcının varlığı hissedilir. Anlatıcı, diyaloglarda aktarım ifadeleri kullanarak bağımsız dolaylı konuşmayı tercih eder.

“Süreyya dedi:

- *Yemek yedin mi?*
- *Hayır, sizi bekledim.*

Biz odaya geçtik.

- *Çok oldu mu geleli?*
- *Yarım saat oluyor.*
- *Peki, ne yapıyordun?*
- *Hiç, küçük bir hikâyeye başlamıştım.*”⁵⁹⁴

Alt anlatı bölümünde geçen diyalog kısımlarında da anlatıcının varlığı hissedilir. İlyas ile alt anlatı kısmında anlattığı hikâyesinin kahramanı Vüsal arasında şöyle bir konuşma geçer:

“Ben dedim:

- *İyi, bırak senin dediğin gibi olsun. Nasıl istiyorsan öyle hareket et.*

Vüsal dedi:

- *Biz bir daha görüşemeyeceğiz. Ben Gerenfil’in yanına gidiyorum.*

Ben dedim:

- *Denize’nin. Niye şaşıırıyorsun? Denize, bir bak ne güzel addır.*
- *En güzel ad sevdiğinin adıdır.*

Ben dedim:

- *Doğrudur. Şimdi işte böyle oldu. Benden Gerenfil’e selam söyle.*
- *Peki, elveda.*
- *Güle güle.*”⁵⁹⁵

---

⁵⁹⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 97.

⁵⁹⁵ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 109.

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi anlatı içerisinde geçen diyaloglarda aktarım ifadeleri yer almaktadır. Yani anlatıcı hikâyede katılımını karşılıklı konuşma kısımlarında da gizlememiştir.

2.16.4. Algılama Derecesi

2.16.4.1. Mekân Tasviri

Hikâyede olay belirli bir mekânda geçmez. İlyas, alt anlatı kısmında anlattığı hikâyede Vüsal'ın düşüncelerinden birkaç yer hakkında bilgi verilir. Fakat bu yerler yaşanan olayın gerçekleştiği mekânlar değildir.

Vüsal'ın hikâyesi ismi belli olmayan bir şehirde geçer. Vüsal'ın düşüncelere dalması ise metrobüs içinde olur.

“Nizami Müzesi'nin yanında 8 numaralı trolleybüsü beklerken şehre durgun ve basık bir gündüz hâkimdi.

*Trolleybusun içinde nefesi ateş püsküren insanların kalabalığı, sıcağı daha fazla çekilmezdi. Üç durak arasındaki yol Vüsal'e sonsuz ve yorucu bir yolculuk gibi geliyordu.”*⁵⁹⁶

Çerçeve anlatının mekânı ise İlyas'ın evidir. Fakat ev hakkında ayrıntılı bilgiler verilmez.

*“Ben kalemi bir kenara bırakıp odamda gidip gelmeye başladım. Ben kahramanımın karşılaştığı sonuncu soruya tutarlı cevap arıyordum. Yatak odasından Solmaz'ın sesi geldi.”*⁵⁹⁷

Hekaye adlı anlatıda olayın geçtiği mekânın fazla bir önemi yoktur. Çünkü yazarın vermek istediği mesaj aile kavramının kutsallığı ve hiçbir şey hiçbir kimse için yıkılmaması gerektiğidir.

⁵⁹⁶ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 90.

⁵⁹⁷ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 102.

2.16.4.2. Karakterin Kimliği

Hikâyede şahış kadrosu kalabalık değildir. Anlatı içerisinde yaşanan olay anlatıcı olan İlyas ve onun etrafında geçmektedir. İlyas, bir yazardır. Süreyya ile evli ve bir de Solmaz adında bir kızları vardır. O, sevdiği kız olan Gerenfil'i unutmak için Süreyya ile evlenmiş fakat unutamamıştır.

“Kapının zili çaldı. Ben kalemi kenara bıraktım. Radyoyu kapattım ve kapıya gittim.

Gelen Süreyya ve küçük Solmaz idi. Solmaz buynuma atılıp bağırdı:

- Babam gelmiş, babam gelmiş.”⁵⁹⁸

Süreyya, kadın doğum uzmanıdır.

“Hayır, hayır ben biliyorum. Bütün çocuklar annemin çalıştığı hastanede oluyor. Annem küçük çocukların doktorudur.

Kadın doğum uzmanıyla çocuk doktoru arasındaki farkı küçük Solmaz'a anlatmak çok zor bir meseleydi.”⁵⁹⁹

İlyas kişiler hakkında bilgiyi genellikle alt anlatı kısmında anlattığı hikâyede verir. Çünkü anlattığı bu hikâye aslında yazarın kendi hikâyesidir. Sadece kahraman isimleri farklıdır. Alt anlatı kısmında adı geçen kahramanlar ise Vüsal, eşi Perişan, kızları Heyal ve sevdiği kız Gerenfil'dir. Vüsal, Perişan ile evlidir ve Heyal adında bir kızları vardır. Vüsal mühendistir. Eşi Perişan çocuk doktoru, kızı Heyal ise İkinci sınıfa gitmektedir.

“Vüsal mühendisti. Eşi Perişan çocuk doktoruydu. Kızı Heyal ikinci sınıfa geçmişti. Onlar mutluydular.”⁶⁰⁰

Sevdiği kız olan Denize'yi ve Vüsal'ın sevdiği kız olan Gerenfil'i İlyas şöyle anlatır:

“Dünyada hiçbir şey yoktur ki, onun ellerinin şaireniliğine, inceliğine, güzelliğine benzetilsin. Bu eller... Sevgi ve teselli elleri... Sevginin ilk tercümanları. Saçlarımızın tıraşı... Yüzümüzün siması... Ellerimizin eldiveni... Öpülmekten incemiş, adamın tüylerini ürperten eller... Bir de saçlar... Onun saçları... Vüsal'ın bugüne kadar sevdiğinin saçları... Denize'nin saçları... Denize... Vüsal'ın unutmadığı unutulmadığı Denize.

⁵⁹⁸ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 96.

⁵⁹⁹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 97.

⁶⁰⁰ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 93.

Bir kadın ki, saçları şelale gibi omuzundan aşağı dökülüyor. Bir kadın ki, güldüğünde, gülüp durduğunda bütün yüzü sessizleşiyor, ama gülüşü hâlâ hayalde de eriyor, bu gülüş gözlerine karışarak bakışlarını daha da yumuşatıyor. Bir kadın ki, gözleri iki karanlık çukur.

Şefkat dolu gözler. Keder dolu gözler. Teselli dolu gözler. Mahzun gözler...

Senin gözlerin gibi Gerenfilim.

*Gülüşü, gülüşün gibi gözlerinin içinde eriyor.*⁶⁰¹

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi kişiler hakkında detaylı bilgiler mevcut değildir. Sadece İlyas, sevdiği kız olan Denize'yi Gerenfil üzerinden tasvir etmektedir. Hikâyede İlyas'ın yazdığı hikâyeyi değerlendiren redaktör hakkında ise hiçbir bilgi yer almaz. Adı bile geçmemektedir.

2.16.4.3. Zaman Özeti

Hikâyede olay Bir günlük kısa bir zaman dilimi içerisinde yaşanır ve biter. Çerçeve anlatı ve alt anlatının zamanı aynıdır.

*“Belki de hiçkimse yazda, temmuzun sıcağında kızgın güneşi denize atıp batırdığı sıcak gündüzlerin yangınına buzlu su gibi serinlik püsküren akşamların lezzetini Bakülüler kadar çekmiyor.”*⁶⁰²

*“Bakalım bugün “Bahar”da ne oluyor. Seans şüphesiz 8.30’dadır. Hava karardığında.”*⁶⁰³

Hikâyenin yazılma zamanı ise yazarın hikâyesinin sonuna düştüğü nottan *Güz 1959, Bakü*” olduğu anlaşılmaktadır.

2.16.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Hekaye adlı hikâyede çerçeve anlatı ben merkezli olarak aktarıldığından karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımı gerçekleşmemiştir. Fakat alt anlatı kısmında anlatıcı hâkim bakış açısıyla hikâyeyi aktardığı için karakterlerin düşüncelerinden geçenleri okuyucuya kendi düşünüyormuş gibi nakleder. Burada

⁶⁰¹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 96.

⁶⁰² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 91.

⁶⁰³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 110.

anlatıcı karakterlerin adına konuşmaya başlar. Anlatıcının varlığının en üst düzeyde olduğu konum burasıdır.

“Vüsal şimdi küçük Heyal’ın “Babam geldi, babam geldi” diye bağırarak ona doğru koşacağını biliyordu. Ama onu hiçkimse karşılamadı. O askılığa baktı. Askılık bomboştı.

Vüsal odaya geçti. Perişan ile Heyal evde yoklardı. O şaşırdı. Onun işten gelme zamanıydı. Akşam yemeği vakti... Birden hatırladı. Bugün Heyal’in arkadaşının doğumgünüydü. Perişan ile Heyal oraya gitmişlerdi.”⁶⁰⁴

2.16.4.5. Açıklama

Hikâye içerisinde açıklama kısmı alt anlatının sonunda verilir. Bu açıklama kısmı Vüsal’in ağzından yapılırsa da bizzat İlyas’ın kendi yorumlarıdır. Çerçeve anlatı kısmında ise anlatıcı tüm varlığı ile olayların bizzat içinde olduğundan dolayı bu kısımlar sadece olayın izahı şeklinde kalmaktadır.

Açıklama kısmı hikâyede İlyas ile Vüsal arasındaki konuşmada verilir.

“Hayat size kalsın. Ben eser kahramanıyım. Hayatta olmuyor, bırakın hiç olmazsa kitaplarda olsun.”

“Sonra ben hikâyeyi baştan aşağı okudum. Sonra buruşturup çöp kutusuna attım. Çöp kutusu meyve kabuklarıyla doluydu. kağıt parçaları yere dağıldılar. Ben onları topladım ve ocakta yakmaya başladım. Ben kağıtınların nasıl yandığını izliyordum. Onlar büzüşüyordu, sonra dönerek kalkıyor, sonra kül olup savruluyorlardı.

Ben ateşe bakıyordum. Orada benim hikâyem yanıyordu. Aşk hakkında bir de yok olan hayaller hakkında yazdığım hikâye. Sonsuza kadar gidip dönmeyeceğini anlatan hikâyem. Bütün kağıtlar karardı. Bir kağıt parçasının tek bir tarafı kalmıştı. Ben onu aldım. Yalnız birkaç harf okunuyordu. “Duuuu.... Duuuu... Du.”⁶⁰⁵

⁶⁰⁴ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 92-93.

⁶⁰⁵ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 109.

2.17. DÖRT ÇAHAR

2.17.1. Özet

Hikâye yazarın rüşvet konusuna değindiği eserlerinden biridir. Hikâyenin kahramanı Zeki İmamzade'dir. O, evine hiçbir zaman haram para sokmuş değildir. Enstitüde yazardır. Kendisi gibi yazar olan Murtuz ile evinde tavla oynarken arkadaşı Sadık, halasının oğlu Teyyub Cahangirov ile onu ziyarete gelir. Hikâyede asıl olay burada başlar.

Sadık ilk başta havadan sudan konuşur, Zeki'ye ailesinin durumunu sorar. Sadık, Zeki'nin araba almak için listeye ismini yazdırdığını bilmektedir. Daha sonra Sadık, Zeki'ye Teymur'un da bu enstitüde çalışmak istediğini fakat başarılı olmasına rağmen sınavlarda heyecana kapılıp yapamadığını söyler. Zeki önce hiçbir şey anlamaz. Bir süre sonra Sadık, Zeki'ye balkondan aşağıdaki Moskviç markalı yeşil arabayı gösterir. Teyyub'u sınavlardan geçirmesine karşılık bu Mosviç'in kendisinin olacağını isterse parasını taksit taksit ödeyebileceğini söyler.

Teyyub ise sessiz sedasız Sadık'ın yanında oturmaktadır. Duyduklarına inanamayan Zeki, Sadık'ın böyle bir şey teklif etmesine şaşırır. Onu tanımadığını düşünür ve ikisini de evden kovar. Yeşil Moskviç'in kapısının kapanma sesini duyunca balkondan eğilerek bakar ve attığı zarlarla aynı rakamlarda olan plakayı farkederek ve tesadüf diyerek oynuna devam eder. Arabanın plakası 44-44'tür.

Bir yıl sonra Teyyub'un oğlu sınavlara girer. Diğer yazarların sınavlarından üçle geçen Teyyub'un oğlu, Zeki'nin sınavında hiç konuşamaz. Bir gün enstitünün bahçesinde onun oğlunu görür ve bir başkası onun rüşvetle yerleştiğini söyler. Bu duruma şaşırarak Zeki'nin aklına Murtuz'un yeni araba aldığı gelir ve bahçeye koşarak bu arabanın plakasına bakar. Bu plakanın 44-44 yani dört dört numarasını gören Zeki, doğru enstitü müdürü Esed'in yanına bu olayı anlatmaya gider.

2.17.2. Anlatı Seviyesi

Dört Çahar hikâyesi ben merkezli anlatımdır. Yapı olarak hikâye tek parçadan oluşur ve anlatı seviyesi değişmez. Hikâyede baştan sona anlatıcı kahraman Zeki'dir.

Hikâyeyi kendi içerisinde alt anlatılara ayırmak mümkündür. Çerçeve anlatı Zeki'ye yapılan rüşvet teklifi, alt anlatılar ise Sadık ve Teyyub'un ziyareti ile Teyyub'un oğlunun enstitüye yerleşmesidir. Bu açıdan bakıldığında hikâyeyi üç bölüme ayırabiliriz.

Zeki İmanzade'ye yapılan rüşvet teklifi	Çerçeve anlatı	İç anlatıcı
Sadık ve Teyyub'un Zeki'yi ziyareti	Alt anlatı 1	İç anlatıcı
Teyyub'un oğlunun enstitüye yerleşmesi	Alt anlatı 2	İç anlatıcı

Şekil - 16

Hikâye içerisinde anlatılara geçişler belli çizgilerle belirtilmemiştir. Çerçeve anlatının başlangıcı;

*“Her işi vicdanla yapmak adam işidir diye Murtuz öğretmen çaydan bir yudum alıp bardağı yanına koydu. Öyle bir iş yapasın ki boşboğaz birisi senin bu ayıbını duysun. Namus, bir damla kir düştü mü bulanık duru su gibidir Zeki.”*⁶⁰⁶

Çerçeve anlatının sonu:

*“Belki de beni suçlayacaksınız, belki diyeceksiniz ki Zeki manyaktır, kalbi temizdir, insanları tanıyamıyor, her zaman geç hareket ediyor. Ama ben bahçedeki yeşil Moskviç'in 44-44, dört dört numarasını gördüğüm gibi doğrudan Esed'in yanına gittim.”*⁶⁰⁷

Alt anlatı 1'in başlangıcı;

“İsabet ki, ben bu ananenin neden ibaret olduğunu anlayamadım. Zil çaldı ben kapıya gittim ve Murtuz'un sözü yarım kaldı.

⁶⁰⁶ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 211.

⁶⁰⁷ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 221.

Gelen iki kişiden biri bizim önceki evimizde komşumuzdu. Diğer kişiyi ise ilk defa görüyordum.”⁶⁰⁸

Alt anlatı 1’in sonu;

“En dehşetlisi de buydu, bu adam sözlerini kinaye ile değil ciddi bir teklifle söylüyordu.

- *Şimdi ikiniz de yıkılın karşımdan, yoksa savcıyı çağırırım.*”⁶⁰⁹

Alt anlatı 2’nin başlangıcı;

“Bu olayın sonucu sonraki yıl gerçekleşti. Şöyle ki Teyyub’un oğlu ilk sınavdan üç aldı, benim objektifliğime bakmayarak (çocuğun ne suçu vardı?) tek bir soruya bile cevap veremedi.”⁶¹⁰

Alt anlatı 2’nin sonu;

“Birden sanki beni yıldırım çarptı. Aklıma Murtuz’un yeni arabasını enstitünün bahçesine park ettiği geldi. Ben bahçeye koştum.”⁶¹¹

Anlatı baştan sona iç anlatıcı olan kahraman anlatıcı tarafından aktarılır. Canlı bir varlık olarak karşımıza çıkan anlatıcının varlığı hikâyenin bütününde kendisini hissettirir.

2.17.3. Hikâyede Katılımın Genişliği

Dört Çahar hikâyesinde katılım benzer anlatıcı tarafından gerçekleşmektedir. Hikâyenin kahramanı olan anlatıcı başından geçen bir olayı anlatır. Otobiyografik tarz bir hikâyedir. Olayı yaşayan ve aktaran aynı şahıstır. Bu nedenle anlatıcının dünyası ile kahramanın dünyası birleşmiş durumdadır.

“Murtuz’la ben balkonda oturmuş çay içe içe sohbet ediyorduk. Yazın sıcağıydı. Murtuz öğretmen karısını Kislovodski’ye göndermişti, kendisi de sabah Soçi’ye

⁶⁰⁸ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 214.

⁶⁰⁹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 219.

⁶¹⁰ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 220.

⁶¹¹ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 221.

gidecekti, ben ise Bakü’de kalacaktım; kabul komisyonunun üyesiydim. Sohbet de bu konu üzerineydi.”⁶¹²

Hikâyenin büyük bir bölümünü diyalog kısımları oluşturur. Anlatıcının katılımının gerçekleştiği bir diğer kısım diyaloglardır. Fakat anlatıcı diyalog kısımlarında varlığını geri plana çekerek bağımsız dolaysız konuşmayı gerçekleştirir. Yani diyaloglarda okuyucu ile konuşmacılar arasına hiçbir aktör girmez.

“- Hoş geldiniz, buyurun Sadık içeri geçin.

- Zeki hoca, bizim halaoğluyla tanış.
- Çok memnun oldum. Zeki İmanzade.
- Teyyub Cahangirov.
- Zeki hoca, misafirin mi var?
- Evet, gelin tanışın. Murtuz hoca bizim saygıdeğer öğretmenlerimizden.”⁶¹³

Açıklamalardan anlaşılacağı gibi hikâyelerde anlatıcının katılımın en az olduğu yerler diyaloglardır. Hikâyede diyalog tekniği çok fazla kullanılmıştır. Zira hikâyenin büyük bir bölümü Zeki’nin evinde geçen konuşmalardan oluşmaktadır.

2.17.4. Algılama Derecesi

2.17.4.1. Mekân Tasviri

Hikâyede mekân tasviri belirgin bir şekilde yapılmaz. Yaşanan olayın tamamına yakını Bakü’de oturan Zeki hocanın evinde geçer. Fakat ev hakkında tanıtıcı bilgi verilmez.

“Murtuz’la ben balkonda oturmuş çay içe içe sohbet ediyorduk. Yazın sıcağıydı. Murtuz öğretmen karısını Kislovodski’ye göndermişti, kendisi de sabah Soçi’ye gidecekti, ben ise Bakü’de kalacaktım; kabul komisyonunun üyesiydim. Sohbet de bu konu üzerineydi.”⁶¹⁴

Hikâyede anlatıcının yapılan torpili öğrendiği yer ise enstitünün bahçesidir.

⁶¹² Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 211.

⁶¹³ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 214.

⁶¹⁴ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 211.

*“Birden sanki beni yıldırım çarptı. Aklıma Murtuz’un yeni arabasını enstitünün bahçesine park ettiği geldi. Ben bahçeye koştum.”*⁶¹⁵

Anlatı içerisinde mekân tasvirine uzun uzadıya yer verilmemiştir. Sadece isim olarak yer adları geçmektedir.

2.17.4.2. Karakterin Kimliği

Dört Çahar hikâyesinde olaylar anlatıcı olan Zeki hoca ve onun etrafındaki birkaç kişi ekseninde oluşur. Zeki hoca, enstitüde hocalık yapan, haram lokma yemeyen ve haksızlıklara göz yummayan birisidir. Aynı zamanda da evlidir.

*“Zeki biz bizyiz şimdi. Sen de milyoner değilsin, ailen geniş, sen de aylık maaşa bakıyorsun.”*⁶¹⁶

Enstitü müdürü Esed’in de hikâyede tanıtımı yapılır. Onun da haksızlıklara göz yummayan bir karakterde olduğu mesajı verilir.

“- Bizim müdür Esed de öyle diyor. Onun yanında bu konuda sohbet açılınca diyor ki, boş konuşanlardan bir şey çıkmaz. Bak benim enstitümde öyle bir kişi gösterin, bekleyin, arkasından işimiz yoktur. Gör ben onun başına ne oyunlar açıyorum. Valla Murtuz, öz kardeşim de olsa kanunsuz iş yapıyorsa kendi eliyle boğar. Çok mert insandır.”

- Ooo, Esed başkadır. Erkek adamdır.⁶¹⁷

Zeki hocaya rüşvet teklif eden Teyyub’un bilgisi ise yine anlatıcı olan Zeki hoca tarafından yapılmaktadır.

*“Teyyub anlaşılmaz bir şey fısıldadı. Bu şişko, cüsseli, kırmızı sıfat, şişman oğlan deminden beri kendi adından başka bir tek kelime konuşmamıştı. O, sadece lokomotif gibi zorlukla nefes alıyor ve yüzünden damla damla akan teri siliyordu.”*⁶¹⁸

Hikâyede karakterler, kahraman anlatıcı olan Zeki’nin gözünden aktarılmaktadır. İnsanları tanımakta zorluk yaşayan Zeki hoca, rüşvetle işini yürütmeye çalışan insanlara karşı sessiz kalmaz.

⁶¹⁵ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 221.

⁶¹⁶ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 213.

⁶¹⁷ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 212.

⁶¹⁸ Rızayev, *Eserler 1. Cilt*, 215.

2.17.4.3. Zaman Özeti

Hikâyede olayın yaşandığı zaman kesin bir tarih verilerek belirtilmez. Sadece olayın bir yaz günü yaşandığı bilgisi verilir.

“Sen dalga geç! Canımın içi, öyle oğlanlar var ki, oturdukları yerden elli bini, yüz bini cebine koyuyor. Peki, yazın bu sığağında deli mi ki Bakü’de kalsın?”⁶¹⁹

Zeki hocanın Teyyub’un oğlunun enstitüye girdiğini öğrendiği anlatı kısmının ise zamanı verilmektedir.

“Gelecek yaz kabul komisyonuna benim yerime Murtuz kalmıştı. Ben ise ailemi bir ‘Pobeda’ya doluşturup Yeşil Göl’e götürmüştüm. Bir iki yerde az daha kaza yapıyorduk ama tamamıyla kötü geçmedi. Ağustosun sonunda Bakü’ye döndük. Eylül geldi, dersler başladı. Bir sabah gazeteleri gözden geçirirken gözüme bir makale takıldı. Makaleye göz gezdirdim, isimler tanıdık. Sohbet benim geçen yıl ki misafirlerim, otomobil satıcıları Teyyub Cahangirov ve Sadık Meherremov’dan bahsediyordu.”⁶²⁰

Hikâyenin öykü zamanı ise yazarın hikâyesinin sonuna düştüğü nottan 1960 yılı olduğu anlaşılmaktadır.

2.17.4.4. Karakterin Söylemediği ya da Düşünmediği Şeyin Aktarımı

Dört Çahar hikâyesi ben merkezli anlatım olduğu için bunlar karakterin kendi düşüncelerinin kendi ağzından verilmesidir. Bunlar daha çok anlatıcının kendi hissettikleridir. Bu nedenle hikâyede karakterin söylemediği ya da düşünmediği şeyin aktarımı açık bir şekilde belirtilememektedir.

“Hissediordum ki, şablon sözler konuşuyordum. Ancak bazen öyle ortamlar oluyor ki, hakikati, doğruyu şablon sözlerle ifade etmek gerekiyor.”⁶²¹

“Benim kalbim şiddetle çarpıyordu. Hissediordum ki, rengimde kaçmıştır. Ağzımı açıp tek kelime konuşamıyordum, sanki nutkum tutulmuştu.”⁶²²

⁶¹⁹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 211.

⁶²⁰ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 221.

⁶²¹ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 216.

⁶²² Rızayev, Eserler 1. Cilt, 219.

*“Birden sanki beni yıldırım çarptı. Aklıma Murtuz’un yeni arabasını enstitünün bahçesine park ettiği geldi. Ben bahçeye koştum.”*⁶²³

2.17.4.5. Açıklama

Hikâyede açıklama kısımları hikâyenin sonunda yer alır. Yazar yaşadığı olay sonunda hissettiklerini okuyucuya izah eder.

*“Belki de beni suçlayacaksınız, belki diyeceksiniz ki Zeki manyaktır, kalbi temizdir, insanları tanıyamıyor, her zaman geç hareket ediyor. Ama herhalde ben bahçedeki yeşil Moskviç’in 44-44, dört dört numarasını gördüğüm gibi doğrudan Esed’in yanına gittim.”*⁶²⁴

Ayrıca anlatıcı, tıpkı bir meddah gibi olayları anlattığı sırada da okuyucuya açıklamalar yapar. Açıklama kısımları anlatıcının varlığını belirgin bir şekilde ortaya koyar.

*“Sadık ve Teyyub öyle yüksek sesle güldüler ki, (daha doğrusu Teyyub kişnedi) sanki karşılarında ben, Zeki İmanzade değil de Molla Nesreddin oturmuş, en komik latifelerinden birini anlatıyordu.”*⁶²⁵

*“- Tam olarak anlamadım, nasıl yani? Ben bunu biraz sert söyledim, çünkü Sadık nedense durgunlaştı ve derhal sözü değiştirdi.”*⁶²⁶

Anlatıcı, diyalog kısımlarında da konuşma tavrı ve hissettikleri hakkında okuyucuyu bilgilendirir.

*“- Otuz yıldır öğretmenlik yapıyorum Sadık, dedim. Hissediordum ki, heyecandan sesim titriyor, bir çocuk gibi sinirlendiğim için de daha çok kötü oluyordum.”*⁶²⁷

Anlatıcı, hikâyede benzer anlatıcı konumunda olduğu için bu bölümler daha çok kahramanın hissettikleri ve izahları şeklindedir. Meddah tavrıyla gözlemlediklerini

⁶²³ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 221.

⁶²⁴ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 221.

⁶²⁵ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 216.

⁶²⁶ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 217.

⁶²⁷ Rızayev, Eserler 1. Cilt, 219.

olayın akışı içerisinde vererek açıklaması bittikten sonra olayı aktarmaya devam eder. Bu da meddah tavrının yazıya yansımış şeklidir.

SONUÇ

Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de 1938 yılında şair bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Anar'ın edebiyata olan ilgisi küçük yaşlarda başlar. Babası Resul Rıza, annesi Nigar Refibeyli'dir. İkisi de Azerbaycan'ın başarılı ve tanınan şairleridir.

1960 Nesri yazarlarının en belirgin özelliği millî ve manevî değerlere yönelmeleridir. Anar, hikâyelerinde folklorik unsurları sıkça kullanmıştır. Yazar, Komünist sistemin yok saydığı ve haksızlıkların diz boyu olduğu, sağlıklı bir toplum olmaktan çıkan Azerbaycan Türklerini tekrar uyandırma düşüncesindedir. Bu düşünce doğrultusunda hareket eden yazar eserlerinde 60'lı yıllardan önce yaşanan olumsuzlukları hikâyelerinde sıkça eleştirir.

Anar'ın hayatı ve eserlerine yer verdiğimiz bu çalışmamızda Anar Rızayev'in hikâyelerini Yavuz Demir'in Anlatıcılar Tipolojisi metoduna göre inceledik. İncelememiz sonucunda ise şu sonuçları elde ettik:

1. Hikâyelerde anlatı seviyesi anlatı içerisinde verilmek istenen mesaja göre seçilmiştir. Bazı hikâyelerde temel anlatının yanında alt anlatıların da yer aldığı tespit edilmiştir. Anlatıcının varlığı hikâye içerisinde açıkça kendisini göstermiştir.
2. Anar, hikâyelerinde hem iç hem de dış anlatıcıya yer vermiştir. Yazarın hikâyeleri müşahit, hâkim ve ben merkezli anlatıcılar tarafından aktarılmıştır.
3. Hikâyelerde Bakü ve sokakları anlatı mekânları olarak seçilmiştir. Bazı hikâyelerde ise Moskova'ya da yer veren yazar, daha çok Azerbaycan'ı anlatı mekânı olarak kullanmıştır.
4. Anar, hikâyelerinde rüşvet, ilk aşk, aile, toplumsal değerler gibi konulara yer vermiştir. Daha çok toplum düzenini bozan yanlışlıklara yönelik mesajlar veren Anar, bu konuyu en güzel şekliyle *Leyaget* hikâyesinde işlemiştir.
5. Anar, eserlerinde aşk konusuna da sıkça bir yere vermiştir. Yazar, *Bayram Özlemi hikâyesinde* bir genç kızın ilk aşk heyecanını başarılı bir şekilde ele almıştır.
6. Hikâyelerde yazar, okuyucusunu bilgilendirmekten geri kalmamış ve anlatılarda yorumlar yaparak kendi görüşlerini de ortaya koymuştur. Bazı hikâyelerde meddah tavrıyla olayları keserek okuyucuyu bilgilendirme yoluna giden yazar, kimi

hikâyelerinde ise masal veya destan anlatıcısı gibi anlatacağı olaylar hakkında önceden bilgiler vermiştir.

7. Yazar, hikâyelerinde Azerbaycan kültüründen unsurlara da yer vererek okuyucuyu bilgilendirmiştir.

8. Hikâyeler mekân olarak genel itibarıyla şehirde geçmiştir. Bunun nedeni ise Anar'ın şehirli bir yazar olmasından kaynaklanmaktadır. Şehir ve şehir insanı eserlerde yer almıştır. Eserlerinde şehir hayatını ele alan yazar, mekân olarak çoğunlukla Bakü'yü tercih etmiştir. Anlatılarda Bakü'nün cadde ve sokakları, evleri, Hazar Denizi kıyıları anlatı mekânı olarak karşımıza çıkmıştır. Yazar bu anlatı mekânları ile 60'lı yılların Bakü'sünü, o dönemin insanlarını ve toplumsal hayatını eserlerine taşımış ve mekân tasvirlerinde uzun uzadıya anlatıma gitmeyen yazar kısa ve başarılı tasvirlerle o dönemin Bakü'sünü okuyucuyla buluşturmuştur.

9. Yazar, hikâyelerinde karakterlerin daha çok iç dünyaları hakkında bilgiler vermiş ve başarılı iç çözümlemeler yapmıştır. 1960'lı yılların yazarlarının en belirgin özelliğinden birisi olan iç çözümlemelere hikâyelerde sıkça yer verildiği tespit edilmiştir.

10. Hikâyelerde yer alan kahramanlar sıradan toplum insanından seçilmiş ve günlük hayat içerisinde yaşanan günlük olaylara değinen yazar, hayatta daima karşımıza çıkabilecek sıradan insanlara ve olaylara yer vermiştir.

11. Tarihi olaylara da yer veren yazar, Stalin'in 1937 katliamına ve İkinci Dünya Savaşı yıllarına hikâyelerinde işlemiştir. Özellikle *Garagile, O Gecenin Sabahı* hikâyeleri 1937 olaylarını en güzel şekilde ortaya koymuştur.

12. Toplum için eserler ortaya koyan Anar, eserlerini sade ve anlaşılır bir üslûpla kaleme almıştır. Eserlerinde Azerbaycan Türkçesinin yanında Türkiye Türkçesine ait kelimelere de yer veren yazar aslında sosyalizmin yok saydığı dili tekrar halkın kullanmasını istemiştir. Anar'ın kendine ait başarılı bir üslûbu olduğu gözlemlenmiştir. Yapıtlarında daha çok sade bir Azerbaycan Türkçesi kullanan yazar, bazı eserlerinde yarım yamalak Rusça kelimelere de yer vermiştir. Bunu yapmasındaki amaç ise halka öz dilleri olan Azerbaycan Türkçesinin güzelliğini göstermektir. Anar, dili eserlerde başarılı bir şekilde kullanmış ve artık Azerbaycan Türklerinin de kendi öz diline sahip çıkmasının mesajını vermiştir.

13. 1960 Nesri yazarları toplumsal düzeni bozan her şeye karşı bir başkaldırı göstermiş ve bu gibi durumları keskin bir dille eleştirmiştir. Anar'ın eserlerinde de sosyal yaşam içerisinde normal bir hâl alan adam kayırma, rüşvet, başkalarının sırtından geçinme, torpil ve manevî duyguların yok sayılması, toplumsal benliği yitirme gibi olumsuz durumlar sıkça dile getirilmiş ve eleştirilmiştir. Yazarın *İyi Padişahın Masalı* adlı hikâyesi bu durumun en güzel örneğini oluşturmuştur.

Anar Rızayev, hikâyelerinde Azerbaycan'ın o yıllarda unutulmaya yüz tutmuş maddi ve manevi değerlerini tekrar halka kazandırmaya çalışmış ve Azerbaycan Türklerini de bu konuda bilinçlendirmiştir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Sedat, *Anar Rızayev'in Üç Sandık Hikâyesinin Anlatıcılar Tipolojisi Açısından İncelenmesi*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 20, 7-20, Ankara 2005.
- Adıgüzel, Sedat, *Azerbaycan Edebiyatında 1960 Nesri (Hikâye ve Roman)*, (İkinci Baskı), Fenomen Yayınları, Erzurum 2007.
- Adıgüzel, Sedat, *Elçin Edebiyat Sosyolojisi Açısından Romanları*, (Birinci Baskı), Bengü Yayınları, Ankara 2001.
- Aktaş, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, (Yedinci Baskı), Akçağ, Ankara 2005.
- Çakır, Hasan, *Öykü Sanatı*, (İkinci Baskı), Çizgi Kitabevi, Konya 2002.
- Demir, Yavuz, *İlk Dönem Türk Hikâyelerinde Anlatıcılar Tipolojisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- Forster, E. M., *Roman Sanatı*, (Birinci Baskı), (Çeviren: Ünal Aytür), Milenyum Yayınları, İstanbul 2014.
- Penah, Gülhane, *Anar ve Folklor*, Elm Neşriyyatı, Bakü 2007.
- Rızayev, Anar, *Beş Katlı Evin Altıncı Katı*, Ötüken, İstanbul 1995.
- Rızayev, Anar, *Eserler*, (Birinci Cilt), Nurlan, Bakü 2003.
- Rızayev, Anar, Nesrin Fezası, *Azerbaycan Edebî-Bediî Jurnal*, No: 7, 164-181, 1984.
- Rızayev, Anar, *Seçilmiş Öyküler*, (Birinci Baskı), (Aktaran: İlideniz Kurtulan, Şefika Turan, Yavuz Akpınar, Hayati Develi), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.
- Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı, Romanın Unsurları 1*, (On Üçüncü Baskı), Ötüken, İstanbul 2015.
- Tepebaşı, Fatih, *Roman İncelemesine Giriş*, (Birinci Baskı), Çizgi Kitabevi, Konya 2012.
- Yücel, Tahsin, *Anlatı Yerlemleri*, Yapıkredi Yayınları, İstanbul 1993.

İNTERNET ADRESLERİ

<http://www.anar.az/?menu=4>, Erişim Tarihi: 05.04.2015

<http://www.anar.az/?menu=5>, Erişim Tarihi: 05.04.2015

DİZİN

- Adamın Adamı, 20, 25
 Ahmed Cevad, 1
 Ak Koç Kara Koç, 21
 Ak Liman, 26
 Amerika, 182, 185
 Anar, VIII, IX, X, XI, 1, 2, 3, 5, 7, 12, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 41, 42, 89, 121, 136, 144, 146, 149, 153, 157, 159, 175, 220, 221, 222, 223
 Anlamak Derdi, 25, 26
 Asef, 59, 61, 67
 Avrupa, 109, 130, 134
 Azerbaycan, VIII, X, XI, 1, 2, 3, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 108, 124, 133, 134, 135, 136, 146, 181, 185, 197, 198, 200, 220, 221, 222, 223
 Bahtiyar, 24, 72, 73, 76
 Bakü, 12, 19, 20, 21, 25, 28, 30, 31, 41, 72, 73, 79, 84, 87, 88, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 114, 133, 158, 159, 161, 167, 168, 169, 170, 181, 185, 199, 210, 215, 217, 220, 221, 223
 Bayram Hasretinde, 21
 Bayram Özlemi, 20, 52, 220
 Ben, Sen, O, Bir de Telefon, 94, 98, 100
 Berlin, 29
 Beş Katlı Evin Altıncı Katı, 5, 20, 21, 223
 Bir Fırsat Bulsam, 21
 Celil Memmedguluzade, 1, 173, 174, 177
 Cemal, 103, 106, 109, 113
 Ceyhun, 103, 108, 109, 137
 Çilistan, 115, 117, 119, 121, 122
 Dante'nin Jübilesi, 21
 Dede Qorqud, 26
 Denize, 111, 204, 207, 209, 210
 Dilare, 33, 35, 39, 40, 42
 Dilşad, 52
 Dört Çahar, 212, 214, 216, 217
 Dünya Bir Penceredir, 21
 Dünya Hanım, 198
 Ehmed, 191, 192, 194, 196, 197, 198, 201, 202
 Ejder, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171
 Ekrem Eyllisli, 2, 24
 Elçin, 1, 2, 11, 24, 26, 147, 223
 Eldar, 181, 182, 183, 184, 185, 186
 Enver Memmedhanlı, 136
 Esed, 212, 213, 216, 218
 Eserler, X, 21, 136, 138, 139, 140, 141, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 223
 Esmer, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114
 F. Daşdemirov, 197
 Faik, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150
 Fatma, 21, 52, 53, 54, 56, 57
 Fatma Özkan, 21
 Ferhad, 142, 143, 145, 148
 Ferman Kerimzade, 2
 Fikret Qoca, 24
 Firuz, 93, 95, 97, 98, 101, 102
 Forster, 223
 Fuad, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 81
 Fuzuli, 185, 186
 Gece Yarısında Hadise, 190, 192, 193, 196, 197, 199, 201, 202
 Geçen Yılın Son Gecesi, 34, 37, 39, 40, 41
 Gerenfil, 204, 205, 207, 209, 210
 Gezenfer Bey, 33, 34, 40
 Gülare, 33, 34, 35, 40, 52, 56, 57
 Gülhani Penah, 25
 Gürcü, 103, 104, 105, 108, 110, 111, 112, 113
 Hacı Yahya, 182, 185
 Hacı Zakir, 124, 127, 131
 Hasan Çakır, 223
 Hekaye, 204, 206, 208, 210
 Hemide teyze, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43
 Heşterhan, 89, 103, 111
 Heyal, 204, 206, 209, 211
 Heyder Eliyev, 24
 Heyyem, 184
 Hikmet, 21, 137, 138, 139, 140, 141
 Hududat bey Refibeyli, 23
 Hüseyin Eyyub, 186
 İki Deniz, X
 İlyas, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211
 İmran, 181, 182, 184, 185, 186

- İsa Hüseyinov, 2
İsi Melikzade, 2
İsmayıl Şıxlı, 27
İstanbul, 4, 5, 8, 20, 21, 30, 31, 124, 126, 129, 130, 131, 132, 223
İtalyan, 127, 134, 186
İyi Padişahın Masalı, 25, 115, 117, 118, 120, 121, 122, 222
İztirabın Vıcdanı, X, 136, 152, 153, 156, 158, 159, 161, 162, 163, 164
Jale, 198
Kadıköy, 126, 130
Kamer, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81
Karaköy, 126, 130
Kazım, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189
Kemal, 93, 98
Kerem Gibi, 21
Kerim, 160
Kızıl Deniz, 119, 122
Kislovodski, 214, 215
Korkmaz Bey, 124, 126, 127, 131
Könlümüzün Gecesi, 165, 166, 167, 168, 169
Köroğlu Destanı, 135
Kurban, 185, 186
Lenkeran, 198
Leyaget, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 220
Leyla, 33, 40, 142, 165, 166, 168, 169, 170
Macal, 21
Mazan, 190, 191, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 202
Medine, 93, 97, 98, 99, 102
Mehemmed Hadi, 1
Mehmet Tekin, 4, 7
Memmed, 192, 198, 199, 202
Meri, 142, 143, 146, 147, 148, 149, 150
Mete Bey, 124, 126, 127, 132, 135
Mevlüt Süleymanlı, 2
Mihin, 181, 185, 186, 188
Min Beş Yüz İlin Oğuz Şiiri,, 21
Molla Nesreddin, 20, 24
Moskova, 19, 33, 86, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 152, 154, 158, 159, 161, 220
Muradov Oktay, 103, 104, 110
Murat, 82, 93, 98
Murtuz, 62, 67, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218
Neime, 137, 138, 139, 140, 141
Nergiz, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71
Nesrin Fezası, 2, 21, 223
Nigar Refibeyli, 19, 23, 24, 27, 220
Nisbet Nezeriyyesi, X, 136, 137, 138, 139, 140, 141
Noçniye Mıslı, 21
Otel Otağı, 21
Perişan, 204, 206, 209, 211
Qurbaneli, 198
Rafik, 156, 159, 161
Rasim, 93, 95, 98, 100
Rena, 88, 137, 181, 182, 183, 184, 185, 186
Resul Rıza, 19, 22, 24, 26, 27, 150, 220
Rus, 131, 134, 186
Rüstem, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 43, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171
Rüstəm İbrahimbəyov, 28
S. Efendiyev, 197
Sabir Ahmedov, 1, 2
Sabir Azeri, 2
Sadık, 212, 213, 215, 217, 218
Sami Paşazade, 104
Sandık Hekayeleri, 21
Sarı Deniz, 119, 122
Seçilmiş Eserleri, 20
Seçilmiş Öyküler, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 223
Sedat Adıgüzel, XI, 1, 11, 144
Senan, 19, 152, 153, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163
Senin Neğmen İyidir, X
Seymur, 93, 94, 97, 98, 99
Sıraselviler'de Bir Otel Odası, 21
Sizi Deyib Gelmişem, 21
Sizsiz, 21, 27
Soçi, 214, 215
Solmaz, 204, 206, 208, 209
Stalin, 2, 20, 31, 121, 152, 221
Sultan,, 78
Süleyman, 33, 40
Süreyya, 204, 206, 207, 209
Şeherin Yay Günleri, 21
Şehidler Dağı, 21
Şehla, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171
Şemsi, 59, 61, 62, 67
Şerif Aktaş, 11

- Tahir, 181, 182, 183, 184, 185, 186
 Tahsin Yücel, 8
 Taksi, Zaman ve Ötesi, 60, 63, 68
 Tebriz, 182, 185, 188
 Tepebaşı, 7, 16, 18, 223
 Terlan, 74, 78, 79, 80, 81
 Teyyub Cahangirov, 212, 215, 217
 Tofig, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 43
 Tofiq Quliyev, 26
 Toğrul Nərimanbəyov, 26
 Üreyim Ağrıyır, X, 136, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150
 Üzeyir Hacıbəyli, 134, 135
 Vagif, 33, 34, 36, 38, 40
 Vaqif Samedov, 24
 Vestiyerde Çalışan Kadının Anlattıkları, 7, 44, 46, 48
 Vüsal, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211
 Xəlil Rza Ulutürk, 27
 Yağış Kesdi, 21
 Yağmur Dindi, 73, 74, 79, 80, 81
 Yavuz Demir, VIII, IX, XI, 3, 4, 5, 7, 11, 12, 104, 112, 147, 220
 Yusuf Samedov, 24, 28
 Zagorsk, 106
 Zakir Bey, 124
 Zaur, 5
 Zehra, 88, 137, 138, 140
 Zeki, 212, 213, 215, 216, 217, 218
 Zeynalı, 82, 83, 89
 Zeynep, 165, 166, 167, 168, 169, 170
 Zülfü, 143

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Aysun UĞUR
Doğum Yeri ve Tarihi	Nizip, 01.12.1987
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Erzurum Atatürk Üniversitesi
Y. Lisans Öğrenimi	Erzurum Atatürk Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	Rusça, İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	Erzurum Cumhuriyet Lisesi
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	MEB
İletişim	
E-Posta Adresi	aysun.ugur27@hotmail.com
Tarih	